TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK BASININDA EMPERYALİZM ELEŞTİRİLERİ: MARKOPAŞA ÖRNEĞİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Dilan KORKMAZ

Ankara, 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK BASININDA EMPERYALİZM ELEŞTİRİLERİ: MARKOPAŞA ÖRNEĞİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Dilan KORKMAZ

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA

Ankara, 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRK BASININDA EMPERYALİZM ELEŞTİRİLERİ: MARKOPAŞA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- Dr. Öğr. Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA

2- Doç. Dr. Çağla KUBİLAY KAMİLOĞLU

3- Doç. Dr. Nalan Turna

Tez Savunması Tarihi

08.12.2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Dr. Öğr. Üyesi Gül KARAGÖZ KIZILCA danışmanlığında hazırladığım "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Basınında Emperyalizm Eleştirileri: Markopaşa Örneği (Ankara.2020) " adlı yüksek lisans ■ - doktora/bütünleşik doktora □ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 17.12.2020
Adı-Soyadı ve İmza

Dilan Korkmaz

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **i**
KISALTMALAR ..... **iv**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **v**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMLAR

1.1. Temel Kavramlar 9
1.2. Emperyalizm 10
1.2.1. Marksizmin Emperyalizm Eleştirisi 13
1.3. *Markopaşa* ve Emperyalizm 16

İKİNCİ BÖLÜM
TARİHSEL BAĞLAM: 1940'LARDA TÜRKİYE VE DÜNYA

2.1. Çok Partili Hayata Geçiş 19
2.2. Türkiye- ABD Yakınlaşması 27
2.2.1. ABD'nin Türkiye'yi Destekleme Kararı 29
2.2.2. Missouri Türkiye'ye Geliyor 30
2.2.3. Truman Doktrini 33
2.2.3.1. Doktrin Antlaşması 34
2.2.4. Marshall Planı 36
2.3. Türk Basınında Truman Doktrini ve Marshall Yardımları 38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MARKOPAŞA

3.1. Kimdir Bu Marko Paşa? 45
3.2. *Markopaşa*'nın Ayak Sesleri 46
3.3. *Markopaşa* Basın Hayatına Hazırlanıyor 50
3.4. *Markopaşa*'nın Muhalif Duruşu 56
3.4.1. Komünizm Algısı ve *Markopaşa* 64
3.5. *Markopaşa*'nın İlk Sayısı ve Genel Görünümü 71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

***MARKOPAŞA*'DAKİ EMPERYALİZM ELEŞTİRİLERİ**

4.1. *Markopaşa*'da Emperyalizm ve Yabancı Asker Eleştirileri 83
4.2. *Markopaş*a'da Emperyalizm ve Yabancı Sermaye Eleştirileri 88
4.2.1. *Markopaşa* "Kökü Dışarda" Değildir! 98
4.3. *Markopaşa*'da Kültür Emperyalizmi Eleştirileri 104
4.4. *Markopaşa*'da Emperyalizme Dair Genel Eleştiriler..... 110
4.5. *Markopaşa*'da Emperyalizm ve Emperyalistleri Destekleyenlere Dair Eleştiriler..... 116

BEŞİNCİ BÖLÜM

***MARKOPAŞA*'NIN BAŞINA GELENLER**

5.1. *Markopaşa*'nın İlk Döneminde Yaşadığı Zorluklar, Baskılar ve Davalar..... 130
5.1.1. Gutenberg Matbaası Devrede..... 142
5.1.2. *Markopaşa* Kapatılıyor..... 144
5.1.3. *Markopaşa* Taklitçileri..... 147
5.1.4. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Merhum Paşa* 148
5.1.5. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Malûm Paşa*..... 151
5.1.6. *Markopaşa* Beraat Ediyor 152
5.1.7. 'Uydurma' *Malûm Paşa*..... 153
5.1.8. *Markopaşa* "Çalınıyor" 154
5.1.9. 'Paşa'lar Kavgası..... 157
5.1.10. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Alibaba* 159
5.1.11. *Markopaşa* Yasta: Sabahattin Ali Öldürüldü!..... 162
5.2. *Markopaşa*'nın İkinci Dönemi..... 164
5.2.1. Sabahattin Ali'nin Hatırası İçin…..... 167
5.2.2. *Markopaşa*'nın 'Hıyar' Sayısı..... 169
5.3. *Markopaşa*'nın Üçüncü Dönemi..... 170
5.4. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Yedi-Sekiz Paşa*..... 172
5.5. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Hür Markopaşa*..... 174
5.6. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Bizim Paşa* 177
5.7. *Markopaşa* Ruhu Sona Eriyor: *Medet!* 178

SONUÇ 181
KAYNAKÇA 185
ÖZET 190
ABSTRACT 192

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler Örgütü

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DP : Demokrat Parti

IMF : International Monetary Fund

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TSP : Türkiye Sosyalist Partisi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 3 Haziran 1945 *Tan* 47

Şekil 2. 27 Ocak 1947 *Markopaşa*,: Siyasi partilerin kadın kılığında somutlaştırıldığı karikatürde, Sosyalist Parti cezaevine giren naif bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir. 59

Şekil 3. 24 Şubat 1947 *Markopaşa*: Borcunu isteyen bir vatandaş, borcunun ödenmemesi durumunda, borç verdiği kişiyi komünist olarak yaftalayacağını söylüyor. Zira bu durumda borçlu kişinin başı belaya girecektir. 64

Şekil 4. 27 Ocak 1947 *Markopaşa*: 7 Eylül kararlarıyla her ürün büyük oranda zamlanmıştır. Pazardaki balık, 'et' grubuna girdiği için fiyatı artmıştır. 67

Şekil 5. 25 Kasım 1946 *Markopaşa,* ilk sayfa 71

Şekil 6. *Markopaşa* logosu 72

Şekil 7. 9 Aralık 1946 *Markopaşa* 73

Şekil 8. *Markopaşa*'nın ilk sayfasında yer alan ŞAKALAR köşesi 74

Şekil 9. 'Markopaşa DERT DİNLİYOR.. 'köşesi, *Markopaşa*'nın son sayfasında yer alan ve okuyuculardan gelen soruların cevaplanması şeklinde kurgulanan köşedir. 75

Şekil 10. 12 Mayıs 1947 *Markopaşa* 84

Şekil 11. 16 Aralık 1947 *Alibaba* 86

Şekil 12. 5 Mayıs 1947 *Markopaşa* 100

Şekil 13. 9 Aralık 1946 *Markopaşa* 132

Şekil 14. 7 Nisan 1947 *Markopaşa* 142

Şekil 15. 28 Nisan 1947 *Markopaşa* 144

Şekil 16. 26 Mayıs 1947 *Merhum Paşa* 148

Şekil 17. 8 Eylül 1947 *Malûm Paşa* 151

Şekil 18. 11 Ekim 1947 *Malûm Paşa* 153

Şekil 19. 25 Kasım 1947 *Alibaba* 159

Şekil 20. 14 Şubat 1949 *Markopaşa* 169

Şekil 21. 29 Nisan 1949 *Yedi-Sekiz Paşa* 172

Şekil 22. 23 Mayıs 1949 *Hür Markopaşa* 174

Şekil 23. 24 Haziran 1949 *Bizim Paşa* 176

Şekil 24. 23 Nisan 1950 *Medet!* 177

TEŞEKKÜR

Öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, akademik ve sosyal yaşamımda desteğini esirgemeyen, yazdıklarımı kelimesi kelimesine sabırla inceleyen ve doğrusunu gösteren tez danışmanım, saygıdeğer hocam Dr. Öğretim Üyesi Gül Karagöz Kızılca'ya, yüksek lisans eğitimimim ve tez yazım sürecimde en büyük destekçim annem Ayfer Korkmaz'a, kızının akademik başarı elde edeceğine inanan babam Yıldırım Korkmaz'a, kardeşini hep seven abim H. Doğu Korkmaz'a, her koşulda maddi manevi yanımda olan canım Sevilay Karaoğlan'a ve tezi "bir oturuşta" yazabileceğime inanan Aykut Gündoğdu'ya ne kadar teşekkür etsem azdır.

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Markopaşa, 1946-1950 yılları arasında Türkiye'de, künyesinde yer alan ifadeyle, "Halk için" şiarıyla, haftalık yayınlanan siyasi mizah gazetesidir. Gazete kadrosunda yer alan Sabahattin Ali, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz eleştiri yazılarını kaleme alırken; Mustafa Uykusuz, Mim Uykusuz imzasıyla gazetedeki karikatürleri çizmiş, Haluk Yetiş ise gazetenin idari işleriyle ilgilenmiştir.

Markopaşa'nın ilk yayınlandığı tarih, 25 Kasım 1946 Pazartesi'dir. Bu tarihte, İkinci Dünya Savaşı sona ereli bir yılı aşkın süre geçmiş, Türkiye'de çok partili hayata geçilmiş ve dünyada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında soğuk savaş dönemi başlamıştır. *Markopaşa* ise yayınladığı yazılarda, Türkiye ve dünyadaki siyasi gelişmeleri konu edinmiştir.

Gazetedeki yazıları anlayabilmek için 1946-1950 yılları arasında dünya ve Türkiye siyasetini anlamak gerekmektedir. Bu nedenle araştırmada önce tarihsel arka plan açıklanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutup halini alan dünyada, bir yanda savaştan galip ülke olarak çıkan ve ekonomisi güçlü olan ABD ve benimsediği emperyalist siyaset, diğer yanda da savaş sonrası ideolojik yayılmacılığı hız kazanan SSCB yer almaktadır. Birbirleriyle askeri anlamda savaşmayan bu iki ülke, ekonomik ve siyasal olarak diğerini alt etme arzusundadır. Zira birinin yenilmez güç olabilmesi için diğerinin etkisiz olması gerekmektedir. Bu arzunun gerçekleşmesi için de diğer ülkelerin desteğini kazanmak gerekecektir.

Dünyadaki bu siyasi kutuplaşmanın ortasında kalan Türkiye ise, SSCB'nin Boğazlarda üs kurmak istemesi, Kars-Ardahan topraklarını talep etmesi ve komünizm ideolojisinin ülkede yaygınlaşmasına engel olmak için SSCB'nin yanında yer

almamıştır. Hatta basın kanalıyla Rusya'nın amacının dünyaya hâkim olmak[1] olduğu vurgulanarak, komünizmi yayma arzusunda olduğu anlatılmıştır. SSCB'ye karşı takınılan bu tutuma karşın Türkiye, başlayan Soğuk Savaş'ta, SSCB'nin toprak taleplerinin de etkisiyle tercihini kapitalist Batı Blok'undan yana kullanmış ve basında da bu tavrın etkileri görülmüştür. Örneğin *Cumhuriyet, Ulus, Akşam ve Son Posta* gibi kimi gazetelerde ABD'nin, dünya barışı sağlayıcısı olduğu,[2] SSCB tehlikesine karşın Türkiye'ye teminat sağladığı[3] ve ABD'nin tüm dünyadaki komünizm tehlikesiyle savaştığı[4] belirtilerek hükümetin tavrı onaylanmıştır. Dahası Türk hükümetine göre ABD, dünya barışı için eline silah almış,[5] dost ülkedir.[6]

Dünya siyasetinde SSCB yerine ABD'nin yanında olmayı tercih eden Türkiye, Batı siyasetine dâhil olabilmek, tek parti hükümetine karşın iç siyasetteki muhalif sesleri dindirebilmek adına da yönetimsel değişikliğe gitmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) ayrılan vekillerin kurduğu Demokrat Parti (DP) ile çok partili siyasal hayata geçilmiştir. İç siyasette yaşanılan değişiklik Türkiye'nin dış politikasında atılan adımlara karşı değişiklik getirmemiş, Türkiye ABD'nin yanında yer almaya devam etmiştir.

ABD'den Türkiye'ye yapılan Truman Doktrini (12 Mart 1947) ve sonrasında Marshall Planı (8 Ekim 1948) kapsamındaki yardımlar, Türk hükümetinin siyasal söylemini ve basını şekillendirmiştir. Bu şekillendirmede elbette ki doktrin anlaşmasının 3. maddesi etkili olmuştur. Zira maddeye göre "Türkiye Hükümeti bu

---

1 *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1946, s. 1. ve 4.

2 *Ulus*, 15 Mart 1947, s. 1.

3 *Cumhuriyet*, 17 Mart 1946, s. 1. ve 4.

4 *Akşam*, 9 Nisan 1947, s. 1. ve 3.

5 *Cumhuriyet*, 18 Mart 1946, s. 1. ve 3.

6 *Son Posta*, 3 Mayıs 1947, s. 1.

yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın" yapacaktır (Malkoç, 2006:102). Hükümet komünizmi ve komünistleri tehlike olarak atfederken, basında ABD ve yardımlar lehinde yayınlar yer almıştır.

Markopaşa, tüm bu gelişmelerin yaşandığı siyasal ortamda, ABD ve İngiltere'nin emperyalist-sömürgeci ülke olduklarını savunarak, hiçbir yabancı ülkenin Türkiye'ye dost olamayacağı görüşüyle 1946 yılında yayınlanmaya başlamıştır. *Markopaşa*'ya göre, yabancı sermayenin Türkiye'ye girmemesi, başka bir ülke ordusundan bir askerin dahi Türk topraklarında olmaması, Türk kültürü haricinde başka ülke kültürünün etkisine girilmemesi ve bu ülkelerin övülmemesi gerekmektedir. Bununla beraber gazetede sadece emperyalizm ve emperyalistler aleyhine eleştiriler yer almamıştır. Halkın günlük sorunları, hükümetin baskıcı iktidarı, ülkenin ekonomik sorunları, komünizm düşmanlığı gibi konular da eleştirilmiştir. Ancak örneğin, araştırma için ulaşılabilen 41 sayının tamamında emperyalizme ve emperyalistlere yönelik eleştiriler yer alırken; yoksulluk, karaborsa, hükümet baskısı ya da komünizm düşmanlığına dair eleştiriler 41 sayının tamamında yer almamıştır. Bu nedenle tez çalışmasının konusu, *Markopaşa* ve devamında gelen (*Merhum Paşa, Malûm Paşa, Alibaba, Yedi-Sekiz Paşa, Hür Markopaşa, Bizim Paşa* ve *Medet!*) gazetelerdeki emperyalizm ve emperyalistlere yönelik eleştirilerdir. *Markopaşa* ve devamından gelen gazetelerden elde edilen 41 sayıdan 123 içerikte emperyalizm ve emperyalistlere yönelik eleştiriler yer almış ve bu 123 içerik incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Markopaşa, iki kutuplu dünya düzeninde, Türkiye'nin kapitalist Batı Bloku'nda yer almak adına, ABD ile yakınlaşması ve yardım antlaşmaları gereği basında ABD propagandası yapılmasına karşın, emperyalizmi ve emperyalist ülkeleri eleştirmiştir. Bu noktada araştırmanın amacı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayın hayatına başlayan

Markopaşa'daki emperyalizme ve emperyalist ülkelere dair eleştirileri incelemek ve bu metinlerdeki eleştirileri ortaya koyabilmektir. *Markopaşa,* emperyalizme karşı etkili bir muhalefet örneği sunmuştur. Her ne kadar toplamda "*dört sayfadan oluşan bir gazetecik*" [7] de olsa, eleştirileri nedeniyle defalarca kapatılmış, toplattırılmış ve yazarlarının hapse girmelerine neden olmuş bir gazetedir. *Markopaşa*'nın ülkede yayınlanması demokrasi ölçütü sayılmış,[8] ilk yayın tarihinden dört buçuk yıl sonrasında 29 Mayıs 1950 tarihinde bile Başbakan Adanan Menderes tarafından meclis kürsüsünden, memleketten uzak tutulması gereken zararlı yayın olarak işaret edilmiştir.[9] *Markopaşa'*daki metinlere göre, Türkiye'de Amerikanlaşma ilk kez Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında başlamıştır.[10] Truman Doktrini antlaşması gereğince basında ABD propagandası yapılması gerekirken, *Markopaşa*'da değil propaganda yapmak; bilakis ABD ve ABD'nin dünya siyasetine muhalefet edilmiştir. Dahası gazetede emperyalist olarak tanımlanan ABD, İngiltere ve bizatihi emperyalizmle mücadele edilmesi gerektiği belirtilmiştir. *Markopaşa*'ya göre, emperyalizmle mücadele de pasif direniş şeklinde değil, aktif katılımla mümkün olacaktır.[11] Türk basın tarihinde kendi dönemi olan 1946-1950 yılları arasında emperyalizm ve emperyalistlerle mücadele eden *Markopaşa*'nın önemi de buradan gelmektedir.

Emperyalizmle kesin şekilde mücadele edilmesi gerektiğini belirten *Markopaşa*'da emperyalizmin tanımı ise yapılmamıştır. Örneğin, sömürgecilik ile emperyalizm ne demektir ve hangi ülkeler emperyalist veya sömürgecidir, buna dair bir bilgi yer almamıştır. Bu konu kavramsal çerçeve olarak tezin ilk kısmında ele alınmıştır.

---

7 *Malûm Paşa*, 8 Eylül 1947, s. 1.

8 *Markopaşa*, 24 Şubat 1947, s.1.

9 TBMM *Tutanak Dergisi*, 9. Dönem, C:1, s: 30.

10 Nesin, 1973:45-46

11 *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s. 4.

Araştırma için yapılan literatür taramasında, *Markopaşa* üzerine yazılan iki akademik çalışma görülmüştür. İlk olarak Levent Cantek'in *Markopaşa: Bir Mizah ve Muhalefet Efsane*si adlı yüksek lisans tezinde, gazetenin içerikleri ele alınmamış, döneme ait tanıklarla etki altında kalmamak için görüşülmek istenmediği belirtilmiştir.[12] Bununla birlikte çalışmada kaynak gösterilmeden pek çok iddia ve itham vardır. Bu durum çalışmanın güvenilirliği ve geçerliliği hakkında, kanımca, kuşku uyandırmaktadır.

Markopaşa ile ilgili bir diğer çalışma ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı'ndan Sema Kahraman Vurucu'nun 2013 yılında hazırladığı, *Türkiye'nin Değişim Yıllarında Siyasi Mizahla Muhalefet Örneği: Marko Paşa Gazetesi* isimli yüksek lisans tezidir. Çalışma, genel hatlı bir çalışma olup, gazetenin defalarca kapatılmasına, yazarlarının yargılanmasına neden olan emperyalizme yönelik eleştirilerini yine genel hatlarıyla ele almıştır. Çalışmada, sayılar ve yazılar tek tek ele alınmamış, incelenen yazıların da hangi kriterlere göre seçildiği belirtilmemiştir. Bununla birlikte çalışmada gazetenin var olmayan sayısı (belki de tarihleri karıştırıldığı için) hem alıntılamada hem de kaynakçada yer almıştır. Bu durum çalışma açısından önemli bir soruna işaret edebilir.[13] Çalışma kapsamlı bir çalışma olmakla beraber, emperyalizme yönelik eleştirileri incelememiştir. Oysa siyasal mizah türünde yayınlanan ilk gazete[14] olan *Markopaşa*, Nazım Hikmet'in de belirttiği gibi emperyalizme yönelik eleştirileriyle bu alandaki amiral gemidir.

---

[12] Cantek, L, (2001), *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

[13] Vurucu, S. K., (2013), '*Türkiye'nin Değişim Yıllarında Siyasi Mizahla Muhalefet Örneği: Marko Paşa Gazetesi*, s. 116, 193.

[14] Zekeriya Sertel, Akt.Çukurkavaklı, 1978:240.

"... İkinci Dünya Harbi biter bitmez Sabahattin Ali Markopaşa gazetesini çıkarmaya başladı. Bu, Türkiye'de o zamana dek olmayan bir politik mizah gazetesiydi. Markopaşa emperyalizmin aleyhinde yazıyor, Türkiye gericiliğiyle ve burjuva partileriyle alay ediyordu.(...) Markopaşa'nın demokrasi, ulusal bağımsızlık ve barış uğrunda ve emperyalizme karşı yürütülen savaştaki rolü çok önemlidir"[15]

Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın ilk bölümünde emperyalizm, sömürgecilik ve kapitalizm kavramlarının tanımları belirlenmiş, daha sonrasında gazetenin yayınlandığı 1946-1950 yıllarının tarihsel çerçevesi açıklanmıştır. İkinci bölümde ise *Markopaşa*'nın yayınlanmasına giden süreç, gazetenin biçimsel özellikleri, eleştiri konuları, dili kulanım şekli ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde, gazetedeki emperyalizme dair eleştiriler tek tek incelenmiştir. Dördüncü bölümde, gazete ve yazarlarının maruz kaldıkları baskılar ve yaşanılan güçlükler anlatılmıştır.

Gazete, *Markopaşa, Malûm Paşa, Merhum Paşa, Alibaba, Hür Markopaşa, Yedi-Sekiz Paşa, Bizim Paşa* ve *Medet!* isimleri ile farklı tarihlerde yayınlanmıştır. Yayın tarihleri göz önüne alındığında toplamda 80 sayı yayınlanmıştır. Araştırma için ise tüm isimlerden olacak şekilde toplamda 41 sayıya ulaşılabilmiştir. Gazete, araştırmanın yazıldığı tarih itibariyle, Milli Kütüphane dâhil hiçbir kütüphanede yer almamaktadır. *Markopaşa* serisine ulaşılmada yaşanılan aksiliklere[16] rağmen elde edilen

---

[15] Nazım Hikmet, Akt.Çukurkavaklı,, 1978:134.

[16] Konuyla alakalı olarak 1 Mayıs 2019 tarihinde İstanbul Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi'nde, Rıfat Ilgaz'ın oğlu ve Çınar Yayınları sahibi Aydın Ilgaz ile görüşülmüştür. Kendisi görüşme esnasında koleksiyonunda *Markopaşa*'ya dair 40 sayı olduğunu belirtmiş ve bu sayıların görsellerini araştırma için paylaşmıştır. Bununla beraber Ilgaz, *Markopaşa*'daki bazı yazıları açıklayabilmek adına sahibi ve neşriyat müdürü olarak Aziz Nesin'in, 9 Temmuz 1948 tarihinde ilk kez yayınlamaya başladığı, *Başdan* gazetesinin ilgili sayılarını da paylamıştır. Zira

Başdan, Markopaşa'nın adeta kardeşi gibi davranmış, hatta *Markopaşa*'nın yayına başlaması, toplattırılması ve kapatılması konularında okuyucuya bilgi vermiştir.

Markopaşa hakkında yapılan bir diğer çalışma, Mehmet Saydur'un *Markopaşa Gerçeği* isimli kitabıdır. Saydur ile de gazete sayıları hakkında telefonda görüşülmüş, kendisinden elde ettiği gazete sayılarının görsellerinin paylaşması talep edilmiştir. Ancak Saydur, kendisinde *Markopaşa*'nın sayılarının bulunmadığını belirtmiştir. Buna rağmen, kitabı hakkında araştırma yaparken ulaştığı bilgileri araştırmaya destek sunmak için paylaşmıştır.

Aziz Nesin'in oğlu Profesör Doktor Ali Nesin ve Nesin Vakfı ile Kovid-19 salgını nedeniyle e-mail yoluyla görüşülmüştür. Nesin, gazetenin kendisinin doğumundan çok önce yayınlandığını belirterek konuyla alakalı fikir beyan etmemiş ancak araştırmayı desteklemiştir. Bununla birlikte Nesin Vakfı, *Markopaşa* serisine dair kendilerinde sayı olmadığını belirterek, Aziz Nesin'in *Medet!*'te yer alan yazılarının sadece ilgili kısımlarını, 24 Haziran 1949 tarihli *Bizim Paşa*'nın ilk sayısını ve *Markopaşa* ile alakalı olan bazı tutanakları paylaşmıştır. Sabahattin Ali'nin kızı Profesör Filiz Ali ise e-mail ve instagram yoluyla gönderilen mesajlara geri dönmemiştir. Bu nedenle kendisiyle araştırma hakkında görüşülememiştir. Bununla beraber Mustafa Uykusuz ve Haluk Yetiş'in ailelerine de ulaşılamamıştır.

Yapılan araştırma esnasında Sema Kahraman Vurucu ile de iletişime geçilmiş, kendisinden *Markopaşa* serisine dair elindeki sayıların görsellerinin paylaşılması talep edilmiştir. Ancak Vurucu, gazete sayılarının görsellerinin kendisinde bulunmadığını belirtmiştir. Asım Bezirci Kitaplığı'nda *Markopaşa* serisine dair sayıların yer alabileceği bilgisine ulaşılsa da Kovid-19 salgını nedeniyle, yetkililerle e-mail veya telefon yoluyla iletişime geçilmek istenmiş, ancak ulaşılamamıştır.

41 sayıda emperyalizm ve emperyalistlere yönelik olarak toplam 123 içerik tespit edilmiş ve incelenmiştir. Bu içeriklerin çoğunluğu metin şeklinde olurken, bazıları da karikatür şeklindedir. Araştırmada,

- Emperyalizm nedir?
- 1940'lı yıllarda Türkiye ve dünya siyasetindeki gelişmeler nelerdir?
- *Markopaşa* nasıl ortaya çıkmıştır?
- *Markopaşa* yazarları kimlerdir? Gazetede hangi konularda muhalefet örnekleri vardır?
- *Markopaşa*'da emperyalizm nasıl ele alınmıştır? Emperyalizme yönelik eleştirilerin temaları nelerdir?
- Gazetenin yaşadığı zorluklara neler sebep olmuştur? Emperyalizm eleştirilerinin *Markopaşa*'ya olumsuz yansıması olmuş mudur?
- Genel siyasal ortam *Markopaşa*'nın yayın politikasını etkilemiş midir?

sorularının cevapları aranmıştır. Elde edilen bulgular ise konu başlıklarına ayrılarak tek tek incelenmiştir. İnceleme için tematik analiz yöntemine başvurulmuştur.[17]

Başlamadan belirtmek gerekir ki *Markopaşa* serisinde yer alan gazete isimlerinin yazım şekillerinde kaynaklara göre farklılıklar vardır. Örneğin yukarıda adı geçen iki tez çalışmasında dahi gazetenin adı *Markopaşa* ve *Marko Paşa* şeklinde yazılmıştır. İki araştırmacı da neden bu yazım şeklini seçtiklerini belirtmemiştir. Gazete yazarları dahi gazetelerin isimlerini bazen birleşik bazen de ayrık şekilde yazmışlardır. Yapılan bu tez çalışmasında ise gazete isimlerinin yazım şekilleri, gazetenin ikinci sayfasının üzerinde yer alan isim kısmı esas alınarak yazılmıştır. Bununla birlikte, gazetelerdeki içerikler yazım yanlışlarıyla beraber aynen verilmiştir. Araştırmada, içeriklerin aktarımında hiçbir müdahalede bulunulmamıştır.

[17] Bknz. ***MARKOPAŞA*'DAKİ EMPERYALİZM ELEŞTİRİLERİ** Başlıklı IV. Bölüm.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR

1.1. Temel Kavramlar

"Hangi cepheden gelirse gelsin, emperyalizmin aleyhindeyiz" [18] diyen *Markopaşa*'daki emperyalizme dair eleştirileri inceleyebilmek için öncelikle kavramların açıklanması gerekmektedir. Zira emperyalizm, sömürgecilik, kapitalizm, işgal gibi Türkçe'de sıkça birbirleri yerine kullanılan bu kavramları tanımlamak, tezi anlamak için de ilk adım olacaktır.

Kullanılan kelimeler, o kelimelerin oluşturduğu kavramlar ve bu kavramların ne demek istediği yaşanılan toplumla alakalıdır. İçinde yaşanılan toplum, evrensel olsa da bir kavramı neye denk gelecek şekilde kullanıyorsa anlam o şekle bürünmektedir. Tabii bu noktada kültürel kodlar, tarihsel süreç, millet bilinci gibi değişkenler de kavram anlamlarının oluşmasında belli önemli roller üstlenecektir. Kavramların yanlış kullanımı ya da birbirleri için kullanımı sorunu, sadece Türkiye'de değil neredeyse tüm halklar tarafından geçerli bir sorun halindedir denilebilir. Popüler hale gelmiş kavramlara dikkat edildiğinde fark edilecektir ki anlamı dışında bir şekle bürünmüş ve literatürde dahi bu şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Sunar, 2008:193-194). Yaşanan bu durum hem dilin kullanımı açısından hem de entelektüel hayatın ilerlemesi açısından sorun teşkil edecektir. Zira anlamı dışında kullanılan kavramlar yaygınlaşmaya başladığı anda, artık herkes kavramı, ortaya çıkan anlamıyla düşünmeye ve gerçek anlamını unutmaya başlayacaktır.

Birbirleri yerine, yanlış anlamlarda kullanılan kavramların ortaya çıkma nedenleri ise kısır kalmış bir entelektüel ortama bağlanabilir. Günümüz Türkiye'sinde

[18] *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s.1.

toplumsal bağlam ve tarihsel süreç içerisinde üretilen kavramlarla, belli bir tarihsel süreç içinde ithal edilen kavramlar (emperyalizm, piyasalaşma, laiklik v.s) düşünüldüğünde sorun daha açık ortaya çıkacaktır. İthal edilen kavramların olması elbette tek başına sorun oluşturmayacaktır. Ancak o kavram hakkında düşünülmeden, dil dolaşımına girmesi onun yanlış bir anlamda kullanılmasına neden olacaktır. İki kavramın birbirlerine yakın anlamlarının olması demek, aynı anlama gelmeleri demek de değildir.

Emperyalizm, sömürgecilik ve kapitalizm gibi kavramlar da dışarıdan alınan ve anlamaya çalışırken yeni anlamlar yüklenip birbirlerinin alternatifleri gibi kullanılan kavramlar olmuşlardır. Bugün bu kavramları olumlu anlamlarda kullanan olmasa da halk nezdinde özellikle milliyetçi duygular arttığı anda kullanılmaya başlanmaktadır. Ancak anlam bakımından o kadar dar kullanılmaktadır ki örneğin, ABD'li bir şirketin Türkiye'de fabrika açmasının ekonomiyi güçlendireceği düşünülerek olumlu karşılanırken, ürettiği meşhur içeceği "emperyalizmin oyununa alet olmamak adına" tüketmemek "emperyalizme karşı duruş" olarak algılanmaktadır. Bu noktada emperyalizmin ne olup ne olmadığını anlamak ve *Markopaşa'*nın emperyalizmi nasıl algılayıp eleştirdiğini saptamak gerekmektedir.

1.2. Emperyalizm

Emperyalizm üzerine çalışmalar, 19. yüzyıl sonlarına doğru başlamıştır. Kuşkusuz ki bunun temel nedenleri arasında sanayi çağına geçişle birlikte değişen sosyal, ekonomik, kültürel etmenler yer almaktadır. Bu çalışmalar eleştirel bakışla ortaya çıkmıştır denilebilir. Zira yüzyıl itibariyle düşünüldüğünde, sanayi çağıyla üretim hız kazanmış, Fordist üretim tarzına geçilmiş ve buna bağlı olarak da hem üretim hem de tüketim artmıştır. Üretim tarzındaki bu değişim, sosyal ve kültürel anlamda da

değişimleri beraberinde getirmiştir. İşte tüm bu değişimlerin nasıl ve neler olduğunu da öncelikle eleştirel bakış açısına sahip aydınlar ortaya koymuştur.

Emperyalizmle sıkça karıştırılan sömürgecilik ya da kolonyalizm; ekonomik, siyasi amaç doğrultusunda, yine ekonomik ve siyasal yönden güçlü sayılan merkez ülkenin, kaynakları yoğun olan gelişmemiş ya da gelişmekte olan topraklar üzerine yerleşmesi ve bu kaynakları kendi istekleri doğrultusunda kontrol etmesidir (Sunar, 2008:194-195). Ferro ise sömürgeciliği,*"yabancı bir toprağın işgali, o toprağın işlenmesi ve oraya göçmenlerin yerleşmesi"* olarak tanımlamaktadır (Ferro, 2011:19). Ferro'ya göre, sömürgecilik, bir ülkenin kendine ait olmayan topraklarda kendini çoğaltma gücüdür. Ancak emperyalizmin amacı; sömürgeleştirirken uygarlaştırmak, kendi kültürünü egemenleştirmek ve yayılmaktır (Ferro, 2011:36).

Ferro, 1991 yılında yayımlanan *L'histoire de la France Coloniale* adlı kitabı kaynak göstererek, Batılı tarihçilerin ilk sömürgecilik faaliyetlerin başlamasını coğrafi keşiflere bağladıklarını belirtmiştir. Buna göre, coğrafi keşiflerle sömürgecilik faaliyetleri değişmiştir. Ancak Ferro, keşiflerin daha ziyade toprak genişletme kaygısıyla olduğunu açıklamıştır (Ferro, 2011:24).

Kapitalizm ile birlikte sömürgecilik asıl şeklini coğrafi keşiflerle alırken, yükselişini de sömürgeleştirilen ülkelerin hammadde kaynaklarına el konulmasıyla tamamlamıştır. Bir yandan da bu sömürge topraklara metropol ülke nüfusunun yerleştirilmesi süreci de başlatılmıştır. İşte emperyalizm ve sömürgecilik ayrımı tam da bu noktada ortaya çıkmıştır. Sunar'a göre "*emperyalizm modern iktisadi ve siyasi koşulların konsolidasyonu üzerinden modern bir hakimiyet biçimidir*" (Sunar, 2008:195).

Marc Ferro bu yeni dönemin yani emperyalizmin ortaya çıkışını Napoleon Bonaparte'ın Mısır'a yaptığı seferle ortaya çıktığını açıklamaktadır. Zira o zamana

kadar üzerine sefer düzenlenen topraklar adeta talan edilirken, Napoleon, Mısır'a yanında bilim insanlarıyla gitmiş ve oraya zarar vermek istememiştir (Ferro, 2011:121).

Frederic Jameson ise emperyalist dünyanın başlangıcını Berlin Konferansı olarak tanımlamaktadır. Zira bu konferanstan sonra Avrupalı devletler Afrika'yı paylaşmışlardır (Jameson, 1993:44). Başka bir bakış açısından Eric Hobsbawm'a göre ise emperyalizm sözcüğü, 1890'lardaki sömürge fetihlerinde ortaya çıkmıştır ve gazetecilik jargonu olarak kullanılmaya başlanmıştır (Hobsbawm, 2013:71).

Yukarıda belirtildiği gibi kabul edilmelidir ki, coğrafi keşiflerle sömürgeleştirme olgusunun boyutları değişmiştir. Ancak burada etnik, dinsel yargılarla farklılıklar görülmektedir. Örneğin Arap geleneği, Avrupa yayılmacılığını emperyalizmin ilk ifadesi olan Haçlı Seferleri ile başlatır. Oysa Batılı gelenek ise bunun zıttı olarak Haçlı Seferlerini, Hıristiyan topraklarının İslam'ın elinden geri alınması şeklinde tanımlamaktadır (Ferro, 2011:24).

Ferro, bu noktada sömürgecilik ve emperyalizm arasındaki ayrımı etkileri anlamında da değerlendirmiştir. Buna göre, ilk sömürgeleştirme hareketleri sadece fethedilerek egemenlik altına alınan toplumların yapılarını değiştirmekle yetinmiştir. Ancak fethedilen bu yerlere ikinci kez uygulanan sömürgeleştirme hareketi, ekonomik emperyalizmin gerekleri sebebiyle derin yapısal değişimlere neden olmuştur. Bu değişimlerden ikisi büyük önem taşımaktadır: Tarımda uzmanlaşmanın gıdaya dayalı olmaması ve endüstrinin çökmesidir (Ferro, 2011:46).

Emperyalizmi anlamaya ve eleştirmeye çalışmak Marksist ideolojinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Zira Marksist ideolojinin karşısında duran kapitalizmin doğasına yönelik tartışmalarda emperyalizm yerini almıştır. Marksist ideoloji için emperyalizm kavramının ortaya çıkışındaki bir diğer etken kapitalizmin doğasını anlamak ve kapitalizm kavramı içinde kullanmaktır.

Burada bir parantez açarak belirtmek gerekir ki, Marksist ideolojinin emperyalizmi nasıl ele aldığını ayrıntılı işlemek, tezin konusu olan *Markopaşa'*nın emperyalizme dair içeriklerini anlamak için faydalı olacaktır. Zira *Markopaşa*'da yer alan emperyalizm eleştirileri liberal bakış açısıyla yazılmamıştır. Örneğin, Hindistan Bağımsızlık Hareketinin siyasi lideri ve şiddet karşıtı olan Mohandas Karamçand Gandhi, *Markopaşa*'ya göre, İngiliz sömürgesinin izin verdiği şekilde mücadele etmiştir. Emperyalistlerle, Gandhi'nin yaptığı şekilde, pasif olarak mücadele edilemez.[19] Emperyalistlerle gerekirse *kan*la mücadele edilmelidir.[20] Bu noktada da çalışma kapsamında incelenen içerikleri anlayabilmek için Marksizmin emperyalizmi ele alış şekli açıklanmalıdır.

1.2.1. Marksizmin Emperyalizm Eleştirisi

Emperyalizmi anlayabilmek, Marksist eleştiri ve pratiğin önemli parçasıdır. Zira emperyalizmi anlamak, kapitalizmin doğasını çözümleyerek Marksist devrimin mümkün olmasını sağlamada gerekli görülmektedir. Marksizm nezdinde emperyalizm, kapitalist sistemin doğasını anlamada kullanılmaktadır. Marks'ın aşama fikri çerçevesinde, Hilferding'in 'finans kapital', Rosa Luxemburg'un 'sermaye birikimi', Lenin'in 'kapitalizmin son aşaması' ve Buharin'in 'dünya ekonomisi' kavramlaştırmaları, Marksist literatürde emperyalizm analizleri için klasik çerçeveyi oluşturmaktadır (Sunar, 2008: 197).

Marksizmin emperyalizm eleştirilerini anlayabilmek için, kapitalizmi emperyalizmden ayıran Lenin, genel bir bakış açısıyla, sermaye sahipliğini sanayiciden ve sermayenin yönetimiyle ilgili olan herkesten ayırmıştır. Örneğin, sermayenin

---

[19] *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s. 4.

[20] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1.

sanayide uygulanış şeklinden; para-sermayeyi, üretim için kullanılan sermayeden ya da para-sermayenin getirdiği rantiyeden ayırmıştır. Lenin, işaret ettiği bu ayrılmanın geniş ölçülere ulaşmasının mali-sermayenin egemenliği ya da emperyalizm, kapitalizmin en yüksek aşama çizgisine erişeceği görüşündedir (Lenin, 2018:63).

Rekabetin yerini ilişkilerin aldığını belirten Lenin'e göre emperyalizm, kapitalizmin bazı özelliklerinin gelişimi ve devamı olarak ortaya çıkmıştır. Tanımı ise şöyledir:

> *"(...) Emperyalizmin olanaklı en kısa tanımını yapmak gerekseydi, şöyle derdik: Emperyalizm, kapitalizmin tekelci aşamasıdır. (...) Emperyalizmin, aşağıdaki beş temel özelliğini kapsayan bir tanımını yapalım:*
>
> *1) Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki, ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri yaratmıştır*
>
> *2) Banka sermayesi sınai sermayeyle kaynaşmış ve bu mali sermaye temel üzerinde bir mali-oligarşi yaratılmıştır*
>
> *3) Sermaye ihracı, meta ihracından ayrı olarak, özel bir önem kazanmıştır*
>
> *4) Dünyayı aralarında bölüşen uluslararası tekelci kapitalist birlikler kurulmuştur*
>
> 5) *En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi tamamlanmıştır*" (Lenin, 2018:94-95).

Lenin'in de belirttiği gibi, sermayedarlar tekelci konuma gelmiş, kapitalist ülkelerce dünya toprakları bölüşülmüş ve bu tekelci sermayedarlar da artık uluslararası haldedir. Son şekliyle kapitalizm, en yüksek noktasına ulaşırken şekil değiştirmiş ve sermaye ihracatı önem kazanmıştır.

Marksist ideolojinin emperyalizmi eleştirirken altını çizdiği bir husus da emperyalistlerin "reform getiriyoruz" nosyonu altında faaliyetlerini yürüttükleridir. Lenin'e göre, burjuva sınıfından bilim insanları ve yazarlar emperyalizmi üstü kapalı şekilde savunmaktadır. Bu savunma da "reform" adı altında yapılmaktadır. Örneğin emperyalist ülkeler, az gelişmiş yahut gelişmekte olan ülkelerdeki ulusal kurtuluş mücadelelerini takip etmektedir. Kendilerinin bu ülkelerdeki iç karışıklığı ve bozulmuş

ekonomik dengeleri düzeltebileceklerini de iddia ederek, iç dengeleri bozulan ülkelerde emperyalist faaliyetlerini rahatça yürütebilmektedirler (Lenin, 2018:118-120). *Markopaşa*'da sıkça eleştirilen yabancı sermaye konusunda ise Lenin, Hilferding'ten bir alıntılama yaparak şunları belirtmiştir:

> "*İthal edilmiş sermaye, yeni açılmış ülkelerdeki uzlaşmaz karşıtlıkları iyice derinleştirir; ulusal bilinçleri uyanmakta olan halklarda, o çağrısız konuklara karşı büyüyen direnmeyi uyarır; bu direnme, kolayca, yabancı sermayeye karşı tehlikeli birtakım önlemlere dönüşebilir. Eski toplumsal ilişkiler temelden değişikliğe uğrar; 'tarihin kenarında kalmış uluslar'ın binlerce yıldan beri süregelen tarımsal yalnızlıkları bozulur; onlar da kapitalist girdaba sürüklenirler. Bizzat kapitalizm, yavaş yavaş, boyun eğmiş toplumlara kurtuluşun yollarını ve araçlarını hazırlarlar. Ve bu toplumlar, bir zamanlar, Avrupa uluslarının en yüce amacı olan bu amaca, ekonomik ve kültürel özgürlüğün bir aracı olarak, birleşmiş ulusal bir devlet kurmaya doğru yönelirler. Bu bağımsızlık hareketi, Avrupa sermayesini, en değerli ve en umut veren sömürü alanlarında tehdit etmektedir ve Avrupa sermayesi, ancak askeri güçlerini durmaksızın artırmak yoluyla egemenliğini koruyabilmektedir.*" (Hilferding, DasFinanzkapital, s. 433-434, Akt. Lenin, 2018: 130)

Lenin'in yanında başka bir Marksist Nikolay Buharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* kitabında, bir işgalin emperyalizm ile eş tutulabilmesi için finansal alanında pratiklenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Aksi halde Buharin'e göre, finansal sermayenin kontrol etmediği bir emperyalizmden söz edilemez. Öte yandan Buharin'in analizine göre, emperyalizm bir dünya ekonomisi yaratmıştır.

Marksist ideoloji haricinde, kapitalist doğayı tanımlayan ve buna karşı duruş sergileyen ideolojiler de vardır. Bu noktada emperyalizme liberal bir eleştirinin olduğunu da unutmamak gerekir. Zira Hobson'un liberal bakış açısıyla emperyalizme yönelik eleştirisi de yer almıştır. Ancak Hobson'un getirdiği eleştiri, Marksist ideolojiden farklı olarak emperyalizmin gösterişi seven ve maliyetli olduğu yönündedir. Hobson'a göre, emperyalist olmayan bir ekonomi daha başarılı olacaktır (Sunar, 2008:197).

Bir kavramın nasıl anlaşıldığı ideolojik temelli yaklaşımdır. Örneğin bir Marksistle bir liberal emperyalizmi aynı şekilde kavramayacaktır. Bu nedenle, tezde

emperyalizme dair tanımlara ideolojiler açısından da bakılması ve *Markopaşa'*nın hangi ideolojik perspektif içerisinden emperyalizmi eleştirdiğinin gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Emperyalizmin tarihsel sürecini ve Türkiye'nin bundan nasıl etkilendiğini anlamak için İkinci Dünya Savaşı sonrasına da bakmak gerekir. Bu noktada bilinmelidir ki emperyalizm, Amerikan hegemonyasının yükselmesiyle etkisini artırmıştır. Bu yükselme ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa egemenliğinin olduğu; Suudi Arabistan, İran, Karayipler gibi bölgelerde Amerikalıların yer almasıyla gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce ve savaş sonrasında bağımsızlıklarını yeni ilan etmiş devletler yeraltı ve yerüstü kaynaklarının da kendi denetimlerinde olsun istemişlerdir (Ferro, 2011:571). Ayrıca emperyalist ülkeler, üçüncü dünya ülkelerinden emek ithal edemeyecekleri için bu ülkelerde fabrika açma yoluna gitmişlerdir.

Gelinen noktada ise emperyalist devletlerin kurmuş oldukları fabrikalarda kültürel bir aktarım da yaşanmıştır. Bu fabrikalarda emperyalist devletin kültürü, dili yaygınlaşmış ve kültürel emperyalizm de yaşanmaya başlamıştır. Tabi bunu sadece kurulan fabrikalarla olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Burada filmlerin, müziklerin, yapılan propagandaların da büyük bir etkisi vardır.

1.3. *Markopaşa* ve Emperyalizm

Emperyalizm kelimesinin Türkçe'de yer edinmeye başlaması ulusalcı bir zeminde gerçekleşmiştir. *Kadro* dergisi bu anlamda Kemalizm'i emperyalizme karşı konumlandırmıştır (Sunar, 2004:511-526). Buradan hareketle emperyalizm kavramının literatürde kullanımının, Türkiye'de ilk olarak Kurtuluş Savaşı hareketiyle başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bilhassa 1930'larda gerçekleştirilen Türk devriminin özellikleri arasında emperyalizme karşıtlık sık sık vurgulanmıştır. Bu noktada Marksist

olmayan devrim, ulusalcı bir kimlikle bu karşıtlığı ele almıştır. Türkiye solu ise emperyalizm eleştirisini, Lenin üzerinden Marksist ideolojiyle ele almış ve eleştirmiştir. Muhafazakâr kesimin Türkiye'de emperyalizmi eleştirmediğini söylemek ise yanlış olacaktır. Muhafazakâr kesim de emperyalizme karşı eleştiri getirmiş ancak bu eleştiriler kültür ve modernleşme üzerine olmuştur (Sunar, 2008:198).

Emperyalizm üzerine yapılan tartışmaları toparlamak gerekirse, bugün olumsuz anlamda kullanılan emperyalizmin tam ve herkes tarafından kabul edilmiş tanımı bulunmamaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi bir tanımın ortaya çıkarılmasında kültürel kodlar, ideolojik yaklaşımlar, ekonomik yönelimler gibi pek çok faktör etkili olmaktadır. İdeolojik olarak hiçbir zaman bir Marksist ile liberal ekonomiyi savunan başka biri aynı tanımda uzlaşamayacaklardır. Emperyalizm için tam manasıyla üzerinde ittifak yapılabilmiş tanımlama getirilemeyecektir. Ancak kavramsal anlamda baktığımızda en geniş anlamda emperyalizm, bir milletin veya topluluğun diğeri üzerine ekonomik, kültürel ve siyasi yayılmasıdır. Ayrıca emperyalizm, askeri, siyasi ve kültürel anlamda güçlü olanlar tarafından, savaş sembolleri ve hararetli sloganlar kullanarak kendini oluşturur ve devamlılığını sağlar (Sunar, 2008:220).

Emperyalizmi yukarıda özetlediğim çerçevede inceledikten sonra araştırmanın konusu olan *Markopaşa* yazılarında emperyalizm, nasıl bir bakış açısıyla, hangi anlamlarda ele aldıklarını belirlemek gerekmektedir. Bunu anlayabilmek ve *Markopaşa* serisindeki eleştirileri bu şekilde ele alabilmek için kanımca gazetenin yazarlarına eğilmek, onların ideolojilerine bakmak gerekmektedir. Gazetenin üç yazarı, Sabahattin Ali, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'ın yazdıklarından hareketle, toplumsal gerçekçi, sol düşünürler olarak tanımlanabilirler. Ayrıca *Markopaşa*'yı yayınlama fikri de Türkiye Sosyalist Partisi kurucusu Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun evindeki buluşmalardan ve parti lokalinde yapılan sohbetlerden ortaya çıkmıştır.[21] Hatta Aziz Nesin parti üyesidir.

[21] *Medet!,* 23 Nisan 1950, s. 3.

Bu noktada yazarların hem yargılandıkları davalara hem de yazılarına (örneğin Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* isimli romanında Turancı anlayışı yermesi) bakıldığında, liberal, muhafazakâr, Turancı ya da açık ara ulusalcı olduklarını söylemek, bu tanımlar içerisinde onları değerlendirmek yanlış olacaktır.

Markopaşa yazıları dikkatlice incelendiğinde, emperyalizm üzerine getirilen eleştirilerin dahi Marksist eleştiriye yakın durduğunu görmek mümkündür. Ancak burada *Markopaşa* ve emperyalizm arasındaki ilişkiye bir virgül koyarak *Markopaşa*'nın yayınlanmaya başladığı tarihte Türkiye ve dünyaya da bakmak gerekmektedir. Aksi halde *Markopaşa*'nın emperyalizm konusuna verdiği ağırlığı anlamak mümkün olmayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL BAĞLAM: 1940'LARDA TÜRKİYE VE DÜNYA

2.1. Çok Partili Hayata Geçiş

Markopaşa'daki emperyalizm yazılarını bir bağlam içersine yerleştirebilmek için, gazetenin yayın tarihleri arasındaki gelişmeler ortaya konmalıdır. Bunun için 1940'ların ilk yarısı incelendiğinde dönemin en önemli olayı, İkinci Dünya Savaşı ve savaşın sonuçlarıdır. Türkiye savaş sonrasında dış politikada derin uğraşlar verirken bir yandan da iç politikada çok seslilik, iktidarı denetleyen bir muhalefet olması için girişimler söz konusu olmuştur. Kuşkusuz ki Cumhuriyet tarihinin bu on yılının en önemli özellikleri arasında, savaş koşullarının etkileri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan iki kutuplu yeni dünya düzeninde Türkiye'nin Batılı bir ülke olabilme çabasıyla, ABD'ye yakınlaşmaya başlaması yer alacaktır (Berkes, 1997:365).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 günü hayatını kaybetmiş ve yerine Milli Şef İsmet İnönü gelmiştir. Tam da bu dönemde İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan ve hem hedeflediği başarıyı elde edemeyen hem de savaş tazminatı ödemeye mahkûm olan Almanya'daki yükselen ırkçılığın da neticesi olarak, Eylül 1939'da savaş patlak vermiştir. Yeni bir savaşın başlamasıyla Ekim 1939'da İngiltere, Fransa ve Türkiye ittifak antlaşması imzalamıştır. Ne var ki faşist İtalya'nın, Fransa'ya saldırmasıyla Türkiye'nin de savaşa girmesi söz konusu olmuştur. Almanlarla SSCB'nin, Polonya üzerinden imzaladıkları antlaşma bu dönemde tüm dünyayı şaşkına çevirirken, Türkiye'yi ise tedirgin etmiştir. Zira Türkiye o güne değin SSCB'yi karşısına almayan bir siyaset izlemiştir. İtalya'nın Fransa'ya saldırmasının dolaylı olarak Türkiye-SSCB savaşına neden olacağını düşünen İnönü önderliğindeki Türkiye, 14 Haziran 1940 günü

tarafsız olduğunu ilan etmiştir. Uluslararası politikada 'denge' siyaseti güdülmesinin etkileri yurt içindeki politikacılar ve gazetecilerde de görülmüştür. Buna göre, bazı gazete ve gazeteciler Almanları destekleyen yayınlar yaparken, bazıları da SSCB taraftarı yayınlar yapmışlardır (Akşin, 1997:100-106).

Bu süreçte Türkiye iç politikasına bakıldığında ilk olarak tek parti yönetiminin, önce Köy Enstitüleri Kanunu'nu kabul ettirmesi görülecektir. 17 Nisan 1940'ta çıkarılan bu kanunun amacı, kısa sürede çok sayıda öğretmen yetiştirmek ve kırsaldaki ilköğretim sorununu, devlet bütçesini en az oranda etkileyecek şekilde çözmektir. Öte yandan ülke ekonomisinin savaş nedeniyle yaşadığı sorunlara çözüm getirebilmek amacıyla da iki ayrı kanun çıkarılmıştır. Bu kanunlar, özellikle savaş yıllarında kentlerde kazancı yüksek olanlara yönelik 12 Kasım 1942'de yayınlanan Varlık Vergisi ile 7 Haziran 1943 tarihinde yayınlanan ve kırsal kesimdeki vatandaşları etkileyen Toprak Mahsulleri Vergisi'dir .

İkinci Dünya Savaşı 1945'te son bulmuş ve dünya iki kutuplu bir hal almıştır. Artık dünyada bir yanda komünist ideolojideki SSCB bulunurken, diğer yanda da kapitalist ABD yer almıştır. Ortaya çıkan tabloda Türkiye, kendine dünya siyasetinde yer bulmak arayışındadır. Bu noktada SSCB'den gelecek komünist etkiden rahatsız olan Türkiye, Batı'yla ilişkilerini olumlu yönde geliştirebilmek adına adımlar atmıştır. Bu amaçla 1 Kasım 1945'te İsmet İnönü, TBMM'de yaptığı konuşmasıyla, demokrasinin ilerlemesi için ciddi bir muhalefet partisine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Tek parti iktidarını, bir muhalefet partisinin kurulması arzusuna iten etkenler kuşkusuz ki sadece Batı'yla ilişkilerin düzeltilmesi değildir (Yerasimos, 1990:114). İnönü'nün bu kararı almasındaki ilk etken, tek parti iktidarı yönetiminden halkın hoşnutsuzluk duyması ve bu hoşnutsuzluğun artmasıdır. Bir muhalefet partisinin olması halkta tezahür eden bu hoşnutsuzluğu ortadan kaldıracak ve halk demokratik yollarla yönetime karşı tavır alabilecektir.

Savaşla birlikte zenginleşen kesim artık ülke yönetimde yer alarak, iktidarda söz hakkı talep etmektedir. Ayrıca varlıklı bu sınıf, savaş süresince koyulan vergiler nedeniyle de tek parti yönetimine tepki göstermektedir. Devletin her an varlıklı sınıfa yönelik yeni bir vergi çıkarması endişesi ve devletin varlıklı kimselere yönelik olumsuz bir karar alması ihtimali varlıklı sınıfı endişeye düşürmüştür. Kendilerini güvenceye almak isteyen bu sınıf, çok partili hayata geçerek demokratik rejimle kendilerini güvenceye almak istemektedir (Yerasimos, 1990:113-114).

Boratav'a göre de Refik Saydam hükümetinin İkinci Dünya Savaşı sürerken uygulamaya soktuğu ekonomik önlemler; Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi uygulamalar, küçük bir burjuva reformizmi olarak atfedilebilir. Ancak bu uygulamaların hemen hepsi belirli bir süre sonunda toplumdaki egemen güçlerin engellemeleriyle son bulmuştur. Dahası Toprak reformu ve Köy Enstitüleri gibi konular CHP'de iç değişikliklere neden olmuş ve çok partili hayata geçişe yol açmıştır (Boratav, 2005:82-83).

Bir başka ve belki de en önemli neden, dış politikanın durumudur. Savaş süresince ve savaşın sonlarına doğru Türkiye'nin en büyük endişesi, Sovyetlerin Balkanlara egemen olmasıdır. Savaş sonunda Almanlar yenilmiş, SSCB bölgede yıkılmaz güç olarak ortaya çıkmıştır. Üstelik bu yıkılmaz güç, Türkiye ile Ekim Devrimi'nden beri süre gelen dostluk siyasetini bir yana bırakarak, Boğazlarda üs kurmak, Doğu'da Kars, Ardahan gibi toprakları da kendi toprağı haline getirmek istemektedir (Akşin, 1997:110-111). Sovyetlerden gelen bu talepler karşısında Türkiye'nin destek alacağı tek yer ise Batı'dır.

Batılı ülkelerde ise siyasal olarak çok partili sistem vardır. Ayrıca Tanzimat'tan beri devam eden ve Kemalizm ile üst noktaya ulaşan Batılılaşma isteği de çok partili hayata geçişteki etkilerdendir (Yerasimos, 1990:113-114). Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver güçlerin yenilmesi, demokratik ülkelerin zaferi olarak görülmüştür.

Savaştan egemen güç olarak çıkan ABD'nin, çok sesli kapitalist bir demokrasi örneği sunması da tüm dünya ülkelerini olduğu gibi Türkiye'nin batılılaşma isteğinde etkili olmuştur. Bu nedenledir ki Türkiye, 1945 yılı Nisan ayında San Fransisko Konferansı'na katılmış ve BM antlaşmasını imzalayarak demokratikleşme adına söz vermiştir (Zürcher, 2000: 302).

Bunlarla birlikte savaş sırasında çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi'nin de etkilerini unutmamak gerekmektedir. Zira toprak sahipleri Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana 'Jön Türk Koalisyonu' içinde yer almıştır. Ancak savaş süresince ekonominin zarar görmesi ve bunun neticesinde enflasyonun yükselmesiyle mücadele edebilmek için hükümet, toprak ürünlerinin düşük fiyatlandırılması için Toprak Mahsulleri Vergisi ile 1945 yılının Ocak ayında çıkardığı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'yla toprak sahiplerinin eleştirilerine neden olmuştur. Unutmamalıdır ki bu kanun, dörtlü takririn ortaya çıkmasına sebep olarak çok partili hayata geçişte önemli bir başka etken olmuştur (Zürcher, 2000:301).

Türkiye'de çok partili hayata geçiş denilince akla, her kesimin ideolojisin varlığının temsil edileceği meclis gelmemelidir. Örneğin, demokraside halkın desteklediği hemen her ideolojinin mecliste yer alması gerekirken, İnönü'nün desteklediği çok partili hayat, dar tutulmuş ve çalışmalar bu yönde yapılmıştır. Bu dar kapsamda sol kesim yok sayılmıştır. Bununla birlikte sağın bütün eğilimlerinin temsili de öngörülmemiştir. "*Sonuçta, meşru olarak kabul edilen tek muhalefet, ideolojisi iktidardaki tek partiden fazla ayrılmayan yarı-liberal bir sağcı muhalefettir"* (Yerasimos, 1990:115).

Türkiye'nin demokratikleşme adına attığı adımlar Avrupa ülkelerinden farklı olmuştur. Zira Avrupa'da demokrasi genel hatlarıyla sosyalistlerle komünistleri kapsayan bir tutum sergilerken, Türkiye kendini sola kapatmıştır. Türk demokrasisi sosyalist ve komünist partilerin varlığına izin vermemekle yetinmemiş, Türk Ceza

Kanunun 141. ve 142. maddeleri ile komünizm propagandası yapılmasının da 7.5 yıldan 15 yıla kadar cezalandırılacağı belirtilmiştir. Türk demokrasisinin komünizm ve sosyalizme karşı bu tavrının temel nedeni ise SSCB'nin 1945'te Kars ile Ardahan'ı almak ve Boğazlarda egemenlik kurmak istemesidir. Ne var ki Türk demokrasisinin komünizme karşı bu tutumu, Stalin'in 5 Mart 1953'teki ölümünden sonra, SSCB'nin dostluk antlaşması yapmak istemesine rağmen 1960'lara kadar devam etmiştir (Akşin, 1997: 112).

Yukarıda anılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'yla, DP'nin kuruluş sürecine giden yolda önemli bir bağ bulunmaktadır. Ancak partinin kuruluşunda sadece bu kanunun rolü vardır demek de yanlış bir açıklama olacaktır. CHP milletvekillerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan parti grubuna 'Dörtlü Takrir' diye anılan önerge vermişler ve adı geçen dört vekil önergelerinde, parti içinde fikirlerin açıkça konuşulabileceği bir tartışma ortamını talep etmişlerdir. Köylüye toprak vaat eden kanun, özellikle büyük toprak sahiplerinde rahatsızlık yaratmıştır. Aydınlı toprak sahibi ve CHP vekili olan Adnan Menderes, yasa görüşmeleri sırasında kanuna ağır eleştiriler getirmiştir. İnönü ise Dörtlü Takrir'i parti grubunda reddettirmiştir.

İnönü'nün takriri reddedip, parti kurulması için uğraşmasında bazı başka yararlar söz konusudur. Buna göre, yeni bir parti kurulduğunda hem Batı'nın Türkiye'den beklediği çok partili siyasal sistem kurulacak, hem de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu nedeniyle sesleri yükselmeye başlayan parti içi muhalefet tasfiye edilecek ve yönetimsel sorunlar engellenecektir. Ayrıca CHP içinden kişilerin kuracağı parti iç siyasette Atatürk ilke ve devrimlerine karşı davranmayacakken, dış siyasette de komünizm yanlısı bir tutum izlemeyecektir (Akşin, 1997:113-115).

DP'nin kuruluşu için Celal Bayar ile İsmet İnönü'nün görüşmeleri devam ederken, tarihe 'Tan Olayı' olarak geçen saldırı meydana gelmiştir. Sosyalist sol ideolojide olan *Tan* gazetesiyle beraber Zekeriya Sertel, *Görüşler* adında bir dergi

yayınlamak için hazırlıklara başlamıştır. Hatta derginin ilanları tamamlanmış, yazar kadrosunda DP vekilleri olacak, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün de isimleri yer almıştır.[22] Ancak *Tan* ve sahipleri Sabiha-Zekeriya Sertel Sovyetler Birliği yandaşı olarak görülürken, bir de DP'li isimlerin *Görüşler*'de yazmaya başlamaları, iktidar ve destekleyicileri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. CHP'ye muhalefet eden Celal Bayar ve arkadaşları son durumda başka bir muhalif grupla birleşmiş görünmektedir. Ortaya çıkan bu tablo ise hükümeti rahatsız etmektedir. Durumdan rahatsız olan CHP aldığı kararlar neticesinde; *Görüşler*, *Tan* ve *Yeni Dünya* yayınlarının toplattırılması, öğrenciler ile devlet memurlarına da bu yayınların okutturulmaması kararı almıştır. Zekeriya Sertel ve yayınlarına muhalefet eden basın ise boş durmayarak *Tan* ve *Görüşler*'i hedef göstermeye başlamıştır. Örneğin, *Tanin* yazarı Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yazılan 3 Aralık 1945 tarihli 'Kalkın Ey Ehli Vatan!' başlıklı makale ile *Tan* ve *Görüşler*'in Rus komünizmini getirmeye çalıştıkları savunulmuştur. Dahası yazıda Türk halkı da harekete geçmeye çağrılmıştır. 4 Aralık 1945 günü ise binlerce üniversite öğrencisi Tan matbaasına yürümek için Beyazıt'ta toplanmıştır. "Yaşasın İnönü", "Ne Faşistiz Ne Komünist", "Kahrolsun Serteller" sloganlarıyla harekete geçen bu grup, Tan matbaasıyla birlikte, ABC ve Berrak kitabevlerini, *Yeni Dünya* ve *La Turquie*'yi tahrip etmiştir. Saldırı sırasında görevli polisin olaya müdahale etmemesi, saldırının CHP tarafından kışkırtılmış, hatta düzenlenmiş olduğu iddialarının dillenmesine neden olmuştur (Öztekin, 2017:206-207).

Tan, Türkiye'nin demokratikleşmesi için bir yandan yeni siyasal oluşumu destekleyen yayın olarak görülürken, bir yandan da Sovyetler Birliği yandaşı olarak algılanmıştır. *Tan*'ın böyle algılanmasının nedeni ise tek parti iktidarına karşın, DP girişimini desteklemesi ve SSCB ile ilgili konularda Atatürk dönemindekine benzer bir dostluk politikasının sürdürülmesinden yana olmasıdır. Bununla birlikte Zekeriya

[22] *Tan*, 29 Kasım 1945, s. 1.

Sertel, SSCB'nin Türkiye'den toprak taleplerine karşı çıkmıştır. Ancak Zekeriya Sertel'i kaygılandıran konu, SSCB'nin toprak talepleri üzerine Türkiye'nin de güvenlik gerekçesiyle Batı'dan yana olmasıdır. Tabii Sabiha ve Zekeriya Sertel'in SSCB'nin somut tehlikesine karşın halka Batı denetimine girilmesi tehlikesini anlatması kolay değildir (Alemdar, 2017:220).

Toplum yararına yayın yapma arzusunda olan Zekeriya-Sabiha Sertel çiftine yönelik hükümetten, gazete ve gazetecilerden sürekli bir eleştiri vardır. Örneğin *Tan* olayına ilişkin değerlendirmede bulunan *Vatan* yazarı Ahmet Emin Yalman'a göre, *Görüşler* ve *Yeni Dünya* solculuk konusunu gündeme getirmiştir. Üniversite gençleri de "asil bir coşkunluk içinde" bir araya gelerek "memleket birliğini, bekasını ve istiklalini tehdit ettiğine kani oldukları kundakçı cereyanlara karşı" tahammüllerinin olmadığını ortaya koymuşlardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman yanlısı tavır takınan *Cumhuriyet* de *Tan* saldırısına ilişkin karşıt bir tavırdadır. Örneğin Nadir Nadi saldırıyı, Atatürk devrimlerine karşı, cumhuriyet rejimine zarar vermek isteyen, yabancı ideoloji propagandası yapan az sayıdaki "azgın ve devamlı" yayınlara tepki olarak değerlendirmiştir (Alemdar, 2017:222-223).

Tan saldırısının amacı komünizme karşı tavır olarak nitelendirildiğine göre saldırı öncelikle bu yönüyle ele alınmalıdır. Saldırıya ilişkin gelişmelerin SSCB isteklerinden kaynaklandığı düşünülebilir. SSCB'nin 1945 yılı haziran ayında Moskova Büyükelçisi Selim Sarper aracılığıyla Türkiye'ye ilettiği sınır değişikliği ve Boğazlarda hak talebi, ülkede ciddi rahatsızlığa neden olmuştur. İki ülke arasında yaşanan gerginliğin Türkiye'nin iç gelişmelerini de olumsuz etkilediği düşünülebilir (Alemdar, 2017:227).

Tan saldırısının SSCB'nin söz konusu istekleri ve iki ülke arasında yaşanan gerginlikten hemen sonra yaşanması, hükümetin SSCB'ye karşı tavrını da ortaya koymuştur. Zira Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik taleplerinin faturasını "Sovyet yanlısı"

olduğu düşünülen yayınlar ödemiştir. Bununla birlikte *Tan* saldırısının sadece komünist faaliyetlere karşı yapıldığını düşünmek yanıltıcıdır. Zira saldırının birden çok amacı vardır. Örneğin yeni kurulan DP'nin, sol eğilimleri nedeniyle komünist olduğu düşünülen kişilerin yayınına katkıda bulunması ve aralarındaki yakınlaşma da gözden kaçırılmamalıdır. Hükümet, DP-*Tan* ilişkisini takip etmiş, DP kurucularının muhalif basınla işbirliği içinde olduğunu gözlemlemiştir. Bununla birlikte *Tan* saldırısı, henüz kuruluş aşamasında olan DP'yi de zor duruma düşürecektir. DP'nin bu durumunu fark eden Ahmet Emin Yalman, 7 Aralık 1945 tarihinde yayınlanan yazısında "DP'nin solcular eliyle kundaklanması" tehlikesine dikkat çekmiştir (Alemdar, 2017:227-228).

Tan olayı, kimi çevrelerce komünist yayınlara karşı halkın ve üniversitelilerin tepkisi olarak gösterilmişse de olayın asıl nedeni İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan karaborsa, fiyat artışları ve haksız kazancın sorgulanması isteği olduğu düşünülebilir. Sabiha ve Zekeriya Sertel'in öngördüğü gibi SSCB tehdidi Türkiye'deki Amerikan etkisini tırmandırmıştır. Ancak Amerikan etkisinin yükselmesine neden olan SSCB tehdidinden de çok, savaş sırasında güçlenen bazı toplumsal kesimlerin çok partili hayatın "tehlikeli" fikirlere neden olacağı endişesidir. Zira çok partili hayat, Amerikan sermayesinin ülkeye girişine engel teşkil edebilecektir. Durumun farkında olan Serteller de savaş sırasında ortaya çıkan zenginlerin, nasıl kazanç elde ettiklerinin sorgulanmasından yanadır. Ancak *Tan* matbaası saldırısıyla tartışmalar son bulmuştur. *Tan* olayına bu noktadan bakıldığında, saldırının yaşanmasının nedeninin Sertellerin Sovyet yanlısı olması değil, asıl olarak savaş sırasında ortaya çıkan zenginliklerin sorgulanması isteği olduğu görülecektir. Ülkedeki varlıklı grupların zenginliklerinin sorgulanmak istenmesi tehlikelidir. Bu istekten rahatsızlık duyan kesimlerin içinde gazeteciler de yer almıştır (Alemdar, 2017:228-229).

Alemdar'a göre *Tan* olayı, Türkiye'de basının ne denli önemli olduğunun, denetim altında tutulması gerektiğinin örneğidir. Çeşitli kesimlerin seslerini

duyurabildiği, tirajının da yükseldiği bir sol yayın, hem Türk siyasal hayatını hem sermayedarları hem de bölgeyi tedirgin etmiştir (Alemdar, 2017:232).

Tan olayıyla birlikte, CHP'nin solunda yer alan üç partinin kapatılması, CHP'nin solda bir parti istemediğini göstermektedir. Zira aynı yılın Mart ayında Sosyal Demokrat Partisi, Aralık ayında Esat Âdil Müstecaplıoğlu Genel Başkanlığındaki Türkiye Sosyalist Partisi ve Şefik Hüsnü Deymer Genel Başkanlığındaki Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kapatılmıştır (Akşin, 1997:116).

7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuş, parti Genel Başkanlığına Celal Bayar getirilmiş ve Türkiye çok partili siyasal sisteme her ideolojinin temsil edilemediği bir yapıyla girmiştir. Bu nedenle DP, CHP iktidarından rahatsız olan hemen her kesimi çevresine alarak geniş kitlelere ulaşmıştır. DP'nin adından da anlaşılacağı gibi kurulmaktaki amacı demokratikleşmeyi sağlamaktır. CHP halktan yansıyan bu eleştirileri dikkate alarak o zamana kadar gerçekleştirilmemiş olan tek dereceli seçimi yapmıştır. Bununla birlikte, basının büyük sorunları arasında yer alan gazete kapatma yetkisini de hükümetten almış ve yargıya devretmiştir. Üniversitelerin yönetim yapısı özerk hale getirilmiş, işçi ve köylünün memnuniyetlerini sağlamak adına 1 Ocak 1946'da Toprak Mahsulleri Vergisi kaldırılmıştır. Çalışma Bakanlığı ve İşçi Sigortaları Kanunları da yine CHP tarafından çıkarılmıştır. Bununla birlikte, İnönü'nün "değişmez genel başkan" unvanına son verilmiş ve sınıf partileri ile sendikaların kurulabilmesine izin verilmiştir (Akşin, 1997:117).

2.2.Türkiye- ABD Yakınlaşması

Çok partili sistem kurulduktan sonra CHP, adeta üzerine düşen vazifeyi yapmış olmanın rahatlığıyla, Batı Bloku'na yakınlaşmaya devam etme arzusundadır. Bu sebeple dönemin gazetelerinden olan *Vatan*'da, İngiltere'nin Türkiye'ye silah desteği sunacağı

yazılırken,[23] öte taraftan da Ortadoğu'da İngiltere'nin yerini artık ABD'nin alacağı haberleri bulunmaktadır.[24] Savaş sonrası bu gergin dönemde, Moskova Konferansı'ndan önce ABD, İngiltere gibi Batılı güçlü devletlerin Türkiye'yi de tehdit eden SSCB'nin askeri ve siyasi isteklerine engel olmaya çalıştıkları da görülecektir.

Balkanlarda tek güç olan ve Boğazlardan üs isteyen SSCB'nin barışçıl olmayan tutumlarının olması, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'ı kendi yanına çekmesine zemin hazırlamıştır. Kuşkusuz bu durumdan Türk basını da etkilenecek ve her an kapıda hissedilen Sovyet tehdidine karşı, sınırsız şekilde Batı ya da yapacağı yardım nedeniyle ABD koruyuculuğu ve methi ile onun güdümü altında olma isteğine yönelik yayınlar yapılacaktır. [25] SSCB ise İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, Nazi Almanya'sının da yıkılmasıyla birlikte yayılmacı bir politika izlemiş ve bu durum da kapı komşusu olan Türkiye için tehdit unsuru olmuştur. Öyle ki bu tehdit, 1945 yılında resmiyet kazanmış ve SSCB, Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan'ın kendisine katılmasını Türkiye'den talep etmiştir.

Sovyetlerin askeri, ekonomik gücüne karşı egemenlik hakları açıkça ihlal edilse de kendisini dünyanın desteğini almadan savunamayacağını bilen Türkiye, Batı dünyasından destek bulma arayışına girişmiştir. Bu destek Batı devletleri arasında, savaştan büyük güç olarak çıkan ve Sovyetlerin komünist ideolojisinden rahatsızlık duyan ABD'den gelecektir.

Savaştan zaferle çıkan üç büyük devlet; İngiltere, SSCB ve ABD 17 Temmuz–2 Ağustos 1945 tarihinde Almanya'da bir araya gelerek Postdam Konferansı'nı gerçekleştirmişlerdir. Savaş sonrası dönemin değerlendirildiği konferansta gündeme gelen konulardan Türkiye için önemli olanı ise Stalin'in talepleri olmuştur. Ancak

---

[23] *Vatan*, 1 Mart 1947, s.1 ve 3.

[24] *Akşam*, 4 Mart 1947, s.1.

[25] Bknz. **Türk Basınında Truman Doktrini ve Marshall Yardımları**.

konferansta Sovyetlerin Türkiye'den Kars ve Ardahan toprakları ile Boğazlarda üs talebi istemesiyle ilgili olarak olumlu bir karar çıkmamıştır (Oran, 2002:502-503).

2.2.1. ABD'nin Türkiye'yi Destekleme Kararı

Postdam Konferansı'nda, SSCB'nin Türkiye'den toprak istemesinin yalnızca iki ülkeyi ilgilendiren bir mesele olduğu kararından kısa bir süre sonra, ABD'nin özellikle Boğazlarla ilgili tavrı değişmiştir. Bu değişimin nedenlerine bakıldığında ilk olarak, SSCB'nin Balkanlarda yayılmacı bir politika izlemesi üzerine, ABD Başkanı Truman'ın dış politikada tavrını değiştirmesi görülecektir. Zira ABD'li askeri uzmanlara göre, Boğazlarla ilgili politika değiştirilip, Boğazlara uluslararası suyolu olma özelliği tanırsa bölgenin silahlardan arındırılması gerekecektir. Bu durum da kuşkusuz Türkiye savunma hattını zayıflatacaktır. Zayıf bir askeri güç olarak Türkiye'nin, SSCB karşısında direnemeyeceğini öngören Truman, bu durum üzerine Postdam Konferansı'ndaki tutumunu değiştirmiştir (Ülman, 1961: 63).

ABD-Türkiye yakınlaşmasını etkileyen bir başka neden de SSCB'nin İran'dan askeri güçlerini çekmemesidir. Bilindiği üzere İran, İkinci Dünya Savaşı'nda, SSCB ve İngiltere tarafından işgal edilmiştir. İşgalden sonra bu iki ülke İran'daki askerlerini bölgeden çekme kararı almışlardır. Ancak geri çekilme tarihine az bir süre kalmışken SSCB, askeri unsurların çekilmesiyle ilgili hazırlıklara başlamadığı gibi, aksi bir tutumla asker sayısını da artırmıştır. SSCB'nin bu tutumu üzerine ABD, Kasım 1945'te İran'daki askeri güçlerin 1 Ocak 1946 tarihinde geri çekilmesini istemiştir. SSCB'nin bu talebi reddetmesi üzerine ABD durumdan endişe duymaya başlamıştır. Tabii ABD'nin endişe duyduğu bir diğer nokta da kuşkusuz ki İran petrollerinin Sovyet kontrolünde olması durumunda yaşanılacak hammadde sorunu ve değişen dünya ekonomisidir. Ayrıca Türkiye'ye sınır komşusu olan İran'ın SSCB egemenliğinde olması, Türkiye üzerindeki Sovyet baskısını daha da artıracak ve Türkiye buna

dayanamayacaktır. Truman, yaşanılacak bu durumun SSCB'nin yayılmasında hızlı bir etki sağlayacağından da endişelenmektedir (Ülman, 1961:69-72).

ABD'nin Türkiye'ye karşı olan tutumunda değişikliğe neden olan bir diğer unsur da SSCB'nin, Yalta Konferansında alınan kararlara uymaması olarak gösterilebilir. Zira SSCB, Polonya ve işgal edilen diğer ülkelerden çekilmeye yanaşmamaktadır. Hatta bu ülkelerde komünist ideolojiyi tesis etme çabasındadır (Armaoğlu, 1984:431-435). Bu durumda ABD, karşısında komünist bir süper güç pek tabii istemeyecektir.

2.2.2. Missouri Türkiye'ye Geliyor

ABD ile Türkiye arasında gelişen yakınlığın simgesi ise Missouri zırhlısının 1946 yılı Nisan ayında İstanbul'a gelmesi olmuştur (Akşin, 1997:111). Türkiye ile arasında yakınlaşmanın başladığı dönemde ABD, 1944 yılında hayatını kaybeden Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini, 1946 yılı Mart ayında İstanbul'a gönderme kararı almıştır. Şüphe yok ki hayatını kaybeden bir diplomatın naaşının ülkesine gönderilmesi siyasi bir nezakettir. Ancak naaşın donanmaya ait en büyük savaş gemisiyle gönderilmesi, dünyaya bir mesaj olarak algılanacaktır. Zira, Missouri'nin, Ertegün'ün cenazesi sebebiyle Akdeniz'e gelecek olması, İran'dan çekilmeme kararı alan SSCB'ye karşı siyasi bir tavırdır (Ülman, 1961:73-74).

Missouri'nin Türkiye'ye gelişi, gazetelerde yer aldığı şekliyle, Türk halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Dönemin gazeteleri incelendiğinde tepkinin boyutları da görülmektedir. Örneğin, 6 Mart 1946'da Missouri'nin Türkiye'ye geleceği ilan edilmiş, bundan iki gün sonra yayınlanan *Cumhuriyet*'te, Türk diplomatın naaşının diğer cenazeler gibi kruvazörle değil, Amerikan Donanması'nın "en büyük" ve "en ünlü" gemilerinden biri olan Missouri ile gönderildiğine dikkat çekilmiştir.

Cumhuriyet'e göre bu olay aynı zamanda ABD'nin Türkiye'ye karşı "dostluk eseri" göstermek adına attığı adımdır.[26]

Sevincin yanında Türk gazeteleri, geminin gönderilmesinin ilan edildiği günden başlayarak Missouri'nin gelmesini, ABD-SSCB arasında yaşanan siyasi hamle olarak da değerlendirmişlerdir. Örneğin, 9 Mart 1946 tarihli *Son Posta*'da ABD'nin Akdeniz'de de var olduğunu göstermek ve bunu tüm dünyaya ilan etmek istediğine dair haberler yer almıştır.[27]

New York'tan yola çıkan ve içinde Ertegün'ün cenazesinin de olduğu Missouri savaş gemisinin Türkiye'de karşılanması için hazırlıklar yapılmış, gemiye özel olarak posta pulları bastırılmıştır.[28] Karaya ayak basacak Amerikan ordusu için sokaklar temizlenmiş, bayraklar asılmıştır. Hatta bu olayın kıymeti için özel 'Missouri Sigaraları' üretilmiştir.[29] Gemide yer alan Amerikalılara genelevler dahi tahsis edilmiş, duvarlara Türk konukseverliğini gösterebilmek adına 'Wellcome Sailor' yazılmıştır (Arcayürek, 1983:81).

Türkiye'nin bu yeni dostu, basında yüceltildikçe yüceltilmektedir. Zira dünyanın en büyük devleti, tüm gücünü yalnızca medeniyetin ilerlemesi ve insanlık adına kullanmaktadır.[30] Örneğin *Ulus*'ta 5 Nisan 1946 günü İstanbul'a ulaşan gemi için 'Welcome Missouri'[31] başlığı yer almıştır. Büyükelçi Ertegün'ün cenazesiyle birlikte Missouri savaş gemisi, Amerikan Başkanı Truman'dan, İsmet İnönü'ye "İnönü'den ve Türk milletinden sıkı bir dostluk beklediği"ne dair bir de mesaj getirmiştir.

---

26 *Cumhuriyet*, 8 Mart 1946, s. 2.

27 *Son Posta*, 9 Mart 1946, s. 7.

28 *Cumhuriyet*, 27 Mart 1946, s. 3.

29 *Son Posta*, 5 Nisan 1946, s. 3.

30 *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1946, s. 3.

31 *Ulus*, 6 Nisan 1946, s. 1.

Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan bir diğer gelişme ise Başkan Truman'ın 5 Nisan 1945 günü Chicago'da yaptığı "Ordu Konuşması"dır. Türkiye'yi de ilgilendiren o konuşmanın dikkat çeken kısmında şu ifadeler yer almıştır (Ülman, 1961:73-74):

> "*Gözlerimizi yakın ve Orta Doğu'ya çevirdiğimiz zaman vahim meseleler arzeden bir bölge ile karşılaşıyoruz. Bu bölgede geniş tabii kaynaklar vardır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki milletlerin hiçbiri ne yalnız, ne de birlikte, kendilerine yöneltilecek bir tecavüze karşı koyabilecek kadar kuvvetlidirler. Böyle olunca da Yakın ve Orta Doğu'nun bu bölge dışı büyük devletlerarasında kuvvetli bir rekabet alanı olduğunu ve bu rekabetin birdenbire bir çatışma doğurabileceğini kestirmek kolaydır. Yakın ve Orta Doğu'da küçük ve ya büyük hiçbir devletin Birleşmiş Milletler kanalıyla diğer devletlerin menfaatleriyle uzlaştıramayacağı hiçbir meşru menfaati yoktur. Birleşmiş Milletler'in, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ve ya sızma yolu ile tehdit edilmemesi konusunda ısrar hakkı vardır*."

Daha önce Boğazlar meselesi için Türkiye'nin yanında yer alan ABD, artık Türkiye'nin toprak bütünlüğünü de dert edinmeye başlamış görünmektedir. Bir yanda Missouri'nin gelişi bir yanda Truman'ın Türk toprağına gelecek tehditlere karşı "yanınızdayız" mesajı Türk-Amerikan ilişkilerini olumlu yönden etkilerken, bu ilişkileri daha da geliştiren olay 7 Mayıs 1946 tarihinde yaşanmıştır. Bu tarihte iki ülke arasında yapılan bir anlaşmayla[32] ABD, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı devam ederken "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası" sayesinde aldığı borçlarını silmiştir. Bu anlaşmayla ABD, Avrupa'daki müttefiklerine yaptığı gibi ekonomik anlamda sorunlar yaşayan Türkiye'nin sırtındaki borç yükünü kaldırmıştır (Oran, 2002:525). Savaş sırasında ekonomisi ağır darbe alan Türkiye için borçlarının silinmesi önemlidir. Zira ABD'nin borçlarını silmesiyle Türkiye, Doğu'da devam eden Sovyet tehdidine karşın ABD ile dayanışmasına "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası" ile resmiyet kazandırmıştır. Öte yandan 1945 yılından, anlaşmanın yapıldığı 7 Mayıs 1946 tarihine kadar Türkiye,

---

[32] Fahir Armaoğlu, "Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri", Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, s. 141-143.

ABD'den kredi talebinde bulunmuş, ancak bu isteği sonuçsuz kalmıştır. Şu halde ABD'nin Türkiye'nin borçlarını silmesi, Türkiye açısından yeni bir borç talebinde bulunulmasına da zemin hazırlamıştır. Sovyet tehdidi karşısında ekonomik ve siyasal darboğazda olan Türkiye'ye 12 Temmuz 1947 tarihinde ABD yeniden destek vermiş, Türkiye'nin kendini Sovyet tehdidine karşı savunabilmesi için askeri yardım antlaşması imzalanmıştır.

2.2.3. Truman Doktrini

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda askeri olarak savaşa girmemiş, ancak ekonomisi bu savaştan olumsuz anlamda etkilenmiştir. Ekonominin önünde iki sorun belirmiştir: İlki, savaş sırasında gıda maddeleri ve hammadde fiyatlarındaki artışın normale dönmesiyle, bu malların ihracını sağlayan Türkiye'nin gelirinde azalma görülmesidir. Diğer sorun ise her an yaşanabilecek Sovyet tehdidine karşı hazırda bekleyen ordu ihtiyaçları için para basılması ve bu durumun enflasyonu yükseltmesidir (Zürcher, 2000:301). Ayrıca Türkiye, 245 milyon dolarlık altın ve döviz stokunu da yine Sovyetlerden gelecek tehlikeye karşı kullanmıştır. Tüm bu ekonomik sorunlar ise Türkiye'yi dış kredilere doğru yönelten etkenler olmuştur (Ülman, 1961: 90).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik gücü artan ABD, Türkiye'nin ekonomisini düzeltmek adına başvuracağı ilk kaynak olmuştur. Buna göre Türkiye, 1945 yılı sonları yaklaşırken ABD'den 300 milyon dolarlık kredi talebinde bulunmuştur. Türkiye'nin bu talebine ise ABD'nin yanıtı olumsuzdur. Kredi talebinin reddedilmesi olayının üzerinden neredeyse bir yıl geçmişken, 1946 yılının Ekim ayında ABD'den Türkiye için yüzde dört faizle beş yıllığına 25-50 milyon dolarlık kredi verilebileceği bildirilmiştir. Ancak ABD tarafından Türkiye'ye verilmesi uygun görülen bu miktar, talep edilen miktarın yüzde sekiz ile 16'sı oranındadır ve bu cüzi miktar, Türkiye'nin ekonomik sorunlarına katkı sağlamayacaktır (Ülman, 1961:91-92).

Kredi talebinin gerçekleştiği bu dönemde, İngiltere-ABD arasında yapılan görüşmede İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a sunduğu ekonomik yardımı artık devam ettirmeyeceğini bildirmiştir. Türkiye ve Yunanistan ile ilgili verilen bilgilerde, İngiltere, ABD'ye Türkiye'nin Batı savunması için önemine vurgu yaparak, Türkiye'nin hem askeri hem de ekonomik yönden desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ne var ki İngiltere bu desteği artık sağlayamayacaktır. Hatta İngiltere, Yunanistan'daki askeri gücünü de çekeceğini belirterek sorumluluğun ABD'de olduğunu belirtmiştir (Armaoğlu, 1984, Akt. Ertem, 2009:386). İngiltere-ABD arasında gerçekleşen bu görüşmeyle İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'na kadar süregelen siyasi konumunu ABD'ye bırakmıştır. Bir yandan Balkanlarda gelişen Sovyet yayılması, diğer yandan Yunanistan'da gerçekleşen iç savaş ve iktidara solcuların gelmesi İngiltere ve ABD'de endişeye neden olmuştur. Zira Sovyet yayılmacılığı Yunanistan'ı da içine alacak şekilde güneye doğru genişler durumdadır.

ABD Başkan'ı Truman'a göre, SSCB'nin yayılmacı politikasıyla, Yunanistan'dan sonra Türkiye'ye de etki edip denetimi altına alması, hem kendi ülkesi hem de Batı Avrupa için büyük öneme sahip Orta Doğu'nun, tamamen SSCB etkisi altına girmesi demektir. (Sander, 2007:258; Jackson, 1979:1049, Akt. Ertem, 2009:386). Bu durum üzerine Başkan Truman, İngiltere'nin 1 Nisan 1947'de Yunanistan ve Türkiye'ye vermeyi keseceğini belirttiği yardımın, ABD tarafından verilmesi şeklinde karar almıştır.

2.2.3.1. Doktrin Antlaşması

ABD Başkanı Henry Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'ı Sovyet tehdidinden korumak için yeni bir siyaset başlattığını bildirmiştir. Aynı yılın 12 Temmuz tarihinde de ABD-Türkiye arasında Askeri Yardım Antlaşması imzalanmıştır (Akşin, 1997:111). *Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Antlaşma* metninde yardım

şartları teker teker ve açıkça belirtilmemiştir. Antlaşmaya göre, ABD'nin Türkiye Büyükelçisi, sağlanan yardımın amaçlarının elde edilmesi için her türlü bilgi ve teknik yardımı sağlayacaktır. Türk Hükümeti de buna karşılık olarak ABD'li heyetlerin, yardımın kullanışı, ilerleyişi hakkında rapor ve gözlem yapabilmelerine olanak sağlayacaktır. Antlaşma metnine uyulmaması durumunda yardımın kesilip kesilmeyeceğine yönelik bir madde ise antlaşmada yer almamıştır.

Antlaşma kapsamında Amerikan basınına ayrıcalık tanınmıştır. Amerikan basın ve radyo temsilcileri, antlaşmanın 3. maddesine göre, yapılan yardımın nerelerde, nasıl kullanıldığını özgürce takip edip, gözlemlerini bildirebilecektir. Ancak bu izin "iki ülkenin güvenliği ile kabili telif olduğu nispette" olacaktır. 3. maddede dikkat çeken ve Türk basın hayatını da etkileyen bir detay daha vardır: Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır (Malkoç, 2006: 102). Bunun anlamı, Türk basınında Amerikan yardımları lehine yayın yapılacak ve bu yayınlara devam edilecektir.

Antlaşmanın bir diğer önemli maddesi ise yardımın mülkiyeti üzerine olan 4. maddedir. Buna göre ABD'den, Türkiye'ye yardım maksadıyla verilen malzemelerin mülkiyeti Türkiye'de değildir. Dahası verilen malzemeler de amacı dışında kullanılamayacaktır (Ülman, 1961:111-112). 1947 yılından 1949 yılına değin Truman Doktrini kapsamında ABD'den Türkiye'ye yapılan yardımın tutarı 152.5 milyon dolar olmuştur. Bu tutarın nerelere, ne kadar harcandığına bakıldığında ise ortaya çıkan manzara şöyledir: Kara, hava ve deniz kuvvetlerinin modernize olması için kullanılan tutar 147.5 milyon dolar iken, ülkenin yol yapımı için ayrılan miktar ise sadece 5 milyon dolar olmuştur (Oran, 2002: 534-535). 152.5 milyon doların sadece 5 milyon dolarının yol yapmak gibi sivil bir amaç için kullanıldığı ortadadır. Truman Doktrini, Türkiye'nin ekonomik darboğazdan kurtulabilmesi için ABD'den beklediği yardım olsa da kullanımının çok büyük bir miktarı askeri anlamda olmuştur. Yardımların nerede

nasıl kullanılacağına da ABD'li heyetler karar vermiştir. Buna göre ABD, yardımların Türkiye'nin kalkınabilmesi amacıyla değil, açık şekilde Sovyetlere karşı militarist güç elde edebilmek adına kullanılmasını istemiştir. Aynı zamanda antlaşma maddeleriyle de Türk halkına Amerikan propagandası yapılmasını sağlamış, kendi kültürünü ülkeye empoze ederken, düşman taraf olarak da SSCB'nin belirlenmesine katkıda bulunmuştur.

2.2.4.Marshall Planı

Truman Doktrini, esas amacıyla Türkiye ve Yunanistan'da askeri yardımı öngörmüş ve antlaşma maddeleri nedeniyle de amacı dışında kullanılamamıştır. Türkiye ekonomisini kalkındırmaya yönelik olmayan yardım, ABD'li heyetlerin belirttiği alanlarda kullanılabilmiştir. Dünyanın ekonomik durumu incelendiğinde ise ekonomik buhran görülecektir. Zira altı yıllık savaştan sonra Avrupa, ekonomik olarak darboğaza girmiş, kaynaklar tükenmiş, hatta ülkelerde kıtlık baş göstermiştir. Ekonomileri kötüye giden özellikle Fransa ve İtalya'da halk ayaklanmış, grevler başlamıştır (Armaoğlu, 1984:443).

İkinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği ekonomik yıkım, ABD'ye göre de Avrupa'da karışıklığa neden olmuştur. Yaşanılan ekonomik buhran, SSCB'nin komünizm propagandasıyla da birleşince, halk nezdinde komünist partiler ve SSCB tarafgirliği yükselişe geçmiş ve halkta komünist ideolojiye doğru yönelme olmuştur.

ABD, ekonomik anlamda ayaklarının üzerinde durabilen Avrupa'nın siyasal olarak da bağımsız kalabileceğini öngörmüştür. Bu nedenle İngiltere, Almanya ve Fransa'yla birlikte tüm Avrupa'da siyasal ve ekonomik yönden işbirliği tesis etmeyi amaçlamıştır. ABD'ye göre, Avrupa'da sağlanacak birlik sayesinde SSCB'nin ilerlemesi durdurulur hale getirilecektir (Akşin, 1997:111). Ayrıca küreselleşmeye başlayan dünyada, Avrupa'da sıfırlanan alım gücü, ABD'nin üretimini ve dolayısıyla da ekonomisini de olumsuz şekilde etkilemektedir. Kapitalist ekonomi modeliyle hareket

eden ABD'ye göre, ülkesinde üretilen malların alıcı bulabilmesi için Avrupa ekonomisinin kalkınması gerekmektedir. Aksi halde üretim ülke içinde kalacak ve ihracat azalacaktır.

Avrupa ekonomisi için saptamalarda bulunan ABD'li devlet adamları, sınırlı tutulacak iki taraflı kredilerle, IMF ile sağlanacak istikrar programlarıyla, BM ile Dünya Bankası'nın finanse edeceği yeniden imar planıyla ve son olarak da IMF yoluyla uygulanacak istikrar programlarıyla, Avrupa ekonomisinin düzeltilebileceğini öngörmüşlerdir. ABD'nin isteğiyle İngiltere, Fransa, Türkiye, Avusturya, Yunanistan, İrlanda, Belçika, Danimarka, Lüksemburg, İsveç, Portekiz, İsviçre, İtalya, Hollanda, Norveç ve İzlanda temsilcilerinin olduğu 16 Avrupa ülkesi, 12 Temmuz 1947'de bir araya gelmişlerdir. Ülkelerin amacı, Avrupa'nın acil olarak ihtiyaçlarını belirlemek ve bu ihtiyaçları karşılamaktır. Bu nedenle de Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (Conference of European Economic Co-operation, CEEC) adında bir örgüt kurmuşlardır (Oran, 2002:538-539).

Yukarıda adı geçen 16 Avrupa ülkesi, ihtiyaçlarının yer aldığı rapor hazırlayarak ABD'ye sunmuşlardır. Konferans'ta yer alan Türkiye de, ekonomik kalkınmasını sağlayabilmek adına hazırladığı raporu ABD'ye sunarak, 615 milyon dolarlık yardım talebinde bulunmuştur. Türkiye'nin bu isteğini ABD geri çevirmiştir. Zira, Marshall Planı ekonomisi kötü olan ülkelerin kalkınma programları için değil, savaş sonrasında yıkılan Avrupalı ülkelerin kalkınmaları için hazırlanmıştır. Beri yandan Türkiye'nin elinde bulunan altın ve döviz stoku, Amerikalı uzmanlarca,15 Avrupa ülkesine göre daha iyi durumdadır. Hatta ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye raporunda, ekonomisi diğer 15 Avrupa ülkesinden daha iyi durumda olan Türkiye'den, Marshall Planı kapsamında Avrupa ülkelerine hammadde tedarik etmesi istenmiştir. Hammadde tedarik etmesi beklenen Türkiye'ye yapılacak yardım ise bu durumda açıktır: Marshall Planı'nın ilk 15 aylık döneminde Türkiye'nin madencilik ve tarım

alanlarında kullanması için gerekli aletler, nakliye kamyonları, elektrik malzemeleri ve petrol için, yaklaşık 59 milyon dolardır.

"Dost" Amerika'nın Marshall Planı çerçevesinde Türkiye ile ilgili bu tutumu ülkede adeta hayal kırıklığına neden olmuştur. Hatta dönemin gazetelerine göre, ABD'nin Türkiye'yi yardım yapılacak ülke olarak görmemesi "yanlış" bir karardır ve bu karara neden olan etken ise belirsizdir.[33] Kimi gazeteciler ise Paris'e giden Türk heyetini suçlamış, hazırlıksız giden ülke temsilcileri yüzünden yardım alınmadığını belirtilmiştir.[34] Marshall Planı çerçevesinde yer almayan Türkiye, bu karardan memnun olmaması üzerine doğrudan Amerikan Hükümeti'ne başvurarak kararın yanlış olduğunu ve kendisinin de plana dahil edilmesini istemiştir. Türk Hükümeti'nden gelen talebi bir kez daha değerlendiren ABD, Türkiye'ye Truman Doktrini çerçevesinde yapılan yardımın askeri amaçla olduğuna ve bunun ekonomik bir yarar sağlamadığına kanaat getirerek, Avrupa İktisadi İşbirliği Antlaşması imzalanmadan önce Türkiye'yi de Marshall Planı çerçevesinde yardım yapılacak ülkeler arasına almıştır (Ülman, 1961:119).

2.3. Türk Basınında Truman Doktrini ve Marshall Yardımları

Büyükelçi Ertegün'ün cenazesinin Missouri savaş gemisi ile Türkiye'ye gönderilmesinden sonra, Türk basınında, Türk – Amerikan dostluğuna dair yayınlar yer almaya başlamıştır. Beklenebileceği üzere, Marshall Planı kapsamında Türkiye'nin ABD'den ekonomik yardım alması konusu da yine Türk basınında geniş yer almıştır. Örneğin *Cumhuriyet*'e göre Marshall Planı için yapılan bu anlaşma, "*Türk-Amerikan dostluğunu kuvvetlendiren bir anlaşma*"dır. Gazetede yer alan yazıya göre, başlangıçta

---

33 *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1948, s. 4.

34 *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1948, s. 3.

Türkiye'nin Marshall Planına dahil edilmemesi hatadır. ABD, Türkiye'nin döviz ve altın stoklarında yanlış hesaplama yapmıştır. Ne var ki hükümet ABD'ye başvurarak bu hatayı düzeltmeyi başarmış, bu olayla ABD Hükümeti "*gayet dostane*" bir anlayışla Türkiye'ye yardım sağlamıştır.[35]

ABD, Türkiye'ye yaptığı yardımı, 15 Avrupa ülkesine hammadde ihracı yapabilmesi adına daha ziyade kırsalda kullanması için sağlamıştır. Yine *Cumhuriyet*'te konuyla alakalı yer alan bir diğer yazıda, ilk aşamada gelecek yardımla birlikte bir miktar ziraat ve maden teçhizatının da Türkiye'ye ithal edilmesinin gerekliliği belirtilmiştir.[36] Truman Doktrin'inden Marshall Planı'na kadar yapılan yardımlar için gazetelerde ayrıca; ABD'den Türkiye'ye yapılacak yardımın nedeninin Avrupa'dan Hindistan'a kadar devam eden demokrasinin, Sovyetlerden gelecek bir saldırıya karşı dayanabilmesi için olduğu;[37] Moskova konferansı başlamadan önce ABD ile Türkiye arasında ikili siyasetin geliştiği;[38] Truman Doktrin'i kapsamında ABD'den, Yunanistan ve Türkiye'ye gönderilecek olan yardım planlarının olduğu;[39] Doktrin görüşmeleri sırasında Beyaz Saray'da bu nedenle gerçekleştirilen Başkan Truman'ın da başkanlık ettiği toplantıların yapıldığı;[40] ABD Başkan'ı Truman'ın, Türkiye'ye doğrudan şekilde destek sunmak istediği;[41] ABD nezdinde, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımın dünya barışı için en önemli mesele olduğu;[42] ABD'nin gerçekleştireceği yardımla Türk

---

35 *Cumhuriyet,* 10 Temmuz 1948, s. 3.

36 *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1948, s. 2.

37 *Vatan*, 4 Mart 1947, s. 1 ve 3.

38 *Akşam*, 7 Mart 1947, s. 1.

39 *Cumhuriyet,* 8 Mart 1947, s. 1. ve 3.

40 *Akşam*, 8 Mart 1947, s. 1.

41 *Akşam*, 10 Mart 1947, s. 1.

42 *Akşam*, 11 Mart 1947, s. 1.

ordusunu yüceltmek istediği,[43] ABD Başkanı Truman'ın konuşmasında, Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık yardım gerçekleştirileceği ve bu ülkelerdeki askeri personellerin eğitilmeleri için müşavirlerin gönderileceği[44] konularında pek çok haber yer almıştır.

Basında yer alan haberler incelendiğinde ABD yardımlarının sorgulanmaksızın kabul edildiği görülmektedir. Ancak basında öyle bir algı oluşturulmuştur ki ABD'nin Türkiye'ye yardımda bulunması zaruri bir halmiş gibi belirtilmiştir. Amerikan yardımlarına karşı olan bu tutum aslında, 1946 yılının ekonomik anlamdaki dönüm noktasıdır. Zira ülkede kapalı, dış dengeye dayalı, korumacı bir ekonomi politikası yardımlardan önce gevşetilmeye başlatılmıştır. Savaş sonrası bu yeni dönemde de kapitalist sistemin lideri ABD'dir. Dünyada ekonomik anlamda genişleme sürecine girildiği dönemde ABD yatırımları, yardımları, dış krediler genişlemenin araçları olmuşlardır. Tam da ABD yardımlarının konuşulmaya başlanmasıyla birlikte, Türkiye'ye gelen ABD'li heyetler neticesinde ülkede artık "ABD yardımı olmadan kalkınmak imkânsızdır!" görüşü yerleşmiştir (Boratav, 2005:94,96). Bu görüş elbette ki basın yoluyla savunulmuştur.

Truman Doktrin'inin 3. maddesi, (söz konusu Amerikan yardımının Türk basınında propagandası yapılacağı) Türk gazetecilerin haberleri ele alış şekillerini de etkilemiştir. Örneğin antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Nadir Nadi, *Cumhuriyet*'te yer alan "Amerikan Yardımı" başlıklı yazısında, Türk-Amerikan Yardım Antlaşması'nın ülkenin bağımsızlığına zarar vereceğine dair görüşleri sert şekilde eleştirmiştir. [45] ABD'den Türkiye'ye gönderilen yardım sevkiyatları başladığında, Amerikalı yetkililer de gazetecilere yaptıkları açıklamalarla adeta Amerikan

---

[43] *Akşam* 12 Mart 1947, s. 1. ve 2.

[44] *Cumhuriyet,* 13 Mart 1947, s. 1 ve 3.

[45] *Cumhuriyet,* 15 Temmuz 1947, s. 1. ve 3.

propagandası yapmış ve Türk basını da bu konuşmalara yer vermiştir (Malkoç, 2006:110-111).

Doktrinde yer alan 3. maddenin birinci kısmında "ABD basın ve radyo temsilcilerinin serbestçe çalışmaları ve açıklamalarını yapabilmeleri" ifadeleri, "*Yalnız Amerikalı gazetecilere tanınmış bir çeşit kapitülasyon*"dur (Yetkin, 2014:352). "Türkiye Hükümeti'nin, bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında, Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapması" ifadelerinin yer aldığı ikinci kısım ise, ABD lehine propaganda yapılmasını, Türkiye Cumhuriyeti omuzlarına adeta görev olarak yıkmıştır (Malkoç 2006: 125).

Gerek Truman Doktrini, gerek daha sonrasında gerçekleştirilen Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlar, basın aracılığıyla kamuoyunun gündeminden düşürülmemiştir. 1947 yılından itibaren basında yer alan, ABD ve yardımlarla alakalı haberlerin sayısında adeta patlama yaşanmıştır (Malkoç, 2006:111). *Cumhuriyet*'in aktardığına göre, Amerikan basını ise Türkiye'ye yapılan yardımları olumlu şekilde değerlendirmiş, hatta iki ülke arasındaki siyasal yakınlaşma desteklenmiştir. *New York Times, Wilwaukee Journal, Evening Star* gibi gazetelerin ülkelerinin dış politikalarını destekleyen yazıları bu duruma örnektir.[46] Amerikan basınından Türkiye ilişkilerine dair yapılan yorumların en ilginci ise *The Readers* dergisi tarafından yapılmıştır. Dergiye göre dünyada barışın ve emniyetin garantisini, ABD'nin savaş gücü sağlayabilmektedir. Ayrıca Yunanistan ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkelerdeki Amerikan ekiplerinin, yapılan yardımları denetlemek, nasıl yardım yapılacağını öğretmek ve SSCB'ye karşı bu ülkelerin teşkilatlarının modernizasyonuna yardım etme görevlerinin olduklarını belirtmiştir.[47] Aslında dergi Amerikan emperyalizmine bir anlamda kılıf hazırlamıştır denilebilir. Amerikan basınında Türkiye'ye karşı sergilenen bu olumlu

[46] *Cumhuriyet,* 1 Ağustos 1947, s.1.

[47] *Akşam,* 31 Ekim 1948, s. 5.

tavır, yukarıda sıralanan siyasal gelişmeler nedeniyle ABD'nin siyasal amaç ve çıkarlarıyla örtüştüğü için doğaldır (Malkoç, 2006:118). Amerikan basınında yer alan bu tutuma karşı, Türk basını ise adeta abartılı bir tavır takınmıştır. Hatta bu tavır *The Economist*'in dikkatini çekmiş ve Türkiye'nin, ABD'yi diğer ülkelere nazaran daha şiddetli desteklemesinin samimiliğine değinilmiştir.[48]

Açık bir şekilde ifade edilebilir ki, Türk basını bu dönemde ABD lehine, buna karşı olarak da SSCB aleyhine bir tavır takınmıştır. Basının bu tutumunun öne çıkarttığı ana olgu Türk-Amerikan dostluğudur. Bu vurguyla basında yer alan haberlerin çokluğu dikkat çekicidir. "Büyük bir Amerikan Filosu geliyor" [49], "Pan-American World Airways'in New-York Ankara hattının işletmeye girmesi"[50], "Amerika'da yapılan bir ankette rey verenlerin %49'u yardımın münhasıran Türkiye'ye yapılmasını istediler"[51] şeklinde devam eden bu yazılarda, ABD lehine olan tutum açıkça görülmektedir (Malkoç, 2006: 119).

Bu dönemin önde gelen gazetecilerinden Nadir Nadi, Memduh Yaşa, Abidin Daver ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi isimler de gazetelerdeki yazılarında ABD'den gönderilen yardım konusunun üzerinde durmuşlardır. Nadir Nadi yazılarında, dünya barışı için İngiliz-Amerikan dostluğunun Balkanlar-Akdeniz-Yakındoğu barışı ve bilhassa da Türk-Yunan dostluğuna bağlı olduğunu belirtmiştir. [52] Türk-Amerikan dostluğunun savunuculuğunu yazılarında belirten Nadi, halkın ABD'den gönderilen yardımlar konusunda şüpheye düşürülmesine de karşı çıkmıştır.[53] Hüseyin Cahit Yalçın

---

48 *Cumhuriyet,* 15 Eylül 1947, s. 1. ve 3.

49 *Cumhuriyet,* 9 Mart 1947, s. 1.

50 *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1947, s. 1.

51 *Cumhuriyet,* 4 Nisan 1947, s. 1.

52 *Cumhuriyet,* 25 Mart 1947, s. 1. ve 3.

53 *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1947, s.1. ve 3.

ve Abidin Daver ise yazılarında yardım kapsamında gönderilen Amerikan mallarının kalitesi üzerine tartışmış ve bu yardım malzemelerinin daha iyi olması gerektiğini belirtmişlerdir (Malkoç, 2006:119-120).

Türkiye'de ABD'den yapılan yardımlara ve geliştirilen ilişkilerle karşı olumlu bir tavır olduğu[54] ortadadır. Kuşkusuz bu tavır devlet adamlarından, muhalefetin büyük kısmına kadar pek çok kişide aynıdır (Malkoç, 2006:121). Buraya kadar olan bilgiler bağlamında İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasal ve ekonomik alanda yaşanan dönüşümler, Türkiye Cumhuriyeti'nin bundan sonraki geleceğine yönelik belirleyici gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur.

Siyasal anlamda bir yandan DP'nin kuruluşuyla çok partili hayata geçiş yaşanırken, ekonomik ve politik anlamda da Truman Doktrini ile ABD ile ikili ilişki ve işbirliği içerisine girilmiştir. Ekonomik, politik ve siyasal açılardan ağır etkilerinin olduğu bu işbirliğinin gerçekleştirilmesinin ve Türk basınında etkili şekilde Amerikan propagandasının yapılmasının iki nedeni vardır. İlk olarak SSCB'nin Türkiye'den talepleri (Boğazlarda üs, Kars-Ardahan toprakları) ve Yalta Konferansı sonrasında Sovyetlerin, 19 Mart 1945 tarihinde 20 yıldır süregelen Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı'nın feshedilmesiyle Türk Hükümeti'nde yaşanılan endişedir. Diğer neden ise, ABD'nin Ortadoğu üzerinden SSCB ile Soğuk Savaş sırasında oynadığı oyundur. Bu oyun için Türkiye'nin ekonomik ihtiyaçlarını kullanan ABD, bugün dahi Ortadoğu politikalarını gerçekleştirirken başvurduğu demokrasi ve insan hakları gibi söylemleri kullanmış ve bu söylemlerle emperyalist amaçlarını gerçekleştirmek istemiştir (Malkoç, 2006:126).

Eminalp Malkoç'un *Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950*) isimli çalışmasında da değindiği gibi Türkiye, yönetimi, hatta muhalefetinin büyük kısmı ve basınıyla ABD'den gelen yardımları desteklemiş, dahası

54 *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1947, s. 1.

bu desteği bir adım öteye de taşıyarak Amerikan propagandası yapmıştır. Genel itibarıyla SSCB'ye düşman, ABD'ye dost bir tutumun gözlemlendiği dönemde, Türk basınında tüm bu gelişmeleri mizah kanalıyla eleştiren bir gazete yayınlanmıştır: *Markopaşa.* Gazete, Amerikan hayranlığını ve bu ülkeden gelecek yardımları eleştirmiştir. Bunun için hükümet kanadına eleştiriler sıralarken, halkı bu anlamda uyarmaya çalışmıştır.

İlerleyen sayfalarda tartışacağım üzere, *Markopaşa*'nın kurucularından ve aynı zamanda başyazarı olan Sabahattin Ali'nin *Markopaşa* serüveni ve burada yayınlanan yazıları incelendiğinde, Ali'nin yaşanılan süreci halka anlatmaya çalıştığı görülecektir. Zira Ali'nin sanata ve edebiyata olan yaklaşımı da tam da böyledir. Muzaffer Reşit ile gerçekleşen söyleşisinde Ali'nin "Edebiyatımızın hangi istikamette gelişmesi gerektiği" sorusuna verdiği cevap, sanatı ele alışını da ortaya koymaktadır:

> "*Edebiyat, hatta alelumum sanat, bence sanatkarın düşündüğü ve duyduğu bir fikrin ve bir hissin ortaya atılması, tamim edilmesi demektir; yani bir nevi propagandadır. Ben hiçbir zaman, sanatın maksatsız olduğuna kani olmadım. Sanatın bir tek ve sarih maksadı vardır: İnsanları daha iyiye, daha doğruya, daha güzele yükseltmek, insanlarda bu yükselme arzusunu uyandırmak. Sanatın ve bu arada mevzuumuz edebiyat olduğuna göre edebiyatın, bu manada gelişmesini isterim. Bu takdirde de endüvidüalizmden mümkün olduğu kadar hayata, muhite dönmek, muhitten birçok şeyler almak ve muhite birçok şeyler vererek yazmak lazımdır* "(Ali, 2016:49) .

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARKOPAŞA

3.1. Kimdir Bu Marko Paşa?

Markopaşa denilince pek çokları için akla hemen gazete gelmektedir. Ancak gazeteye ismini veren Marko Paşa'nın kim olduğu üzerinde pek düşünülmemektedir. Marko Paşa, kimi kaynaklara göre, 1814 yılında İstanbul'da, kimi kaynaklara göre ise Siros Adası'nda dünyaya gelmiştir. Asıl adı Marko Apostolidis'tir. 1851 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den mezun olan Apostolidis hekim olarak çalışma hayatına başlamıştır.[55]

"Ortaya yakın boyda, zarif vücutlu, kuru yüzlü, tatlı bakışlı, daima mültefit tavırlı bir zat idi. Evvelce kırılması sebebi ile bir ayağı kısa olduğundan bastonla yürür ve daima kılıcı belinde bulunurdu"[56] şeklinde betimlenen Marko Paşa, 1861 yılında Sultan Abdülaziz'in doktoru olmuştur. 1870 yılında Mekteb-i Tıbbiye'nin başına getirilirken, 1876 yılında Abdülaziz'in ölümü nedeniyle düzenlenen raporda da imzası bulunan 19 hekimden biridir. 1877 yılında Meclis-i Ayan'da yer alan Marko Paşa, 3 Kasım 1888'de vefat edinceye değin Mekteb-i Tıbbiye'deki görevine de devam etmiştir. Hem hekimliği ile hem de Meclis-i Ayan'da görev alması sebebiyle siyasi figürüyle Marko Paşa'nın Türk tarihindeki bir diğer önemi ise Hilal-i Ahmer'in (Kızılay**)** kuruluşunda yer almış olmasıdır.

"Git derdini Marko Paşa'ya anlat!" cümlesi ise zaman içerisinde dilden dile yayılmıştır. Bu cümle önceleri Tıbbiye Mektebi'ndeki öğrenciler arasında yayılmaya başlamış, zamanla mektebin duvarlarını aşmıştır. *"Derdini Marko Paşa'ya*

[55] Saygılı, 2017:102.

[56] A.g.e.

anlat!" sözünü İstanbulluların hafızasına ekleyen tıbbiyelilerdir. Ancak söz o kadar yayılmıştır ki zamanla tüm Anadolu'da kullanılır olmuştur (Saygılı, 2017:102-103).

Marko Paşa, kendisine başvuran hastalarını özenle dinleyen, dinlemese dahi çok dikkatle dinler gibi yapan tavır takınarak, hastalarının tüm sorunlarını anlatmalarına müsaade eden bir doktordur. Hastaları, sorunlarına çare bulamasa da, Paşa'nın tavrından dolayı şikâyetçi olmamışlardır. Bu nedenledir ki Marko Paşa, II. Abdülhamit dönemindeki oyalama siyasetinin simgesi olmuştur (Saydur, 2013: 13).

Gazete yazarlarından Aziz Nesin'in belirttiğine göre de *Markopaşa*, ismini II. Abdülhamit döneminin önemli doktoru olan Marko Apostolidis'ten almıştır (Nesin, 1990:130). Kendisine başvuran hastaların sorunlarını sonuna kadar dinleyen Marko Paşa, halk arasında yaygın şekilde kullanılan "Git derdini Marko Paşa'ya anlat" cümlesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu söz nedeniyle de *Markopaşa*'da "Marko Paşa DERT DİNLİYOR" köşesi yer almıştır. Bu bölümle Marko Paşa'nın halkı dinleyen tutumuna gönderme yapılmış ve halkın dertlerinin dinleneceği belirtilmek istenmiştir. Zira Marko Paşa kendisine başvuranların sorunlarına çare bulamasa da onları dinlemiştir. *Markopaşa* da halkın sorunlarına çare olamasa da halkın sorunlarını dinlediğini, halktan taraf olduğunu belirtmek istemiştir. Gazetenin 20 Ocak 1947 tarihli 7. sayısından itibaren yayınlanmaya başlayan köşede, okuyucu mektuplarıyla güncel siyaset sorunlarından, halkın gündelik şikâyetlerine kadar konular yer almıştır. Okuyucu mektuplarının gerçek olup olmadığı bilinmemekle beraber, köşede şikâyet konuları mizahi bir eleştirellikle ele alınmıştır.

3.2. *Markopaşa*'nın Ayak Sesleri

Yukarıda yer alan bölümlerde Türkiye ve dünyanın içinde bulunduğu siyasal ve uluslararası ortam genel hatlarıyla anlatılmıştır. ABD, emperyalist amaçları doğrultusunda Avrupa ülkelerinde yayılmayı hedeflemekte ve buna uygun programlar

yürütmektedir. Henüz Avrupa devletleri arasında kabul edilmese de Türkiye, Ortadoğu'da ve Balkanlar arasında yer alan, ancak SSCB'nin işgaline uğramamış bir ülkedir.

Türkiye'nin yardım anlaşmalarıyla birlikte ABD'ye karşı olan genel tutumu, basına yansımış ve ikinci bölümde özetlediğim gibi ülkenin ileri gelen gazete ve yazarları adeta Amerikan propagandası yapan yazılar kaleme almıştır. Muhalefetin dahi büyük kısmının ABD propagandasına başladığı bu dönemde, elbette ki yaşanılan durumdan hoşnut olmayan aydınlar da vardır. *Markopaşa* etrafında bir araya gelen aydınlar; (araştırma ile bağlantılı olarak) Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz'dır. Ülkede yaşanılan gelişmeler dolayısıyla eleştirel bir tutum sergileyen bu yazarların, gazete yayınlanmadan evvel yaptıklarını ve *Markopaşa*'yı yayınlama fikrinin ortaya çıkış hikâyesini bilmek faydalı olacaktır.

Markopaşa'nın yayın hayatına başlaması, Tan matbaasına 4 Aralık 1945 tarihinde yapılan baskınla doğrudan ilintilidir demek yanlış olmayacaktır. Zira hem *Markopaşa* adı ilk kez *Tan*'da kullanılmış hem de gazetenin kapatılmasıyla işsiz kalan Aziz Nesin ve Sabahattin Ali *Markopaşa*'yı yayınlama kararı almıştır.

TAN

ŞAKALAR

Şeker İhraç Edelim, Biber İthal Ederiz..

Tramvaya Kimler Binmez ki - Sen Karnını Git Doktora Göster - Mantonun Altından Çıkan Manşon - Tutulan Tutulana - Hacı Ağa Lüks Barda - "Yalnız Büyük Adamlar İçin,, - Tatlı Konuşalım...

Yazan : AZİZ NESİN

Şekil 1. 3 Haziran 1945 *Tan*

İlk olarak, Tan matbaasına yapılan saldırıdan evvel gazetede fıkra yazarlığı görevinde olan Aziz Nesin, mizah türünde yazılar yayınlamaktadır. "ŞAKALAR" isimli

köşesinde Nesin, ilk kez 29 Eylül 1945 tarihinde Markopaşa adını kullanmıştır. "Mum Hala" başlıklı yazıda Markopaşa adının geçtiği bölüm ise şöyledir:

> "*Çocukken anlattıkları bir masaldan aklımda şu parça kalmış: Bir sultanı bir saraya hapsetmişler. Sultan konuşmak dertlerini dökmek ihtiyacıyla balmumundan bir kadın heykeli yapmış. Bu heykelin başına bir ip geçirmiş her gün karşısına geçmiş sorarmış: Falanca iş olacak mı Mum Hala? Eğer sultan işin olmasını istiyorsa ipin ucunu bu tarafa çeker ve heykelin başı evet makamında sallanırmış. Şimdi İstanbul milletvekilleri muhtelif kazalarda halkın dertlerini dinliyorlar. Dinliyorlar ama halk ne böyle mum haladır ne de bizim bildiğimiz bu milletvekilleri birer Marko Paşa'dır. Bu on sekiz milyon insanın on sekiz milyon derdi vardır. Dert dökmekle dert dinlemekle, dert yanmakla derde çare bulunmaz. İşi kökünden halletmek, rasyonel tedbirler bulmak lazımdır*" (*Tan*, 29 Eylül 1945, Akt. Vurucu, 2013: 34).

Aziz Nesin'in yazısında halkı, yöneticilerin istediği yöne çekebileceği yapıda görmediği anlaşılmaktadır. Nesin'e göre halk, pasif yapıdaki kitle değildir. Ayrıca milletvekillerinin halkın dertlerini dinlemeleri de sorunlara çözüm getirmemektedir. Nesin, halkın sorunları için harekete geçilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Aziz Nesin *Tan*'da çalışırken, Sabahattin Ali 1945 yılında Devlet Konservatuarı'nda dramaturgluk görevinden ayrılarak, Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmıştır. Ali, aynı yılın Aralık ayında Cami Baykurt ile *Yeni Dünya* gazetesini yayınlamaya başlamıştır. Tan matbaasının 4 Aralık 1945 tarihinde saldırıya uğramasıyla, *Yeni Dünya* ve *Tan* gazeteleri kapatılmak zorunda kalmıştır. Bu durumda Aziz Nesin ve Sabahattin Ali'nin *Yeni Dünya* ve *Tan*'daki görevlerine son verilmiştir. 1944 yılında *Sınıf* adı ile yayınlanan şiir kitabındaki, yine aynı isimle yer alan şiiri nedeniyle cezaevine giren ve burada hayatı boyunca sağlık sorunları yaşamasına neden olacak tüberküloz hastalığına da yakalanan (Aydın Ilgaz ile yapılan görüşme, Mayıs, İstanbul, 2019) Rıfat Ilgaz ise, tedavi gördüğü sanatoryumdan taburcu edilmiştir.

Markopaşa'yı yayınlayacak bu üç yazarın buluşma noktası ise Türkiye Sosyalist Partisi Kurucusu Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun evi olacaktır. Görüşmeler esnasında yazarlar önce *Gün* dergisini daha sonra ise *Gerçek* gazetesini yayınlamışlardır (Akt.Çukurkavaklı, 1978:17). *Gerçek*'in sekreterliği ve köşe yazarı görevlerinde yer

alan Aziz Nesin, gazetenin 25 Temmuz 1946 tarihli 19. sayısında, "Marko Paşa'ya açık mektup" başlığıyla Markopaşa adını ikinci defa olarak kullanmıştır. Günlük yayınlanan gazete, 25 sayı yayınlanabildikten sonra, DP kurucularından Celal Bayar'ın İzmir'deki seçim konuşmasını yayınladıkları için sıkıyönetim komutanlığınca kapatılmıştır.[57] *Gerçek*'in kapatılmasıyla Nesin, Ali ve Ilgaz yeniden işsiz kalmıştır. Yaşanan olaylardan sonra *Markopaşa* adında bir gazete çıkarmaya karar veren yazarlar, sürecin ilerleyişi açısından farklı görüştedirler. Aziz Nesin'e göre, kendisi Esat Adil Müstecaplıoğlu'na haftalık mizah gazetesi çıkarmayı telif etmiştir:

> "*Gerçek kapandıktan sonra işsiz kaldım. (...) Esat Adil'e haftalık bir mizah gazetesi çıkarmayı teklif ettim.(...) Parti bu parayı sağlayacak, ben emeğime karşılık ayda yüz lira alacaktım. Kârın üst tarafı da partiye kalacaktı. Parti üyeleri imkânları kadar beşer onar lira vererek gazetenin sermayesine ortak olacaklardı.*
>
> *(...) Partili arkadaşlar zaten az gelirli işçiler olduklarından bu iki ayda ancak iki yüz altmış lira toplanabilmiştir. Gazeteye, halk kitlesi tarafından benimsenmiş ve tutulmuş bir isim bulmak gerekiyordu. Gerçek gazetesinde yazdığım fıkralardan birinin başlığı 'Markopaşa'ya Şikâyet' idi. İşte bu fıkranın hatırasıyla 'Markopaşa' ismini teklif ettim. Birçok isim arasında partili arkadaşlar bu ismi uygun buldular. Bu sırada partiden istifa ederek ayrılmak zorunda kaldım. Gerek istifa edişim, gerek yedi yüz liranın bir araya getirilemeyişi yüzünden Markopaşa'yı çıkaramadım…"*[58]

Aziz Nesin'in anlatımına göre, *Markopaşa* adını da fikrini de kendisi Müstecaplıoğlu'na teklif etmiş, ancak gerekli sermayenin elde edilemeyişi ve kendisinin partiden ayrılması nedeniyle gazete yayınlanamamıştır. Ancak gazetenin bir diğer yazarı Rıfat Ilgaz'ın anlatımı Aziz Nesin'den farklılıklar göstermektedir. Ilgaz'a göre, parti lokalinde işçilerin isteği üzerine *Markopaşa* yayınlanmıştır. Hatta gazetenin adını da Nesin değil partili işçiler önermiştir:

> "*Biz partinin lokaline gidip gelmeye başladık. (...) Kahveye, pastaneye gidecek paramız olmadığı için bu sefer Sosyalist Parti'nin lokaline gidip oturuyoruz. (...) Ne Aziz Nesin'de ne bende böyle kahve köşelerinde harcayacak para yok. (...)Parti lokaline gidip gelen işçi arkadaşlarımız*

---

57 *Medet!*, 23 Nisan 1950, s.3.

58 A.g.e.

> *da bizi habire sıkıştırıyorlar. "Bir mizah gazetesi çıkarın" diyorlar. (...) Biz konuşmalar sırasında soruyoruz onlara "Ne çıkaralım?" "Mizah dergisi çıkarın." "Adı ne olsun?" "Markopaşa olsun."(...) Zeki Usta, Rıza Usta, Hüsamettin Özdoğu gibi işçi arkadaşlar. Konuşuyorlar, teklif ediyorlar, "para da toplayalım"(diyorlar). Hatta duvara "Markopaşa siyasi mizah gazetesi yakında çıkıyor" diye yazılar asıldı, duyuru şeklinde. O günkü koşullara göre iyi sayılan bir para da toplandı."* (Akt.Çukurkavaklı, 1978:18).

İki yazarın kendi söylemleriyle aktardıkları taban tabana zıttır. Ilgaz, *Markopaşa*'nın TSP üyesi işçilerinin isteği üzerine yayınlanmaya başladığını ve hatta adını bile işçilerin koyduğunu aktarırken, Nesin, gazete çıkarma isteğinin kendisinden Müstecaplıoğlu'na yapıldığını belirtmiştir. Konunun bir diğer muhatabı Sabahattin Ali'nin ise bu konuda bir açıklaması olmadığı için *Markopaşa*'yı yayınlamaya kim, ne zaman, nasıl karar verdi bu soruların üzerinde uzlaşılan bir cevabı olmayacaktır.

3.3. *Markopaşa* Basın Hayatına Hazırlanıyor

Markopaşa'yı yayınlama fikrinin kim tarafından ortaya çıktığının uzlaşılmış bir cevabı olmamasını bir kenara bırakıp, yayına hazırlık süreci incelendiğinde, Sabahattin Ali'nin desteği görülecektir. Zira TSP'ye üye işçilerin kendi imkânlarıyla topladıkları 260 lira, gazetenin yayınlanabilmesi için yeterli değildir. *Markopaşa*'nın ilk sayısı için en az 700 liraya ihtiyaç duyulmaktadır. Gazetenin yayınlanmasına engel olan parasal sorunu ise Aziz Nesin'in anlatımıyla Sabahattin Ali çözecektir. Ali, *Markopaşa* için bin lirayı Aziz Nesin'e verecek, sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü olacak, gazetenin yüz elli liradan az kâr getirmesi halinde Ali, kârdan pay almayacaktır. Ayrıca Sabahattin Ali, Aziz Nesin'in heyecanlı yazılar yazdığını belirterek, Nesin'in yazılarını iki kez gözden geçirmesini de istemiştir. Buna karşılık, başyazıları yazmasına karar verilen Sabahattin Ali'nin yazılarından hangisinin yayınlanacağına da Aziz Nesin karar verecektir.[59]

[59] *Medet!,* 26 Nisan 1950, s.3.

Sabahattin Ali ve Aziz Nesin arasındaki *Markopaşa*'nın yayınlanması için bu gelişmeler meydana gelirken, gazetenin bir başka kurucusu ve yazarı Rıfat Ilgaz, yeniden hastalanarak Haseki Hastanesi'nde tedavi altına alınmıştır. Hastaneden taburcu olur olmaz, cezaevine girmesi nedeniyle atıldığı öğretmenlik mesleğine geri dönebilmek için Ankara'ya gitmiştir. Burada Sabahattin Ali ile karşılaşmasında *Markopaşa*'nın yayınlanma süreci hakkında bilgi edinmiştir:

> *"Sabahattin Eyuboğlu, Necati Cumalı ve ben, Şükran Kıraathanesinde toplandık. Çevremizdeki kişiler konuşmaya dalınca, Sabahattin Ali bana "Rıfat iş ciddileşti" dedi. "Ne işi" dedim. "Hani şu sizin Markopaşa işi vardı ya, o işi biz yürürlüğe koyduk" dedi.*
>
> *(...) Aziz Nesin'i görmüş, işçilerle buluşmuş. "Haberin olsun, biz Markopaşa'yı çıkarıyoruz, söyleyeceğin var mı?" dedi. "Benim pek söyleyeceğim bir şey kalmamış, başarılar dilerim size" dedim"* (Akt.Çukurkavaklı, 1978: 19-20).
>
> "*Ankara'dan geçerken Sabahattin Ali'yle konuşmuştuk uzun uzun... Markopaşa için tasarılarını anlatmıştı. Gereken parayı kendisi bulacaktı, dergi yayını için. Sahibi olacaktı Markopaşa'nın. Gerekirse makine de getirecekti. Başyazıları kendisi yazacaktı*"(Ilgaz, 2002:495).

Gazetenin yayına hazırlık sürecinde artık sahibi, yazı işleri müdürü, başyazarı gibi görev bölünmeleri tamamlanmıştır. İlk sayı için kaç bin basılması uygun olur diye düşünüldüğü sırada, herhalde *Markopaşa*'nın çok okunmayacağı tahmin edilerek sadece altı bin adet basılmasına karar verilmiştir (Akt.Çukurkavaklı, 1978:90). Aslında bu sayı haftalık yayınlanmasına karar verilmiş bir siyasi mizah gazetesi için hiç de az değildir. Zira 1943-1945 yılları arasında gazete tirajları incelendiğinde, günlük yayınlanan ve en çok satan *Cumhuriyet'*in tirajı 16 bindir. *Cumhuriyet*'i 12 bin satış tirajıyla *Tan* ve 10 bin satış tirajlarıyla *Yeni Sabah, Akşam* ve *Son Posta* takip etmektedir.[60] İlk sayısında altı bin basılan *Markopaşa*, daha sonra 63 bin satışa ulaşacaktır.[61]

---

[60] Edward Weisband, *TurkishForeignPolicy 1943-1945 Small StateDiplomacyand Great PowerPolitics*, Princeton UniversityPress, Princeton, New Jersey, 1973, s. 74.Aktaran, Rifat N. Bali.

[61] *Yedi-Sekiz Paşa*, 29 Nisan 1949, s.1.

Gazete için gerekli olan her şey yavaş yavaş toparlanırken gazetede karikatürist eksikliği belirmiştir. Zira *Markopaşa*'nın vinyet[62]lerini, gerekli yerlerde yer alacak karikatürleri kimin çizeceği muammadır. Bu aşamada Aziz Nesin devreye girmiş ve Nesin'le ortak arkadaşları bulunan Mustafa Uykusuz'u kadroya katmıştır.[63]

Markopaşa'nın en önemli özelliklerinden biri gazetede yer alan yazıların tümünün imzasız yayınlanmasıdır. İmzasız yazılar nedeniyle hangi yazarın, hangi yazıyı kaleme aldığı bilinmemektedir. Tüm yazılardan, gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü sorumludur. Dolayısıyla sorumluluk Sabahattin Ali'dedir. Yazılar imzasız ve isimsiz yayınlansa da yazım tarzı şeklinden kimin hangi yazıyı kaleme aldığı tahmin edilebilmektedir. Örneğin Aziz Nesin'in de aktardığı gibi, ölümüne değin başyazıları Sabahattin Ali yazmıştır. Bununla birlikte gazetede sadece üç yazarın (Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz ve Aziz Nesin) yazıları yer almamaktadır. Dönemin aydınları da yine *Markopaşa*'ya gönderdikleri yazılarla destek olmuşlardır. Ancak Ilgaz'ın sağlık sorunları yaşaması, Sabahattin Ali'nin ailesinin Ankara'da olması ve bu nedenle Ankara-İstanbul hattında gidip gelmesi nedeniyledir ki, gazetenin yazı yükü Aziz Nesin'in omuzlarındadır. Rıfat Ilgaz, *Markopaşa*'nın yayınlanmasından iki ay sonra gazeteye katılabilmiştir. Zira o sıralarda yeniden nükseden tüberküloz hastalığı nedeniyle tedavi altındadır.[64] 100 lira aylıkla[65] çalıştığı gazeteye yazılarıyla büyük destek sunmuştur. İlerleyen süreçte ise Rıfat Ilgaz'ın da aktardığı gibi *Markopaşa*'ya halk tarafından da yazılar gönderilmiş ve gazete aslında anonim bir hal almıştır:

---

62 **Vinyet:** Bir kitabın sayfalarını süsleyen başlık, süslü harf gibi motif. (TDK güncel sözlük)

63 *Medet!*, 26 Nisan 1950, s.3.

64 Bezirci, 1992:25.

65 Çukurkavaklı, 1978:105.

(...)"Sahibi Sabahattin Ali görünüyor. Fakat Aziz Nesin çok geniş ölçüde yazı yazıyor. (...) Sonradan öğreniyoruz ki Cevdet Kudret'ler falan da o sayıda –ilk sayı- yazı yazmış. Hatta birkaç arkadaş da bunların arasında. Gazap Üzümleri'ni çeviren arkadaş Rasih Güran da yazı yazdığını bana söyledi. Hangi yazılar idi bilemem. Yani çoklarının sandığı gibi silme Aziz Nesin dergiyi doldurmuyor. Birçok arkadaş da var ki, o dönemde imza isim aramazdı. Yazıların kimin tarafından yazıldığı değil, yazı önemliydi. Hatta ileriki sayılarda halktan gelen şiir bile olurdu.

(...) Anonim bir mizah dönemi oldu. Şunu da kabul etmek gerekir ki Aziz Nesin yazar olarak birinci plandaydı kuşkusuz burada. En çok yazıyı o yazıyor. Önemli yazıları da o yazıyor..."(Akt.Çukurkavaklı, 1978:20-21).

Markopaşa'da kimin hangi yazıyı yazdığı değil, yazının içeriği önem taşımıştır. Gazeteye halktan da yazılar gönderilmiş ve Ilgaz'ın deyimiyle *Markopaşa* anonim hale gelmiştir. Gazeteye ayrıca o dönem 'zıt kardeşler' olarak da bilinen Mehdi Zıt, Mücap Ofluoğlu, Şerif Hulusi, Mediha Berkes (Esenel) ve Şehir Tiyatrosu'nda görevli Kemal Edige de yazılarıyla destek olmuşlardır (Akt.Çukurkavaklı, 1978:101). Sabahattin Ali, eşi Aliye Hanım'a yazdığı 4 Aralık 1946 tarihli mektubunda, gazeteye yazılarıyla destek veren bazı isimleri de açıklamış ve eşi ve arkadaşlarından gazete için fikirlerini almasını istemiştir:

"*Gazetenin ikinci nüshası hakkında senin ve arkadaşların fikirlerini bildir. Cevdet*[66] *bize birkaç yazı gönderdi. Teşekkürlerimi arz et. Abidin*[67] *resim, Rüştü Şardağyazı yollayacaktı. Neden lütfetmiyorlar, Cevdet tahkik ediversin. Mediha'ya*[68] *söyle, halk tarafından en çok beğenilen yazılardan biri, 'Gelirsizin İstidası' idi"(*Ali, 2020:111).

Gazete yazarlarının belirttiği şekilde, gazeteye yazı gönderen isimler bilinse de hangi yazının kime ait olduğu bilinmemektedir. Yazma biçiminden, yazıları kimin yazdığı ancak tahmin edilebilmektedir. Bu nedenledir ki *Markopaşa*'da yer alan yazıların hangisi Rıfat Ilgaz'ın, hangisi Aziz Nesin'in tam anlamıyla bilmek

66 Burada kastedilen Cevdet Kudret Solok'tur.

67 Burada kastedilen Abidin Dino'dur.

68 Burada kastedilen Mediha Esenel'dir.

imkânsızdır. *Markopaşa*'ya yazılarıyla destek veren Rasih Nuri İleri[69] de bu konuya değinmiştir:

> *"(...) Birçokları da imzasızdır. Yahut da öylesine karışmıştır ki, Markopaşa'daki hangi yazı onun, benim, şunun, bunun olduğu belli değildir. Belki bazı kişiler "Yalnız ben yazdım" demek isteseler bile bu böyledir."*(Akt.Çukurkavaklı, 1978:414)

*Markopaşa'*da kimin hangi yazıyı yazdığının tam olarak bilinmemesi, yazıların imzasız olmasıyla aslında yazarlarının şan, şöhret gibi amaçlarının olmadığını da göstermektedir. Gazetenin amacı halkın sorunlarını dile getirmek, ülkeye giren emperyalist uygulamalara karşı halkı uyarmaktır. Bu noktada hangi yazıyı kimin yazdığının önemi yoktur. Önemli olan yazının içeriğidir.

Asıl görevlerinden farklı olarak, Rıfat Ilgaz, Mim Uykusuz ve Haluk Yetiş de Aziz Nesin ve Sabahattin Ali'nin cezaevine girmesiyle, *Markopaşa*'nın hem sahipliği hem de yazı işleri müdürlüğü görevlerini de üstenecektirler. Bu noktada bir parantez de Ali Karcı'ya açmak gerekmektedir. Zira daha sonrasında Türkiye İşçi Partisi'nden Adana milletvekili olan Karcı, Ilgaz'ın anlatımıyla o sırada gazetenin "ayak işleri"ni yapmaktadır (Akt. Çukurkavaklı, 1978:23).

Markopaşa'da herkes yeri geldiğinde her işi yapmaktadır. *Markopaşa* bir bütündür. Herkes, her yazıyı yazabilecek yetkinlik ve kararlılıktadır. Yeri geldiğinde karikatüristi yazı işleri müdürü olur, yeri geldiğinde ise Aziz Nesin'e ait yazı dizisinin devamını Rıfat Ilgaz onun adına getirir. Ancak *Markopaşa*'da değişmeyen bir gerçek vardır: Hangi yazıdan kovuşturma açılsa, emniyete veya mahkemeye düşülse o yazıyı, yazı işleri müdürünün yazdığı belirtilmiştir. Kuşkusuz ki bu durumun nedeni de 25 Temmuz 1931 tarihinde kabul edilen Matbuat Kanunu'dur. Bu kanunda yer alan 7. fasıldaki 27. maddede "Muharrirler kendi imzalarını taşıyan yazılardan ve ressamlar yine imzalar ile çıkan resimlerden dolayı hemfiil olarak gazete sahibi ve umumî

[69] Türkiye Komünist Partisi (TKP) üyesi ve yazar.

neşriyatı idare eden zat ile birlikte mes'ul olurlar" ifadeleri yer almaktadır.[70] Bu durumda *Markopaşa*'da örneğin, Aziz Nesin imzasıyla yayınlanan bir yazıdan soruşturma açıldığında, hem gazetenin sahibine hem yazı işleri müdürüne hem de Aziz Nesin'e soruşturma açılacaktır. Bu kanun 15 Temmuz 1950 yılında kabul edilen, 5187 sayılı basın kanununa değin geçerli olmuştur.

Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'ın aktardıkları bilgiler ışığında, *Markopaşa*'daki başyazıları Sabahattin Ali'nin kaleme aldığı açıktır. Sabahattin Ali'nin yazılarının diğer yazılarla en önemli farkı siyasal mizah şeklinde olmamasıdır. Ali'nin yazıları genel itibariyle; yabancı sermayenin ülkeye girmesine, iktidarın bu konudaki yanlışlarına, Kemalizm'den kopmalara değinen ciddi yazılardır. Ali'nin yazıları incelendiğinde; Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'yi bağımsız bir ülke yaptığı ancak daha sonraki devlet yöneticilerinin yabancı ülke yardımları için ülkeye yabancı asker soktukları,[71] yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesi için Atatürk'ün bağımsızlık anlayışından vazgeçildiği,[72] Atatürk devrimlerinin terk edilerek, örneğin eğitim alanında gerici adımlar atıldığı[73] şeklinde eleştirilerin olduğu belirlenmiştir. Bu yönüyle *Markopaşa* yazarları kendilerini Atatürk devrimlerinin yanında konumlandırmışlardır. Hatta *Markopaşa*'da Atatürk devrimlerine aykırı tavır ve açıklamalarda bulunanlar sert şekilde eleştirilmiştir.[74]

---

70 8 Ağustos 1931 tarih ve 1867 sayılı *Resmi Gazete.*

71 *Markopaşa*, 25 Kasım 1946, s.1.

72 *Markopaşa*, 2 Aralık 1946, s.1.

73 *Markopaşa*, 3 Şubat 1947, s.1.

74 *Markopaşa*, 20 Ocak 1947, s. 1.

Asım Bezirci'nin aktardığı şekliyle, *Markopaşa*'nın adını çalan ve karşıt bir duruş sergileyen Orhan Erkip haricinde,[75] *Markopaşa*'nın yazarları, çalışanları ve destek verenlerinin hepsi birer mizah şövalyesidir:

> *"Bunlar birer mizah şövalyeleri. İsmet Paşa'ya karşı Marka Paşa'nın şövalyeleri. Milli şefin otoritesi önünde Celal Bayar'ın gıkı bile çıkmazken, bu delikanlılar tam bir demokrasi mücadelesi veriyorlar. Hem de nasıl bir çarpıcı mücadele. Vardiya usulü hapse giriyorlar. Biri çıkarken biri giriyor"* (Bezirci, 1992:9).

3.4. *Markopaşa*'nın Muhalif Duruşu

Markopaşa yazarlarının TSP'ye üye olmaları, daha önce *Tan* ve *Yeni Dünya*'da çalışmaları nedeniyle, halk nezdinde ideolojik olarak komünist kabul edilmişlerdir denilebilir. Bu yönde bir beyanları olmamakla birlikte yazarlar kendilerinin hayata karşı duruşlarını gazetenin 9 Aralık 1946 tarihli üçüncü sayısında şöyle anlatmışlardır:

> "*Bizi namuslariyle okuyanlar, ne olduğumuzu, kiminle birlik olduğumuzu anlamakta güçlük çekmemişlerdir. Ama menfaatlerini namuslarından üstün tutanlara şunu hatırlatmak isteriz ki:*
>
> *Markopaşa içerde ve dışarıda bu milletin dostu olana dost, düşmanı olana düşmandır.*
>
> *Biz ekmeğini alın terile kazanan ve yekûnu on sekiz milyonu bulan milletle beraberiz.*
>
> *Hasretini çektiğimiz şey ne şarkta, ne garpta, ancak ve yalnız bu vatanın mukaddes topraklarındadır. İnsanlık idealinin ve ilminin vardığı en ileri yollardan geçerek bu milletin kendi saadetini kendine mahsus şekilde kurmasını istiyor, ihtiras ve menfaat düşüncesiyle onu bu yoldan döndürmek isteyenlerle, mizah sahasında mücadeleyi kendimize borç biliyoruz.*[76]

Yazıdaki cümleler düşünüldüğünde halkın dostu olana dost olan *Markopaşa*, halktan taraf bir tutum içinde olduklarını açıkça ortaya koymuştur. Yöneticiler ya da burjuva lehinde yazılar yazmayacakları anlaşılabilir. *Markopaşa*, geçimini alın terinden kazanan, emek sömürmeyen, karaborsacılık yapmayan, haksız kazanç elde etmeyen

---

[75] Bu konu V. Bölümde ***Markopaşa*'nın Başına Gelenler** kısmında açıklanmıştır.

[76] *Markopaşa*, 9 Aralık 1946, s. 1.

herkesin tarafındadır. Ancak tam tersi tavırda olanlar ise *Markopaşa* için karşıttır. *Markopaşa* yazarları Türkiye'nin askeri, ekonomik siyasal alanda ihtiyaçları için Batı'dan ya da Doğu'dan yardım alınmaması gerektiği görüşündedir. Türkiye, her ihtiyacı için kendisine yetebilecek ülkedir. Ayrıca *Markopaşa*'da Türk milletinin ilerici yollardan her alanda kalkınması gerektiğine dair inanış söz konusudur. Ancak bu kalkınma Türkiye'nin kendi içinden ve kendi menfaatlerine yönelik olmalıdır.

Zekeriya Sertel'in aktardığı gibi *Markopaşa* siyasal mizah türünde yayınlanan ilk gazetedir.[77] Ayrıca bilinmelidir ki *Markopaşa* entelektüeller için değil, halk için yayınlanmıştır.[78] Bununla birlikte gazetenin yazarlarına baktığımızda kendileri sol ideoloji ile anılmaktadır. Hatta hiçbir mecrada komünist ideolojiyi benimsediklerini belirten bir açıklamada bulunmamalarına rağmen, kendileri komünist olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, *Markopaşa*'nın başyazarı Sabahattin Ali, 1940 yılında *İçimizdeki Şeytan* kitabını yayınlamış, kitapta kapitalist dünyada yükselen faşist uygulamaların Türkiye'deki etkilerini anlatmıştır. Bu yönüyle siyasi bir romandır. Kitaptaki Irkçı-Turancılara yönelik eleştirilerden rahatsız olan Nihal Atsız, Ali'ye hakaret etmiştir. Ali'nin 1944 yılında Nihal Atsız'a açtığı davayla, kamuoyu komünist-ırkçı çekişmesine sahne olmuştur. Atsız, yayınladığı *Orhun* dergisinin 1 Mart 1944 tarihli 15. sayısında "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup" başlıklı yazısında solculara, sol dergilere hoşgörü gösterildiğini öne sürmüştür. Yine Atsız, *Orhun* dergisinin 1 Nisan 1944 tarihli 16. sayısında yayınlanan "Maarif sahasına girmiş olan komünistler"den söz etmiş; Doç.Dr Pertev Naili Boratav, Prof. Sadrettin Celal (Antel), Sabahattin Ali ve Ahmet Cevat'ın (Emre) adlarını yazmıştır. Atsız ayrıca adı geçen kişileri önemli görevlerde muhafaza ettiğini belirttiği Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in istifa etmesi gerektiğini de belirtmiştir.

---

[77] Akt. Çukurkavaklı, 1978: 240.

[78] Sabahattin Ali, Akt. Sönmez, 2020:111.

Sabahattin Ali, Atsız'ın bu yazıyla kendisine vatan haini dediğini belirterek, Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açmıştır. İlk duruşma 26 Nisan 1944 tarihinde yapılmış ve o gün hem adliye hem de Ankara sokakları Irkçı-Turancı gösterilere sahne olmuştur. Dava, adeta komünistlere karşı gösteriye dönüşmüştür. Zira Turancılar, duruşma günlerinde bir araya gelerek Atsız'ı alkışlamış, duruşma sırasında ise "Kahrolsun komünistler" diye slogan atmışlardır. Dava sonucunda Atsız, Ali'ye hakaret ettiği gerekçesiyle dört aylık hapis cezasına mahkûm olsa da cezası ertelenmiştir.

Sabahattin Ali'nin üzerindeki komünist yaftası nedeniyle *Markopaşa*'nın da komünist olarak anılması kaçınılmazdır. Ayrıca gazete yayınlandığı dönemde hemen her kesime eleştiri getirmiştir. Bu nedenledir ki, gazeteye ilk elden getirilebilecek suçlama komünistliktir. Ancak ne var ki gazetede komünizmi destekleyen, onu yücelten yahut üstü kapalı dahi olsa komünizmi meşru gösteren bir yazı yer almamıştır. Dahası *Markopaşa* yazarları, komünist yayın yaptıklarına yönelik eleştirileri ise sonuna kadar reddetmişlerdir.

Markopaşa, kanımca mutlak bir ideolojiye büründürülemez. Ancak künyesinde "Halk için Haftalık SİYASİ MİZAH Gazetesi"[79] ibaresi yer alan gazete emperyalizmi, siyasileri, halkın sorunlarını, toplumsal sınıf farkını, işçi-patron ilişkisini eleştirmiştir.[80] Bununla birlikte Türkiye Sosyalist Partisi üyelerinin cezaevine girmelerini de es geçmemişlerdir. Bu noktada elbette ki Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'ın Türkiye Sosyalist Partisi'ne üye oldukları bilinmektedir. Ancak kendileri daha sonra partiden ayrılmış ve bu durum *Markopaşa*'nın içeriğine yansımamıştır. Hiçbir şekilde partinin bayraktarlığı yapılmamıştır. Bununla birlikte yeni kurulan ve CHP'ye karşı muhalefetin odak noktası

79 *Markopaşa*, 25 Kasım 1946, s.2.

80 *Markopaşa*, 6 Ocak 1947, s. 1.

haline gelen DP'nin de politikası onaylanmamış, hatta muhalefet partisine de muhalefet edilmiştir.[81]

Şekil 2. 27 Ocak 1947 *Markopaşa*,: Siyasi partilerin kadın kılığında somutlaştırıldığı karikatürde, Sosyalist Parti cezaevine giren naif bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir.

Markopaşa, İkinci Dünya Savaşı bittikten bir yıl sonra yayınlanmaya başlamıştır. Hal böyle olunca ülkedeki ekonomik, siyasal koşullar kaçınılmaz olarak gazetede yer almıştır. Örneğin ekonomi konusunda artan karaborsacılık, yoksulluk gibi konular işlenirken Atatürk'ün bağımsızlık anlayışından sapmaların olduğuna da dikkat çekilmiştir. *Markopaşa*'da Cumhuriyet ve Kemalizm haricinde kalan hemen her konu eleştirilmiştir. Ancak gazetenin yoğunlaştığı konu, emperyalizme karşı olan Kurtuluş Savaşı ve devrimlerden, Atatürk'ün hayatını kaybetmesiyle vazgeçilmesi ve yeniden emperyalizme hizmet eder bir anlayışın oluşmasıdır (Saydur, 2013:27). Gazetenin yazarlarından Aziz Nesin ise *Markopaşa*'nın tavrını şöyle açıklamıştır:

> *"Şimdi bir de Markopaşa dönemini özetleyip göz atalım. Bir Mustafa Kemal çıkıyor… Türk halkı dünya tarihinde ilk olarak sömürücü emperyalistleri yurdundan kovup bağımsızlığına kavuşuyor. Kuruculuk ve yapıcılık başlıyor. Benim çocukluğum bu dönemde geçmiştir. Yoksulduk ama gelecekten umutluyduk. Benim askeri lisedeki hocalarım, Kurtuluş savaşımızın kahramanlarıydı. Giysilerinde hala savaşın barut kokuları duyulurdu. Davut Şükrü Bey'in vücudu şarapnel parçalarıyla doluydu ve bu parçalar vücudunda gezer, sık sık yaralar açardı. İşte bu*

[81] *Markopaşa*, 17 Mart 1947, s. 2.

hocalar benim kuşağıma ülkücülük aşıladılar, bize ulusal benliğin coşkusunu verdiler. Onüçöndort yaşlarımızda bizi en çok duygulandıran şey neydi, bilir misiniz? Gazetelerde okuduğumuz Düyün-ı Umumiye'den (yabancı borçlardan) yavaş yavaş kurtuluşumuzun haberleriydi. Bişey daha vardı bizi sevindiren, yurdumuzu sömüren yabancı şirketlerin millileştirilmesi. Gazetelerde bu haberleri okudukça sevincimizden zıplardık. Kısacası bizim altın çağımızdı. Şu anda bu satırları odamda yalnız başıma yazıp o altın çağı düşlerken coşkudan gözlerim yaşarıyor. Peki, sonra ne oldu? İkinci Dünya Savaşı sonunda, savaşa girmemiş Türkiye'nin yoksulluğu, zorbacı yönetim, karaborsa zenginleri, halk kan ağlıyor. Ve dünyaya, emperyalizme karşı savaşta ilk utku örneği veren Türkiye, Truman doktriniyle Amerika'ya bağlanıyor. İstanbul'un işgalinde Yunan, Fransız, İngiliz, bayrakları asılan Beyoğlu'nda bu kez "Welcome U.S. Navy", "FreshBeer", "Nice Girls" levhaları asılmıştır. İşte Markopaşa mizahı, böyle bir geçim zorluğu, baskıcı yönetim, siyasal bunalım döneminin ürünüdür"(Nesin, 1973:45-46).

Aziz Nesin'in lise yıllarından örnek verdiği hatıralar emperyalizme karşı Cumhuriyet ve kurtuluş hareketinin lideri Mustafa Kemal Atatürk'ü konumlandırdığını göstermektedir. Zira Kurtuluş Savaşı ile beraber emperyalist işgal devletleri ülkeden çıkarılmıştır. Emperyalistlerin ülkeden kovulmasıyla da Türkiye bağımsız bir devlet olmuştur. Milli politikalar ile ülke kalkınması hedeflenmiştir. Ancak Aziz Nesin'in görüşüyle Truman Doktrini ile Türkiye ABD'ye bağlı hale gelmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda bağımsızlık mücadelesi veren Türkiye, topraklarından işgalci devletlerin bayraklarını atmıştır. Doktrin antlaşmasıyla ise o bayrakların yerini yabancı ülkelerin işletmeleri, kültürleri almıştır. Atatürk ve cumhuriyet kazanımları yitirilmeye başlanmış ve siyasal anlamda bunalıma girilmiştir.

17 Mart 1947 tarihinde 15. sayısı yayınlanan *Markopaşa*'da ise mizah anlayışı anlatılmıştır. Gazetenin son sayfasında "Kabaramazsın Kel Fatma" başlıklı yazıya göre, *Markopaşa*'nın mizahı, o zamana kadar ki mizah anlayışından farklıdır. Zira o güne kadarki mizah, "*yediği önünde yemediği ardında olanlara göbek atmaktır, tıka basa doymuş karaborsacıların şaklabanlığını üstlenmektir."* Bununla birlikte *Markopaşa*'yı yayınlandığı dönemin diğer mizah gazetelerinden olan *Akbaba, Külah, Geveze, Lalapaşa, Cerrahpaşa'*dan ayıran özelliği sadece mizahi dili değildir.

Mizah, Anadolu'da *Diyojen*[82] dergisinden itibaren yer alan bir anlatım aracı olmuştur. *Markopaşa* da bu anlayışla yazılar yayınlamıştır. Lakin *Markopaşa*'yı hem muhalif duruşu olarak hem de mizahı kullanma şekli olarak diğer gazetelerden ayıran sadece üslubu değildir. Yukarıda yer alan bölümlerde de aktarıldığı gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında basın adeta tek ses olmuş bir şekilde, ABD ve onun Türkiye'ye gönderdiği yardımları desteklemiştir. Oysa *Markopaşa*, Amerikan yardımlarını gazetenin ilk sayısında yer alan başyazıdan itibaren eleştirmiştir. Hatta16 Aralık 1946 tarihli *Markopaşa*'nın dördüncü sayısında, Cemil Sait Barlas'ın mecliste *Markopaşa* aleyhine kullandığı 'kökü dışarıda' söylemi nedeniyle "*Yabancı sermayeye, kapıları ardına kadar açarak kul köle"* olanlar eleştirilmiştir.

Türk basınının ABD'den gelecek yardımları destekleyen tutumuna *Vatan* başyazarı Ahmet Emin Yalman da katılmıştır. Yalman, başyazılarıyla ABD-Türkiye ilişkilerinin destekçisidir. Hatta Yalman'a göre, Türkiye ABD'nin can yoldaşıdır.[83] Basında ve siyasal hayatta yabancı sermaye ile yakınlaşma arzusunda olan kim varsa *Markopaşa*'nın hedefi olmuştur. Benimsediği Amerikancı yaklaşım nedeniyle Yalman da *Markopaşa*'nın eleştirdiği isimler arasında yer almıştır. Zira Yalman, Nazım Hikmet'in de dizelerinde aktardığı gibi, önce Almanya yandaşıyken daha sonra ABD yandaşı bir tutum sergilemiştir.[84] Yalman, Missouri savaş gemisini "*Bütün insanlara*

---

[82] Teodor Kasap'ın önceleri Fransızca ve Rumca olarak yayınladığı, 25 Kasım 1870 tarihinden itibaren ise Osmanlıca yayınlanmaya başlayan ilk Osmanlı mizah dergisidir (Tunçay, 1985:5).

[83] *Vatan*, 27 Ekim 1950, s.1.

[84] Yalman'ın Amerikancılığına ilişkin bknz. Nazım Hikmet Ran'ın 1959'da yazdığı şiir;

Selanikli Osman Efendi
keskin muhasebecilerdendi

ferahlık ve güven telkin edecek bir barış kaynağı"[85] olarak görmüş ve gemiyi yücelten yazılar kaleme almıştır. Hatta bununla da yetinmeyen başyazar Yalman, vatandaşların gemiyi nasıl gezeceklerini ve ABD bayrağına nasıl selam verileceğini dahi ayrıntılı şekilde köşesinde yazmıştır*:*

> *"Gemiler gezilirken riayet edilmesi gereken hususları bildiriyoruz: Harp gemilerini gezmek bazı ananevi esaslara dayanır. Gemilere ilk ayak*

---

ama o da yanıldı ömründe bir kere

yanlış bir tohum atıp rahm-i madere.

Bu tohum dünyaya çıkıp insan biçimini aldıysa da,

boyu bir karış kaldıysa da,

öyle haltlar yedi, öyle işler karıştırdı ki

sövdüler kabrinde bile babası Osman Efendiye.

Osman Efendi, Ahmet Emin adını takmıştı tohumuna,

Ahmet Emin, Yalman'lığı kattı buna

ve Ahmet Emin Yalman

önce Alaman oldu sonra Amerikan.

Ona göre her devirde, her zaman

satılacak bir gazeteydi "Vatan"

ve hazret sattı vatanı.

Hapse atacaklarmış Ahmet Emin Yalman'ı

Amerikana yaranmaktaki rekabet yüzünden.

Hapisteki hırsızlara acıyorum ben,

ahlâkları bozulacak

Emin Beyle aynı damda yaşayarak...

[85] *Vatan,* 1 Nisan 1946, s. 1.

basıldığı zaman ilk iş geminin kıç tarafına dönerek geminin kıçındaki bayrağa selam vermektir."[86]

Hem başyazarı Yalman'ın bu tutumu hem de *Vatan*'ın Amerikan yardımları ve ABD ile olan yakınlaşma istekleri *Markopaşa*'nın hedefi olmuştur. *Markopaşa*'nın 19 Mayıs 1947 tarihli 22. sayısının ikinci sayfasında, "Amerikan Bahriyelileri Şerefine Verilmiş Görülmedik Festival" başlıklı kurgu yazıda Yalman'ın başrolde olduğu yazılmıştır. Yine aynı sayının üçüncü sayfasında ise "Mühim İlan Amerika hizmetinde Türkiyede çıkar VATAN Gazetesinden bildirilmiştir:" başlığıyla şu ifadelere yer verilmiştir:

"...Müessesemiz Türkiyeye Amerikan sermayesinin girmesi için büyük bir mücadeleye girişmiş, vazifesini muvaffakiyetle başarmıştır. Hem artık Türk dilile ve Türk halkı için gazetemizi çıkarmağa lüzum kalmadığından, hem de Türkiyede Amerikan bankaları çıkarına yapılacak son derece mühim işler bulunduğundan, gazetecilik şirketimizi tasfiye ederek, bambaşka bir teşkilat kurmağa karar verdik. Bu sebeple gazetemizin rotatif ve linotip makineleri, Türkçe yazan muharrirleri personeli ve diğer eşyası satışa çıkarılmıştır. Talip olanların her gün iş saatlerinde şirketimize gelip başyazarımızla satış şartlarını konuşmaları."

Vatan'da yayınlandığı kurgulanan bu yazıdan da anlaşılacağı gibi *Markopaşa* nezdinde *Vatan* ve yazarları, Amerikan sermayesinin Türkiye'ye girmesi için çaba sarf etmektedirler. Dahası *Vatan* yazarları gazetelerini Türk halkı için yayınlamamıştır. Onların her zamanki amacı Amerikan bankalarına hizmet etmek olmuştur. *Markopaşa*'nın eleştirilerinden görüldüğü gibi *Vatan* Türk milleti adına değil, Amerikan sermayesine hizmet etmek için yayınlanan bir gazetedir.[87]

---

86 *Vatan*, 6 Nisan 1946, s.1. ve 3.

87 *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 3.

3.4.1. Komünizm Algısı ve *Markopaşa*

Şekil 3. 24 Şubat 1947 *Markopaşa*: Borcunu isteyen bir vatandaş, borcunun ödenmemesi durumunda, borç verdiği kişiyi komünist olarak yaftalayacağını söylüyor. Zira bu durumda borçlu kişinin başı belaya girecektir.

ABD ve yardımlarına kesin bir şekilde emperyalizm üzerinden eleştiri getiren *Markopaşa*, ülkede yaygınlaştırılan komünizm tehlikesine ise basından farklı şekilde yaklaşmaktadır. Evvela bilinmelidir ki o sırada Türkiye'de basın, komünizmi dünya için bir tehdit olarak algılamakta ve hükümet ile kamuoyu komünizme karşı uyarılmaktadır. Örneğin Abidin Daver, *Cumhuriyet*'te "tehlike"nin boyutlarını şöyle anlatmıştır:

> "*Bu suretle Amerikalılar da biz Türklerin şu fikir ve kanaatlerine –biraz geç de olsa- nihayet gelmişlerdir: Bolşevikler, Nazilerle faşistlerden ve Japon emperyalistlerinden boş kalan yeri doldurmuşlardır. Mütemadiyen taşarak ve yayılarak dünya barışı, sükunu ve nizamı için büyük tehlike olmuşlardır.*"[88]

Basında, "dünya barışını tehdit" unsuru olarak görülen komünizm için geliştirilen eleştirel söyleme karşılık *Markopaşa* yazarları, komünizm tehlikesini gerçekle çok da bağdaşmayan bir tehlike olarak değerlendirmişlerdir. Zira tek parti

[88] *Cumhuriyet*, 24 Mart 1947, s.1.

yönetimine karşı gelen her muhalefet komünist damgasıyla ötekileştirilmektedir. Komünist sıfatı muhalefet üzerinde halkın desteğini de alan bir baskı aracıdır.

Markopaşa'da özellikle Sabahattin Ali'nin mizah katmadan ciddiyetle kaleme aldığı yabancı sermaye ve emperyalizm eleştirilerine karşılık, komünizm eleştirileri mizahi bir dille eleştirilmektedir. Zira kendilerine de yöneltilen "komünist" suçlaması muhalif düşüncede olan hemen herkese yöneltilmektedir. Bu durum *Markopaşa*'nın da dikkatini çekmiş ve hedefi haline gelmiştir. Gazetede tahtakurularının dahi komünist ajanlar olduğunu anlatan mizahi bir yazı yayınlanmıştır:

> "*Kalkın ey ehli vatan!(...) Tahtakurusundan, sivrisinekten, pireden uyuyamıyoruz. Sabahlara kadar kaşın kaşın. Bunun sonu nereye varır? Bu tahtakuruları, sinekler, pireler kılık değiştirmiş Moskof casuslarıdır. Kalkıun ey ehli vatan! Ben pirelenmeğe başladım. Vallahi, billahi palavra değil, altımız üstümüz tehlikede…*"[89]

"Kalkın ey ehli vatan!" sloganıyla başlayan yazıda 3 Aralık 1945 tarihinde *Tanin* gazetesi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tan matbaası baskınının fitilini ateşleyen yazısına atıfta bulunulmuştur. Zira Yalçın, Zekeriya Sertel ve sahibi olduğu *Tan*, *Görüşler, Yeni Dünya* yayınlarının komünist olduklarını söyleyerek hedef almıştır. 4 Aralık 1945'te ise Tan matbaası saldırısı yaşanmıştır. Tan matbaası saldırısı yaşanırken *Tan*'da çalışan Aziz Nesin ve *Görüşler*'de görev alan Sabahattin Ali, yaşanan bu olayı unutmamış olacaklar ki Yalçın'ın hedefi oldukları yazıya gönderme yaparak, komünizm tehlikesini mizahi bir dille eleştirmişlerdir.

Komünizm tehlikesine karşı getirdikleri bu eleştirel mizah dilinin yanında *Markopaşa,* yeni kurulan ve çok partili hayata geçerken iktidar dışında kalan tüm grupların desteğini alan DP'yi eleştirmekten de geri durmamıştır. Bu yönüyle dahi dönemin muhalefet gazetelerinden kabul edilen *Tan* ve *Vatan*'dan da ayrılmıştır. Zira komünist olduğu gerekçesiyle hedef haline getirilen Zekeriya Sertel ve sahibi olduğu *Tan*, tek parti yönetimin karşısında, demokratikleşme hedefiyle kurulan bu yeni partiyi

[89] *Markopaşa*, 10 Şubat 1947, s. 1.

desteklemiştir. Bunun yanında *Vatan* ise adeta DP'nin resmi yayın organı olmuştur (Berkes, 1997:321).

Markopaşa ise *Tan* ve *Vatan*'ın aksine DP'ye yakınlık göstermemiş, bilakis onları da eleştirmiştir. Zira *Markopaşa'ya* göre DP, CHP içinden oluşan bir partidir. İki parti arasında bir fark bulunmamaktadır:

> *"Demokrat partiden de olsam, Halk partisinden de olsam, ne olacak sanki… Nasıl olsa milletin anası ağlıyacak olduktan sonra*."[90]

DP karşısında tutum alan *Markopaşa,* Atatürk devrim ve ilkelerine bağlı bir yayın politikası izlemiştir. Bu nedenle özellikle çağdaş eğitim politikası kendileri için önemli gündem maddelerinden olmuştur. Laik eğitim düzenine karşı geliştirilen her adıma açıkça muhalefet etmiştir. Köy Enstitülerinin kapatılması kapsamında, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, *Markopaşa*'nın eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Köy Enstitüleri yapısının ıslah edilmesi şeklinde atılan adımlar, enstitülerin kapatılma sürecini başlatmıştır. *Markopaşa*'nın konuya tepkisi ise 20 Ocak 1947 tarihli yedinci sayısında, "Köy medreselerinin açılmasına dair fetva çıktı Lillafatiha" manşeti ile sert bir şekilde olmuştur:

> *"Ankara (Markopaşanın kelle koltukta cesur muhabiri bildiriyor) – Köy Enstitülerini kökü dışarıda olan muzır cereyanlardan korumak üzere, Maarif nazırı, şeyyy… Mearif vekili… Pardon Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Molla'nın riyasetinde geçen hafta karmakarışık bir komisyon toplanmış ve Köy enstitülerinin lağvile, medreseler haline tahviline dair fetva çıkarılmıştır."*

Markopaşa'da eleştirilen en önemli konu yabancı sermaye, Amerikan yardımları, buna destek olan yazarlar ve siyasilerdir. Ancak vatandaşın gündelik problemleri de gazetede yer almıştır. Tabii en önemli günlük sorun ise hayat pahalılığı, karaborsa, zengin ve yoksullar arasındaki eşitsizlik yani sınıf farkıdır. Ekonomik buhran da *Markopaşa*'nın eleştiri oklarından kaçamayan konulardan biridir. Burada hükümetin 7 Eylül kararlarına da değinmek gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmasa

[90] *Markopaşa*, 20 Ocak 1947, s. 1.

dahi ekonomisi yara alan Türkiye, tarihinin ilk devalüasyonunu uygulamış, 7 Eylül 1946 tarihinde Başbakan Recep Peker hükümetinin aldığı kararla dolar kuru 127 kuruştan 280 kuruşa, sterlin 529 kuruştan 1.130 kuruşa, İsviçre frangı 23 kuruştan 67 kuruşa ve İsveç kronu 30 kuruştan 78 kuruşa yükselmiştir.[91]

Döviz kurunda yaşanan artış iç pazarı da etkilemiş ve halkın alım gücü azalmıştır. Bu durumda *Markopaşa*'nın eleştiri okları Başbakan Recep Peker'e çevrilmiştir. Zira gazetenin 25 Kasım 1946 tarihli ilk sayısında baş sayfadan "Medeeed Ya Recep Peker Meded!" başlığıyla Başbakan Peker'e "BİR DARGELİRSİZİN İSTİDA"sını sunmuştur. Bu yazıda yoksul halkın, Başbakan Peker'den yardım umması anlatılmıştır. Ancak bu nokta hükümet politikaları eleştirilerek dile getirilmiştir.

Şekil 4.27 Ocak 1947 *Markopaşa*: 7 Eylül kararlarıyla her ürün büyük oranda zamlanmıştır. Pazardaki balık, 'et' grubuna girdiği için fiyatı artmıştır.

Gazetenin 8 Eylül 1947 tarihli (*Malum Paşa*) sayısında ise ilk sayfadan yine Başbakan Peker'e seslenilerek "Ya Recep" başlığıyla şiir yazılmıştır. Şiirde şu ifadeler yer almıştır:

"*Yedi Eylül denilen mülkdeki sultan ya Recep*
Yetiş imdadıma kalmadı mintan ya Recep
Bize verdikçe nutuk, biz de sıktık uçkuru
Kopuyor gayri inan vallahi kaytan ya Recep
Anadan doğma Yedi Eylüle çevirdin bizi

[91] *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1947, s.1.

Ne donum var, ne tumanım, yolla fistan ya Recep"

Markopaşa'nın bilhassa üzerinde durduğu ve bu tezin de ana konusunu oluşturan konu emperyalizmdir. Gazete antiemperyalist duruşuyla, Amerikan yardımlarını ve yabancı sermayeyi mütemadiyen eleştirilmiştir. Bu eleştirileri çoğunlukla kaleme alan ise, ölümüne değin Sabahattin Ali olmuştur. [92] Ali, emperyalizme karşı olduklarını adeta bağıra bağıra başyazılarında dile getirmiştir. *Markopaşa*'nın emperyalizme karşı bu sert ve eleştirel tavrı o zamana kadar görülmüş bir durum değildir. Bu yönüyle de zaten dikkatleri üzerine çekmiştir. Hatta Nazım Hikmet Moskova'dan *Markopaşa*'nın emperyalizmle olan ilişkisine atıfta bulunmuştur:

> *"İkinci Dünya Harbi biter bitmez Sabahattin Ali Markopaşa gazetesini çıkarmaya başladı. Bu, Türkiye'de o zamana dek olmayan bir politik mizah gazetesiydi. Markopaşa emperyalizmin aleyhinde yazıyor, Türkiye gericiliğiyle ve burjuva partileriyle alay ediyordu. (...) Markopaşa'nın demokrasi, ulusal bağımsızlık ve barış uğrunda ve emperyalizme karşı yürütülen savaştaki rolü çok önemlidir."(*Akt. Çukurkavaklı, 1978:138)

Basında süregelen Amerikan yardımlarına ve Amerikanlaşmaya eleştirel bakışın komünist olmakla eş tutulduğu yıllarda, *Markopaşa*'ya komünist gazete ya da Cemil Barlas'ın işaret ettiği gibi 'Kökü dışarıda' sıfatı da bu karşı duruşundan kaynaklanmaktadır. Yaşanan durumu ise Sabahattin Ali, 19 Mayıs 1947 tarihli gazetenin 22. sayısının ilk sayfasında "Krediyi Düşüren Kredi" başlığıyla yer alan yazısında şöyle özetlemiştir:

> "*Amerikan yardımının asaleti hakkında şüpheye mi düşüyorsunuz? Vatan hainisiniz. Bu yardımın asıl dertlerimize çare bulmadığını, omzumuzdaki yükü azaltmadığını mı söylüyorsunuz? Bolşeviksiniz. Ve bu damgaları alnınıza vururken, ortaya attığınız fikri münakaşaya bile yanaşmıyorlar: Birkaç yüz kişilik bir kafileye bir miktar 'milli heyecan' aşılandı mı, siz sokak ortasında yırtılan gazeteleriniz ve memleket kaygısından başka suçu olmayan fikirlerinizle baş başa kalıyorsunuz."*

[92] Hem Aydın Ilgaz'ın 1 Mayıs 2019 tarihinde İstanbul'da yaptığımız görüşmede aktarımı hem de Aziz Nesin'in de 26 Nisan 1950 tarihli *Medet!*'te belirttiği üzere Sabahattin Ali'nin başyazıları yazıyor olması bilgisiyle.

Markopaşa'da görüldüğü üzere sadece olgular ve olaylar değil, kişiler de eleştirilmiştir. Özellikle Köy Enstitüleri'nin kapatılmasına giden yolda etkisi olan Milli Eğitim Bakanı Sirer, ekonominin giderek kötüleşmesi ve 7 Eylül kararlarının uygulanmasından sorumlu görülen Başbakan Recep Peker, Amerikan yardımlarına ve Türk-ABD ilişkilerine "dostluk" sıfatı veren gazeteciler Ahmet Emin Yalman, Abidin Daver, Falih Rıfkı Atay gibi isimler *Markopaşa'*nın eleştirileri oklarına hedef olmuşlardır.[93]

Hemen herkesi eleştiren *Markopaşa*'nın yayın hayatına devam etmesi ise demokrasi ölçütü olarak görülmeye başlanmıştır.[94] Hatta gazetenin mensupları bu durumdan rahatsız olarak 24 Şubat 1947 tarihli 12. sayısının ilk sayfasındaki "Korkuyoruz" başlığıyla yayınlanan yazıda şu ifadeler yer vermişlerdir:

> *"Markopaşa bu memleketin demokrasi ölçüsü oldu. İki de bir de, 'Bak diyorlar, bu memlekette Markopaşa bile çıkabiliyor. Hürriyeti kantarla ölçenler, Markopaşa'nın neleri göze alarak çıktığını söylemiyorlar. Dostlarımız soruyor: Korkmuyor musunuz? Korkmaz olur muyuz? Hem de nasıl"*

Markopaşa'nın muhalif duruşu yayınlandığı 1946-1950 yılları için önemlidir. Zira önceleri tek parti hükümetini kimse açıkça eleştirmeye cüret edemezken, *Markopaşa* bu konuda farklı bir çizgi izlemiştir. Daha sonrasında ise DP'nin basınla olan olumlu ilişkisine mesafeli durmuş, DP'yi de hiçbir yazısında övmemiştir. Haluk Yetiş'in de aktardığı gibi *Markopaşa* halk nazarında yeni bir muhalefet oluşumu için önemli bir noktada olmuştur:

> *"Hükümetlerin en çok korktuğu yayın araçları arasında mizah başta geliyordu. Mizah insanı bir yandan gıdıklayıp güldürürken, diğer yandan ısırıyordu. Mecliste bile Markopaşa'da yazılan fıkralar konuşuluyordu. Az şey değildi bunlar. Tek parti dönemiydi. Demokrat Parti yeni kurulmuştu. (...) Halk üzerinde yeni bir muhalefetin oluşumu bakımından*

---

[93] Konuyla ilgili örnekler, **4.5. *Markopaşa*'da Emperyalizm ve Emperyalistleri Destekleyenlere Dair Eleştiriler** bölümünde açıklanmıştır.

[94] Cemil Barlas, 4 XII 1946, *Tutanak Dergisi* cilt 3, dönem VIII, s. 17-18.

önemliydi girişim. Halk, yöneticiler için söyleyemediklerini Markopaşa'da bulabiliyordu"(Akt. Çukurkavaklı, 1978:99-100).

Yetiş'in de aktardığı gibi yöneticiler için eleştiri getiremeyen halk söylemek istediklerini *Markopaşa*'da bulabilmiştir. Bununla birlikte tarafsız, siyasal bir düşüncesi olmayan insanlar dahi Markopaşa'nın yazılarından etkilenmiştir.[95] Hatta *Markopaşa*'nın etkisi Mehmet Ali Aybar'a göre de şöyledir:

"Sabahattin Ali'nin Markopaşa'sı bir muhalefet gazetesi idi. Bu muhalefeti, ağırlığı güldürü olarak sürdürüyordu. Markopaşa'da ciddi yazılar Sabahattin'in yazılarıdır. Küçük bir başyazı ve ondan sonra mizah yazıları yer alırdı. Taşlamalar ve güldürü yazıları. O sırada son derece geçerliydi mizah. Düşünün ki, tek parti baskısı altında hükümeti eleştirme olanağı yoktu. İlk kez olarak (...) Markopaşa ile bu çığır açıldı ve Markopaşa kapışıldı"(Akt. Çukurkavaklı, 1978:46).

[95] Akt. Çukurkavaklı, s.337.

3.5. *Markopaşa*'nın İlk Sayısı ve Genel Görünümü

Markopaşa

Yıl: 1 — Sayı: 1 HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ 25 Kasım 1946 Pazartesi

İSTIKLAL

Evet, Mustafa Kemâl'in kurduğu Türkiye Cümhuriyetinin Birleşmiş Milletler Kurulundaki mırahhası, Ördü'de her bakımdan müstakil ve tam manasiyle hür olduğunu, hattâ Birleşmiş Milletler Kuruluna katılmasının gerektiğini ileri sürmüş. Bu mukaddes Mustafa Kemâl'in genç arkadaşlarından rahmetli Reşit Galip'le de kardeşidir.

Ama bizim bildiğimize göre bundan yirmi beş sene kadar önce Mustafa Kemâl, Ördü şeklinde bir istiklal ve hürriyeti kabul etmediği için Türk milletinin başına geçip silâha sarılmıştı. Halbuki o zaman bize teklif edilen sulh şartları, bugün Ördü'nün elde ettiği istiklal şartlarından çok daha hafifti.

Çünkü bizim bildiğimize göre, müstakil bir memleketin topraklarının üzerinde, ister general olsun ister teknisyen; ister üniforma giysin, ister sivil; ister yaya dolaşsın, ister koop otomobiline binsin, yabancı bir devletin ordusuna mensup birlikler, devamlı vazife ile bulunamazlar.

Bizim bildiğimize göre müstakil bir memleketin topraklarından bir karış bile askerî maksatlarda kullanılmak için, yani fiilen, sulh zamanında yabancı bir devletin kara, deniz, hava kuvvetlerinin veya teknik personelinin emrine verilemez.

Bizce müstakil bir memleketin başında bulunanlar onaya yabancılar tarafından değil, ister kral, ister cumhur başkanı olsun, o memleketin insanları veya o memleketin tarihi tarafından getirilirler.

Halbuki gene bizim bildiğimize göre, müstakil Ördü'nde, nüfusunun yarısı kadar sayıda yabancı işgal ordusu vardır. Bu müstakil memleketin kendi ordusunun, zandarmasının, polisinin masrafları yabancı bir devlet tarafından ödenir; bu müstakil devletin toprakları, yabancı bir devletin koyları, askerî hava meydanları ile kaplıdır. Bu müstakil memleketin başındaki adam, yabancı bir devlet tarafından kral ilân edilmiştir.

Acaba Mustafa Kemâl'in memleketinde bu kadar kısa zamanda istiklâl safsatası bu kadar kökten değişmeler mi geçirdi?

Acaba bu memlekette Ördü'lüğünkine benziyen bir istiklâli soğuk kanlılıkla karşılayacak olan kimseler mi türedi?

On sekiz milyon insan, Ördü gibi müstakil olmamak için gene silâha sarılmıya her an hazırdır. Bu milletin emperyalistler elinde bir kere daha oyuncak olmıya hiç niyeti yoktur. Aklını düşünenler, Damat Ferit'le hesabına uğramıya mahkûmdurlar.

BİR DARGELİRSİZİN İSTİDASI

Medeeed Ya Recep Peker Meded!

Kar yağdı ciğerimin üstüne... Bir bacaklarım kaldı yakacak. Titriyor mahdum kölesiz. Titriyor kerime cariyesiz ve titriyorum beadesiz. Medeeed, meded ya Recep Peker meded.

Haltetmiş söyleyen Şair:

«Olamaz bir hanede mihmân mihmân üstüne.»

Gel gör bizim haneyi ana: Kayanaan beşiz, bea kayınbaban, çocuk anasının, anası dedesinin üstünde, iğne atsan yere düşmez odamızda. Medeeed! Meded ya Recep Peker meded!

İflâs etmiş bütçeye dinde fakirhane. Soçan düşse, beşi vardır. Satarsak savaçak bir can mı kaldı. Eşkiciler de gayri uğramıyor kapımıza. Bâdisaba yüz çevirmez oldu hanemizden vana. Medeeed! Meded ya Recep Peker meden.

Meydan muharebesi var evimizde, gırtlak gırtlağa milletçe, meded, meded yüz bin kere meded!

Bir odayı bile çok gördü bize ev sahibi, öte yanda bayanım şambırı, rop dö şambır, dam dö şambır, fam dö şambır, şambır nuvarı, şambır beyazı, hülâsa şambır üstüne şambırı var biminin de kamburı üstüne kamburı var.

Amaaan, elamaaan ya Recep Peker.

Garibi bahri sefaletiz

Dahilek ya Recep Peker

Medeeed, medet.

Güliver ve iki cüce

Yeni tasnifler meydana îcad eden Falih Rıfkı ve Nihat Erim'in «Hürriyet heykeli» ne şâir çekiçlerinin resmidir

Markopaşa

Bir mevsimi bahanına geldik ki âlemin, bülbül dertli, havuz dertli, gülşen dertli. Kimden derdimize dermân dilesek, o birden daha dertli çıkıyor. Bununla beraber dertlisi söylemeyen dermân bulamazmış. Dertler de ötüş başımızdan aşkın ki «Markopaşa» değil gayri dinleyecek kimsemiz kalmadı.

Haftalık siyasî mizah gazetesi olarak sunduğumuz «Marko paşa» da okuyucularımız alışılmış alanlardan ayrı bir mizah bulacaklardır.

Maksadımız, sadece gülmek için gülmek değildir. Üstünde düşünecek bir fikir de vermektir. «Marko paşa» bu gâyeyi en mükemmel şekilde yapabilmek için çalışacaktır. Fakat her hafta daha güzel ve mükemmel olmağa gayret edecektir.

ANKARA DAVASI

Boluya yaya olarak hususî surette gönderdiğimiz muhabirimiz televizyonla atıyor:

Bolu mahkemesini gözümü dört açarak takip ettim. Bütün gazetecileri teker teker atlattım. Bazan Haşmetin kâhkahasını içine girdim. Bazan Reis masasının altına gizlendim. Bazan Haşmetin sandalyesinin altına saklandım. Şimdiye kadar aldığım malûmat şunlardır:

Ankara. Doktor Nejat Naci, Dan dan dan. İmdaaad! Sultan, Reşit Mercan, Polis, Celâdet, Tefan Titiz, reçete, tabanca, karakol, Vali, tabanca kılıfı Nevzat Tandoğan, gözlük, Haşmet Orbay, mermi, Feridun Söğütlüoğlu, Mahkeme, Celâl Yardımcı, on sekiz sene, Müşerref, Hâmit Şevket hace, asker, şapka, beş bin defa sayın bayan, sansürsüz, Kemal Bora, Büyük millet meclisi, Fürüzan, muzaffer, Bolu, gazeteci, Temiz, rüşvet, Çiftlik, otomobil, Bakan, falan ve ilaaam! Ve.

Elgaybü illallah ve Hüvelbaki.

Geçmişte bugün

Geçmiş zaman olur ki hayali beş para etmez

Milâttan 134 yıl evvel bu gün veya bu güne benzer günlerden bir gün, Romada halk hâkimi seçilen Tiberiyüs Graküs, halkın selâmetini şöyle tasvir edecek bağırıyordu:

«İtalya topraklarında yaşayan vahşi hayvanlar bile yuvacak bir şeye maliktir. Yalnız İtalya için döğüşen ve ölen insanlar, hava gibi, aydınlık gibi herkese kâbiliyetiz. Bunlar, otsuz, ocaksız, karıları ve çocuklarıyle birlikte memleket içinde işsiz, güçsüz gezmektedirler. Generallerimiz iyi harbetmek için onları teşvik ederken, düşmanlara karşı, ocaklarını ve atalarının mezarlarını müdafaa ettiklerini ifade edecek yalan söyleyorlar. Çünkü onlardan hiç birisi, bir yuvaya malik değildir. Ve yine her birisi ecdadının mezarlarını göstermez. Hakikatte, başkalarının servetini müdafaa için onlardan kan dökmeleri ve ölmeleri isteniyor. Onlar dünyanın efendisi temsiye olunuyorlar. Fakat hiç birisi başını koyabilecek kadar bir toprak yığınına malik değildir.

ŞAKALAR

Hakkınızı helâl edin Dostlar!

Tatlı acı günler geçirdik dostlar, belki kırdık birbirimizi, hakkımızı helâl edin dostlar.

Konsolar! Birbirimize hakkımız geçti. Helâl edin hakkınızı siz.

Çok sevgili babacığım helâllaşalım seninle ve affet oğlunu sen.

Gelin öpeyim çocuklar sizi; belki göremezsiniz babanızı bir daha, gidiş var... Geliş varmı bilmem?

Gel benim hayat yoldaşım. Ne olur, ne olmaz. Ölüm var, kalım var, helâl et hakkımı sen.

— Sefere mi çıkıyorum böyle?

— Hayır.

— Sarayamı böyle gidişim?

— Hayır.

— Asrail mi Ebekliyor başucumda?

— Hayır.

— İstihara mı karar verdim yoksa?

— Hayır.

— Ya ne?

— «Markopaşa» nam bir ceride çıkarmış... Bir fikrecik istediler Abdi âlemden. Evvel Allah sonra Matbuat kanununa sığındım. Ne olur ne olmaz? Dostlar, konsolar ve hanem halkı! Şimdede durduğu gibi durmaz kâfir; cepte durduğu gibi durmaz kalem. Helâl edin hakkımızı, sayei kanunu matbuatta fikra yazmağa gidiyorum.

Bu günkü Demokratlar, dün neler söylemişler, neler yazmışlardı?

Bu enteresan yazı serisine gelecek sayıda başlayacağız

Şekil 5. 25 Kasım 1946 *Markopaşa*, ilk sayfa

Adı, mizah çizgisi, çalışanlarıyla yayınlanmaya hazır olan *Markopaşa*, 25 Kasım 1946 pazartesi günü ilk sayısıyla yayın hayatına başlamıştır. Gazete biçimsel olarak, 26×41 cm boyutlarında ve toplamda 4 sayfa olarak tasarlanmıştır. Logoda, *Markopaşa* adının ortasında yer alan kulak kabartmış olarak resmedilen vinyet, Marko Paşa'nın temsilidir ve bu temsil *Ulus* matbaasından alınmıştır. Bu vinyet gazete için yeniden tasarlanmış değildir.[96] *Markopaşa* yazısı ve vinyetin hemen altında sol tarafta, gazetenin yılı ve sayısı, orta kısımda "HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ" yazısı ve sağ tarafta da gazetenin yayınlandığı tarih ve gün yer almıştır. Ancak gazetenin 9 Aralık 1946 tarihli üçüncü sayısından itibaren bu kısımda ortada yer alan "HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ" yazısından hemen önce "PAZARTESİ GÜNLERİ ÇIKAR" yazısı eklenmiştir.

Şekil 6. *Markopaşa* logosu

Gazetenin başyazarı Sabahattin Ali'nin yazıları, Ali öldürülünceye değin gazetenin ilk sayfasının sol kısmında yer almıştır. *Markopaşa*'nın ilk sayısında ise Ali'nin yazısı,"İSTİKLAL" başlığıyla yayınlanan yazıdır.

96 *Markopaşa* 16 Aralık 1946, s. 4.

MARKOPAŞA

Hayl Hitler! Hayl Cihat Baban!

Bu ağır sıklet, demokrat, mebusa "von Baban,, demse sezadır!

Memurlar Refaha kavuştu

Beterin beteri var!

İdama mahkûm edilen Haşmeti nişanlısı Müşerref tebrik etmiş

SENDİKA

GÜN

SES

YIĞIN

Yağma Hasanın böreği

Tiyatro tenkidi

Paris Sol Üniversitesinde Dersleri

Markopaşa

Pek yakında DOST

Boyacılık ve tarih

Atatürk Müzesi tuhafiyeci vitrinine benzemiş

Modern bir Müze müdürünün meriketi

Gazeteler ve gazeteciler

KAĞIT

BALON

Pariste soğuklar

BORSA

BİR KULAĞIMDAN GİRDİ

Fil Ağaç mı, Hayvan mı?

BİR KULAĞIMDAN ÇIKTI..

Onların olsun! O da bize bezıyor

RADYO

Gelp Aranıyor

Şekil 7. 9 Aralık 1946 *Markopaşa*

Gazetenin ikinci sayfasında ise kimlik ya da künye bölümü yer almıştır. Bu bölümde dikdörtgen çerçeve içinde *Markopaşa* yazısı ve yazıyı takip eden "Halk için Haftalık SİYASİ MİZAH Gazetesi" ibaresi bulunmaktadır. Bu ibarenin altında ise, gazetenin 10 kuruş olan satış fiyatı bulunmaktadır. Ancak gazete abonelik sistemi yaparak, üç aylık üyelik için 120 kuruş, altı aylık için 240 kuruş ve bir yıllık abonelik için de 450 kuruşluk fiyat tablosu belirlemiştir. Gazetenin fiyatını anlayabilmek adına bilinmelidir ki, 1 Mart 1947 yılı *Resmi Gazete*'de beyan edildiğine göre ekmek fiyatı 30 kuruştur. Şu durumda *Markopaşa* dönem itibariyle bir ekmek fiyatının üçte biri fiyatla satılmaktadır. Dolayısıyla herkes tarafından rahatlıkla satın alınabilecek ücrettedir demek yanlış olmayacaktır.

İkinci sayfada yer alan aynı künyede "Sahibi ve Yazı işlerini fiilen idare eden: S. Ali" bilgisi paylaşılırken, gazetenin idarehanesi olarak da "Ankara caddesi Vilayet karşısında İzzettin han No. 23" adresi yer almıştır. Son olarak *Markopaşa*'nın basım yeri olarak da "EMEK basın ve yayınevi" belirtilmiştir. Ancak şu an o adresten Mustafa Uykusuz'un belirttiği gibi yol geçmektedir.[97] Gazetenin ikinci ve üçüncü sayfasının

[97] Akt. Çukurkavaklı, 1978:90.

ayrılma bölümünde dahi yazılar yer almıştır. Bu durumda gazetenin kağıt yaprağı olarak tek bir yapraktan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Markopaşa'da yer alan künye, sabit olarak ikinci sayfanın sağ alt kısmında kalmamıştır. Gazetenin 9 Aralık 1946 tarihli üçüncü sayısında künye, üçüncü sayfanın sağ alt köşesinde yer alırken; 16 Aralık 1976 tarihli dördüncü sayısında ise künye, dördüncü sayfanın sağ alt köşesine yerleştirilmiştir. Bu durumu belirleyen unsurun gazetede yer alan yazı ve karikatürlerden kaynaklandığı zannedilmektedir. Zira gazetenin mizanpajı hazırlanırken yazıları veya karikatürleri bölmek istememe arzusunun bu duruma neden olduğu düşünülmektedir.

ŞAKALAR

Hakkınızı helâl edin Dostlar!

Tatlı acı günler geçirdik dostlar, belki kırdık birbirimizi, hakkınızı helâl edin dostlar.

Komşular! Birbirimize hakkımız geçti. Helâl edin hakkınızı siz.

Çok sevgili babam! helâllaşalım seninle ve affet oğlunu sen.

Gelin öpeyim çocuklar sizi; belki göremezsiniz babanızı bir daha. gidiş var... Geliş varmı bilmem?

Gel benim hayat yoldaşım. Ne olur, ne olmaz. Ölüm var, kalım var, helâl et hakkını sen.

Şekil 8. *Markopaşa*'nın ilk sayfasında yer alan "ŞAKALAR" köşesi

Markopaşa'da sürekli olan ve halk tarafından benimsenmiş bazı bölümler vardır. Bu bölümlerden ilki başyazının ilk sayfada ve sol tarafta olmasıdır. Bununla birlikte "ŞAKALAR" bölümü de gazetenin olmazsa olmaz bölümlerinden biridir. Bu bölümü 1945 yılında *Tan*'da ilk kez Aziz Nesin kaleme almıştır. Nesin, aynı bölümü *Markopaşa*'ya da eklemekten geri durmamıştır. Zira gazetenin ilk sayısında ilk sayfada aynı yazı stili ve aynı vinyetler ile yine "ŞAKALAR" kısmı yer almıştır. Bu kısımda hemen her konu hicvedilmiştir.

Şekil 9.'Markopaşa DERT DİNLİYOR.. 'köşesi, *Markopaşa*'nın son sayfasında yer alan ve okuyuculardan gelen soruların cevaplanması şeklinde kurgulanan köşedir.

Markopaşa'nın Sabahattin Ali yazıları kadar benimsenmiş ve değişmeyen bölümü ise 3 Şubat 1947 tarihli dokuzuncu sayıdan itibaren son sayfanın sağ üst bölümünde yer alan "Markopaşa DERT DİNLİYOR.." kısmıdır. Bu bölüm dokuzuncu sayıya kadar gazetede yer almamıştır. Bahsi geçen bölümde "*Bu sayfada okuyucu sorularına, Markopaşanın cevaplarını bulacaksınız. Adressiz mektuplara cevap verilemez. İsteyen okuyucuların isimleri mahfuz tutulur*" ifadeleri yer almıştır. Ayrıca yine bu bölümde elleri arkada, askeri forma, omuzlarında apolet, belinde askerlere özel kemer, sol yanında kılıcının baş tarafı, başında Osmanlı fesi ve ayaklarında siyah çizmeler ile paşa şeklinde tasvir edilmiş, sakallı ve orta yaşın üzerinde olduğu anlaşılan bir adam ve onun önünde diz çökmüş terleyerek titreyen bir başka adam yer almaktadır.

*Markopaşa'*nın baş sayfasındaki adının yazılış stili ve kulak kabartan paşa vinyeti *Markopaşa* soyundan devam eden (*Merhum Paşa, Malum Paşa, Alibaba, Yedi-Sekiz Paşa, Hür Markopaşa, Bizim Paşa ve Medet!*) gazetelerinin tamamında yer almamıştır. Sabahattin Ali'nin yayınladığı 25 Kasım 1947 tarihli *Alibaba*'da *Markopaşa* ile hiç uyumsuz bir vinyet yer almıştır. *Alibaba* haricinde 8 Eylül 1947 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Malûm Paşa*, 24 Haziran 1949 tarihinde ilk sayısı yayınlanan *Bizim Paşa* ve Aziz Nesin'in 23 Nisan 1950 tarihinde yayınlanamaya başladığı *Medet!*'inde de paşa vinyeti yer almamıştır.

Markopaşa'nın ilk sayısı için altı bin basım yapılmıştır.[98] Bu sayının ilk sayfasının orta kısmında "Markopaşa" başlığıyla yer alan yazıda gazetenin yayınlanma amacı anlatılmıştır.

> "*(...)Haftalık siyasi mizah gazetesi olarak sunduğumuz 'Markopaşa'da okuyucularımız alışılmış olandan ayrı bir mizah bulacaklardır.*
>
> *Maksadımız, sadece gülmek için gülmek değildir. Gülerek düşünmek ve faydalı olmaktır. 'Marko Paşa' bu dileğini en mükemmel şekilde yaptığına kani değildir. Fakat her hafta daha güzel ve mükemmel olmağa gayret edecektir."*

Markopaşa yayın hayatı boyunca başına gelecek toplatılma, yazarlarının hapse atılması, kapatılması gibi baskıları önceden sezmişçesine, yine ilk sayısında ilk sayfadan "ŞAKALAR" bölümünde "Hakkınızı helâl edin Dostlar!" başlığıyla okuyucudan helallik istemiştir:

> *"Tatlı acı günler geçirdik dostlar, belki kırdık birbirimizi, hakkınızı helâl edin dostlar.*
>
> *Komşular! Birbirimize hakkımız geçti. Helal edin hakkınızı siz.*
>
> *Çok sevgili babam! Helalleşelim seninle ve affet oğlunu sen.*
>
> *Gelin öpeyim çocuklar sizi: belki göremezsiniz babanızı daha, gidiş var... geliş varmı bilmem?*
>
> *Gel benim hayat yoldaşım, Ne olur ne olmaz. Ölüm var, kalım var, helâl et hakkını sen.*
>
> - *Sefere mi çıkıyorum böyle?*
> - *Hayır.*
> - *Savaşa mı böyle gidişim?*
> - *Hayır.*
> - *Azrail mi bekliyor başucumda?*
> - *Hayır.*
> - *İntihara mı karar verdim yoksa?*
> - *Hayır.*
> - *Ya ne?*
> - *'Markopaşa' nam bir ceride çıkarmış... bir fıkracık istediler Abdi âcizden. Evvel Allah sonra Matbuat kanununa sığındım. Ne olur ne olmaz? Dostlar, komşular ve hanem halkı! Şişede durduğu gibi durmaz kâfir; cepte durduğu gibi durmaz kalem. Helâl edin hakkınızı, sayei kanunu matbuata fıkra yazmağa gidiyorum.*"

[98] Akt. Çukurkavaklı,1978:90.

Markopaşa'nın daha ilk sayısında "helallik" alacak kadar hissettiği zorlukların başında hiç kuşku yok ki basım ve dağıtım güçlüğü gelmektedir. Zira gazete, yayınlandığı 1946-1950 yılları arasında dokuz matbaa değiştirmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte gazeteler hakkında toplam 16 dava açılmış, yazarları ise sekiz yıl, iki buçuk ay ceza almışlardır.[99] İlk sayısından itibaren gazetenin yaşadığı dağıtım problemine Haluk Yetiş tanıklık etmiş ve bu tanıklığa göre, CHP'nin yayını olarak kabul edilen *Ulus*'un satışını yapan bayiler *Markopaşa*'yı bayilerinde satmak istememiştir (Akt. Çukurkavaklı, 1978:91).

Markopaşa'nın ilk günkü dağıtımını Aziz Nesin üstlenmiştir. Nesin, sabah saat dört buçuğa kadar gazeteleri ellişerli şekilde paketlemiş, toplamda altı bin basılan gazetelerin iki binini Anadolu'ya göndermeye karar vermiştir. Ancak Nesin'in daha önceden *Markopaşa*'yı satmaları konusunda anlaştığı bayii sahibi Fazıl Ünverdi dahil dört gazete bayii gazeteyi satmayı reddetmiştir. Yayınlanacağı afişlerle ilan edilen *Markopaşa*, daha ilk sayısından dağıtım engeline takılmıştır. Dağıtım sorunu Nesin'in, adeta müvezzii gibi gazeteyi bağıra çağıra satmasıyla aşılmıştır. *Markopaşa*'nın ilk sayısı İstanbul halkı tarafından deyim yerindeyse kapışılmıştır. Dahası taşraya gönderilen iki bin sayı yetersiz gelmiş, farklı il ve ilçelerden *Markopaşa* idarehanesine 100, 200 bin daha gönderilmesi için telefonlar edilmiştir (Nesin, 1998:108-110).

İstanbul halkı tarafından büyük talep gören *Markopaşa*, ilk sayısıyla karaborsaya düşmüştür. Haluk Yetiş'in anlattıklarına göre, 10 kuruş olan satış fiyatına rağmen İstanbul halkı *Markopaşa* için 1 lira ödemeyi kabul etmiştir. İlk sayısından hiç iade gelmeyen *Markopaşa*, ikinci sayısında talepleri karşılayabilmek için 10 bin adet basılmıştır. İkinci sayısında da hiç iade olmayan *Markopaşa*, üçüncü sayısında 20 bin yayınlanmıştır. *Markopaşa*'ya halk tarafından bu denli yoğun ilgi gösterilmesi üzerine

[99] *Medet!*, 23 Nisan 1950, s. 4.

gazeteyi basan matbaalara iktidar tarafından baskılar başlamıştır (Akt. Çukurkavaklı, 1978:91-92).

Halk tarafından büyük ilgi gören ve hatta karaborsaya düşen *Markopaşa*'nın, ilk sayısından Rıfat Ilgaz'a da 15 adet gönderilmiştir. O sırada Yozgat Boğazlıyan'da öğretmenlik yapan Ilgaz, yanına birkaç adet aldıktan sonra gazeteyi satılması için bayii Muhittin'e bırakmıştır. Ilgaz'ın anlatımıyla, ilk başta *Markopaşa*'yı satmak istemeyen bayii, okuyucudan gelen talepler üzerine, Ilgaz'dan 25 adet daha gazete istemiştir (Akt. Çukurkavaklı, 1978:21).

Markopaşa'nın ilk sayısı yayınlandıktan bir gün sonra 26 Kasım 1946'da Sabahattin Ali, eşi Aliye Hanım'a yazdığı mektubunda yaşadıkları dağıtım sorununu anlatmıştır:

> " *Bu iş beni bir hayli yordu. Hele dün, yani gazetenin çıktığı pazartesi sabahı çok alçakça bir oyunla karşılaştık. Gazeteyi İstanbul'a ve Anadolu'ya tevzi işini üzerlerine alan bayiler, son dakikada sabotaj yaptılar. 'Biz bu gazeteyi dağıtmayız!' dediler. bunun üzerine Aziz Nesin ile ben gazeteleri sırtlayıp kendimiz tevzi ettik. Bununla beraber Markopaşa bir gün içinde satıldı. Herkes tarafından aranıyor, fakat mevcudu kalmadı. Zaten 6.000 nüsha basmıştık. İkinci nüshayı daha fazla basmayı düşünüyoruz.(...)*
>
> *Ben aralık ayının ortalarına doğru Ankara'ya döneceğim. Şimdilik işleri tek başına Aziz Nesin'in üzerine bırakmama imkân yok. Henüz siyasi bakımdan da, mizah seviyesi bakımından da kontrole muhtaç. Hiç olmazsa dört nüshayı ben çıkaracağım*" (Ali, 2020:107).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MARKOPAŞA'DAKİ EMPERYALİZM ELEŞTİRİLERİ

Öncelikle *Markopaşa*'daki emperyalizme yönelik eleştirileri incelemek için tematik analiz metodu kullanılmıştır. Bir üst başlık olarak nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin nedeni, metinlerin bağlamları ve bağlam dili ile incelenmesidir (Neuman, 2012:224). 1946-1950 yılları arasında yayınlanan *Markopaşa*'daki metinlerin sayısal verilerle ortaya konulması, gazetedeki söylemlerin üstünü kapatmaya, *Markopaşa*'nın açık şekilde *aleyhindeyiz*[100] dediği emperyalizme yönelik eleştirilerini anlamaya engel teşkil edecektir. Bununla birlikte *Markopaşa*'ya dair ulaşılan 41 sayıda, 123 metin-karikatür emperyalizme yönelik eleştiri içermektedir. 123 içerikten 53'ü emperyalizmin yabancı sermayeye veya ABD yardımları ile ülkeye gireceğine dairdir.

Tematik analiz, elde edilen kaynaklardaki konu başlıklarını (temaları) belirleyerek analiz etmek ve bu analiz sonucunu raporlayabilmek için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Tematik analiz araştırmacıya, elde edilen verilerin düzenlenmesi ve bu verilerin betimlenmesi imkânı sağlar. Ancak dar anlamda kalmayan tematik analiz, elde edilen bulguların pek çok boyutunu da ortaya koymada faydalıdır (Boyatzis, 1998. Akt. Şad&Özer&Atli, 2019:876).

Tematik analize konu olan tema, araştırmada ulaşılan kaynaklardan elde edilen veriler içerisinden sorular sorarak bulgular elde eder. Bu bulgular araştırmanın konusu olan noktaları açıklamakta ve sorular sayesinde ulaşılan cevapların anlamlandırılmasını temsil etmektedir. Kaynaklardan elde edilen bulgular ışığında, kodlama yapılırken hangi bulguların tema olacağı ve bu temaların genişliği konusu belirir. Ancak bu, temanın veriler içerisinde kapladığı alanla ve tekrarlanma sıklığıyla alakalıdır. Araştırma

[100] *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 1.

sırasında elde edilen verilerde, belirlenen temaya dair pek çok örnek ortaya çıkacaktır. Bu noktada bilinmelidir ki örneklerin sayıca fazlalığı mutlak surette ilgili temanın en önemli tema olduğu anlamına gelmeyecektir. Dolayısıyla, elde ettiği bulgular ışığında temanın ne olacağına karar vermek araştırmacı değerlendirmesiyle mümkündür (Şad,Özer, Atli, 2019:878).

Tematik analizde öncelikle, araştırmacının elde ettiği bulguları genel düzeyde açıklayabilen temaların belirlenmesi gereklidir. Bunun için de ortaya çıkan kodlar tespit edilerek ortak yönleri belirlenir. Bu aşamada yapılan işlem tematik kodlama işlemidir. Temalar ortaya çıkarken altlarında yer alan bulguların birbirleri ile anlamlı bir bütün oluşturmaları gerekmektedir. Bu temanın iç tutarlılığına dair dikkat edilmesi gereken husustur. Diğer önemli konu ise, ortaya çıkan tüm temaların, araştırmadaki verilerin hemen hepsini anlamlı şekilde açıklayabiliyor olmasıdır. Bu da tematik analizin dış tutarlılığını ortaya koyacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 237). Bu bilgiler ışığında *Markopaşa* serisine dair ulaşılan 41 sayıdaki 123 içerik kendi içlerinde temalara ayrılarak anlatılmıştır.

Markopaşa okuyucularını pasif bir kitle olarak değerlendirmemiş, kullandıkları dil yapısı ve üslupla ideolojik duruş sergilemişlerdir. Açık açık emperyalizmle mücadele edilmesi gerektiğini[101] yazılarında belirtmişlerdir. *Markopaşa*'da yer alan emperyalizm eleştirilerini kavrayabilmek için tarihsel gelişmelere de eğilmek gereklidir. Bu nedenle tezin ilk bölümlerinden itibaren kavramlar ve tarihsel olaylar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ise emperyalizme yönelik metinlerin tarihsel arka planı, hangi üslupla yazıldığı, emperyalizme yönelik metinlerin hangi sayfalarda yer aldığı, başlıklardan karikatürlere kadar emperyalizme karşıtlığın nasıl kurgulandığı ve bu metinlerin sonuçları ele alınmıştır.

[101] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1.

Tezin ilk kısmında anlatılan antidemokratik uygulamalar, ABD yardımları, basında ABD propagandasının yapılması gibi tarihsel gelişmeler neticesinde *Markopaşa*'nın eleştiri okları yabancı sermaye olgusuna yönelik olmuştur. Gazetenin ilk sayısından itibaren, Truman Doktrini ile birlikte gelecek olan Amerikan yardımlarının, Türkiye'de Amerikan emperyalizmine neden olacağı anlatılmıştır. Cumhuriyet'in kazanımlarına bağlı olan *Markopaşa* yazarları, ülkeye yabancı sermaye girişiyle birlikte, Atatürk devrimlerinin ve cumhuriyet kazanımlarının da yok olacağına inanmışlardır.[102]

Gazetede yer alan yazılarda açıkça emperyalizm tanımı yapılmamıştır. Bununla birlikte emperyalizme yönelik, örneğin liberal bir yaklaşım da sergilenmemiştir. *Markopaşa* yazarlarının emperyalizmi eleştirileri, *Markopaşa*'da yayınlanan metinler ışığında, Marksisttir. Zira emperyalizmin yıkıcılığını, ülkeler nezdinde sonuçlarını Marksist ideolojiyle paralel şekilde işleyip eleştirmişlerdir.

Yukarıda da belirtildiği üzere *Markopaşa*'da hemen her konu ve kişi *Markopaşa*'nın eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında görülen siyasi ve sosyal hayat *Markopaşa*'nın hedefine emperyalizmi yerleştirmiştir. Elde edilen *Markopaşa* sayıları ve o sayılarda yer alan içerikler incelendiğinde *Markopaşa* yazarlarına göre emperyalizm; bir ülkeye yabancı sermaye, kültür, asker yoluyla girip o ülkenin kaynaklarını sömürmektir. Egemen ülke, diğer ülkelere demokrasi götürmek adı altında kendinden ekonomik, siyasal ve askeri anlamda güçsüz gördüğü bir ülkeye girer ve o ülkenin bağımsızlığını yok eder.[103]

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, yabancı devletlerin işgaline nasıl maruz kaldığını unutmadıklarını dile getiren *Markopaşa*'da, ülkede yabancı bir asker görmemek için savaşmaya hazır oldukları ifade edilmektedir. Gazete yazarları için

---

[102] *Medet!* 21 Mayıs 1950, s. 3.

[103] *Medet!,* 24 Mayıs 1950, s. 3.

bağımsızlık mücadelesi büyük bedeller ödenerek kazanılmıştır ve tekrar aynı işgalin yaşanmasına mani olunmalıdır.[104]

Markopaşa'da yer alan yazılara göre, hiçbir devlet Türkiye'nin dostluğu için iyi ilişkiler geliştirmek adına çabalamamaktadır. Egemen devletlerin tek istediği, ülkenin topraklarını sömürmektir. *Markopaşa* için emperyalizm, toprakların sömürülmesi ve bağımsızlığın kaybedilmesidir. Bununla birlikte *Markopaşa*, yabancı devletlere düşman da değildir. Sabahattin Ali'nin belirttiği gibi *Markopaşa,* emperyalist, sömürgeci, işgalci devlet yönetimlerine karşıdır.[105]

Emperyalizmi bağımsızlığın kaybedilip toprakların sömürülmesi olarak gören *Markopaşa* yazarları için emperyalistler açıkça iki devlettir: ABD ve İngiltere. İngiltere Hindistan'da, Mısır'da, Filistin'de sömürgelerini nasıl kurmuş ve ülke topraklarını nasıl sömürmüşse, 1946 yılında ABD de aynı amaç doğrultusunda, Türkiye ve Yunanistan gibi genç ülkeleri sömürmek arzusundadır. ABD'nin Türkiye'ye göndereceği Truman Doktrini kapsamındaki yardım da İngilizlerin yaptığından farklı olarak demokrasi maskesi altında borç para verilip sömürme şeklinde olacaktır.

Yazıların tümü incelendiğinde iki devlet haricinde başka hiçbir devletin emperyalist olduğu ima edilmemiştir. Amerika ve İngiltere'nin isimleri ise açık açık yazılarda yer almaktadır. Örneğin *Markopaşa*'nın 17 Mart 1947 ve *Merhum Paşa*'nın da 26 Mayıs 1947 tarihli sayılarında iki ülkenin emperyalist faaliyetlerini Türkiye ve diğer ülkelerde nasıl yaptıkları açıkça anlatılmaktadır.

[104] *Markopaşa*, 25 Kasım 1946, s.1.

[105] *Markopaşa*, 9 Aralık 1946, s. 1.

4.1.*Markopaşa*'da Emperyalizm ve Yabancı Asker Eleştirileri

Markopaşa ve devamında gelen (*Merhum Paşa, Malûm Paşa, Alibaba, Yedi-Sekiz Paşa, Bizim Paşa, Hür Markopaşa ve Medet!*) gazetelerin elde edilen 41 sayısındaki 10 içerikte yabancı ülke askerlerine yönelik eleştiriler saptanmıştır. Bu eleştiriler ışığında *Markopaşa* yazarları, bir ülke topraklarına yabancı asker postalı girmişse o ülkede özgürlük olamaz görüşündedirler.[106] Bilindiği gibi, 25 Mayıs 1946'da İngilizler tarafından Ürdün'e bağımsızlık verilmiş, 24 Ocak 1949'da devletin adı "Ürdün Hâşimî Krallığı" (el-Memleketü'l Ürdüniyyetü'l-Hâşimiyye) ve Abdullah da bu devletin ilk kralı ilan edilmiştir. Ürdün, hem İngiltere destekli bir özgürlüğe kavuştuğu için hem de topraklarında İngiliz askerleri barındırdığı için *Markopaşa* yazarlarına göre bağımsız bir ülke değildir. Dahası, Ürdün'ün bağımsız olduğunu iddia ederek BM'ye dahil olmasına sevinenler de *Markopaşa*'da, "*müstakil bir memleketin toprakları üzerinde, ister general olsun ister teknisyen, ister üniforma giysin, ister sivil, ister yaya dolaşsın, ister jeep otomobiline binsin, yabancı bir devletin ordusuna mensup birlikler, devamlı vazife ile bulunamazlar"* sözleriyle eleştirilmiştir.[107]

Markopaşa'nın yabancı askerler ile ilgili düşünceleri açıktır: Türkiye'de yabancı bir asker olmamalıdır. Zira bu, ulusal bağımsızlıkla uyuşmayan bir durumdur. Türk topraklarında işgalci olarak yabancı devletlerin askerleri yer almıştır. Ancak o askerler de Kurtuluş Savaşı ile ülkeden atılmıştır. Türkiye'ye Missouri savaş gemisiyle gelecek olan Amerikan askerleri de basında yansıtıldığı gibi dostane amaçlarla gelseler de bu askerlerin devamlı olarak ülkede kalmaları kabul edilemez bir durumdur.[108]

---

[106] *Markopaşa*, 25 Kasım 1946, s. 1. "*İstiklal*".

[107] A.g.e

[108] A.g.e.

Şekil 10. 12 Mayıs 1947 *Markopaşa*

Markopaşa yazarları için ABD, diğer ülkeleri, *demokrasi götürmek* adı altında, emperyalist amaçları için işgal etmektedir, ülkelerin yer üstü ve yer altı kaynaklarını kullanmaktadır. Bu eleştiri ise Mim Uykusuz'a ait olan karikatürde anlatılmıştır. Karikatüre göre, iki Japon vatandaş arkalarında duran Amerikan askeri hakkında konuşmaktadır. Sol taraftaki Japon kadın, Amerikan askerinin ülke topraklarında yer almasının, ABD'nin Japonya'ya demokrasi getireceğine işaret olduğunu söylemektedir. Bunun üzerine Japon erkek, ABD'nin Japonya'ya demokrasi getirmesinin imkânsız olduğunu söylemektedir. Zira Japonya'da ne ekonomik bir zenginlik kalmıştır ne de Japonya'nın güçlü bir ordusu vardır. Karikatür, ABD'nin emperyalist tavrını yansıtmaktadır ve bu anlamda ABD'ye karşı güçlü bir eleştiridir. Türk basınında ABD, dost[109] olarak lanse edilirken, *Markopaşa*'ya göre ABD'nin gerçek amacı, emperyalist hedefleri doğrultusunda Türkiye'yi kullanmaktır. Bu mesaj ise Japonya üzerinden anlatılmıştır. [110] Bununla birlikte *Markopaşa* için ABD askerlerinin, Türkiye'de

[109] *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1947, s. 1. ve 3.

[110] *Markopaşa*, 12 Mayıs 1947, s.1.

olmalarının bir diğer sebebi de "*Türk demokrasisinin cenaze töreninde hazır bulunmak"*tır.[111]

Markopaşa'daki yabancı asker eleştirilerine dair metinlerin, Missouri savaş gemisinin gelmesine yönelik olduğu belirlenmiştir. Daha önce aktarıldığı üzere Missouri için İstanbul'da pek çok hazırlık yapılmıştır.[112] *Markopaşa* da bu hazırlıkları hikâyeleştirerek eleştirmiştir. Hikâyede, 1877 yılında açıkça padişah, tarih ve isim belirtilmeden, Osmanlı İmparatorluğu'na İngiltere'den Victory isimli zırhlı gemi gönderildiği anlatılmaktadır. Geminin amacı, Rusya ve dünyaya karşı Osmanlı-İngiliz dostluğunu ortaya koyabilmektir. Ülkeye gelişi ve zırhlı için yapılan hazırlıklar Missouri savaş gemisi için yapılan hazırlıklarla bire bir aynıdır. Örneğin benzetmede, "*Dahiliye nezaretinde şehremini ile zaptiye nazırının da bulunduğu bir toplantıda, misafirlerin istirahat etme, eğlenme ve zevklenmelerinin kusursuz olarak nasıl temin edileceği meselesi görüşülürken söz döndü dolaştı genel evlere geldi;*[113] *buralarda temizlik, rahatlık gibi işlerle şehremininin; intizam, asayiş gibi işlere de zaptiye nazırının uğraşmasına karar verildi"* ifadelerine yer verilmiştir. Bu hazırlıklar Missouri savaş gemisi ile Türkiye'ye gelen Amerikan donanması için yapılan hazırlıklarla aynıdır. Yazıda yabancı ülke askerlerine duyulan hayranlık da eleştirilmiştir.[114] Ancak yabancı askerlerin ülkeye gelişi için yapılan hazırlıklar bir kereye mahsus eleştirilmemiştir. Mizahi bir üslupla ele alınan eleştirilerde, 2 Mayıs 1947 tarihinde Türkiye'ye gelen Amerikan askerleri için İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 21 pare

---

[111] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 3. *"İthal malları"*.

[112] Örnekler için bknz. Arcayürek, 1983:81.

[113] Missouri savaş gemisinin İstanbul'a gelişinde İstanbul'da bulunan genelevler badana ettirilerek, tamamı gemiyle birlikte ülkeye gelen Amerikan askerlerine tahsis edilmiştir (Arcayürek, 1983:82).

[114] *Markopaşa*, 25 Kasım 1946, s.3. "*Hoş geldin Victory.*" ve 9 Aralık 1946, s.4.

top atışı yapması, bunun ABD donanmasında memnuniyet uyandırması ve karşılıklı abartılmayla top atışının 1441 pareye çıkarılması, sonunda da ABD'den 150 milyon dolar istenilmesine kadar sürdüğü hicvedilmiştir. *Markopaşa*'ya göre, Türkiye'nin ABD donanmasına saygı ve sevgi göstermesinin temelinde 152.5 milyon dolarlık yardım yatmaktadır.[115] *Markopaşa*'nın ABD askerleri için yapılan hazırlıklarda tek eleştirisi sadece belediyeye değildir. Örneğin İstanbul valisi Lütfi Kırdar'ın da İstanbul'a gelen Amerikan donanması için yaptığı hazırlıklar hicvedilerek sunulmuştur. Rütbesi er olsa dahi, Amerikalı askerlere Türk yöneticilerce hürmet edilmektedir. *Markopaşa* da valiliğin Amerikan askerlerine gösterdiği ilgiyi *"Şehrimize gelen Amerikan filosundan bir erin Sultanahmette Kapı ağası Feneril sokakta bir akrabası varmış. Belki aklına eser de bu er o akrabasına ziyarete gider, diye sayin valimiz, sokaktaki bataklığı kendi elile kurutmuş, senelerdir. Bakımsız kalan çeşmesini tamir ettirmiştir. Bu Amerikan erine şehrimiz adına arzı şükran ederiz"*[116] sözleriyle eleştirmiştir.

Şekil 11. 16 Aralık 1947 *Alibaba*

Missouri savaş gemisi ile Türkiye ve Yunanistan'a gelen askerler, deyim yerindeyse ülkenin namusuna da göz koymuşlardır. *Alibaba*'da yayınlanan bir

[115] *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947, s. 4. *"İlân"*.

[116] *Markopaşa*, 12 Mayıs 1947, s. 2. "*Aleni teşekkür*".

karikatüre göre Amerikan askerleri, Yunanlı kadınlarla ilişki kurmuşlardır ve bu kadınlar aşklarının peşine düşmektedir. Aslında karikatür yorumlandığında, Amerikan askerlerinin, ataerkil ifadeyle, namus olarak görülen, memleketin kadınlarıyla dahi ilişkileri bulunmaktadır.[117] Dolayısıyla ABD askerleri ülkelerin namusuna dahi göz koymuşlardır.

Markopaşa, ülkedeki yabancı askerlerin varlığının dost olarak gösterilmek istenmesine ve gazetelerin ABD askerlerine gösterdikleri yakınlığa karşı çıkmıştır. Zira basının ve hükümetin ABD'ye gösterdikleri dostluk sınırlarını aşmış ve Amerikan askerlerine özel ilgi ve alakayı beraberinde getirmiştir. Oysa *Markopaşa*'ya göre, Amerikan askerlerinin tek isteyecekleri Türk topraklarına yerleşmektir. Yabancı asker konusundaki eleştirileri nedeniyle tepkilerin odağı olan *Markopaşa*,"yabancı devletlerin oyuncağı olmamak" adına istediklerini de açıkça belirtmiştir:[118]

> *"(...) Biz istiyoruz ki, şu topraklar ve onun üzerinde yaşıyan insanlar, hiçbir yabancı devletin oyuncağı olmasın. Bir kere toprağımıza, br tek vatandaşımıza bile göz dikilmesin. İster orduya dayanarak ister bankaya dayanarak ister dost görünerek, ister düşman görünerek, bu topraklarda kendi çıkarlarına yerleşmeğe uğraşanlara yüz verilmesin. Dünya işlerinde politikamız şunun bunun kölece, peşinden gitmek değil, bu milletin selâmetini en iyi sağlayacak yolları MÜSTAKİL olarak seçmek şeklinde kendini göstersin.*

Markopaşa ve devamında gelen gazeteler incelendiğinde yabancı asker olarak eleştirdikleri askerler, İngiliz ve Amerikan askerleridir. Missouri savaş gemisinin Türkiye'ye gelmesi, Amerikalı donanma için genelevlerin hazırlanması, Amerikalı askerlere gösterilen bu derin ilgi, gazete yazarlarınca hoş karşılanmamıştır.

Sabahattin Ali'nin *Markopaşa*'nın ilk sayısında anlattığı üzere, bir ülkede yabancı asker varsa, o ülke bağımsız bir ülke olmaktan uzaktır. Müstakil bir ülkede yalnızca o ülkenin kendi askerleri olmalıdır, onun haricinde yer alan hemen her asker

---

[117] *Alibaba*, 16 Aralık 1947, 4. Syf. *"ECNEBİ KARİKATÜRLERİ"*.

[118] *Markopaşa*, 10 Şubat 1947, s. 1. *"Ne İstiyoruz?"*.

ülke bağımsızlığına tehdit oluşturmaktadır. Türkiye, ulusal bağımsızlık mücadelesi ile topraklarından yabancı askerleri kovmuştur ki bu askerler, *Alibaba*'da yer alan karikatürden de anlaşılacağı gibi ülke namusuna göz koyan düşman askerleridir. Bu askerleri memlekette ağırlamak, memnuniyetleri için hazırlıklar yapmak yanlıştır. Dost olarak görülen yabancı ülke askerleri, tıpkı Japonya'da olduğu gibi, menfaatleri doğrultusunda dost gibi gözükürler. *Markopaşa* ve devamında gelen gazeteler, ülke bağımsızlığı için, Türkiye topraklarında bir yabancı asker dahi olmasının, ülkenin istiklali üzerindeki tehdidini anlatmaya çalışmıştır.

4.2. *Markopaş*a'da Emperyalizm ve Yabancı Sermaye Eleştirileri

Markopaşa ve onun devamı sayılan gazetelerin elde edilen 41 sayısı incelendiğinde, oransal olarak en büyük eleştirinin yabancı sermaye konusunda yapıldığı görülecektir: 41 sayıda 53 içerik bu eleştiriler üzerinedir. *Markopaşa*'nın yabancı sermaye diyerek eleştirdiği konular: ABD'den Türkiye'ye yapılacak olan yardımlar, dış ülke sermayedarlarının yayılmacı bir siyasetle, diğer ülkelere sermayelerini taşımalarıdır. *Markopaşa*'ya göre, bir ülkeye yabancı sermayenin girmesi demek, sermayedar ülkeye *uşak olmak*la aynı anlamdadır.

Öncelikle *Markopaşa,* emperyalizmi açıkça tanımlamamıştır. Sömürge kelimesi ise "*etini yiyip, kemiğini bırakmak*" anlamındadır.[119] Ancak emperyalizm için örneğin, Danimarka ile Türkiye arasında bağlantı kurularak bazı tanımlamalara yer verilmiştir. Buna göre, Danimarka'da et ve tereyağı kalmamıştır. Bu iki önemli gıda maddesini İngilizler, çok düşük ücretle satın almıştır. Emperyalist bir ülkeyle alışveriş yapan Danimarka, ürettiği tüketim maddesini yok pahasına satmış ve sonunda aç kalmıştır. Bu yönüyle Danimarkalılar, Türk köylüsüne benzetilmektedir. Zira emperyalistler

[119] *Malûm Paşa*, 6 Ekim 1947. s.3. "*İngiliz Sömürge Sergisi*".

nedeniyle Türk köylüsü de "*elleriyle yetiştirdiklerini, büyüttüklerini kendileri yiyemez*" [120] şekildedir. Türk hammaddesi, emperyalist ülkelere düşük ücretle gönderilmekte ve ihracattan Türkiye kâr elde edememektedir. Kâr edilememesinin yanında bir de Türk hammedesini alan emperyalist ülkeler ürünü işleyerek ve *Made in England veya Made in U.S.A* yazarak tekrar Türkiye'ye satacaklardır. Tabii gelen bu mallar emperyalist ülkelerin daha önce kullandıkları ikinci el ürünler olacaktır. Emperyalist ülkelerin pazarı haline gelen Türkiye'de ticaret bu şekilde devir daim edecektir. Türkiye, kendi hammaddelerini emperyalist ülkelere satarak sonunda kendi iç pazarında dahi yerli malı olmadan, fason mallara muhtaç kalacaktır.[121]

Markopaşa, yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesine açıkça muhalefet etmiştir. Emperyalizme yönelik en büyük eleştiri de yabancı sermayenin ülkeye girmesine yöneliktir. Emperyalizmin bir ülkeye nasıl gireceğini ise Nadir Nadi'nin, 27 Mayıs 1947 tarihinde *Cumhuriyet*'te "*Yabancı sermaye nasıl girer?*" başlıklı makalesine gönderme yaparak açıklamışlardır. Nadi, makalesinin giriş kısmında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan öğrenildiği şekliyle, kapitülasyonlardan ülkenin zarar gördüğünü, yabancı sermayenin tek amacının ülkeyi sömürmek olduğunu ifade etmiştir. Ancak yazının devamında Nadi, iki tür yabancı sermaye şeklinin olduğundan söz etmektedir. Nadi'nin yazısının ilk kısımda bahsettiği yabancı sermaye, sömürgecidir. Olumlu yabancı sermayenin ise bilinçli şekilde Türkiye'de olması, ülke kalkınması için en önemli etkenlerden biridir. Dahası Nadi'ye göre, yabancı sermayenin ülkeye davet edilmesi gerçek milliyetçilik ve devletçiliktir. Ancak geçmişte yabancı sermayeye karşı düşmanca tavırdan dolayı, yabancı ülke sermayedarları bugün Türkiye'ye

[120] *Markopaşa*, 25 Kasım 1946, s. 3. "*O da bize benziyor*".

[121] *Markopaşa*, 7 Nisan 1947, s. 1. "*BİR TİCARET DEVRİ DAİMİ*".

güvenmemektedir. Nadi'nin belirttiğine göre yapılması gereken ise, ülkede yabancı sermaye için güvenliği sağlamaktır.[122]

Markopaşa, Nadir Nadi'nin bu yazısını, tarih vermeden sadece başlığıyla hatırlatarak emperyalizmin adeta adım adım bir ülkeye nasıl gireceğini resmetmiştir. Nadi'nin "*Yabancı sermaye nasıl girer?*" başlıklı yazısına cevaben, *Markopaşa*'ya göre, yabancı sermaye bir ülkeye, "*Evvelâ, Hellow Johny, My darling, Yes, Okey girer, arkadan Amerikan zırhlıları girer, bahriyelileri girer. Daha arkadan müşavir heyet, müşahit heyet, kontrol heyeti, mürakabe heyeti girer. Ondan sonra lüzum hasıl olursa, borç verileceğine dair haberler ve vaitler girer. (...) Ve nihayet ucu merkezi arzda bulunan asıl kazık girer ki, her kıvranışta biraz daha girer*".[123] Yani yabancı sermaye bir ülkeye, ekonomik, siyasal ve askeri olarak girer.

Markopaşa'ya göre 1947 yılında ABD, tüm dünyaya yayılmış, her yerde pazar edinmiştir. Bu yayılmacılık oranıyla, Amerikalılar kendilerine ait arazilerdeki yapıları yakmak isteseler, buna Türkiye'de 15 yıldır toprak altından çıkarılamayan petrol dahi yetmeyecektir.[124] ABD dünyaya yayılmak için ise ekonomik gücünü kullanmaktadır. Zira ABD için her ülke para vaadiyle kullanılabilecek bir araçtır. Dahası her zaman kendi varlığını koruyabilmek adına ülkelere yapmayacağı yardım vaatlerinde bulunabilir. Türkiye ise ABD'nin bu boş vaatlerine kanan ülkelerden biridir.[125] *Markopaşa* nezdinde de yabancı sermaye, her ne kadar geç kalmış olsa da[126] çoğunlukla ABD yardımlarıdır. Zira *Markopaşa*'ya göre, "*Amerikan diplomatları dünya*

---

[122] *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1947, s. 1. ve 3.

[123] *Malûm Paşa*, 15 Eylül 1947, s.1. "*Nasıl girer*?".

[124] *Bizim Paşa*, 24 Haziran 1949, s. 3. "*Yıkmak ve yakmak*".

[125] *Alibaba*, 9 Aralık 1947, s. 4. "*Yaşasın Demokrasi*".

[126] *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947, s. 2. "*Söz aldık*".

*pazarlarını paylaşmaya çalışan oyunbaz siyaset adamları"*dır.[127] Dahası, ABD hükümeti, Türkiye için olumlu bir düşünceye sahip olsa dahi bu tamamen "*alışveriş*" içindir. Yani ne ABD Türkiye'nin müttefikidir ne de ülkeye demokrasi getirecektir. Amacı emperyalist hedeflerine ulaşmaktır.[128] ABD, devletçilik politikası olmayan, sermayedarların hükümet yönetiminde olduğu bir ülkedir.[129] Yardımlarla beraber Türkiye'ye ABD sermayesini temsilen; "*Amerikalı petrol kralı*" RockfellerJr., "*Gazete kralı*" Hearst, "*Eski Times başyazarı*" Parkins gibi sermayedarlar gelecektir. ABD sermayedarlarının amaçları ise, "*Türkiye'nin altını üstüne getirmek; üstüne gökdelen binalar, fabrikalar, altına da kazıklar oturtmak, Türkiye'den elde edilecek petrol, kömür, demir, pamuk ilh..gibi madenleri Amerikaya sevketmek, Türk köylüsünü ayağındaki tek donu da verinceye kadar yükseltmek ve boğaz açlığına çalıştırmak*"tır. Ayrıca ABD yardımlarıyla, "*Türkiyenin sömürülmesinden elde edilecek servetin hangi eğlence yerlerinde harcanacağını idare kurulu tayin eder. Bu masraftan geri kalan paralar da Amerikadaki bankalardan birine yatırılır*" hale gelecektir.[130]

Markopaşa'da, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında gelecek yardımlarla, ABD demokrasisinin de ithal edileceği kurgulanmıştır. Amerikan yardımlarının üzerine demokrasi kılıfı örtülmüştür ve yardımın Türkiye'nin demokratikleşmesi için yapıldığı halka benimsetilmiştir.[131] Bununla birlikte Türkiye, Batı Bloku'nda yer almak adına iç siyasette demokratik adımlar atmaktadır. Ancak tüm

---

[127] *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947, s. 2. "*Söz aldık*".

[128] *Malûm Paşa*, 15 Eylül 1947, s. 1. "*Çok yaşayın*".

[129] *Merhum Paşa*, 1 Kasım 1947, s. 3. "*Krallar Cumhuriyeti".*

[130] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 3. "*Anglo-Amerikan-Türkiş Limited ortaklığı mukavelenamesi*".

[131] *Markopaşa*, 5 Kasım 1948, s. 1. "*Markopaşa'nın Amerikan Milyarderlerine Mesajı*".

yapılanlar 152.5 milyon dolarlık ABD yardımını alabilmek içindir. Bu nedenle göstermelik olarak demokratik adımlar atılmakta, yardım kisvesi altında da ABD sermayesi ülkeye girmektedir.[132]

Markopaşa'ya göre, bir ülkeye yabacı sermayenin girmesi demek, alenen o ülkede istiklâlin bitmesi demektir. Yardım adı altında dahi olsa bağımsız bir ülke, başka ülkeden para aldığı an, eli kolu bağlanır. 1940-1944 yılları arasında Özgür Fransa Kuvvetleri'ne önderlik eden ve Fransız hükümet başkanlığı yapan Charles de Gaulle de Fransa'nın ekonomik yönden kötü gidişatını nedeniyle, ABD'yi desteklemese de ABD'den yardım almıştır. Bu yardımla ABD doları, Gaulle'in elini kolunu bağlamıştır.[133] Yabancı sermayenin bir ülkeye girmesiyle, ülkede kurucu liderin portresi dahi devlet kurumlarından kaldırılır, hatta parayı veren ülke liderinin portresi asılır.[134] *Markopaşa*'ya göre yardımlar, ülkelerin basınını da olumsuz etkilemektedir. Örneğin, ABD'den Truman Doktrini kapsamında yardım alan Yunanistan basını, ABD lehine haberler yayınlamaktadır. Amerikan basınına göre ise bu normal bir durumdur. Zira Yunanistan, ABD yardımı almıştır ve bir nevi ABD'nin isteği doğrultusunda yayın yapacaktır.[135] Yunan basını topyekûn ABD lehine yayınlar yaparken, Türk basını da *Markopaşa*'ya göre ABD propagandası yapmaktadır.

Türk basınında, Truman Doktrini kapsamında yapılacak yardım borç mudur yardım mıdır? Neden Türkiye'ye verilmektedir? Bu yardımın miktarı ne kadardır? Karşılığı nedir? [136] bilinmemektedir. Zira bu konuyla ilgili kamuoyunun

---

[132] *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 2. "*Demokratik Ticaret*".

[133] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1. "*Mister De Gaulle Fransada Siyaset Meydanına İniyor!"*

[134] *Markopaşa*, 13 Ocak 1947, s.1. "*Atinadan Röportaj*".

[135] *Markopaşa*, 3 Şubat 1947, s. 4. "*Ticaret Serbesttir*".

[136] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 2. "*Gelenler gidenler*".

bilgilendirilmesi yasaktır.[137] Dahası "*Amerikan yardımının asaleti hakkında şüpheye*" düşünüyorsanız bu sizin "*Vatan haini"* ilan edilmenize sebep olmaktadır. Türk kamuoyunun büyük bir kısmı, "*Amerikan mandacılığı*"na sığınmıştır. [138] Hatta Sabahattin Ali'ye göre, gazetenin yaşadığı zorluklar, [139] yabancı sermayeye karşı durdukları için başlarına gelmiştir. Ali, "*sömürücü devletlerin elinde oyuncak olmayalım!..*" dediklerinde "*Hain, satılmış, Bolşevik ajanı!...*" şeklinde tepki aldıklarını, yahut "*Yabancı sermayeye imtiyazlar vermiyelim, memleketin mali ve askeri işlerine yabancılar burunlarını sokmasınlar. Hem soyuluruz, hem de bir dünya patırtısı çıkarsa arada biz eziliriz*" dediklerinde, "*Demokrasi düşmanı, Moskova ağzı konuşan kızıl!*"[140] suçlamasına maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu suçlamalara maruz kalmalarının nedenleri ise yazılardan da anlaşılacağı üzere liberal ekonomik modele, dışa bağımlılığa karşı çıktıkları içindir. Ancak Ali, yaşadıkları tüm zorluklara rağmen, gazete çalışanlarıyla birlikte emperyalizmi ve yabancı sermayeyi eleştirmekten geri durmayacaklarını, bu yoldan şaşmayacaklarını da belirtmektedir.[141]

Markopaşa yazarları için, yardımlar karşısında yaşanan bu durum alenen uşak olmaktır.*"(...) Düşmanın çizmeli istilâsını tepelemek kolaydır. Fakat bir kere sinsi Dolar ve Sterlin emperyalizminin sömürgesi olduk mu, kurtuluş zordur. Hem uşak oluruz hem de kendimizi efendi sanırız*".[142] Bu nedenledir ki Lozan Antlaşması'nın "*en şerefli*" yanı, Türkiye'yi yabancı sermaye köleliğinden kurtarmasıdır. Yabancı sermaye Türkiye'ye neden ısrarla sokulmak istenmektedir? Türkiye'yi,"*dünyayı ahtapot gibi*

---

[137] *Malûm Paşa*, 15 Eylül 1947, s. 3. "*Yüz gram sinameki*".

[138] *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 1. "*Krediyi Düşüren Kredi*".

[139] Bknz. V. Bölüm ***MARKOPAŞA*'NIN BAŞINA GELENLER**

[140] *Merhum Paşa*, 1 Kasım 1947, s. 1. "*Fikir ve Küfür*".

[141] A.g.e.

[142] *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s. 1. "*Sterlin, Dolar, Ruble*".

sarmaya çalışan emperyalist sermayenin kucağına atılmak" isteyenler kimlerdir? Gazeteye göre, "*Bir memlekete yerleşen yabancı sermayeyi çıkarıp atmanın, yabancı orduları sürüp denize dökmekten çok daha güç olduğu*" unutulmamalıdır. [143] *Markopaşa*, yabancı sermayeye karşı uyarısını Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemde işgal edilmesiyle hatırlatmaktadır. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun, emperyalist ülkelere tanıdığı kapitülasyonlar sonucunda, ülke işgal edilmiş ve bağımsızlık savaşıyla ülke yeniden özgürlüğüne kavuşmuştur. Yabancı sermayeyle birlikte emperyalizm de yeniden ülkeye girecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadıkları unutulmamalıdır. *Markopaşa*'ya göre hükümet, 1947 yılına değin geçen sürede yapılan devrimlerden, yabancı sermayeye "*kul köle"* olmaktan kurtulmaktan söz etmektedir. Ancak, gelinen noktada "*çok iş yaptık*" mesajı hep lafta kalmıştır.[144] Hatta Türkiye, "*yüz milyonluk devletlerle başa baş ne vekar içinde konuşurken, şimdi yüz binlik kukla devletleri etekler*" hale gelmiştir.[145] Dahası "*daha önce ülke topraklarından kovulan yabancı simsarlara şimdi şaklabanlık*" edilmektedir.[146] Bu şaklabanlık hiç kuşku yok ki ABD yardımlarının gelmesi için atılan adımlardır. Öte yandan, yardımlar için şaklabanlık yapılsa da hatırlanacağı gibi Truman Doktrini kapsamında yapılan antlaşmanın bir diğer önemli maddesi de yardımın mülkiyetinin ele alındığı dördüncü maddedir. Maddeye göre, ABD'den yapılan yardım malzemelerin mülkiyeti, Türkiye'de değil ABD'dedir. Ayrıca Türkiye'ye sağlanan yardım malzemeleri de amacı dışında kullanılamayacaktır. Yardımın nasıl kullanıldığı da Amerikan basını tarafından izlenecektir (Ülman, 1961:111-112). Dolayısıyla Türkiye'de artık ABD'den habersiz

---

[143] *Markopaşa*, 2 Aralık 1946, s. 1. "*Yabancı Sermaye*".

[144] *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s. 1. "*Hep Laf*".

[145] *Markopaşa*, 24 Şubat 1947, s. 1. "*Ne İnkılâpçılık*".

[146] *A.g.e.*

kuş uçmayacaktır.[147] Mim Uykusuz da, "BÖYLE OLMASIN" başlıklı karikatüründe bu konuya değinmiştir. Karikatüre göre, ABD bayrağına benzer bir şapka takmış alafranga giyimli bir erkek, kıyafeti nispeten kötü olan ve ayakkabısı olmayan bir diğer erkeğe ayakkabı almaktadır. Ancak ayakkabı alan kişi, diğerini sürekli şekilde ayakkabısını dikkatli kullanmasına dair sert bir şekilde uyarmaktadır. Uyarılardan bunalan kişi, en sonunda ayakkabıyı, onu alan adamın başına fırlatmaktadır. *Markopaşa*'ya göre, ABD yardımlarının Türkiye'de kullanımı da tam olarak böyle olacaktır.[148] ABD'den gönderilen 152.5 milyon dolar, ABD Başkanı Truman nasıl kullanılmasını isterse öyle kullanılacaktır.[149] Öte yandan hatırlanacağı gibi ABD, Türkiye'ye gönderdiği yardımın hangi alanlarda nasıl kullanıldığını takip etmek için de heyetler göndermektedir. *Markopaşa*'da, Marshall Planı kapsamında, Türkiye'ye yapılacak yardım için Amerikalı heyetlerin, ülkede ihracatı yapılacak hemen her şeyi incelemeleri de eleştirilmiştir. Gazeteye göre, balıkların boyu dahil her şey Amerikalılar tarafından incelenmektedir.[150]Amerikan Yollar İdaresi Başkan Yardımcısı Hitls başkanlığındaki ekip de Türkiye'de yaptıkları incelemeler sonucunda, yardım parasının nerelere harcanması gerektiğini, rapor halinde Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek'e sunmuştur. Rapora göre, karayolu ve demiryolu yapımına önem verilecektir (Malkoç, 2006:104). *Markopaşa* da ABD'li heyetlerin yardım parasının nasıl harcanacağına dair yönlendirmelerini eleştirmektedir. Zira Türkiye, yardım paralarını özgürce, dilediği alanlarda harcayamamaktadır. Dahası yardım kapsamında ABD'den Türkiye'ye

147 *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 3. "*Küçük Haberler*".

148 *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 2. Mim Uykusuz Karikatürü: "*BÖYLE OLMASIN*".

149 *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 3. "*150 milyonu ne yapalım*".

150 *Yedi-Sekiz Paşa*, 13 Mayıs 1949, s.3. "*İnceleme*".

gönderilen malzemeler de sağlam değildir[151] ve bu durum Ticaret Odası'nca şikâyet edilmektedir.[152]

Türkiye, ABD'den gönderilen yardımlar dahil hemen her konuyu ABD'li heyetlere sormaktadır. Bu konuda kinaye yapan *Markopaşa*'ya göre, İ.E.T.T Umum müdürlüğü, İstanbul'da bazı iskele ve durakların yerlerinin değiştirilmesini dahi Amerikan Başkanı Truman'dan izin alınarak yapmıştır.[153] Hatta neredeyse, ABD'li heyetlerin belirledikleri oranda, "*duvara çakılacak çiviye"* karar verilecektir.[154] Türkiye ile ilgili her konuda ABD'li heyetlere danışılması ise *Markopaşa*'nın "*kanına dokunmakta"*dır. Türk milletinde "*adam"* mı kalmamıştır da iç işleriyle alakalı her konuda Amerikalılara danışılmaktadır. Hatta oldu olacak "*Naylon diş fırçası gibi, sıkıştık mı Amerikalı Bakan da ithal edelim, olsun bitsin*"[155] denilmektedir.

Markopaşa'ya göre, ABD'li heyetler Türkiye'de yapılan işlerin yanında, Bakanlar Kurulu kabinesinde kimlerin kalıp, kimlerin gideceğine de karar vermektedir. Bunun için de bakanların ABD'li heyetlerce tek tek sınava tabii oldukları kurgulanmıştır. İlk sınavı ise Milli Eğitim Bakanı Sirer verecektir. Amerikalı mütehassıs Sirer'e,"*bir müsellesin sathı neye müsavidir*"[156] diye sormuştur. Bu soru, Atatürk'ün yazdığı ve 1937 yılında Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı *Geometri* kitabındaki kelimelerden oluşmuştur.[157] Ancak Sirer, soruyu yanıtlayamadığı gibi

---

151 *Malûm Paşa*, 6 Ekim 1947, s. 1. " *Açılış nutukları (Bayındırlık Bakanına*).

152 *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1947, s. 2.

153 *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 2. "*İlân*".

154 *Malûm Paşa*, 8 Eylül 1947, s. 2. "*İşçimeskenkeri için amelî yollar aranıyor*".

155 *Merhum Paşa,* 25 Ekim 1947, s. 1. "*Bu bir rezalettir*".

156 Bir üçgenin yüzeyi kaça eşittir?

157 http://img.eba.gov.tr/624/30f/769/cf3/128/e74/be3/911/5f1/765/7b9/a30/cec/574/001/62430f769cf3128e74be39115f17657b9a30cec574001.pdf?name=ATAT

yardım almak istediği diğer bakanlar da soruyu cevaplayamamışlardır. Bu duruma oldukça sinirlenen Amerikalı mütehassıs, Sirer'e sıfır verip "*sınıfta kaldı*" demiştir. [158] *Markopaşa*'nın kinaye ile eleştirdiği duruma göre, ABD'li heyetler doğrudan Türk siyasal hayatını belirler hale gelmiştir.

Amerikan yardımlarıyla ülkeye giren yabancı sermayenin etkileri görülmeye başlanmıştır. Yerli mallar neredeyse hiç tercih edilmemektedir. Hatta ülkede artık ithal edilecek başka bir şey kalmadığı için "*saylav*" yani milletvekili dahi ithal edilecektir. [159] Türkiye'nin bilhassa ABD'den daimi olarak ürün ithal etmesi, *Markopaşa*'ya göre, ABD-Türkiye yakınlaşmasının bir sonucudur. Türkiye, neredeyse ABD'den koca ithal edecek durumdadır. [160] Bu durum ise Örneğin Aziz Nesin'in 6+5'lik 11'li hece ölçüsüyle, dörder dizelik beş kıtadan oluşan koşma tarzı şiirinde;

"*KAPINDA KUL OLDU BAY İLE GEDA*

BİR METRE BASMAYA HEP OLDUK FEDA

ŞİMDEN GERU SANA GARİ ELVEDA

KINA YAKIN YERLİ MALLAR KALKINCA" sözleriyle eleştirmiştir.[161]

Markopaşa, emperyalist olduğunu düşündüğü İngiltere ve ABD'yi hedef göstererek eleştirmiştir. Ancak *Markopaşa*'nın emperyalist ülke vatandaşlarına eleştirisi yoktur. Örneğin Sabahattin Ali, "*İngiliz riyakarlığına karşı en kuvvetli tokadı indiren şair BAYRON*"nın, "*Fakir İngiliz çocuklarının korkunç sefaletini ve İngiliz orta hallileri, ile zenginlerinin katı yürekliliğini, menfaat düşkünlüğünü, sinsiliğini en çıplak şekilde ortaya döken romancı DİCKENS*"ın, "*İngiltere'nin kendini beğenmiş ve gülünç taraflarını dünyaya ilan eden BEPNARD SHAW*"ın ve "*İngilterenin iki yüzlü, bencil ve*

---

158 *Malûm Paşa*, 15 Eylül 1947, s. 2. "*Reşat Şemsettin sınıfta kaldı"*.

159 *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 2. "*Ha babam*".

160 *Markopaşa*, 12 Mayıs 1947, s. 2. "*Amerikadan Koca İthal etsek*".

161 *Markopaşa*, 2 Aralık 1946, s. 2. "*Kalkınca*".

neticesi her yerde kanlı politikasını İngiliz Parlamentosunda yerden yere çalan, İngiliz emperyalizminin pençesinde inleyen mazlum milletlerin müdafaasını en yüksek sesle haykıran yüzden fazla mebus"un da İngiliz olduklarını belirterek, bu '*kahramanları*' sevdiğini söylemektedir. Ali, eleştirilerini İngiltere'nin emperyalist ve sömürgeci siyaseti ve geçmişi için yapmaktadır. İngiltere'nin bu siyasetini benimsemeyen ve karşı duran İngilizler için düşmanlık duymayan Ali, dahası İngiltere'nin devlet politikalarını eleştiren İngilizleri de sevdiğini ifade etmektedir.[162]

Yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesiyle Türkiye'nin uşak olacağını [163] belirten *Markopaşa* yazarları, emperyalizmle mücadele edilmesi çağrısında bulunmuşlardır. Türk devletinin geleceği tıpkı Mustafa Kemal Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nde ve Türkiye modernleşmesinde cumhuriyet kurucuları tarafından yapıldığı gibi gençlere emanet edilmiştir. *Markopaşa* da, gençliği emperyalistlere karşı uyarmaktadır: "*Yurduna açık veya gizli yollardan girmek ve yerleşmek isteyen yabancılara yüz verme. Seni sömürmek ve köle etmek isteyen böyle düşmanlara karşı kafanla, kaleminle, gerekirse kanınla mücadele et*".[164] Buna göre, Türkiye'yi sömürüp köle etmek isteyenler emperyalistlerdir. Emperyalistlere karşı verilecek mücadelenin gerekirse savaşarak olacağı belirtilmiştir.

4.2.1.Markopaşa "Kökü dışarıda" Değildir!

4 Aralık 1946 günü mecliste "Altı ilde ilan edilmiş Sıkıyönetimin altı ay uzatılması hakkında başbakanlık tezkeresi" görüşmeleri sürmektedir. DP milletvekili Fuat Köprülü'nün sıkıyönetim uzatılmamasına dair görüşü üzerine söz alan CHP

[162] *Markopaşa*, 9 Aralık 1946, s. 1. "*İngilizleri severim*".

[163] *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s. 1. "*Sterlin, Dolar ve Ruble*".

[164] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1. "*GENÇ ARKADAŞ*".

Gaziantep milletvekili Cemil Sait Barlas,*" Efendim, sayın arkadaşım Fuat Köprülü harp bittiği için şenlikler yapıldığından bahisle, sözünü bitirdi(...) Gazeteler çeşit çeşit müdahalelerde bulundular. İstanbul'da değil şu ve bu partiye mensup gazeteler hatta kökü dışarıda olan Markopaşa bile çıkıyor. Ve bu gazete çıktığı zaman sıkıyönetim kumandanı haklı olarak ilân edilmiş olan sıkıyönetimi hüsnü idare ederek bunun için tatbik edilecek muameleyi Cumhuriyet Savcılığına bırakıyor. Bu da ayrıca şayanı şükrandır. Şu halde dış tehlike için ilân edilmiş olan ve ancak bazı yerlerde seyrüsefer hürriyetini, bazı şartlar altında ve sırf memleketlin müdafaası bakımından tatbik etmektedir. Sayın Köprülü arkadaşımın, arzettiğim gibi kökü dışarıda olan ideolojiler için, nasıl bizimle beraber iseler, sıkıyönetimin ilânında da partisinin bizimle beraber olduğunu bu kürsüden söylesinle*r"[165]diyerek, *Markopaşa*'yı "kökü dışarıda" olmakla suçlamıştır. Bu itham, *Markopaşa*'da sıklıkla eleştirilen konular arasında yer almıştır. Ancak kökü dışarıda ithamına dair *Markopaşa*'daki her eleştiri emperyalizm ile birleştirilerek yapılmıştır. Örneğin Sabahattin Ali, "*Ayıp"* başlığıyla yayınladığı yazısında Cemil Barlas'ı bu söylemi için eleştirmektedir. Ancak eleştirisi yabancı sermayeyi de kapsamaktadır. Ali, Barlas'ın kökü dışarıda ifadesini neden kullandığını sorgulamaktadır:

> "*Binbir hileli yoldan bağrımıza sokulup bizi tekrar yarı müstemlekeliğe sürüklemek isteyen sömürücü yabancı sermayeye karşı uyanık bulunmayı istediğimiz için mi kökümüz dışarıda*?"

Yazıda ayrıca, Türk basınında yer alan yabancı ülkeler lehine yazılan yazılar da eleştirilmekte, Barlas'ın bu ifadeyi *Markopaşa*'nın basının genel halinden farklı bir tutum takınmasından dolayı kullandığı ima edilmektedir:

> "*Yoksa şu veya bu yabancı devletin, kendi parlamento ve gazetelerinde bile şiddetle tenkit edilen yanlış siyasetini bazı baş yazarlarımız gibi dalkavukça övmediğimiz için mi kökümüz dışarıda*?"[166]

---

[165] 4 XII 1946, Tutanak dergisi cilt 3, dönem VIII, s. 17-18.

[166] *Markopaşa*, 16 Aralık 1946, s. 1. "*Ayıp*".

Şekil 12. 5 Mayıs 1947 *Markopaşa*

*Markopaşa'*ya göre, kökü dışarıda olanlar, "*Yabancı sermayeye, kapıları ardına kadar açarak kul köle olanlar", "Vatan, Millet, namus gibi mukaddes kelimelerin, manalariyle değil, yalnız lafızlariyle Milleti en hassas yerinden avlamak arzusu ile keselerine ve menfaatlerine köle yapmak isteyen*" kişilerdir.[167] Yabancı sermayenin ülkeye girmesiyle, kişisel çıkarları adına kârlı çıkacak kimseler de vardır. Amerikan yardımlarının Türkiye'ye gelmesini destekleyen milletvekilleri, ülke menfaatlerini düşünür gibi gözükseler de aslında asıl istedikleri kişisel kazançtır. Yabancı sermayeye övgüler düzen CHP'lilerin "*kökü dışarıda"*dır,[168] ülkedeki demokratikleşme adımlarını dahi *riyakarlıkla* yabancı sermaye için atmaktadır. [169] Bu durum Mim Uykusuz'un karikatürüne de yansımıştır. Başbakan Recep Peker'in yaptığı "MADE IN PEKER" yazısıyla belirtilen demokrasi makinesi dolar ile çalışmaktadır. Makinenin güç kaynağı, "C.H.P POWER" yazısından anlaşılacağı üzere CHP'dir. Ancak demokrasi makinesinden çıkan "*kalem*"lerde de CHP yazmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki CHP,

[167] *Markopaşa*, 16 Aralık 1946, s. 1. "*Topunuzun köküne kibrit suyu*".

[168] *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s. 1. "*Markopaşa'nın Büyük Müsabakası*".

[169] *Markopaşa*, 3 Mart 1947, s. 1. "*Görülmemiş Tiyatro*".

ABD'den aldığı yardımı demokratikleşme adına kullandığını belirtse de hem yabancı sermaye gücüyle çalışmakta hem de demokratikleşememektedir.[170] Türkiye'nin Hasan Saka yönetimindeki derme çatma olan demokrasi kayığı, ABD doları olmadan bir milim dahi ilerleyememektedir.[171] Bununla birlikte, CHP'li de olsa DP'li de olsa siyasilerin düşünceleri Türkiye değildir. Hükümet yönetiminde olanların tek düşünceleri, ABD yardımlarıyla kişisel zenginliktir.[172] Örneğin, Recep Peker'in istifasının ardından 10 Eylül 1947 tarihinde göreve getirilen Hasan Saka bakanlar kurulunu oluşturmuştur.[173] *Markopaşa*'ya göre, yeni kabine tamamen sivillerden oluşmuştur. Ancak "*Devletçiliği millet aleyhinde ticaret sanan eski Generaller hükümeti yerine, bu sefer de tamamen ters olarak, yeni hükümetin şahsi teşebbüs ve hususi sermaye namı altında, Amerikan sermayesinin memleketimize itirazsız ve münakaşasız girmesini kolaylaştıracağı*" açıktır.[174] Hükümetin yeni politikalarıyla, "*hususi sermaye* ve *şahsi teşebbüs"* adı altında yurda Amerikan sermayesi sokulup devletçilik yok edilecektir.[175] Türk hükümetleri, cumhuriyetin ilan edilmesinden 1948 yılına kadar geçen 25 senede Amerikan sermayesini zenginleştirirken, kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'e anıtkabir dahi yapmamıştır. Tüm yöneticilerin amacı, ABD sermayesinin ülkeye girmesini sağlamaktır.[176] Türkiye ekonomisi kötü yönetilmiştir. Devlet yöneticileri iktisadi programlarını iyi belirleyememiş, ekonomik sorunların çözümünü her zaman

---

[170] *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947, s.1. Mim Uykusuz Karikatürü.

[171] *Alibaba*, 9 Aralık 1947, s.4. "*Demokrasi Yolcusu*:".

[172] *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 3. "*RECEP PEKERLE CELAL BAYAR ÖBÜR DÜNYADA*".

[173] *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1947, s. 1.

[174] *Malûm Paşa*, 6 Ekim 1947, s. 4. "*Yeni Kabine için ne diyorlar?"*.

[175] *Merhum Paşa*, 1 Kasım 1947, s. 1. "*Hudut*".

[176] *Markopaşa*, 5 Kasım 1948, s. 3. "*25 Senede Neler Yatık Neler Yapmadık*".

ABD yardımlarında görmüştür. Sadece bu düşüncelerinden bile Türkiye, dışa bağımlı bir ülkedir.[177]

Markopaşa, yabancı sermayenin, Türkiye'ye girmesiyle ülke kaynaklarının çıkarılması ve kullanılmasında söz sahibi olacağına dikkat çekmiştir.[178] Hatırlanacağı üzere, Türkiye'de ilk kez 1934 yılında başlayan petrol arama çalışmaları sonucunda, 1940 yılında ilk kuyu Batman'da açılmış, daha sonra Avusturya'dan alınan Trauzel Kulesi ile Batman'da bulunan Raman Dağı'ndan, 17 Ocak 1946 tarihinde petrol çıkarılmıştır. [179] *Markopaşa* ise, yabancı bir firmanın petrol arama çalışmalarında Türkiye'ye "*petrol çıkarmamak*" adına yardım edeceğini hicvetmiştir. Öte yandan ihtiyaç duyulan her ürünün ABD'den getirtilmek istendiği de dikkat çekilmiştir.[180] Zira petrol arama çalışmalarında yabancı şirketlerden "*10 liralık malzemeler 10 milyona*" alınmıştır.[181] ABD'den yüksek fiyatlara kalitesiz ürünlerin ülkeye getirilmesinin nedeni ABD ürünleriyle birlikte sermayesinin de Türkiye'ye girişini sağlamaktır.[182] Ülkedeki petrol arama çalışmaları uzun yıllar devam edecektir. Bunun sebebi ise yabancı devletlerin Türkiye'nin kaynaklarını kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istemeleridir.[183]

---

[177] *Bizim Paşa*, 24 Haziran 1949, s. 3. "*Ayıkla pirincin taşını!"*.

[178] *Markopaşa*, 6 Ocak 1947, s. 1. "*Tam Demokrasi*".

[179] Batman İl Kültür Turizm Müdürlüğü internet adresi: https://batman.ktb.gov.tr/TR-56578/batman-ve-petrol.html

[180] *Markopaşa*, 16 Aralık 1946, s. 2. "*RAMANDAN ANKARAYA Sirmen'in Kuyusunu Kazıyoruz*".

[181] *Markopaşa*, 13 Ocak 1947, s. 1. "*Kokuyor*".

[182] *Markopaşa*, 13 Ocak 1947, s. 2. "*Elazığ-Van dalaveresi*".

[183] *Markopaşa*, 20 Ocak 1947, s. 2. "*Petrollü Topraklar*".

Markopaşa için yabancı sermaye, ABD-İngiltere sermayesidir ve yardım paraları da buna dahildir. Ancak bu ülkelerin sermayeleri de devlete ait değildir. Hükümet yönetiminde söz sahibi olan her politikacı, aslında özel teşebbüste ya bir bankanın ya da bir şirketin yönetimindedir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti devletçilik ilkesi ile taban tabana zıt bir durumdur. Dolayısıyla Amerikan sermayesinin Türkiye'ye girmesi demek, aslında RockfellerJr. William Clayton, W. Averell Harriman, John Snyder gibi Amerikalı milyarderlerin Türkiye ekonomisini ele geçirmesi demektir.[184]

Markopaşa'da emperyalizm; bir ülkenin kendinden siyasal, askeri ve bilhassa ekonomik yönden zayıf olan bir başka ülkeyi, öncelikle kendine ait dili ve kültürüyle, daha sonra askeriyesiyle ve nihayetinde de sermayesiyle ele geçirmesidir.[185] Eğer bir ülkeye yabancı para girmiş ve bunlar değer kazanmaya başlamışsa, o ülke diğer ülkelerin *uşağı* olmaya mahkumdur.[186] Türkiye, Lozan'da yabancı sermayeden kurtulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletlere sağladığı kapitülasyonlar sona ermiş, Türkiye ekonomik anlamda da bağımsız bir ülke olmuştur. Ancak yine ABD'den mali yönden destekle Amerikan sermayesi ülkeye sokulacaktır. Dahası Milli Mücadele'deki gibi onları denize atmak öyle kolayca mümkün olmayacaktır.

Markopaşa için bilhassa ABD, İkinci Dünya Savaşı hemen sonrasında ülkelerin ekonomilerinin zarar görmesi ve SSCB'den komünizm işgali propagandası gibi o günün şartlarında, Avrupa için adeta güç alınması gerekilen ülke olmuştur. Nitekim 16 ülke, Marshall Planı kapsamında ABD'den ekonomilerini düzeltmek adına yardım almıştır.

Kavramlar kısmında açıklandığı şekliyle emperyalizm, bir ülkenin diğeri üzerinde söylemsel veya kültürel, ekonomik ve siyasi yayılmasını ifade etmektedir.

---

184 *Merhum Paşa*, 1 Kasım 1947, s. 3. "*Krallar Cumhuriyeti*".

185 *Malûm Paşa*, 15 Eylül 1947, s. 1.

186 *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s. 1.

Sömürgecilikteki gibi siyasal bağımsızlığın ortadan tamamen kalkması söz konusu değildir (Sunar, 2008:220). Şu halde ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye yaptığı yardımlarla, ülkeyi sömürgesi haline getirmemiştir. Ancak emperyalist siyaseti Türkiye üzerinde kurulmuştur.

Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye yapılan 152.5 milyon dolarlık yardım antlaşmasından da anlaşılacağı gibi yabancı sermaye, Türkiye'ye gelmek için şartlar koymuştur. Hatırlanacağı gibi doktrinin üçüncü maddesi, Türk basınında ABD propagandası yapılması yönündedir. Yasama, yürütme ve yargı kadar yönetenleri denetlediğine inanılan basının, 152.5 milyon dolar yardım için ABD'nin sözcüsü haline getirildiği ortadadır. Yardımın hangi alanda ne kadar kullanılacağına dahi Amerikalı heyetler karar vermektedir. Türk basınında *Ulus, Cumhuriyet, Son Posta, Vatan* gibi gazetelerde Amerikan yardımının propagandası yaparken, *Markopaşa* vatan haini olmayı dahi göze alarak, yabancı sermayenin ülkeye girişine açıkça muhalefet etmiştir. Bu sebeple gazetenin dağıtılmasına engel olunmaya çalışılmış, toplatılmış, hakkındaki davalar nedeniyle kapatılıp her seferinde yeni bir adla yeniden yayınlanmıştır.

4.3. *Markopaşa*'da Kültür Emperyalizmi Eleştirileri

Kültürel emperyalizm kavramı incelendiğinde ise kavramın 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı görülecektir. Tomlinson'a göre kültürel emperyalizm, Batı'nın ürettiği bir ürünün, diğer yaşam koşullarında rağbet görüp kullanılması, Batı'nın kültürel emperyalizmini yayması, yabancı bir kültürün değer ve alışkanlıklarını, yerli bir kültür pahasına ve yüceltmek için ekonomik ve siyasi güç kullanması şeklinde açıklanabilir (Tomlinson,2001:14).

Herbert Schiller de Batı'nın azgelişmiş ülkelerle olan ilişkisini kültürel emperyalizm kavramıyla açıklamıştır. Schiller, kültür emperyalizmi kavramını, "*bir toplumu modern dünya sisteminin içine sokan süreçlerin tümü ve onun yönetici*

tabakasını hayran bırakma, baskı ya da baştan çıkarma yoluyla toplumsal kurumları sistemin egemen merkezinin değerlerine ve yapılarına uygunlaştırmaya razı etme ya da onun öncüleri yapma biçimi" olarak tanımlamaktadır (Schiller, 1976'dan aktaran Mattelart ve Mattelart, 1998: 92).

Tomlinson'un da ifade ettiği gibi Batı, kendine ait olan bir ürünü, farklı ülkelere yaymak arzusuyla ekonomik ve siyasi gücünü kullanmaktadır. Petras'a göre, ABD'nin iki ana amacı bulunmaktadır. Bunlar, ekonomik ve politik hedeflerdir. Ekonomik amacı ele alındığında ABD, bir yandan kültürünü, ideolojisini yansıtan ürünler için yeni pazarlar bulurken, bir yandan da ABD'nin muhteşemliğine dair popüler bilinç yaratmak arzusundadır. Bu anlamda dünyaya eğlence ürünleri ihraç etmektedir. Politik düzlemde incelendiğinde ise kültürel emperyalizm, insanları kendi kültürel kodlarından, bu kodların oluşturduğu birliktelikten koparmaktadır. Kendi özdeğerinden kopan halk ise, ABD'nin kültürel benliğinden etkilenmektedir. Bu amaçlar için ihtiyaç duyulan reklam, propaganda için kullanılacak mecra, kitle iletişim araçlarıdır (Petras, 1994'den akt: Akıner ve Küngerü, s.58).

Truman Doktrini Antlaşmasının üçüncü maddesinde yer alan "ABD, basın ve radyo temsilcilerinin serbestçe çalışmaları ve açıklamalarını yapabilmeleri, bununla birlikte 'Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın' yapması"[187] maddesi ile Amerikan propagandası Türk basınında yer almıştır. *Markopaşa* da ABD'nin kültürel kodlarının basında yer aldığına dikkat çekerek, *Markopaşa* serisinden ulaşılabilen 41 sayıdaki 10 içerikte konuya ilişkin eleştirilere yer vermiştir.

Markopaşa'ya göre Amerikan kültürü, tıpkı Amerikan sermayesinde olduğu gibi, ABD yardımlarıyla Türkiye'ye girmiştir. Hatta Amerikan sermayesi ile başlayarak, ABD'ye dair hemen her özellik girmiştir. Kısacası Türkiye'ye "*Amerikanizm"*

[187] *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1947 s. 1. ve 3.

girmiştir.[188] Marshall Planı kapsamında ABD'den gönderilecek yardım için Türkiye'ye ABD'den pek çok inceleme heyetleri gönderilmiştir. Bununla beraber Türkiye'den de ABD'ye Türk gruplar gönderilmiş ve bu heyetler ABD'deki teknik bilgileri öğrenmek istemişlerdir. Ancak ABD'ye gönderilen Türk heyetler Amerikan kültürüne, dolarına, yaşayışına o kadar çok özenmişlerdir ki artık Amerikalılar gibi hareket etmeye başlamışlardır. Dahası vida almak bahanesiyle bile ABD'ye gitmek istemektedirler.[189] İki ülke arasında karşılıklı gelip gitme o kadar yoğun olmuştur ki, iki memleket haritada yer değiştirecek hale gelmiştir.[190] Türk halkındaki bu Amerikan hayranlığı ülkedeki her alanda gözükmektedir. Örneğin bir Amerikalı, Türkiye'ye gezmeye gelse göreceği her yerde "*Amerikanca"* konuşulduğuna, vitrinlerde Amerikan ürünlerinin satıldığına, gazetelerde Amerikan propagandası yapıldığına şahit olacaktır. Hatta bu Amerikalı, bulunduğu yerin "*bal gibi Amerika*" olduğunu düşünecektir.[191] ABD dili, kültürü, ekonomisi Türkiye'ye o denli yayılmıştır ki, artık burası kendi benliğini yitirmiş, küçük bir ABD olmuştur. Türk bilinci ve milliliği yitirilmiş, hemen her yerde ABD'ye ait bir olgu yer almıştır. Oysa Türkiye'de olan her tabela, her ürün, her sözcük milli olmalıdır. Örneğin, Bandırma-Balıkesir demiryolundaki güzergâhta yer alan istasyon isimleri Manisa'ya kadar Fransızcadır. 23-31 Ekim 1948 tarihleri arasında gerçekleştirilen Birinci Dil Kongresi ise bu konuda hiçbir adım atmamaktadır.[192] Oysa dil, milli benliktir.

Ülkedeki genel havayı tahayyül eden *Markopaşa*'ya göre, Türk halkı için üst özelliklerle donatılmış muhteşem ırk, Amerikan vatandaşları olmuştur. Bununla birlikte

---

188 *MerhumPaşa*, 1 Kasım 1947, s. 3. "*Tam Amerikalı oldu*".

189 *Markopaşa*, 9 Aralık 1946, s. 3. "*Havacıva Madeni*".

190 *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 2. "*YER DEĞİŞTİRME*".

191 *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 2. "*Seyyah Amerikalı*".

192 *Markopaşa*, 5 Kasım 1948, s. 1. "*Dil inkılâbından bir örnek*".

Amerikan ürünleri de dünyanın en iyi ürünleri olarak kabul edilmektedir. Hatta fason Amerikan ayakkabılarının kısa zamanda yırtılmalarının sebebi, Amerikan ürünlerinin kalitesizliği değildir. Zira Amerikan ürünü kalitesiz olamaz. Ayakkabıların yırtılmasına neden olan Türk kaldırımlarıdır.[193]Bu nedenle Türk halkı da bir yandan Amerikan ürünlerine yönelirken bir yandan da Amerikalılar gibi olmaya çalışmaktadır. Hatta evlenilecek bir kadında olması gereken özelliklerin başında "*Amerikanca taklit yapmasını bil"*mek gelmektedir. Bunun yanında, kıyafetleri de yine Batılı gibi görünmelidir.[194] Aileler dahi "*Dokuz günlük bir kız çocuğu için, Fransızca ağlamasını, Amerikanca gülmesini, İngilizce viyaklamasını bilen ciddi mürebbiye*" aramaktadır. Ancak dikkat edilmelidir ki, bu mürebbiyenin bir de "*Amerikanca piyano çalmasını bilmesi*" gerekmektedir.[195] Davranış, giyim kuşam, konuşma, gülme, okuma gibi millete özgü olan, Türk kimliğinin bir parçası olan hemen her şekil, Amerikanvari olmuştur ve olması da gerekmektedir. Amerikan kültürü Türkiye'ye girmiştir ve ABD'de değişen moda algısı Türkiye'de de değişmeli, ABD ile aynı olmalıdır.[196]

Türkiye'de Amerikan hayranlığı gittikçe yükselen bir ivme kazanmıştır. *Markopaşa*'ya göre Türkler, Amerikan vatandaşlarından daha çok ABD çıkarlarını düşünür olmuştur. Örneğin, Paul Muni ve Marguerite Chapman'ın başrollerinde yer aldığı *Counter Attack* filmine Türk basınından getirilen yorumlar eleştirilmiştir. Türkçeye *Karşı Hücum* olarak çevrilen film, İstanbul Beyoğlu'ndaki İpek Sineması'nda gösterime girmiştir.[197] İkinci Dünya Savaşı sırasında yedi Alman askeriyle aynı binaya düşen iki Rus'un mücadelesinin anlatıldığı filme, özellikle *Vatan* başyazarı ve Nazım

---

193 *Merhum Paşa*, 16 Ekim 1947, s. 3. "*Yeni bir Amerikan Heyeti"*.

194 *Bizim Paşa*, 24 Haziran 1949, s. 4. "*İlan*".

195 *Alibaba*, 16 Aralık 1947, s. 3. "*Aranıyor*".

196 *Yedi-Sekiz Paşa*, 6 Mayıs 1949, s. 2. "*Moda kraliçesi ile hasbıhal*".

197 *Cumhuriyet,* 1 Mart 1947, s. 4.

Hikmet'in şiirinde de yer aldığı şekliyle Amerikan hayranlığı ve taraftarlığı bilinen Ahmet Emin Yalman'dan büyük eleştiri gelmiştir. Yalman'a göre, film Sovyet propagandası yapmaktadır. Yalman, gazetedeki köşesinden filmi jurnal etmiş ve sonrasında film yayından kaldırılmıştır. *Markopaşa* da Yalman'ın bu tavrını eleştirerek, sinema yolu ile daha önce İngiliz, Alman ve İtalyan propagandasının yapıldığını, daimi olarak da Amerikan propagandasının yapıldığını belirtmiştir. *Markopaşa,* hiçbir ülkenin propagandasının yapılmasını istememektedir. Ancak basında, Amerikan propagandası sebebiyle, ABD'nin uygun görmeyeceği filmlere dahi tahammül edilmemektedir. Oysa film, Hollywood yapımıdır ve oyuncular da zaten Amerikalıdır. Şu halde Yalman nezdinde Türk basını, Amerikan kültür ve ideallerini daha coşkulu sahiplenerek, Amerikan ülküsüyle ters düşecek filmlere eleştiri getirmektedir.[198] Gelinen nokta, *Fortune* dergisinin dahi dikkatini çekmektedir. *Markopaşa*'nın belirttiği şekilde, dergide Türkiye için, "*bir vakitler Avrupa'nın kuyruğuydu*" ifadeleri yer almıştır. Oysa *Markopaşa*'ya göre, durum artık değişmiştir: "*Türkiyeye şimdi Halk partisinin uyruğu, efendilerimizin buyruğu ve Amerikanın kuyruğu göziyle bakılmaktadır*."[199]

Markopaşa'nın Amerikan hayranlığına dair en büyük eleştirilerinden biri de radyo yayınlarına dair olmuştur. Zira radyonun günlük yayın akışında, Amerikan kültürünün ve propagandasının yansıması görülmektedir. *Markopaşa* da gazete ve radyodan yapılan ABD propagandasını, radyo yayını üzerinden hicvetmektedir:

> *"(...)-Öğle-*
> *12,45- Amerikanca taklit.*
> *-Akşam-*
> *(...) 18,15- I love you 150 milyon: Recep Peker tarafından*
> *19,00- İngilizvari, Amerikanımtırak ve Almanımsı ajans haberleri.*
> *19,30- You ar eallways in my cüzdan. Mister Yalman tarafından.*

---

198 *Markopaşa*, 7 Nisan 1947, s. 2. "*JURNAL*".

199 *Merhum Paşa*, 16 Ekim 1947, s. 2. "*Buyruk ve kuyruk*".

19,45- Yakında İstanbula demir atacak olan Amerikan donanması hakkında iğneden ipliğe malûmat. Tatlı su amirali Abidin Daver tarafından.

20,00- My darling Recep C.H.P temsil parmağı tarafından."[200]

Markopaşa'ya göre, sadece Türk halkı veya Türk basını Amerikan hayranlığı içinde değildir. Siyasiler de ABD yardımlarından yararlanabilmek için Amerikan tarzı giyinip, davranmaya başlamışlardır. Örneğin Mim Uykusuz imzalı karikatürde, Başbakan Recep Peker, Amerikan kovboyu olarak resmedilmiştir. Peker'e ait hemen her detayda Amerikan doları simgesi yer almaktadır. Karikatürle anlatılmak istenen, Amerikan yardımları için ABD'ye hoş gözükmek adına Amerikalı gibi olunmasıdır. Karikatürde yalnızca Amerikan kültürünün Türk bir siyasetçiye yansıması değil, aynı zamanda Türkiye'deki vatandaşların, Amerikan özentiliği de eleştirilmektedir. Zira Amerikan kovboyları atlara binerken, bu Amerikanvari haliyle Peker, eşeğe üstelik ters binmektedir. Ne tam anlamıyla Amerikalı olabilmiştir ne de Türk değerlerine sahiptir. *Markopaşa*'nın gözünde böyle kimseler aidiyet duygusunu yitirmiş ve gülünç durumdadır.[201]

Markopaşa ve devamında gelen gazeteler, yayınlandıkları yıllar itibariyle yaşanılan bu durumun adının, kültür emperyalizmi kavramıyla adlandırılabileceğini bilmemektedirler. Kavramın adı konmasa da Türkiye'nin algısı değişmektedir; insanlar Amerikalılar gibi olmaya çalışmakta, ülkede Amerikan malları tercih edilmekte, hatta kullanılan dil dahi "*Amerikanca"*ya benzetilmektedir. ABD kültürü, Türkiye'de o kadar egemen olmaya başlamıştır ki, Türkiye'ye gelen Amerikalı bile buranın Amerika olduğuna emindir. Oysa Türkiye, 25 yıl önce bir ulusal bağımsızlık mücadelesi vermiş, harf devrimi yapılarak dil yabancı kelimelerin etkisinden arındırılmaya çalışılmış, milliyetçilik ilkesiyle milli olanın önemi anlatılmış, yerli mallar yüceltilmek istenmiştir.

---

[200] *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 2. "*Radyo Programı*".

[201] *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 4. Mim Uykusuz Karikatürü.

Memleket topyekûn milli değerlerle donatılmaya çalışılırken, artık herkes milli olana değil, ithal olana yönelmiştir.

4.4.*Markopaşa*'da Emperyalizme Dair Genel Eleştiriler

Markopaşa ve devamındaki gazetelerde, emperyalizm kavramı iki ülkeyi ve o ülkelerin uygulamalarını işaret etmektedir. İngiltere ve ABD'nin çıkarları doğrultusunda yaptıkları her iş, attıkları her adım, emperyalist idealleriyle uyumludur. Örneğin, ABD bir ülkeye demokrasi getirmek idealindeyse, yine emperyalist amaç içindir. Bu bölümde de gazetelerin, belirli şekilde eleştirdiği yabancı askerlerin Türkiye'ye gelmesi, yabancı sermayenin yurda girmesi ya da Amerikan kültürünün Türkiye'de egemen olmaya başlaması başlıkları altında tanımlanamayan eleştiriler ele alınacaktır.

Markopaşa serisine dair elde edilen 41 sayıdan tespit edilen 25 içeriğe göre emperyalizm ve emperyalistlere dair genel eleştirilerinin başında, ABD ve İngiltere'nin kendi menfaatlerinden başka hiçbir şey düşünmeyen, genel kuralları dahi kendi lehlerine çevirecek ülkeler olduğu kabullenişi vardır. Hatta bir İngiliz'e metre yerine neden yarda[202] kullandıklarının sorulduğunda, İngiliz'in cevabı "*işimize öyle geldiği için*" olur. Dahası 91.4 cm olan yarda, Hindistan'a kumaş ihraç edilecekken 80 cm'e inerken, iplik ithal edildiğinde ise 110 cm'e çıkacaktır.[203] Ayrıca demokrasileriyle övünen bu ülkeler, demokrasi tanımını dahi kendileri lehine yapmışlardır. Örneğin ABD'ye göre demokrasi, "*atom bombası, dört uçak, beş kaçak gemisi, yüz milyon dolar vaadi, bin sekiz yüz kontrol heyeti, maydarling*" demektir.[204] *"İngiltere için dünyanın*

[202] İngiltere'de ve İngiliz Uluslar Topluluğu'nda kullanılan, 91,4 cm.lik bir İngiliz uzunluk ölçüsü birimi.

[203] *Markopaşa*, 16 Aralık 1946, s. 3. "*BİR YARDA KAÇ CM.DİR*?".

[204] *Merhum Paşa*, 1 Kasım 1947, s. 3. "*Amerikan demokrasisi nedir*?".

*İngiltere tarafından İngiltere için idaresi, Yunanistan için Yunan milletinin Yunan kralı tarafından, Yunan kralının İngiltere tarafından İngiltere için idaresi"*dir.[205]

1947 yılı mayıs ayı içerisinde İngiltere'nin 1947-1948 yılı bütçesinin belirlenmesine dair haberler basında yer almış ve bu haberlerde de İngiltere bütçesinin zor durumda olduğu belirtilmiştir.[206] *Markopaşa* ise, İngiltere'nin Hindistan'ı, Birmanya'yı, İran'ı, Mısır'ı, Filistin'i, Yunanistan'ı "*sapına kadar"* sömürdüğünü hatırlatılarak, basında yer alan haberleri hicvetmiştir. *Markopaşa*'nın eleştirilerinden anlaşılacağı gibi, *Markopaşa* yazarları için İngiltere, sömürgeci bir devlettir. Dünyada sömürgeleştirdiği onca ülke varken, müşkül duruma düşmesi mümkün değildir.[207] Bununla birlikte 4-18 Eylül 1947 tarihleri arasında bir İngiliz heyeti, kuzeyde Samsun-Giresun, güneyde Malatya-Erzincan, batıda Sivas-Erzurum ve doğuda Erzincan Şebinkarahisar-Giresun hattı boyunca Anadolu'nun çeşitli illerinde, Britanya Uluslar Topluluğu Sergisi düzenlemişlerdir. Heyetin amacı, İngiltere ve SSCB'nin, Anadolu'da nasıl algılandığını öğrenmektir.[208] İngilizler tarafından düzenlenen sergide, sömürgeleştirilen yerlerin kalkındığı, sömürge halkların yaşamlarından memnun oldukları anlatılmakta, İngilizlerin bu ülkelere demokrasi, refah götürdüğü belirtilmektedir. Oysa *Markopaşa*'ya göre, sömürge kelimesi ülkelerin "*etini yiyip, kemiğini bırakmak*" demektir.[209] İngiltere tarafından sömürgeleştirilen ülkeler refah içinde olamayacaktır.

---

[205] *Yedi-Sekiz Paşa*, 29 Nisan 1949, s. 3. "*Demokrasi*".

[206] *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1947, s. 2.

[207] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s.3. "*Zavallı İngiltere*".

[208] Ali Satan, Meral Balcı, *Bir İngiliz Diplomatın Gözünden 70 Yıl Önce Türkiye'nın Taşrası*, MUTAD, 2017; IV (1): 129-141 (ISSN 2148-6743); DOI: 10.16985/MTAD.2017130409

[209] *Malûm Paşa*, 6 Ekim 1947, s. 3. "*İngiliz Sömürge Sergisi*".

Bilinmelidir ki, *Markopaşa,* emperyalist ülkelere karşı direnmek adına gençliğe "*gerekirse kanınla mücadele et*" [210] diyen bir gazetedir. Ona göre, emperyalizmle mücadele çetin bir iştir. Ancak, Hindistan özgürlük mücadelesinin siyasi ve ruhani lideri olan Mohandas Karamçand Gandhi, emperyalizme karşı pasif bir eylem sergilemiştir. Gandhi'nin yaptığı eylem, İngiliz demokrasisinin sömürgelere verdiği tek grev hakkıdır. Bu anlamda Gandhi, *Markopaşa* için emperyalizmle mücadelede İngiltere'nin onayladığı kadar başarılıdır. Bu noktada anlaşılıyor ki *Markopaşa,* emperyalizmle ve emperyalistlerle mücadelede aktif direniş yanlısıdır. [211] *Markopaşa*'ya göre ABD, Hiroşima'ya atom bombası atmasından sonra, Mikado olarak anılan Japonya İmparatoru Hirohito'nun "*iplerini eline al*"mıştır. İngiltere'nin, Hindistan'da izin verdiği ölçüde grev yapılabilmesinin yanında, Amerikalı General MacArthur'un, Japonya'da hiçbir greve müsaade etmediği belirtilerek, Hindistan'ın bağımsızlık hareketi de eleştirilmiştir. Zira Hindistan bağımsızlığını kazanmamıştır; bağımsızlık, İngilizler tarafından Hindistan'a verilmiştir. [212] Bununla birlikte İngiltere, ülkelerin iç siyasetine müdahalelerde bulunan ülkedir. Kendi çıkarları doğrultusunda, ülkelerin iç siyasetine müdahale edip, İngiltere lehine adımlar attırmaktadır.[213]

Markopaşa'ya göre dünyada barışı tesis edecek olan BM'nin, dünya barışı adına silahsızlanma çağrısına, öncelikle "*küçük devletlerin"* riayet etmeleri istenmiştir. Bu çağrıya uyulmadığında ise, BM üyesi ülkelerin orduları, silahsızlanma çağrısını reddeden ülkeye savaş açacaktır. 138 milyonluk orduya denk olan orduyla, silahsızlanmayı reddeden ülkelere gözdağı veren BM, *Markopaş*a'ya göre riyakârca davranmaktadır. Dünyada egemenlerin oluşturduğu bir zümre vardır. Şartlar, kurallar,

---

[210] *Markopaşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1. "GENÇ ARKADAŞ".

[211] *Markopaşa*, 27 Ocak 1947, s.4. "*Nedersiniz*?".

[212] *Markopaşa*, 10 Şubat 1947, s. 3. "*Siyasî İcmâl*".

[213] *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947. S. 4. "*Biliyor musunuz*?".

genel yargılar dahi bu ülkelerin isteklerine göre şekillenmektedir.[214] Hatırlanacağı gibi Türk hükümetine göre ABD, dünya barışı için eline silah almış [215] , dost ülkedir. [216] *Markopaşa* için ise ABD, dünya barışı kuracağına dair iddialarında riyakârdır. Hatta ABD, dünya barışını değil, sadece kendi egemenliğini düşünen bir ülkedir.[217]

Emperyalist ülkeler, bir ülkeye girmek istediklerinde önce o ülkenin iç dinamikleriyle oynamaktadır. *Markopaşa*'ya göre, Türk gençliğini birbirlerine düşürenler de emperyalist İngiltere'dir. İngiltere uzun yıllardan bu yana, "*Hindistanda, Mısırda, Filistinde, Yunanistan'da*" sömürge oluşturabilmek için, iç karışıklık çıkarmış ve bu toprakların zenginliğini kendisi için kullanmıştır. *Markopaşa*'ya göre, "*sağcı yahut solcu iki taraf her türlü kalem ve fikir mücadelesi yapabilir. Fakat, faşist barbarlara taş çıkaracak şekilde*" saldırmamak gerekmektedir. Mesele, milletini sevenlerin "*hürriyet ve demokrasi*" mücadelesidir. Emperyalist ülkelerin, diğer ülkelerde yaptığı şekilde, halk birbirine düşürülmemeli, sağcılık-solculuk adı altında kavga etmemelidir. [218] Ülkelerin iç meseleleri kendi dinamikleriyle çözülmelidir. Örneğin Yunanistan'daki komünistlerle, ABD destekli hükümet yanlıları savaşmaktadır. *Markopaşa*'ya göre, Yunanistan Başbakanı Themistoklis Sofulis: "*Amerikan elbiseleri ve kunduruları giyen, maaşları dolar olarak alan, Amerikan silahlariyle techiz edilen ve Amerikan ekmeği yiyen, buna rağmen adları hâlâ Yunan olan kahraman kralcı kuvvetlerimiz, Yunanistan halkçı kuvvetlerine karşı nihai taarruza hazırlanmıştır*" şeklinde açıklamada bulunmuştur. *Markopaşa,* Yunan Başbakanı eleştirerek, ABD'nin

---

[214] *Markopaşa*, 10 Mart 1947, s. 1. "*Silâhsızlanma*".

[215] *Cumhuriyet,* 18 Mart 1946, s. 1. ve 3.

[216] *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1947, s. 1. ve 3.

[217] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1. "*Yılan Hikâyeleri*".

[218] *Markopaşa*, 17 Mart 1947, s. 1. "*Anlamıyor musunuz arkadaşlar?".*

Yunanistan iç siyasetine karıştığını, ülke dinamiklerini zedelediğini, bunu da kendi finanse ettiği Yunan ordusuyla yaptığını belirtmektedir.[219] Dolayısıyla Yunanistan ordusu bağımsız değildir.

Osmanlı İmparatorluğu, özellikle Balta Limanı Antlaşması ile İngiltere'ye tavizler vermiş ve ülkenin iç pazarını İngiltere'ye açmıştır. Bu duruma gönderme yapan *Markopaşa*, imparatorluk döneminde vatanı sömürgeleştirmeye çalışanların İngilizler, şimdi ise ABD olduğunu söylemektedir. Bilindiği gibi Hindistan, İngiltere sömürgesiyken, 1947 yılında bağımsız hale gelmiştir. Türkiye ise, Hindistan gibi sömürge ülke olmamıştır. Ancak *Markopaşa*'ya göre, Amerikan emperyalizminin Türkiye'de olması, ülkenin sömürgeleştirilmesiyle aynı anlamdadır. Bu yönüyle ele alındığında, *Markopaşa*'da kavramsal olarak emperyalizm, sömürgecilik ayrımının yapılmadığı da anlaşılmaktadır.[220] *Markopaşa*, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1947 yılına değin, yabancı memleketlerin Türklere ve Türkiye'ye dost olmadığını belirtmektedir. *Markopaşa* yazarlarına göre, yabancı memleketler sömürgecidir. Amaçları Türk milletinin "*postunu*" paylaşmaktadır.[221] Türkiye'ye dost gözüken ülkelerin, tarihin her döneminde Türkiye için tek amaçları sömürmektir. 1947'de de Türkiye, ABD ile dost gözükmektedir. Bu dostluğa karşı Türk halkı dikkat etmelidir.[222]

Bu bölümde ele alındığı şekliyle *Markopaşa*, emperyalizme ve emperyalist olarak tanımladıkları ABD ile İngiltere'ye, hemen her alanda muhalefet etmiştir. Bu bazen yabancı askerlerin yurda girişi, bazen yabancı sermayenin ülkeleri "*uşak*" etmesi, bazen Türk halkının Amerikanlaşması, bazen de bağımsız konular üzerinden olmuştur.

---

[219] *Alibaba*, 16 Aralık 1947, s. 1. "*Nihaî taaruz*".

[220] *Markopaşa*, 12 Mayıs 1947, s. 4. "*Markopaşa Dert Dinliyor*".

[221] *Merhum Paşa*, 25 Ekim 1947, s. 1. "*Milletin postunu paylaşıyorlar*".

[222] A.g.e.

Markopaşa, açık bir ifadeyle İngiltere'nin sömürgeci devlet olduğunu belirtmiştir. Ancak bu noktada gazete yazarlarının kavramsal olarak sömürgecilik ile emperyalizmi birbirinden ayırmadığı görülmektedir. ABD'nin, Türkiye'ye sermayesini sokması, askerlerini göndermesi, kendi kültürünü empoze etmesi de *Markopaşa*'ya göre sömürgeciliktir. Oysa, en net örneğiyle İngiltere'nin Hindistan'daki uygulamaları sömürgeciliktir. Zira Hindistan'da yönetim İngiltere'dedir. Yönetilen yerin adı dahi Britanya Hindistanı'dır. Ancak, ABD'nin ülkeler üzerinde yaptığı uygulama, modern bir hâkimiyettir, sermaye ihracatıdır. ABD, dünyaya siyasi, ekonomik, kültürel ve söylemsel gücünü yaymak arzusundadır.

Markopaşa'da incelenen başlık altında ele alınan yazılar göz önünde bulundurularak, ABD ve İngiltere'nin var olan emperyalist politikaları nedeniyle Türkiye'nin dostu olamayacağı, bunun Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana yaşanan olaylarla ortada olduğu anlatılmakta ve Türk milleti uyarılmaktadır. İki emperyalist ülke, kendi menfaatleri doğrultusunda kararlar alıp, ülkelerin yönetimine müdahale etmektedir. Bu, Yunanistan'daki iç savaşta da İngiltere'nin dünyaya iplik pazarlamasında da açıkça ortadadır. Türkiye, kendi iç dinamikleriyle kendine yetebilecek bir ülke iken, özellikle Amerikan yardımları sebebiyle ülkeye girişleri normal görülen heyetlere bu denli izin verilmemelidir. ABD ve İngiltere, Türkiye'nin kaynaklarını paylaşmak isteyen iki emperyalist ülkedir. Kamuoyunda ABD'nin dost olarak propagandasının yapılması, yabancı ülkelerin menfaatlerinedir. Zira Türkiye'yi hiçbir dönemde dost görmeyen ülkeler, ilk fırsatta Türkiye'nin kaynaklarını sömürecektir.

4.5. *Markopaşa*'da Emperyalizm ve Emperyalistleri Destekleyenlere Dair Eleştiriler

Markopaşa'da emperyalizm ve emperyalizmi destekleyen Türk siyasetçi, gazeteci, kanaat önderine karşı muhalif duruş, ulaşılan 41 sayıdaki 25 içerikten elde edilen sonuca göre hem çok belirgin hem de çok sivri bir dille oluşturulmuştur. *Markopaşa*'ya göre örneğin, *Vatan* yazarı ve Amerikan hayranı Ahmet Emin Yalman, *Ulus* yazarı Falih Rıfkı Atay ve *Cumhuriyet* yazarı Abidin Daver, emperyalist ülkeleri öven "*mister*"lardır. *Markopaşa* yazarlarına göre, emperyalist ABD'yi destekleyenler, İkinci Dünya Savaşı sırasında da ya Almanya'yı ya da İngiltere'yi desteklemiştir.

Hatırlanacağı gibi Türkiye, İkinci Dünya Savaşı başlarında müttefik devletlerin yanında yer almıştır. Ancak Almanya'nın, 1943 yılında müttefiklere karşı güçlenerek Türk sınırlarına yaklaşmasıyla Türkiye, Almanya'ya yakın bir tutum sergilemiştir. Propaganda konusunda deneyimli Almanya ise savaş sırasında Türkiye gibi ülkelerden öğrenci kabul etmek, ekonomik antlaşmalar yapmak ve basın heyetlerini kabul etmek gibi faaliyetler yürütmüşlerdir. Bu faaliyetlerin amacı, Türk basınında Almanya lehine yayınların olmasını sağlamaktır. Türkiye'den 1935 yılında Almanya'ya yapılan ilk ziyarette *Cumhuriyet*'ten Abidin Daver, *Milliyet*'ten Ahmet Şükrü gibi isimler yer alırken, 1939'daki ikinci gezide Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın ve Yunus Nadi bulunmaktadır. Türk gazetecilerinin Almanya'ya son gezileri ise 1942 yılında gerçekleşirken, tüm bu gazetecilerde Almanya lehine tutum gelişmiştir. Bununla birlikte Türk gazetecileri ülkelerine davet eden sadece Almanya olmamıştır. 1940 yılında Fransa ve İngiltere ortak bir gezi düzenlemiştir. Bu geziye de *Cumhuriyet* başyazarı Nadir Nadi, *Ulus* başyazarı Falih Rıfkı Atay, *Tanin* başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, *Tan* başyazarı Zekeriya Sertel gibi isimler katılmıştır. Yalçın, gezi sırasında İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye güvenebileceklerini belirtmiştir. 1942 yılında ise bu kez ABD ve İngiltere Türk gazetecilerini davet etmiş ve *Vatan* sahibi ve başyazarı olarak Ahmet

Emin Yalman, *Tan* başyazarı Sertel, *Yeni Sabah* başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, *İkdam* başyazarı Abidin Daver ve *Ulus* yazarı Ahmet Şükrü Esmer ABD'ye gitmişlerdir. Beş kişilik Türk heyetinin başkanlığını ise İngiltere hayranı Hüseyin Cahit Yalçın üstlenmiştir. İngiliz Dışişleri ise Sertel hariç Türk gazeteciler için olumlu görüş bildirmiştir (Karagöz Kızılca, 2004:8-18).

Markopaşa, Türk gazetecilerin ve siyasetçilerin hangi devirde hangi ülkelere yakınlık gösterdiklerini unutmamış bu durumu daimi olarak eleştirmiştir. *Markopaşa*'ya göre, "*kul kalemler ve köle muharrirler*",[223] her dönemde Türkiye yerine devrin egemen yabancı devletlerini destekleyenlerdir ve asıl dertleri de Türkiye değildir. Memleket menfaatlerini düşünmeyen hemen herkesin ilk amacı, güçlü emperyalist ülkelerin yanında yer alarak, daha fazla para kazanabilmektir. *Markopaşa*'da belirtildiği şekliyle, Türkiye'nin siyasal geleceğine dair önemli kararları alanlar "*nasıl oluyor da bu kadar şahsiyetsiz, bu kadar haysiyetsiz, bu kadar uşak ruhlu"* davranabilmiştir? Neden kamuoyunu yönlendirenler, devrin şartlarına göre yabancı ülkeleri desteklemiştir? *Markopaşa*'ya göre, "*Türkiye'yi her devirde başka bir ülkeye yaklaştıran uşak ruhlular, Türk değildir, Türk milletiyle bağları kalmayan*" kimselerdir.[224]

Markopaşa, Türk basınında yer alan *Son Posta, Tanin, Cumhuriyet, Vatan, Akşam, Ulus, Memleket* gazetelerini ve Ankara Radyosu'nu dikkatli şekilde takip etmiştir. Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Cahit Yalçın ve Falih Rıfkı Atay ise sıklıkla eleştirdikleri yazarlar arasındadır. *Markopaşa*'ya göre "*laf ebesi gazeteler*", ABD için söylenmedik güzel laf bırakmamıştır.[225] Bu bölümde *Markopaşa*'nın emperyalizm ve emperyalistlere hayranlık duyanlara dair eleştirileri incelenecektir.

---

[223] *Markopaşa*, 12 Mayıs 1947, s. 1. "*Satılmıştır*".

[224] *Alibaba*, 16 Aralık 1947, s. 1. "*Uşak Ruhu*".

[225] *Markopaşa*, 12 Mayıs 1947, s. 2. "*İstanbul Gazeteleri Filoyu nasıl karşıladılar?"*.

Markopaşa'da Türk basınının emperyalist ülkelere olan tavrı gazetenin ikinci sayısında baş sayfadan belirtilmiştir. Buna göre, Türk basınında çalışabilmek için bir gazetecinin yapması gerekenler; "*Yunan milletinin refah ve saadeti, istiklâli için Yunanistanı işgal eden İngiliz ordusunun feragat ve fedakârlığından bahset"*mek,*"İngilterenin; Yunanistanın saadeti için bu orduya ne kadar sterlin harcadığını elifi elifine yaz"*mak*, "Amerikanınkora'da beslediği orduyu öv"*mek,*"Fakir ve müstakil Çin milletini ihya etmek için, Çin topraklarını çiğneyen Amerikan askerlerinin çizmelerinden söz etme"*ktir.[226]*Markopaşa*'daki ifadelerden de anlaşılacağı şekliyle, İngiltere de ABD de ülkeleri işgal etseler, onları destekleyen Türk gazeteciler muhakkak olacaktır. Zira basının önemli bir kısmı, kendi çıkarını düşünen, her dönem kim güçlü gözükürse o ülkeye yakın duran haldedir. Örneğin 1948 yılı içerisinde Ankara Üniversitesi'ne bağlı Gazetecilik Enstitüsü kurulacağı haberi yayınlanmıştır. Ancak *Markopaşa'*nın merak ettiği bir konu vardır: "*gençlere gazetecilik mektebinde neler okutulacak, neler öğretilecek*"tir. Gazete, enstitüyle ilgili sorduğu soruya yine kendi cevap vermektedir: "*Amerikaya yardakçılık, hükümete şaşakçılık ve halka lâklâkçılık*". *Markopaşa* için basın, ABD yanlısı tutum sergilemektedir. Basının bu haline ise gazeteciler neden olmuştur. Yeni yetişecek gazeteciler de eski gazeteciler gibi olacaklardır.[227]

Markopaşa'nın basına dair genel eleştirileri gazeteye, "*Hangi cepheden gelirse gelsin, emperyalizmin aleyhindeyiz*" açıklaması yaptırmıştır.[228] Bu açıklamaya neden olan ise, ABD eski Ticaret Bakanı Henry Wallace'in, Amerikan yardımlarının yeni bir

---

[226] *Markopaşa*, 2 Aralık 1946, s. 1. "*Ah! Bir baş muharrir olsam*".

[227] *Alibaba*, 9 Aralık 1947, s. 2. "*Hukuku baytariye*".

[228] *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 1. "*Hangi cepheden gelirse gelsin, emperyalizmin aleyhindeyiz*".

dünya savaşına neden olabileceği[229] açıklamasına, Türk basınının Amerikalılardan daha şiddetli tepki vermesidir. Zira hatırlanacağı gibi, Türk hükümetine göre ABD, dünya barışı için eline silah almıştır.[230] *Markopaşa*, Wallace için gazetelerde yer alan manşetleri ele alarak, Wallace'e karşı kullanılan ifadelerin, İngiltere Başbakanı Churchill tarafından da kullanıldığını söylemiştir. Ancak *Markopaşa*'ya göre, bir yabancı emperyalist olarak Churchill'le ağız birliği etmek suç sayılmamaktadır. Wallace de Churchill de yabancı devlet politikacılarıdır. Türk basını ise kendi hükümetini eleştiren bakana ABD'den daha çok düşman olmaktadır. *Markopaşa* için Türk hükümeti ve basını çıkarına göre emperyalistlerle dost olmaktadır. Oysa emperyalizmin cephesi, iyisi yoktur, tüm emperyalistlere karşı durulmalıdır.[231]

21 Nisan 1947 tarihinde *Cumhuriyet*'in baş sayfasında, Ankara Radyosu'nun ve Türk basınının, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardıma geniş yer vermediği belirtilmiştir. *Markopaşa* da *Cumhuriyet*'in bu tutumunu eleştirerek, yardım lehine pek çok haber yapıldığını belirtmiştir. Ancak *Markopaşa*'ya göre yardımlar lehine yapılan haberler yeterli değilse bir de "*kına gecesi*" yapılmalıdır.[232] *Markopaşa*'ya göre Türk basını, Amerikan yardımları lehine geniş haber yapılmadığı için kendini eleştirir hale gelmiştir. Adeta aralarında Amerikan yardımlarının propagandasını yapmak için yarış vardır.[233] Ayrıca radyo, 15 Aralık günü yaptığı yayında, "*Amerikadan dün gelen sayın misafir…le söze başlamış*", ikinci haberde ise Ankara'ya 14 Aralık tarihinde gelen Amerikalı'dan söz etmiştir. *Markopaşa* ise bir Türk radyosunda, Türkiye'den bir haberin dahi yer

---

229 *Cumhuriyet,* 10 Nisan 1947, s.1. ve 3.

230 *Cumhuriyet,* 18 Mart 1946, s. 1. ve 3.

231 *Markopaşa*, 28 Nisan 1947, s. 1. "Hangi *cepheden gelirse gelsin, emperyalizmin aleyhindeyiz*".

232 *Markopaşa,* 5 Mayıs 1947, s. 2. "*Kına gecesi*".

233 *A.g.e.*

almamasının, '*insâf*' edilecek bir durum olduğunu belirtmiştir. *Markopaşa*'ya göre, basındaki ABD yandaşlığı en üst noktaya ulaşmıştır. En önemli haberlerin ilk olarak verildiği radyoda, ABD'lilerden ilk haberlerde söz edilmesi, ABD yandaşlığı için dahi abartılmıştır.[234]

Radyonun bu tutumuna karşılık gazeteler de İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth ile Prens Philip Mountbatten'ın düğününü ilgiyle takip etmiştir. Zira düğün, gazetelerin baş sayfasında yer almıştır. 20 Kasım 1947 tarihinde Elizabeth'in evleneceği kişiyi, hangi kriterlere göre seçtiğiyle başlayan haberler, 24 Kasım 1947 tarihine kadar devam etmiştir. [235] Haberlerin içeriklerinde ise Elizabeth'in gelinliğinin modeli, düğüne kimlerin katıldığı ve düğünün "*muhteşem*"liği anlatılmıştır. Basın, bu düğüne kendi iç meselesiymiş gibi büyük bir ilgi göstermiştir. Türk basınının İngiltere Kraliçesinin düğününe bu denli ilgi göstermesi, *Markopaşa*'nın ise eleştirisine neden olmuştur. Ancak *Markopaşa*'ya göre, İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın, Prenses Elizabeth'in düğününe ilgi göstermesi, eleştiriye daha açık bir durumdur.[236]

Markopaşa'da sadece gazeteciler ve basın değil, siyasetçiler de emperyalist ülkelere şirin gözükmek adına adım atmışlarsa eleştirilmişlerdir. Hatırlanacağı gibi, Amerikan yardımı kapsamında Türkiye'ye gelecek Amerikan filosunu karşılamak için İstanbul'da hazırlıklara büyük önem verilmiş, şehir temizlenmiş, 21 pare top atışı gerçekleştirilmiştir. [237] Hazırlıkların başında ise vali Lütfi Kırdar yer almıştır. *Markopaşa* da valinin, Amerikan filosu için bunca hazırlık yapmasını eleştirerek, kendisini Amerikan bahriyelisi gibi resmetmiştir. Zira filo için bunca hazırlık yapmanın

---

234 *Markopaşa*, 24 Aralık 1948, s. 4. "*İNSAF!"*.

235 *Cumhuriyet,* 20-21-22-24 Kasım 1947, s. 1 ve 3.

236 *Markopaşa*, 10 Şubat 1947, s. 2. "*Kralî aşk"*.

237 *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1947, s. 1. ve 3.

amacı Amerikalılara hoş gözükmektir. Kırdar da Amerikalı gibi giyinerek kendini filoya hoş göstermek arzusundadır.[238]

Markopaşa'daki emperyalistleri övenlere eleştirilerde, baş kısmı belki de *Vatan* yazarı Ahmet Emin Yalman'a ayırmak gerekmektedir. Öncelikle bilinmelidir ki *Markopaşa*'ya göre *Vatan*, "*Amerika hizmetinde Türkiyede çıkar"*. Ayrıca gazetenin Türkçe olarak, Türk halkı için yayınlanmasına da gerek yoktur. *Markopaşa*'ya göre *Vatan*, Amerikan emperyalizminin basındaki en güçlü destekçisidir. Türk halkına, Türkiye'ye hizmet etmeyen, ABD çıkarları için yayınlanan gazetedir.[239] Bununla birlikte, *Vatan* başyazarı Ahmet Emin Yalman da "*Simsar*"dır. Zira,*"kırk yıllık sevgilisi Misis Dolar uğruna çevirdiği dolaplar"* bilinmektedir.[240] Hatta Yalman'ın ABD hayranlığı ve sevgisi o kadar büyüktür ki, ABD'den borç para almak dahi Yalman'a göre şereftir.[241] *Vatan*'ın ABD yanlısı yayın yapmasına ise, her devirde bir başka emperyalist ülkeye methiyeler düzen Ahmet Emin Yalman neden olmaktadır.[242] *Markopaşa,* her fırsatta Yalman'ın önceki yıllarda hangi ülkeye yakınlık duyduğunu hatırlatmış, hatta Ahmet Emin Yalman'ın 23 Temmuz, 2,4,7,14,15,25,26,27 Ağustos, 1,15 Eylül ve 10,12,23,29 Teşrinievvel[243] 1919 tarihlerinde *Vakit*'te yer alan yazılarını yayınlamıştır. Yalman bu yazılarda, ABD'yi *"sevindirmek"* için Ermenistan'a toprak verilmesini, İngiltere'yi "*memnun etmek"* için şarkta Kürt yönetiminin oluşturulmasını,

---

238 *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947, s. 2. Mim Uykusuz Karikatürü.

239 *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 3. "*Mühim ilân*".

240 *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1. "*Sana tapıyorum*".

241 *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 4. "*BORÇ PARA ALMANIN DA ŞEREFİ PAYLAŞILAMAZMIŞ*".

242 *Merhum Paşa*, 16 Ekim 1947, s. 3. "*Paranın harekete getirdiği dertli kalplerin heyecanı Vatan ve Dolar*".

243 Ekim ayı

"*kurtuluş ve istiklâl hulyalarına veda"* ederek, İngiltere ve ABD karşısında istiklal sözünün bile ağza alınmamasını, "*istiklâli yalnız başına idame ettiremeyecek Türkiyenin"* Amerikan mandasına girmesini ve Amerikan mandasında olan Türkiye'nin "*İngiliz müşteriyi de kollamak için"* İngiltere ile ticaret yapmasını savunmuştur. Yalman'ın, Mustafa Kemal Atatürk'ün kurtuluş mücadelesini ateşlediği 1919 yılına ait yazılarının değiştirilmeden verildiği yazı, Ahmet Emin imzasıyla bitirilmiştir. *Markopaşa*'ya göre Yalman, Milli Mücadele'ye destek vermeyen ve hemen her dönemde yabancı bir memlekete tutunmaya çalışan, Türkiye'nin tek başına bağımsızlığına inanmayan isimdir. 1919 yılında da yabancı memleketler lehine yazan Yalman, 1947 yılında da aynı şekilde yazmaktadır. Yalman'ın Amerikan mandacılığını savunan tavrı, *Markopaşa*'nın hatırlatmasıyla değişmemiştir.[244] Bununla birlikte Yalman, "*İngilterenin orta ve yakın şarkta tamamiyle çekilmeğe ve bu sahalarda yaşayan cefa görmüş milletlerin istiklâl ve emniyetlerine saygı göstermeğe dünden razı olduğunu*" da belirtmiştir. *Markopaşa*'ya göre, "*Hindistanda onbinlerin üzerine ateş açılması, Mısırda millet dostu talebelerin makineli tüfeklerle biçilmesi, Filistinde Araplarla Yahudilerin birbirlerine boğazlatılması, Yunan milletinin birbirine kırdırılması, İran hudutlarına İngiliz petrol kumpanyalarının kârını sağlamak için tümenler yığılması*" olaylarını gerçekleştiren İngiltere'nin, bu ülkelere nasıl saygı göstermeye dünden razı olacağı sorgulanmaktadır. *Markopaşa* için Yalman, İngiltere'nin "*milyonların bağrını delen kanlı mızrağını vatan adlı kağıttan çuvala sığdırmaya"* kalkmaktadır.[245] *Markopaşa*'ya göre Ahmet Emin Yalman, ABD lehine o kadar çok yazı yazmıştır ki, kendisi Amerikan vatandaşlarından daha iyi bir Amerikan vatandaşı olmuştur. Bu nedenle Yalman, 1948 yılında gerçekleştirilecek olan ABD cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmak istese sorun yaşamayacaktır. Zira

[244] *Markopaşa*, 13 Ocak 1947, s. 2. "*Dün neler yazmışlardı*".

[245] *Markopaşa*, 2 Aralık 1946, s. 4. "*MIZRAK ÇUVALA GİRMEZ*".

cumhurbaşkanlığının ilk şartı olan ülke vatandaşı olma gerekliliğini, Yalman zaten çoktan yerine getirmiştir.[246] Bununla birlikte Türkiye'de milletvekili olmak istemeyen Yalman, "*bağımsız bir gazeteci olarak serbest tenkit yapabilmek için Amerikaya bağlanmış*"tır ve "*belki, Amerikan Parlâmentosuna girmek*" arzusunda olacaktır. Türk gençlerine de seslenen Yalman, demokrasi için öncü olmak isteyenlerin "*Amerikan sermayesinin misyoneri olmasını"* salık vermektedir.[247]

Ahmet Emin Yalman için eleştirilerini ağırlaştıran *Markopaşa*, Hasan Saka hükümetinin programını beğenmese de Yalman'ın, programın "*ecnebi ihtisas ve sermayesi*" üzerine kurulmasından dolayı hükümeti mazur görmesini eleştirmiştir. *Markopaşa'*ya göre Yalman'ın bu tutumu, "*yatakta inci gerdanlık vaadi alan bir kadının metresinin bütün kusurlarını, zaaflarını affedişi gibi*"dir. Zira Yalman, Türkiye'nin Amerikan müstemlekesi[248] olacağı vaadini aldığı için, Saka hükümetinin parti programını mazur görmektedir.[249]

Markopaşa'nın Ahmet Emin Yalman'dan sonra eleştirdiği bir diğer isim ise Falih Rıfkı Atay'dır. *Markopaşa*'ya göre, Atay da emperyalist ülkelere hayrandır. Bununla birlikte hükümet yanlısı yazılarıyla meşhurdur. Zira Atay, *Ulus*'taki 23 Ocak 1947 tarihli yazılarında Londra'dan ilettiği ilk haberde, Türkiye'nin ekonomik durumunun İngiltere'den iyi olduğu belirtilmekte, ikinci haberde *Time* dergisinde yer alan Türkiye'nin kendi isteğiyle demokratikleşmesinin anlatıldığı makaleye yer verilmekte ve üçüncü haberde de İngilizlerin Türkiye'de yürürlüğe giren 7 Eylül kararlarını "*Yabancı Gözile*" olumlu şekilde değerlendirmesi anlatılmaktadır.

---

[246] *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947, s. 4. "*Biliyor musunuz?".*

[247] *Hür Markopaşa*, 16 Mayıs 1949, s. 1. "*AH O GÜZEL GÜNLER!".*

[248] Sömürgesi

[249] *Merhum Paşa*, 25 Ekim 1947, s. 2. "*Proğramın neresini beğenmiş*".

Markopaşa'ya göre ise, Türkiye'yi Ürdün ve Irak'ta olduğu kadar[250] bağımsız görmek isteyen İngiltere'den böyle haberler beklenmektedir. Hatta daha sonrasında Amerikan sermayedarlarını arkasına alan basın da böyle haberler yapacaktır. Ancak Türk milleti ülkenin sorunlarını "*bu satılmış yabancı gazetecilerden*" daha iyi bilmektedir. İngiltere'ye hayran olarak nitelenen Atay, Türk hükümetinin başarısını İngilizlerin gözünden onaylamaktadır. Bu nedenledir ki Atay, ülkesinin sorunlarına yabancılaşan, hükümet lehine yazan bir gazetecidir.[251] Hatta *Markopaşa*'ya göre, Ahmet Emin Yalman, Falih Rıfkı Atay ve CHP için "*dolar, istiklâlin yoludur"*.[252] *Markopaşa*'nın belirttiği şekliyle ABD, CHP için yeryüzündeki cennettir. Zira ABD'den sağlanan yardım parasıyla hükümet yönetimine devam edebilmektedir. Buna göre,*"CHP'liler Amerika yer yüzünde cennet olmasa, ona öyle dört elle de sarılmayacak"*tır.[253]

Markopaşa'da sıklıkla eleştirilen gazetecilerden biri de *Tanin* sahibi ve başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Yalçın da tıpkı Ahmet Emin Yalman gibi ABD hayranı, kişisel menfaatini düşünen biridir. Yalman da Yalçın da Amerikan askerlerine, ABD dolarına hayrandır. Türkiye veya Türk halkıyla ilgili olan hiçbir değer, bu iki gazeteci için önemli değildir.[254]

Markopaşa'ya göre Türkiye'nin bağımsızlık algısı emperyalistler karşısında 1924 yılından 1947 yılına değin değişmeler göstermiştir. İlk olarak "*İstiklâlimizi çiğnetmeyeceğiz*" şiarı, 1924 yılında "*Aman birader, Amerika gelip bizi imar etmedikçe imkân yok. Yaşasın Amerika*" sözüne, 1939 yılında "*Aman birader, bu makine devrinde Almanyanın yardımı olmadan, kalkınmamıza İmkân yok. Yaşasın Almanya*", 1941'de

---

[250] *Markopaşa*, 25 Kasım 1947, s.1 "*İstiklal*"

[251] *Markopaşa*, 17 Şubat 1947, s. 1. "*Yabancı Şahit Yalancı Şahit*".

[252] *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 1. "*Dolar Marşı*".

[253] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 4. "*Yer yüzünde Cennet*".

[254] *Markopaşa*, 12 Mayıs 1947, s. 1. "*Amerikan Filosuna Mersiye*".

"*Aman birader, bu uçak bomba devrinde, İngilterenin yardımı olmadan doğrulamayız. Yaşasın İngiltere*" ve 1947 yılında da "*Aman birader, bu atom devrinde Amerika elini uzatmazsa, belimizi doğrultamayız. Yaşasın Amerika*" sözüne dönüşmüştür. Türk siyaseti bağımsızlık hakkında yıllar içinde değişimlere uğramıştır. Ancak bu değişim, daimi olarak bir ülkenin yüceltilmesi ve o ülkenin yanında yer almayla şekillenmiştir.[255] 1947 yılında dünyada güçlü gördükleri devlet ABD olan Türk siyasetçi ve gazeteciler, bugün de Amerikancı olmuşlardır. Adeta ABD lehine şarkılar söyleyen bu orkestrada; kemanda Falih Rıfkı Atay, kemençede Hasan Saka, kanunda Mümtaz Ökmen, darbukada Cevdet Kerim, klarnette Sökmensüer, zurnada Behçet Kemal yer almıştır.[256] Dahası Başbakan Recep Peker ile Amerikan askerlerine, ABD'ye hoş gözükebilmek onları güldürebilmek adına tüm marifetlerini sergilemişlerdir.[257] Hatta soytarılık yapmışlardır.[258]

Markopaşa'da bu bölümde ele alınan eleştirilerin ana konusu, Amerikan yardımları ve bu yardımları savunan Türk basını ile siyasetçilerine dair eleştiriler olmuştur. *Markopaşa*, emperyalizm ve emperyalistleri savunanlara dair yaptığı eleştirilerde, Türk basınının 1946-1950 yılları arasındaki genel çerçevesini çizmektedir. Basın, tek bir ağızdan Amerikan yardımlarını, Amerikan sermayesini, Amerikan mallarını, Amerikalı olan hemen her şeyi övmek çabasındadır. *Markopaşa* ise bu

---

[255] *Markopaşa*, 5 Mayıs 1947, s. 1. "*Siyaset panaroması*".

[256] *Ulus* başyazarı Falih Rıfkı Atay, Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen, Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer ve şair Behçet Kemal Çağlar.

[257] *Markopaşa*, 19 Mayıs 1947, s. 2. "*Amerikan Bahriyelileri şerefine verilmiş görülmedik festival*".

[258] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 4. Mim Uykusuz Karikatürü: "*Güler yüzlü bir karşılama töreni*".

çabayı, "*satılmışlık", "uşaklık", "kölelik"* olarak adlandırmaktadır. Emperyalist ülkelerin peşine takılanlar *Markopaşa* için, memleketlerini değil, kendilerini düşünen dolar düşkünü kimselerdir.

Markopaşa'ya göre, Türkiye'de bir grup insan vardır ve bu insanlar tarih boyunca güçlü gördükleri her ülkenin peşine takılmıştır. Bu anlamda *Markopaşa,* yazılarında daima ismi geçirilerek eleştirilen isim, *Vatan*'ın sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'dır. Yalman'ı *Ulus* yazarı Falih Rıfkı Atay, *Tanin* yazarı Hüseyin Cahit Yalçın takip etmektedir. Adı geçen gazete ve gazeteciler haricinde emperyalist ülkeleri öven ve yakınlık gösteren siyasiler de *Markopaşa*'da eleştirilmiştir. İçişleri Bakanı Sökmensüer'den, Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı'ya kadar, ABD'ye yakınlık gösteren siyasetçiler de *Markopaşa*'nın sivri dilli eleştirilerine maruz kamıştır.

Bilindiği üzere, 1914'te Çanakkale Savaşı sırasında boğazdan düşman gemisi geçmesin diye direnilirken, 1 Mayıs 1947 günü Çanakkale halkı boğazdan Amerikan gemileri geçti diye "*bayram etmiştir*."[259] Basında muhalif-hükümet yanlısı ayrımı yapılmadan ABD beğenisi baş göstermiştir. Hatta Amerikan yardımlarının dünyayı savaşa sürükleyeceğini belirten Amerikalı eski bakan, kendi ülkesinde Türk basınında olduğu kadar eleştirilmemiştir. Wallace'in komünist olduğunu ispatlamak adına İngiltere Başbakanı Churchill'in konuşmasına dahi manşetten yer verilmiştir.[260] Basında yer alan ABD'ye dair hemen her haberin başına "*dost"* sıfatı getirilmekte ve Türk halkına bu yakınlığın "*öteden beri"* olduğu anlatılmaktadır.[261] *Markopaşa* ise Türkiye'yi, ABD ile dost edenlerin geçmişte aynı dostluğu, Almanya ve İngiltere'ye de gösterdiklerini hatırlatmıştır. Çünkü bu kişiler güçlü olan devletin yanında yer alıp, kendi istiklallerini oluşturamayacak kişilerdir. *Markopaşa*'da kişilerin, gazetelerin

[259] *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1947, s.1.

[260] *Cumhuriyet,* 19 Nisan 1947, s. 1. ve 3.

[261] *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1947, s. 1.

açıkça ve sivri bir dille eleştirilmelerinin sonuçları ise gazete ve yazarları için ağır olmuştur. Deyim yerindeyse başlarına gelmeyen kalmamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MARKOPAŞA'NIN BAŞINA GELENLER

Markopaşa, Türk basınının haber anlayışından ve dilinden farklı olarak sivri dilli bir mizah anlayışına sahiptir. Bir önceki bölümde de ortaya konduğu gibi kurum ve şahıs isimleri yayınlanan yazılarda açıkça dile getirilmektedir. İsimleri açıkça yazılarak hicvedilen bu kişiler de gazeteye defalarca dava açmış ve gazete mahkûm olmuştur. Gazete, 19 Mayıs 1947 tarihli 22. sayısında hakkında açılan davalar nedeniyle kapatılmıştır. Bu sırada *Markopaşa* taklitçiliği başlamış, 'Paşa' unvanıyla gazeteler yayınlanmıştır.

26 Mayıs 1947 tarihinde ise *Merhum Paşa*'nın yayınlanmasıyla yeniden *Markopaşa* kadrosu bir araya gelmiştir. *Markopaşa*'nın kapatılmasından bir hafta sonra, *Merhum Paşa* adıyla yeni bir gazetenin kurulması ise, yazarların gazete kapatılmasına karşı hazırlıklı olduklarını göstermektedir. Ne var ki *Merhum Paşa* yayınlandıktan iki gün sonra, 28 Mayıs 1947 tarihinde Sabahattin Ali gözaltına alınarak tutuklanmıştır. *Markopaşa* kadrosu da 8 Eylül 1947 tarihinde *Malûm Paşa*'yı yayınlayana kadar sessiz kalmıştır.

Markopaşa'nın başına gelenler bu kadarla sınırlı kalmamıştır. *Malûm Paşa* adı ile yayınlanmaya devam eden gazete, sorumlu müdürü Orhan Erkip tarafından, Bedii Faik ile işbirliği yapılarak sağcılar adına yayınlanmaya başlamıştır.[262] 11 Ekim 1947 tarihli *Malûm Paşa*'daki "ifşa Ediyoruz" başlıklı yazıda, Orhan Erkip, *Markopaşa* yazarlarını hedef almış ve "komünist" olmakla suçlamıştır. Ancak bu yazı haricinde, gazetede yer alan diğer tüm yazılar yine *Markopaşa* yazarlarının arşivlerinde olan yazılardır.

[262] *Medet*!, 26 Haziran 1950, s. 2.

Malûm Paşa'yı "çalan" Orhan Erkip, 16 Ekim 1947 tarihli *Markopaşa*'yı da ele geçirmiştir. Artık bir yanda Sabahattin Ali idaresindeki *Merhum Paşa* yayınlanmaktayken, diğer yanda da Orhan Erkip idaresinde *Markopaşa* yayınlanmaktadır. Basın alanında tam bir 'paşalar' karmaşası yaşanmıştır. Zira *Merhum Paşa, Markopaşa* yayınlanırken diğer yandan da taklitçi *Lalapaşa, Cerrahpaşa* da yayınlanmaktadır. Üstelik bu gazeteler de yazım şekli olarak *Markopaşa*'yı taklit etmektedir.

Paşaların bu denli karışmasından rahatsızlık duyan Sabahattin Ali ise 25 Kasım 1947 tarihinde bambaşka bir adla *Alibaba*'yı yayınlamaya başlamıştır. Artık *Markopaşa* okuyucusunun adresi *Alibaba*'dır. Ancak, kullandığı dili ve mizah anlayışı nedeniyle hakkında dava açılan *Alibaba* da bu baskılara fazla direnemeyip, 16 Aralık 1947 tarihli dördüncü sayısıyla kapanmış ve Sabahattin Ali yeniden tutuklanmıştır.

Cezaevinden çıktıktan sonra Sabahattin Ali, basın sektöründen uzak kalarak bir kamyon satın almış ve taşımacılık işine girmiştir. Ali, Türkiye'de yaşadığı baskılar nedeniyle taşımacılık sebebiyle gittiği Edirne üzerinden yurt dışına çıkmak arzusundadır. Ancak onu yurt dışına götürecek Ali Ertekin tarafından katledilmiştir (Akt.Çukurkavaklı, 1978:366-370). Sabahattin Ali'nin yurt dışına gitme hazırlığı yaptığı dönemde ise Aziz Nesin, Truman Doktrini'ni eleştirdiği "*Nereye Gidiyoruz*" adlı broşür nedeniyle Bursa'da sürgüne gönderilmiştir. Rıfat Ilgaz ise tüberküloz hastalığı nedeniyle tedavi altındadır. *Markopaşa* ve yazarları artık dağılmıştır.

10 ay yayınlanmayan *Markopaşa,* İkinci dönemine 29 Ekim 1948 tarihli birinci ya da 1(35). sayısıyla yeniden başlamıştır. Sayının 1 (35). şeklinde belirtilmesiyle, *Markopaşa*'nın ilk dönemine vurgu yapılmış, *Merhum Paşa* ve *Malûm Paşa* adlarıyla da olsa 35 sayı yayınlandığı hatırlatılmıştır. İkinci döneminde 16 sayı yayınlanabilen *Markopaşa*'ya yeniden davalar açılmış ve kapatılmasına karar verilmiştir. Sahibi ve yazı işleri müdürü olan Rıfat Ilgaz ise tutuklanmıştır. Böylece gazetenin ikinci dönemi

de son bulmuştur. Rıfat Ilgaz'ın cezaevinde olması, gazetecilerinin baskıya uğramasına rağmen *Markopaşa* yeniden yayınlanmaya hazırlanmış ve 1 Nisan 1949 tarihinde 36+16-1 sayısı ile yayınlanmıştır.

Sayılarını böyle belli etmeleri, *Markopaşa*'nın ilk iki devrine atıfta bulunmak içindir. İlk sayısının toplatılması ve hemen ardından kapatılmasıyla *Markopaşa*'nın üçüncü devri daha başlamadan son bulmuştur. Gazete, bundan sonrasında *Yedi-Sekiz Paşa, Bizim Paşa, Hür Markopaşa* ve *Medet!* isimleriyle devam etmiştir.

5.1.*Markopaşa*'nın İlk Döneminde Yaşadığı Zorluklar, Baskılar ve Davalar

Başlarken, *Markopaşa*'nın yaşadığı zorluklar, baskılar ve davalar denilerek ne kastedilmiştir bunu açıklamak gerekir. Zorluklar olarak adlandırılanlar, *Markopaşa*'yı basacak bir matbaanın bulunmaması ve dağıtılmasındaki güçlüklerdir. Öte yandan siyasiler ve basın tarafından siyasal baskılara maruz kalmıştır. Örneğin, Necip Fazıl Kısakürek tarafından hedef gösterilerek, halkın bu komünist gazeteye karşı vazifesini yapması istenmiştir.[263] Yahut milletvekili Cemil Barlas tarafından, meclis kürsüsünden "kökü dışarıda"[264] olmakla suçlanmıştır. Bunun yanında gazetede yer alan yazılardan dolayı da hakkında davalar açılmıştır. Belirtilenler ışığında *Markopaşa*'nın, Sabahattin Ali'nin ölümüne değin süren ilk dönemi ele alınacaktır. *Markopaşa,* yayınlanırken yaşadığı zorlukları ve baskıları gazetede okuyucularıyla paylaşmıştır. Aziz Nesin de *Medet!*'te "Markopaşa Meselesi" köşesinde yaşanılanları anlatmıştır.

Emek matbaasında basılan *Markopaşa*'nın ilk sayısından itibaren incelenmeye başlandığında, öncelikle gazetenin yaşadığı dağıtım güçlüğü ortaya çıkacaktır. Aziz Nesin, gazete basılmadan iki gün önce gazetenin satışını yapacak bayii Fazıl Ünverdi ile

---

263 *Büyük Doğu,* 13 Aralık 1946.

264 4 XII 1946, *Tutanak* dergisi cilt 3, dönem VIII, s. 17-18.

anlaşmıştır. Ancak gazete basılıp da kendisine geldiğinde Ünverdi, hiçbir neden göstermeden *Markopaşa*'yı dağıtma işinden vazgeçmiştir. Bunun üzerine Nesin, dört bin gazeteyi İstanbul'da *bağıra bağıra* satmış ve iki bin tanesini de taşrada satışa göndermiştir.[265]

Markopaşa'nın 2 Aralık 1946 tarihli ikinci sayısı, ilk sayısından farklı olarak Tan matbaasında basılmaya başlanmıştır. Bu sayının son sayfasında ise "Sabotaja uğradık" başlığıyla *Markopaşa*, bayii sorununu okuyucusuyla paylaşmıştır. Yazıda umulandan daha büyük bir ilgi gördüklerini, ancak bayilerin gazetelerinin satışını yapmaya yanaşmadıklarını bildirmişlerdir. Bunun yanında *Markopaşa* kadrosu, yaşanılan zorluklara rağmen, gazeteyi maddi manevi tüm imkânlarıyla yayınlayacaklarını da bildirmişlerdir.

Markopaşa'ya okuyucu tarafından ilgi artmış ve gazete 9 Aralık 1946 tarihli üçüncü sayısında 20 bin adet basılmıştır (Akt.Çukurkavaklı, 1978:92). Bu sırada *Markopaşa*'ya olumsuz ilk tepkiler de gelmeye başlamıştır. Mecliste "Altı ilde İlân edilmiş olan Sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması hakkında başbakanlık tezkeresi" konusunun görüşüldüğü 4 Aralık 1946 tarihli 12. birleşimde, CHP Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas, *Markopaşa*'yı işaret ederek 'kökü dışarıda' ifadesini kullanmıştır.[266]

> "*Markopaşa'nın siyasal gülmecesinin etkisi öylesine büyük olmuştu ki, daha ikinci sayısı yayınlanır yayınlanmaz, Büyük Millet Meclisi'nde iktidar partisinin önemli bir konusu haline getirilmiştir. Altışar ay uzatılarak altı buçuk yıl sürmüş olan sıkıyönetimi, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erişinden bir yıl sonra, yine bir altı ay daha uzatmak isteyen iktidar, daha ikinci sayısı yeni çıkmış Markopaşa gazetesini gerekçe olarak öne sürüyordu*"(Nesin, 1973:56).

Markopaşa'nın kamuoyu önünde hedef gösterilmesine sadece meclisteki vekiller değil, basın da katkıda bulunmuştur. *Tanin'*in, 13 Aralık 1946 tarihli yayınında yer alan

---

[265] *Medet!*, 26 Nisan 1950, s. 3.

[266] 4 XII 1946, *Tutanak* dergisi cilt 3, dönem VIII, s. 17-18.

"İki Dergiye Gösterilen İnfial" başlıklı haberde, *Markopaşa* ve *Ses*'in uygunsuz neşriyatları sebebiyle üniversite gençleri tarafından toplanarak yırtıldığını belirtilmiştir. Bununla birlikte, Necip Fazıl Kısakürek'in 13 Aralık 1946 tarihli *Büyük Doğu* dergisinin 58. sayısında "Komünistler" başlığıyla bir yazı yer almıştır. "Muhbir" imzasıyla yayınlanan yazıda, halk açıkça *Markopaşa*'ya karşı kışkırtılmıştır:

" *Tan isimli ana gemilerinin batışından sonra, komünist gazete ve mecmuaları, bir zaman şaşkın, boynu bükük, perişan ve imkânsız kalmışlar, hatta kendilerini sükûta vardırmışlardı. Fakat şimdi bu minik hücum botlarının, ana gemiden mahrum da olsalar, bir filotila nizamı içinde birdenbire harekete geçtiklerini görüyoruz. Bu hücum botlarının isimlerini sayalım: 1- Marko paşa 2- Gün 3- Ses 4- Yığın 5- Sendika*

(...)komünist zümrenin nasıl bir devirde ve ne yapmak sevdasında bulunduğunu, sirasile, devlete, millete, hükümete, gençliğe ve halka haber verir; ve bu âni kemiyet kalabalığına, sonderece pilanlı bir teşebbüs gözile bakılmasını tavsiye ederiz. Biz kendimize düşen vazifeyi yerine getirmeğe çalışırken, bu mevzuda, devletin, milletin, hükümetin, gençliğin ve halkın da vazifelerini görmek istiyoruz"

Şekil 13. 9 Aralık 1946 *Markopaşa*

9 Aralık 1946 tarihli üçüncü sayıda, karikatürist Mim Uykusuz da *Markopaşa*'nın üzerindeki baskıları gösteren karikatür çizmiştir. Karikatürde, *Markopaşa'da* yayınlanan yazıların sıkıyönetim tarafından uzun uzadıya incelenmesi anlatılmıştır. *Markopaşa*, öyle uzun uzadıya incelenmektedir ki, bekleme süresinde insanlar yok olup gitmektedir.

Markopaşa'nın 16 Aralık 1946 tarihli dördüncü sayısında, gazetenin yaşadığı baskı sorunları okuyucuyla paylaşılmıştır. Üçüncü sayfada, "Dikkat" başlığı ile yer alan yazıda, kendilerine her gün tehdit mesajlarının geldiğini belirten *Markopaşa* yazarları, aynı mesajların matbaalara da gittiğini ve gazeteyi basacak matbaa bulmakta

zorlandıklarını belirtmişlerdir. Tüm güçlüklere rağmen gazeteyi basan matbaaya[267] da teşekkür etmişlerdir.

Aziz Nesin ise matbaa sorununu *Medet!*'in 30 Nisan 1950 tarihli üçüncü sayısında şöyle açıklamıştır:

> "*Gazeteyi* Tan matbaası*nda bastırıyorduk. Dördüncü sayı baskı makinesine verildi, fakat makineden çıkardılar, basmadılar. (...)* Tan matbaası*nın malûm şekilde yırtılışından sonra, Halil Lütfi'nin haklı olarak gözü korkmuştu. (...) Çaresiz, makineden sayfaları aldık. Bütün matbaaları dolaştım, hemen çoğu işsiz olduğu halde, MARKOPAŞA'yı basmak istemiyorlardı.* Tan matbaası*nın yıktırılışı hepsinin gözünü korkutmuştu. Afişleriz yırtılmıştı. Bir çok vilâyetlerde aleyhimize mitingler yaptırılıyor, resimleri gazetelere konuyordu. Sonradan öğrendik ki, polis de matbaalara gazetemizin basılmaması için tenbihlerde bulunmuş*."

Markopaşa'nın yayınlanmasındaki matbaa sorunu ise Aziz Nesin'in belirttiği şekliyle anlatmakla bitecek türden değildir. Zira gazeteyi basmayı kabul eden matbaa dostları Nazım Berksoy da olsa iki katı para istemektedir.[268]

Markopaşa'ya tehditler ise bu dönemde başlamıştır, gazetenin adresine içinde tabanca, bıçak resimleri olan mektuplar gönderilmekte ve bu mektuplarda yazarların öldürüleceği söylenmektedir. Dahası bu mektuptan sonra *Markopaşa* idarehanesine gece vakti baskın yapılmış ve idarehanede bulunan Aziz Nesin gözaltına alınmıştır. Nesin'i şiddet kullanarak sorgulayanlar ise İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir ve polis muavini Kemâl Aygün'dür.[269]

Aziz Nesin'in gözaltına alınmasıyla gazetenin 23 ve 30 Aralık 1947 tarihlerinde yayınlanması gereken sayıları, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in gözaltında olmalarından

---

[267] *Markopaşa'*nın 16 Aralık 1946 tarihli dördüncü sayısı, Emek matbaasında dizilmiştir.

[268] *Medet!*, 30 Nisan 1950, s. 3.

[269] *Medet*!, 3 ve 7 Mayıs 1950, s.3.

dolayı yayınlanamamıştır. Nesin, gözaltında 17 gün boyunca[270] fiziksel, sözlü ve psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Ancak bu alıkonulmayı neden yaşadığını anlayamamıştır. Kendi deyimiyle de o tarihten sonra iflah olmamış, sürekli takip edilmiş, baskı, şiddete maruz kalmış, mahkemelerde yargılanmış, hapse girmiş ve sürgün edilmiştir.[271]

Markopaşa'nın 16 Aralık 1946 tarihli dördüncü sayısında yer alan "Ayıp" başlıklı yazıda, Cemil Barlas'a "kökü dışarıda" suçlaması üzerinden cevap verilmiştir. Ancak Barlas'ın adı açıkça yazıda geçmemektedir. Öte yandan, aynı sayıda "Topunuzun köküne kibrit suyu" başlıklı yazıda, Barlas'ın adı açıkça belirtilerek şu ifadelere yer verilmiştir:

> *"— Milletvekili Cemil Sait Barlas'a pulsuz mektup —*
>
> *Sayın demeye dilim varmıyor sana. Yabancı ideoloji diye bir garibe icat eylediniz. Bütün dünya size pabuçlarıyla güldü. Bugün sayenizde maskaraya dönen demokrasiyi, acaba bey pederiniz mi icat etmişti?*
>
> *Yabancı sermayeye, kapılan ardına kadar açarak, kul köle oldunuz. Buna karşılık fikre ve ilme gümrük duvarlar çektiniz. Bu marifetleriniz yetişmiyormuş gibi, şimdi de bir kök tutturmuşsunuz: Kökü dışarıda, kökü içerde, kökü havada ve sizler gibi kökü suda... Çok muzip adamsın vesselam, nerden bulursun bu acaiplikieri?*
>
> *Şu kalemi tutan elim, yeryüzünde hiçbirşey yapamamış bile olsa, seçimde sana oy vermediği için en kutsal görevini yapmış sayılır.*
>
> *Neden bizim kökümüz dışarıda? Biz hürriyetin yüzüne çul mu örttük? Biz, cebimizde firar pasaportları ve sahte nüfus kâğıtları mı taşıyoruz? Cüzdanlarımızda yabancı bankaların hesap defterleri mi var?*
>
> *Ellerim mutludur Cemil Sait Barlas, sana oy vermediler.*
>
> *Neden kökümüz dışarıda? Tapuları karımızın üzerine yapılmış apartmanlarımız mı var? Biz bu millete, uşaklarımızla, dalkavukluklarımızla, metreslerimizle mi bağlıyız? Biz bu vatana, apartmanlarımızın oturduğu toprak parçasıyla mı bağlıyız?*
>
> *Ellerim mutlu Cemil Sait Barlas, sana oy vermediler.*
>
> *Biz örneğini çok gördüğümüz, hergün kulağımıza bir haberi uçurulan, dayak, yağma, talan, ölüm, zindan ve sürgün bahasına da olsa, milletin çıkarına olan gerçekleri söyleyeceğiz. Bunun için mi kökümüz dışarıda?*

---

[270] Aziz Nesin 3 Ocak 1947 tarihinde emniyetten salıverilmiştir.

[271] *Medet*!, 7 Mayıs 1950, s. 3.

Ellerim huzur içinde, sana oy vermediler Cemil Sait Barlas?

Yasama dokunmazlığının arkasına gizlenip, size taş atmadığımız halde üzerimize sıçratmak istediğiniz iftiralarınız boşunadır. Millet, verdiğiniz afyonlara karşı bağışıklık kazandı, yutmuyor artık!

Bizim ne yasama dokunulmazlığımız, hatta sayenizde ne de yasal dokunulmazlığımız var. Bütün gayretlerinize rağmen, millet, kökü çürük olanları da, kökü kurtlu olanları da, köksüz olanları da biliyor.

Ellerim rahattır Cemil Sait Barlas, sana oy vermediler!

Vatan, millet, namus gibi kutsal kelimelerin, anlamlarıyla değil, yalnız sözleriyle milleti, en duyarlı yerinden avlamak isteğiyle, keselerine ve çıkarlarına köle yapmak isteyen ve bize kökü dışarıda diyenlerin kökleri kurusun, topunuzun köküne kibrit suyu!

Ellerim mutlu...

Ellerim... Ya sen Cemil Sait Barlas?"

Aziz Nesin'e ait olan yazı[272] nedeniyle, *Markopaşa*'nın sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Sabahattin Ali'ye, "hükümetin manevî şahsiyetine hakaret" suçu oluşturması gerekçesiyle, basın savcısı Hicabi Dinç tarafından, 16 Aralık 1946 tarihinde dava açılmıştır. Gazetenin sayısı ise sıkıyönetim tarafından toplatılmıştır. Bu tarihte bir "büyük tutuklama" dalgası başlatılmış, aralarında Dr. Şefik Hüsnü, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Aziz Nesin, Yusuf Ahıskalı, ressam Faris Erkman gibi isimlerin olduğu elliye yakın kişi tutuklanmıştır. Ayrıca *Markopaşa*'nın da yer aldığı birçok dergi, gazete ve matbaa da kapatılmıştır (Nesin,1998:158). Sabahattin Ali, 17 gün gözaltında tutulduktan sonra, 2 Ocak 1947 tarihinde salıverilmiştir (Saydur, 2013:295). Yaşanılan bu tutuklamalar kuşkusuz, çok partili demokrasiye geçişte sola karşı siyaset alanının kapatılmak istenmesiyle alakalıdır. Zira Türkiye'nin, ABD'nin yanında yer alabilmesi için Yunanistan'da olduğu gibi "iç kızıl tehlike"ye ihtiyacı vardır. Türkiye, iç kızıl tehlikesini hükümet eliyle yaratmıştır. Bunu da Türk sol aydınlarının sosyalist parti kurmalarına göz yumarak sağlamıştır. Türk solu, hükümetin kendini ABD'ye "iç siyasette Sovyet yanlıları var" şeklindeki acındırmasını görememiştir. Esat Âdil Müstecaplıoğlu, 14 Mayıs 1946'da hükümetten aldığı izinle Türkiye Sosyalist Partisi'ni

[272] Saydur, 2013:44.

kurmuştur. Truman Doktrini antlaşmasına giden süreçte ise ABD ile yakın ilişkiler kurulmuş, doktrin kapsamında yardım alınacağı belli olmuştur. Türk solu için tehlike çanları ise çalmaya başlamıştır. Zira mecliste komünist oldukları düşünülen yayınlara ve kişilere büyük bir eleştiri yapılmaya başlanmış, sonunda ise Türk solunda yer alan Esat Adil Müstecaplıoğlu, Aziz Nesin, Dr. Şefik Hüsnü, Yusuf Ahıskalı gibi isimlerin olduğu elliye yakın aydın tutuklanmıştır. Türk hükümeti, kendi eliyle kurduğu "iç kızıl tehlike"yi yine kendi eliyle etkisizleştirmek istemiştir (Berkes, 1997:365-369).

Markopaşa nezdinde Sabahattin Ali'ye açılan davada, Ali, yazının kendisine ait olduğunu açıklamakta ve gazeteler Ali'nin sözlerini yayınlamaktadır:

> "*Bunun tokat vuran bir adama elin kırılsın demekten farkı yoktur. Yazımda imâen ve telmihen Büyük Millet Meclisi veya onun üyeleri zikredilmiş değildir. Bu yazı ile Millet Meclisi üyeleri arasında nasıl bir irtibat tesis edildiğine hayretteyim. Zaten iddianameye geçen parça yanlış alınmıştır*"[273]
>
> "*Yazının başlığında sarahaten Cemil Sait Barlas'a hitap edilmekte ve yazının içinde de altı yerde yine Cemil Barlas ismi zikredilmektedir. Bana bir vatandaşa yapılacak, hakaretin en ağırını yapan ve hiç sebep yokken 'kökü dışarıda' diyene karşı, sadece kendimi müdafaa ettim.*"[274]

Sabahattin Ali'nin, yazıyı kendisini yazdığını belirtmesinin aksine savcılık, yazıyı Aziz Nesin ve Ali'nin birlikte yazıklarını iddia etmiştir. Nesin ise hem kendisinin hem de Sabahattin Ali'nin ceza almasını önlemek için, yazının kendisiyle alakası olmadığını "*yazıyı Sabahattin Ali'nin yazdığını, kendisinin sadece eski harflerle yazılmış olan yazıyı mürettipler okuyamadığından yeni harflere çevirip mürettiphaneye verdiğini*" açıklamıştır.[275]

İkinci celsesi 10 Mart 1947 tarihinde yapılan davada, 44/66 esas ve 47/130 karar sayılı kararla Sabahattin Ali dört ay hapis ve 66 lira 60 kuruş da para cezasına mahkûm

---

[273] *Vatan*, 16 Şubat 1947, s. 1.

[274] *Tasvir*, 18 Şubat 1947, s. 1.

[275] *Vatan* ve *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1947.

olmuştur.[276] Ali'nin avukatları Mehmet Ali Cimcoz ve Mülhime Gökbudak, hükmü temyiz etmiş, ancak Yargıtay'ın kararı onaylamasıyla 28 Mayıs 1947'de Ali tutuklanmıştır.[277] Aziz Nesin ise davadan beraat etmiştir.

Sabahattin Ali 2 Ocak, Aziz Nesin ise 3 Ocak 1947 tarihinde emniyetten salıverilmiş ve hemen gazetenin beşinci sayısını 6 Ocak 1947 tarihinde yayınlamışlardır. Gazetenin ilk sayfasındaki "Markopaşanın Tebliği" başlığı ile Cemil Barlas'ın "kökü dışarıda" ifadesini eleştirerek, bunun kendilerine karşı yapılan saldırı olduğunu belirtmişlerdir. Yine aynı sayfada "Mecburî istirahat" başlığıyla yer alan yazıda da Nesin ya da Ali'nin emniyetteki anıları anlatılmıştır.

23 ve 30 Aralık 1946 tarihlerinde yayınlanması gereken sayıların Ali ve Nesin'in gözaltında olmaları sebebiyle yayınlanamamış olması, *Markopaşa* taklitçiliğini gündeme getirmiştir. Gazete de bu durum için okuyucularını, "Sahtelerinden sakınınız!" başlığıyla ilk sayfada yayınladıkları yazı ile uyarmışlardır.

Markopaşa'nın beşinci sayısı Emek Basımevi'nde dizilmiş ve bir dava da gazeteye bu nedenle açılmıştır. Basın Kanunu 3. maddesine göre vilayete beyanname verilmesi gerekirken,[278] verilmemiştir. Yine Basın Kanununun 9. maddesinin son fıkrasına muhalif davranılması nedeniyle de *Markopaşa*'ya dava açılmıştır. Sabahattin Ali ise yargılandığı davada, basımevinin tam bir matbaa özelliği taşımadığını, sadece mürettiphaneden ibaret olduğunu ve işletmenin mülkiyetinin devredildiğini ifade etmiştir. *Markopaşa* bu davadan beraat etmiştir.[279] Rıfat Ilgaz ise bu sırada, öğretmenlik yaptığı Boğazlayan Ortaokulu'nda hastalanarak, 2 Ocak 1947 tarihinde İstanbul

---

[276] *Cumhuriyet,* 1 Mart 1947, s. 1 ve 3.

[277] *Akşam*, 29 Mayıs 1947, s. 1.

[278] *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1947, s. 3.

[279] *Tanin*, *Akşam* ve *Tasvir*, 18 Şubat 1947, s. 1.

Validebağı Sanatoryumu'nda tedaviye alınmıştır. Gazetenin, 3 Şubat 1947 tarihli dokuzuncu sayısında kadroya katılabilmiştir.

Dokuzuncu sayının manşet haberi "Alibaba ve kırk Haramiler-Divanhaneden röportaj" başlığıyla yayınlanmıştır. Yazıda, CHP'nin bir parti-hükümet sistemi içinde, halka bilgi aktarmadan dilediği gibi, ülkeyi yönettiğine dair eleştiriler yer almıştır. Bu haber nedeniyle de *Markopaşa*'ya bir dava daha açılmıştır. Matbuat Kanununun 30. maddesine dayandırılarak açılan davada Sabahattin Ali, "*Yazıda müphem ve suizannı bir nokta olmadığını, kimseye hakaret kasti olmadığını, Harami'den maksat hırsız ve soyguncu olmayıp, gizlilik kastedildiği, parti divanı toplantılarının gizli yapılması ve divan azasının kırk kişiden terekküp etmesi dolayısiyle bu şekilde bir espri yaptığını, Ali Baba'nın da gizli toplantıya girmeye muvaffak olmuş muharrir olduğunu*" [280] belirtmiştir. Dava sonucunda ise Ali'nin beraatına karar verilmiştir.[281]

Markopaşa, yayınlanma sürecinde ne kadar büyük zorluklar yaşandığını 10 Şubat 1947 tarihli gazetenin 10. sayısında ilk sayfadan '*Islaha çalışırken'* başlığıyla yayınladıkları yazı ile anlatmıştır:

> " (…) *İstanbulun bütün matbaaları mintarafillâh (!) veya mintarafil iktidar Markopaşayı basmazlar.*
>
> *Yazılarımız okunmuyor, baskı fena, kilişeler çıkmıyor, bütün bunların hepsini biliyoruz. En yüksek baskı fiyatı vererek, hattâ yüz suyu dökerek ancak bu kadarını çıkarabiliyoruz.*
>
> *(...) Markopaşa da Halk Partisine döndü. Her sayı bir az daha ıslah edelim derken, bir az daha berbatlaşıyor. Bütün zorluklara rağmen Halk Partisine benzememeğe çalışacağız"*

Markopaşa, yayınlanma süreciyle ilgili yaşadıklarını okuyucuyla paylaşamaya devam ederken, 24 Şubat 1947 tarihli 12. sayısının ilk sayfasında,"Korkuyoruz" başlıklı yazıda gazetenin tehdit edildiğini belirtilmiştir. Gazete idarehanesine gelen her mektuba, yeni bir mahkeme celbi geldi endişesiyle baktıklarını anlatan *Markopaşa*

---

[280] *Tanin*, 28 Şubat 1947, s. 1.

[281] *Vatan*, 4 Mart 1947, s. 1.

yazarları, korktuklarını, ancak doğru bildiklerini söylemeye devam edeceklerini belirtmişlerdir.

Gazete yayınlanmaya devam ederken, hakkında açılan davalardan gazetenin yargılanmasına da devam edilmiştir. Ne var ki, bu sırada *Markopaşa* aleyhine gösteriler de başlamıştır; bir yandan *Markopaşa* sayıları yırtılırken,[282] *Markopaşa* nüshalarını Eskişehir'e taşıyan Toros Ekspresi'ne saldırı girişimi olmuştur.[283] Turancı *Altın Işık* dergisi ise üniversitelileri *Markopaşa*'ya karşı eyleme davet ederek gazeteyi tehdit etmiştir (Cantek, 2001:74-75).

Tüm bu protesto ve tehditler altında yayınlanmaya devam eden *Markopaşa*, 10 Mart 1947 tarihli 14. sayısının son sayfasında "Markopaşa Ansiklopedisi" köşesindeki "Biliyor musunuz?" başlıklı yazıda, 13 sayıda 24 matbaa değiştirdiklerini açıklamıştır. Yazıda ayrıca *Ulus* yazarı Falih Rıfkı Atay ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

> "*Falif Rıfkı'nın apartmanlarından aldığı hava parasile ve zaruret içinde geçindiğini biliyor musunuz*?"

Atay, bu ifadeler üzerine *Markopaşa*'ya hakaret suçlamasıyla dava açmış ve basına bir mektup yazarak dava gerekçesini açıklamıştır:

> "*Bir Türk vatandaşının apartıman veya apartımanları olması ayıp değildir. Fakat benim hiçbir apartımanım, gelir getirici hiçbir mülküm yoktur. Bir fikir ve dava gazetesinin başında bulunduğum için, bir de iftira katılarak teşhir edilmek istenilişimden maksad ne olduğu meydandadır. Bu gazeteyi mahkemeye verdim*."[284]

Atay'ın dava açmasına neden olan yazıyı, *Markopaşa*'nın sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak Sabahattin Ali üstlenmiştir. Ali, mahkemede yazıyı mizah maksadıyla kaleme almış olduğunu, başka bir kasıt bulunmadığını belirtmiştir.[285] Ancak Atay'ın avukatı Kemal Oram, "*Sabahattin Ali'nin yazısının hakaret kasdile yazılmış*

---

[282] *Cumhuriyet*, 25 Mart 1947, s.1. ve 3.

[283] *Ulus*, 25 Mart 1947, s. 1.

[284] *Cumhuriyet*, 13 Mart 1947, s.1 ve 3.

[285] *Akşam*, 9 Nisan 1947, s, 2.

olduğunu ve cezalandırılması ile Kızılay'a teberru edilmek üzere ayrıca 10.000 lira manevi tazminata mahkûm edilmesini istemiştir. Savcılık ise, Milli Korunma Kanununa göre suç sayılan hava para alma isnadında hakaret kasdının mevcut olduğunu, yazılarının maksadının Falih Rıfkı'yı siyasi mevkiinde lekelemek olduğunu söyleyerek",[286] Ali'nin cezalandırılmasını istemiştir.

Ali ise duruşmada, " *(...) Sadece tezatlar, garibeler, imkânsızlıklar biraraya getirilerek mizahi bir tesir yapmaktan başka hiçbir gaye gütmiyen bir latifeden ibaret yazıda hakaret kastinin bulunmayacağı izaha muhtaç bir keyfiyet değildir. Falih Rıfkı'nın bunu vakar, haysiyet ve şeref kırıcı bir hakaret telakki etmesi de yanlıştır"* sözleriyle beraatını istemiştir.[287] Mahkeme, TCK'nin 482. maddesinin son fıkrası gereğince Ali'yi 3 ay hapis, 100 lira para cezası ve 1000 lira da tazminat ödemeye mahkûm[288] etse de cezası ertelenmiştir.[289]

Aziz Nesin ise davayı ve dava sonucunu farklı şekilde değerlendirerek, bu davanın haklarında açılan ilk dava olduğunu, Sabahattin Ali'nin 1000 lira ödemeye mahkûm olduğunu belirtmiştir.[290] Sabahattin Ali, kovuşturmaya uğradığı için 17 Mart 1947 tarihli *Markopaşa*'nın 15. sayısında yazı işleri müdürü değişmiştir. Görev için İstanbul Şehir Tiyatrolarında figüran olan Mücap Nedim Ofluoğlu'na teklifte bulunulmuştur:

> *"(...) Aziz Nesin'le tanışmamızın, dost olmamızın sonucu bana "Markopaşa'da Sabahattin Ali'nin bıraktığı neşriyat müdürlüğünü alır mısın?" dediler. galiba biraz da para alacağı düşüncesiyle (...) teklifi kabul ettim, neşriyat müdürlüğünü aldım*"(Akt.Çukurkavaklı, 1978: 143).

---

[286] *Tasvir*, 9 Nisan 1947, s, 1.

[287] *Ulus*, 15 Nisan 1947, s. 1. ve 3.

[288] *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1947, s. 1. ve 3.

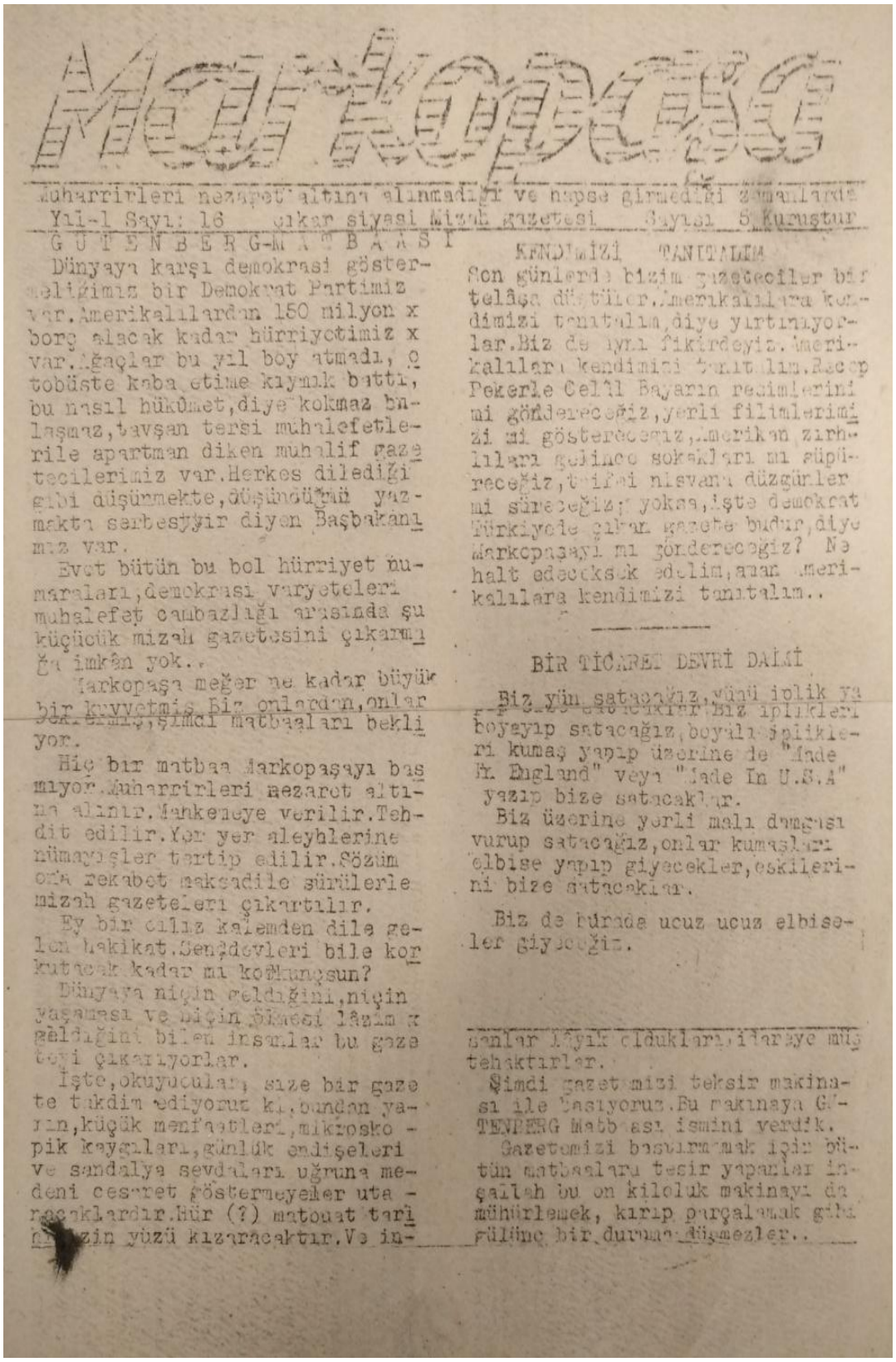
[289] *Ulus*, 29 Nisan 1947, s. 1. ve 3.

[290] *Medet!*, 14 Mayıs 1950, s. 2.

Markopaşa, bu sayının ilk sayfasında yer alan "Asmak lâzım, kesmek lâzım!" başlıklı manşette yer alan yazıyla, bir grup üniversite öğrencisini, profesörleri ve rektörleri eleştirerek, bu kişilerin *Markopaşa*'yı linç etmek istedikleri şeklinde kurmaca bir olay anlatılmıştır. *Markopaşa*'nın bu yazıyla amacı açık şekilde, gazetenin tehdit edildiğini ve kendilerinin kamuoyunda komünist gösterilerek linç edilmeye çalışıldıklarını anlatmaktır. Anlatılan kurmaca olay akıllara Tan matbaası baskınını getirmiştir. Zira 4 Aralık 1945'te Tan matbaasına da aynı şekilde saldırı olmuştur. *Markopaşa* da bu yazıyla kendilerine yönelik her an benzer bir saldırının olacağını belirtmiştir.

Bu sayıdan sonra 24 ve 31 Mart tarihlerinde yayınlanması gereken sayılar, Aziz Nesin'in Truman Doktrini'ni eleştiren, "Nereye Gidiyoruz" başlıklı broşüründen dolayı tutuklanması ve matbaalara, gazeteyi basmamaları yönünden baskı yapılması nedeniyle yayınlanamamıştır. Ancak gazeteyi yayınlama çabaları sürmektedir. Haluk Yetiş, Sabahattin Ali'ye yazdığı mektuplarda bu konuyu gündeme getirmiş, hemen her şeyi denediklerini anlatmıştır (Ali, 1997:108).

5.1.1. Gutenberg Matbaası Devrede

Muharrirleri nezaret altına alınmadığı ve hapse girmediği zamanlarda
Yıl-1 Sayı: 16 çıkar siyasi Mizah gazetesi Sayısı 5 kuruştur

GUTENBERG-MATBAASI

Dünyaya karşı demokrasi göstermeliğimiz bir Demokrat Partimiz var. Amerikalılardan 150 milyon x borç alacak kadar hürriyetimiz x var. Ağaçlar bu yıl boy atmadı, otobüste kaba etime kıymık battı, bu nasıl hükûmet, diye kokmaz bulaşmaz, tavşan tersi muhalefetlerile apartman diken muhalif gazetecilerimiz var. Herkes dilediği gibi düşünmekte, düşündüğünü yazmakta serbestiyiz diyen Başbakanımız var.

Evet bütün bu bol hürriyet numaraları, demokrasi vaziyetleri muhalefet cambazlığı arasında şu küçücük mizah gazetesini çıkarmağa imkân yok..

Markopaşa meğer ne kadar büyük bir kuvvetmiş. Biz onlardan, onlar bizlerdenmiş, şimdi matbaaları bekliyor.

Hiç bir matbaa Markopaşayı basmıyor. Muharrirleri nezaret altına alınır. Mahkemeye verilir. Tehdit edilir. Yer yer aleyhlerine nümayişler tertip edilir. Sözüm ona rekabet maksadile sürülerle mizah gazeteleri çıkartılır.

Ey bir cılız kalemden dile gelen hakikat. Sen devleri bile korkutacak kadar mı korkunçsun?

Dünyaya niçin geldiğini, niçin yaşaması ve niçin ölmesi lâzım geldiğini bilen insanlar bu gazeteyi çıkarıyorlar.

İşte, okuyucular, size bir gazete takdim ediyoruz ki, bundan yarın, küçük menfaatleri, mikroskopik kavgaları, günlük endişeleri ve sandalya sevdaları uğruna medeni cesaret gösteremeyenler utanacaklardır. Hür (?) matbuat tarihinin yüzü kızaracaktır. Ve inanlar büyük olduklarına, ilâraya mü tehaktırler.

Şimdi gazetemizi teksir makinası ile basıyoruz. Bu makinaya GUTENBERG Matbaası ismini verdik.

Gazetemizi basmamak için bütün matbaaları tesir yapanlar inşaallah bu on kiloluk makinayı da mühürlemek, kırıp parçalamak gibi çirkin bir duruma düşmezler..

KENDİMİZİ TANITALIM

Son günlerde bizim gazeteciler bir telâşa düştüler. Amerikalılara kendimizi tanıtalım, diye yırtınıyorlar. Biz de iyi fikirdeyiz. Amerikalılara kendimizi tanıtalım. Recep Pekerle Celâl Bayarın resimlerini mi göndereceğiz, yerli filimlerimizi mi göstereceğiz, Amerikan zırhlılara gelince sokakları mı süpüreceğiz, trafiği nizamı düzgünler mi süreceğiz; yoksa, işte demokrat Türkiyede çıkan gazete budur, diye Markopaşayı mı göndereceğiz? Ne halt edeceksek edelim, onlar Amerikalılara kendimizi tanıtalım..

BİR TİCARET DEVRİ DALİ

Biz yün satacağız, yünü iplik ya [illegible] iplikleri boyayıp satacağız, boyalı ipliklerı kumaş yapıp üzerine de "Made İn England" veya "Made İn U.S.A" yazıp bize satacaklar.

Biz üzerine yerli malı damgası vurup satacağız, onlar kumaşları elbise yapıp giyecekler, eskilerini bize satacaklar.

Biz de burada ucuz ucuz elbiseler giyeceğiz.

Şekil 14. 7 Nisan 1947 *Markopaşa*

Markopaşa sayılarını basacak matbaa bulamamasından dolayı, 7 Nisan 1947 günü 16. sayısı, gazete çalışanlarının "Gutenberg Matbaası" adını verdikleri teksir makinesiyle basarak yayınlanmıştır. İki yaprak olarak basılan sayının, sayfalarının arkası ise beyaz kalmıştır. *Markopaşa* başlığının altında ise "*Muharirrileri nezaret altına alınmadığı ve hapse girmediği zamanlar çıkar. Siyasi mizah gazetesi. Sayısı 5 kuruştur*" ifadeleri yer almıştır.

Gazete, teksir makinesi ile basıldığından dolayı, bu sayıda hiçbir karikatür yer alamamıştır. Haluk Yetiş'in aktardığına göre polis, *Markopaşa*'yı basmaya cüret eden "Gutenberg Matbaası"nı aramaktadır:

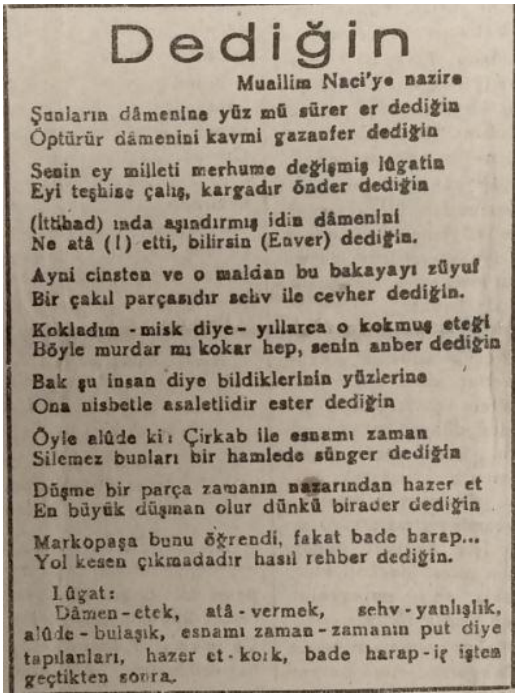
> *"(...) Mahkemeler, sıkıyönetim baskısı, iki de bir kapatmalar, dava açmalar, toplatmalar, başlı başına bir uğraşıyı gerektiriyordu. Bunlarla uğraştığımız kadar Markopaşa'yla uğraşamıyorduk. Matbaa sahiplerini sıkıştırdılar, gazeteyi çıkaracak yer bulamadık. Gutenberg matbaası sorunumuzu çözümledi. Gazeteyi Gutenberg matbaasında çıkardık. Polis seferber oldu, Gutenberg matbaasının yerini bulmak için. Fakat uğraşları boşuna gitti. En sonunda bizi sorguya çekmek zorunda kaldılar. Gutenberg matbaası, elimizin altındaki teksir makinasına verdiğimiz addı.(...) Derginin iç sayfalarını basabildik ancak. Bu basılmış kağıtları da birbirine telleyerek tutturduk. Bir gün gece sabaha kadar sürdü bu işlem. Mehdi zıt, Osman, Mücap Ofluoğlu, Uykusuz ve ben çalıştık bu işlerde. Fiyatını da beş kuruş koymuştuk, fakat bir liradan alıcı buluyordu.60 bin satılan gazeteyi biz ancak yirmi bin kadar hazırlayabilmiştik"*(Akt.Çukurkavaklı, 1978:111).

Gazetenin 14 Nisan 1947 tarihli 17. sayısı da yine daktilo dizgisiyle hazırlanmıştır. Ancak teksir makinesiyle değil, Berksoy matbaasında iki katı ücret ödenerek basılmıştır (Saydur, 2013:84). *Markopaşa*'nın 5 Mayıs 1947 tarihli 20. sayısında, Ankara ve Samsun'da satışının yasaklanması eleştirilerek, *Markopaşa* başlığı altında "Ankara ve Samsundan başka Dünyanın her yerinde satılır" yazısı yer almıştır. Bu sayı, yayınlanmadan önce 30 Nisan 1947 tarihinde Aziz Nesin, "Nereye Gidiyoruz" başlıklı broşürde yer alan Truman Doktrini eleştirisinden dolayı, "yayın yoluyla milli menfaatlere aykırı eylemde bulunmak" suçundan 10 ay ağır hapse ve dört buçuk ay sürgüne mahkûm edilmiştir. Ancak Nesin, *Markopaşa*'ya cezaevinden yazı göndermeye devam edecektir (Saydur, 2013:93).

Markopaşa'nın 20. sayısının dağıtımından sonra İstanbul'da üniversite öğrencileri, daha önce Tan matbaası baskınında olduğu gibi *Markopaşa*'yı kınamak için eylem yapmak istemişlerdir.[291] Ancak kolluk kuvvetinin önceden tedbir almasıyla eylem engellenmiştir. *Markopaşa,* matbaa sorununu 12 Mayıs 1947 tarihli 21. sayısında da dile getirerek 'Bir Matbaa Versen, Imdadıma Gelsen' manşetiyle Başbakan Recep Peker'e seslenerek, gazetenin basılması konusunda matbaa kaynaklı sorunlarını anlatmışlardır.

5.1.2. *Markopaşa* Kapatılıyor

Markopaşa, 19 Mayıs 1947 tarihli 22. sayısından sonra kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi ise, 28 Nisan 1947 tarihli 19. sayısında yer alan "Dediğin" başlıklı şiirdir. Ancak Basın Savcılığını harekete geçirip, gazetenin kapatılmasına neden olan şiirin içeriği değil, şairin kim olduğunun bildirilmemesidir. Aslında gazetenin kapatılış tarihi de 16 Mayıs'tır. Haluk Yetiş gazetenin kapatılmasını şöyle anlatmaktadır:

Dediğin

Muallim Naci'ye nazire

Şunların dâmenine yüz mü sürer er dediğin
Öptürür dâmenini kavmi gazanfer dediğin

Senin ey milleti merhume değişmiş lûgatin
Eyi teşhise çalış, kargadır önder dediğin

(İttihad) ında aşındırmış idin dâmenini
Ne atâ (!) etti, bilirsin (Enver) dediğin.

Ayni cinsten ve o maldan bu bakayayı züyuf
Bir çakıl parçasıdır sehv ile cevher dediğin.

Kokladım - misk diye - yıllarca o kokmuş eteği
Böyle murdar mı kokar hep, senin anber dediğin

Bak şu insan diye bildiklerinin yüzlerine
Ona nisbetle asaletlidir ester dediğin

Öyle alûde ki: Çirkab ile esnamı zaman
Silemez bunları bir hamlede sünger dediğin

Düşme bir parça zamanın nazarından hazer et
En büyük düşman olur dünkü birader dediğin

Markopaşa bunu öğrendi, fakat bade harap...
Yol kesen çıkmadadır hasıl rehber dediğin.

Lûgat:
Dâmen - etek, atâ - vermek, sehv - yanlışlık, alûde - bulaşık, esnamı zaman - zamanın put diye tapılanları, hazer et - kork, bade harap - iç işten geçtikten sonra.

Şekil 15.28 Nisan 1947 *Markopaşa*

[291] *Ulus, Son Posta*, 9 Mayıs 1947, s. 1. ve 2.

"*Pazartesi günleri gazete çıkıyordu. Cumartesi günü Emniyetten iki polis memuru geldi. Ortalıkta bizden başka da kimseler yoktu. Aziz Nesin de Sabahattin Ali de dışarıda. Mustafa Uykusuz yazı işleri müdürü ben idare müdürüyüm. İki polis geldi içeriye… 'Gazeteniz örfî idare tarafından kapatılmıştır. Haberiniz olsun' dediler ve gittiler. Mustafa ile ikimiz, düşünüp taşındık; bunlar sadece sözle söyleyip gittiler, herhangi bir tebligat yapmış sayılmazlar. İmza vermediğimize göre, bu tebligat yapılmış değildir. Bu nedenle biz gazeteyi normal olarak çıkaralım. Gelenlerin gerçekten polis olup olmadıkları bile belli değil' dedik. Aradan bir gün geçtikten sonra da hiçbir şey olmamış gibi, pazartesi günü gazeteyi satışa çıkardık. Çıktığı gün 19 Mayıs'a rastladı. Pardon bir gün sonra 19 Mayıs'a rastladı ve biz içerde kaldık. Nezarette, 'Bize yazılı tebligat gelmedi. Herhangi bir şey söylenmedi. Gösterin imzamızı böyle bir şey varsa' dedik. Hem polislerin suçu var, hem müdür Demir'in aslında. Tebligat yapmamaktan, imza almamaktan. Bu yüzden bize pek bir şey yapamadılar. Mahkemeye bile veremediler. Belki 19 Mayıs olmasaydı çok dayak yiyecektik"* (Akt.Çukurkavaklı, 1978:108).

Markopaşa'nın, 21 Nisan 1947 tarihli 18. sayısından, 19 Mayıs 1947 tarihli 22. sayısına kadar sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü, karikatürist Mustafa Uykusuz'dur. Uykusuz'a, "Marko Paşa gazetesinin son nüshasını müsaadesiz olarak piyasaya sürdüğü" gerekçesiyle dava açılmıştır.[292] Mahkeme, dava sonunda Uykusuz'u, 6 ay hapse mahkûm etmiştir. Ancak mahkemenin tüm sorularına vaktinde cevaplar verilmesi nedeniyle bu ceza 3 aya indirilmiştir. Uykusuz, cezasını tamamlamak üzere 2 Ekim 1947 tarihinde tutuklanarak, Sultanahmet Cezaevine gönderilirken[293] *Markopaşa* ise 3 ay süreyle kapatılmıştır.[294]

Markopaşa'ya yayınlandığı 22 sayıda yer alan yazılar nedeniyle toplam dokuz dava açılmıştır. Aziz Nesin'e *Markopaşa* dışında yayınladığı "Nereye Gidiyoruz" başlıklı broşür nedeniyle ayrıca bir dava daha açılmıştır (Saydur, 2013:295). Sabahattin Ali, *Markopaşa*'nın 22 sayıda yaşadıklarını, 8 Eylül 1947 tarihinde yayınlanan *Malûm Paşa*'nın ilk sayısında okuyucuyla paylaşmıştır:

---

[292] *Vatan*, 19 Haziran 1947, s. 1.

[293] *Vatan*, 2 Ekim 1947, s. 1.

[294] *Vatan*, 17 Temmuz 1947, s. 1.

"*Bir gazete çıktı… (..)Bu 22 sayı ile Türkiye'de baskı rekoru kırdı. 60 bin basarak birçok para kazandı. Fakat kendisine, tahmin edilemeyen zorluklar çıkarıldığından, tek yolunda yürüyebilmek için, muhtaç olduğu teknik vasıtalara ve bunların insafsız ve korkak sahiplerine hayret edilecek yüksek fiyatlar ödeyerek, korkak ve aç gözlerini para ile doyurdu.*

(..)Bu 22 sayıda, hiçbir gazeteye yapılmadık şekilde ona, gazeteler insafsızca hücum ettiler, iftira ettiler. Matbaacılara basmamaları için, gizli emirler verildi. Bayiler, satmamaları için, el altından tehdit edildi. Bu gazeteyi satıp ekmek parası kazanan çıplak ayacıklı 7-8 yaşındaki çocuklar toplanarak, parmak izleri alınmak suretile sabıkalılar sınıfına ithal edildi. Bir çok vilayetlerde resmi makamlar tarafından sattırılmaması için zorluklar çıkarıldı, hatta men edildi. Bu gazeteyi satanlardan -Türkiye'de ilk defa olarak - seyyar satıcılık vesikası, muayene kâğıdı soruldu. Yine Türkiye'de ilk defa olarak, 15 yaşından küçük diye çocuklara sattırılmadı.

(…)22 sayıda bu gazete dört neşriyat müdürü, biri şapirograf olmak üzere 11 matbaa değiştirmek mecburiyetinde kaldı.

(…)Bu 22 sayıda 10 defa mahkemeye verildi, üç muharrir üç muhtelif müddetlerle üst üste mahkûm oldu. Öyle İzmir'deki gibi sürülerek değil, takılmak sureti ile bütün İstanbul'da kelepçeli dolaştırılarak teşhir edildi."

Markopaşa'nın 22 sayısında başına gelenlere dikkat edildiğinde, komünizm lehine herhangi bir ifadenin yer almamasına rağmen komünist suçlamasıyla karşılaşmaları ve gazetedeki yazılar nedeniyle hükümet, basın ve halk tarafından linç edilmeye çalışıldıkları görülmektedir. Kuşkusuz *Markopaşa* yazarları, bu yönleriyle Tan matbaası baskınına benzer bir saldırıyla karşılaşabileceklerini düşünmektedirler. Ancak bir nokta daha var ki *Markopaşa* üzerindeki baskının planlanmış olduğunu göstermektedir. Zira gazetenin adı açıklanmayan bir ilde, trenden indirildiği anda saldırıya uğrayarak yırtılacağı ve *Markopaşa*'nın protesto edileceği bilgisi basına verilmiştir. Ne var ki *Markopaşa* sayısı, o gün tahmin edilen saatte o ile ulaşamamıştır. Dolayısıyla gazete protestosu da yapılamamıştır. Ancak ertesi gün gazetelerde *Markopaşa*'nın ilgili şehirde, aynı şekilde protesto edildiği yazılmıştır. Olmayan, gerçekleşmeyen olay, basına önceden servis edilmiş gibidir. Bu olay dahi *Markopaşa* üzerinde sistematik bir baskının oluştuğuna örnektir.

5.1.3. *Markopaşa* Taklitçileri

Markopaşa'nın okuyucu tarafından beğenilip, satışlarının karaborsaya düşmesi, *Markopaşa* taklitçiliğini de beraberinde getirmiştir. Gazete, ilk olarak 6 Ocak 1947 tarihli beşinci sayısının ilk sayfasında "Sahtelerinden sakınınız!" başlıklı yazıyla okuyucularını taklitlerine karşı uyarmıştır. 16 Aralık 1947 tarihli dördüncü sayısından sonra, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in gözaltında olmalarından dolayı gazete, 23 ve 30 Aralık 1947 tarihlerinde yayınlanamamıştır. Bu esnada ise gazetenin taklitçileri artmıştır. *Markopaşa* da "Sahtelerinden sakınınız!" başlıklı yazıda taklitçileri eleştirerek okuyucuları mühürsüz nüshaların sahteliğine karşı uyarmıştır.

Markopaşa taklitçileri arasında, *Alay, Lala Paşa, Mazete, Bekri Mustafa* gibi gazeteler yer almıştır. Ancak satışları iyi gitmeyen gazeteler birer birer kapanmıştır.[295] *Markopaşa*'nın, 27 Ocak 1947 tarihli sekizinci sayısının iç sayfalardaki orta kısmında "*Görülen lüzum üzerine, Markopaşa"*'da yer alan yazı ve resimlerin haklarının kendilerinde olduğu belirtilmiştir. *Markopaşa*'nın, 17 Mart 1947 tarihli 15. sayısında taklitleri için, "*Lala Paşa eğlendiren saray cücesi"* benzetmesi yer almıştır. Son sayfada "Kabaramazsın Kel Fatma" başlığıyla yer alan yazıda ayrıca mizahın o günde kadarki durumu "(…) *yediği önünde, yemediği ardında beyefendilerin huzurunda göbek atmaktı. Şimdiye kadar bu memlekette mizah, tıka basa doymuş karaborsacılara şaklabanlık etmekti*" sözleriyle eleştirilmiştir.

Markopaşa'nın 22. sayısının yayınlanmasından bir hafta sonra, 25 Mayıs 1947 tarihinde *Lala Paşa* yayınlanmıştır. Gazete sahibi Hamiyet Yılmaz, yazı işleri müdürü ise Abdülkadir Gürol'dur. Osmanbey matbaasında basılan gazete, biçem ve şekil olarak *Markopaşa*'yı taklit etmiştir. Gazetede *Markopaşa*'ya dair iki yazı vardır, ikisi de *Markopaşa*'yı eleştiren yazılardır. "Merhum Markopaşanın Mezarını Lala Paşa'nın

[295] *Medet*!, 17 Mayıs 1950, s. 3.

Ziyareti" başlıklı şiirde, *Markopaşa*'nın kapatılması konu edinilerek alaya alınmıştır. Diğer yazı ise, *Markopaşa*'nın 22. sayısında yer alan ve Amerikan sermayesini destekleyenlerin eleştirildiği "ÖDÜNÇ PARA ALMANIN DA ŞEREFİ PAYLAŞILAMAZMIŞ" başlıklı yazıya eleştiri niyetiyle yayınlanan "Markopaşa'nın Borç Almanın Şerefi Olur mu imiş Yazısına Karşı Soruyoruz" başlıklı yazıdır. Yazıda, "dost" bir memleketten yardım almanın onurlu bir davranış olmayacağı savunulmuştur.

Markopaşa'nın satışlarının yüksek olması, diğer mizah gazetelerini imrendirse de *Markopaşa*'nın karşısında tutunamayan gazeteler birer birer kapanmıştır.[296] Bu durumun sebebi kuşkusuz *ki Markopaşa*'nın mizah dili ve cesurca eleştirdiği konulardır. Zira *Markopaşa*'yı taklit eden gazeteler, satış kaygısıyla yayınlanmış, muhalif duruş sergilememişlerdir. Oysa *Markopaşa,* yazılarında ağırlıklı olarak ABD yardımları nezdinde emperyalizmi, hayat pahalılığını, sınıf farkını eleştirirken, diğer mizah gazeteleri bunu yapmamıştır. Bilakis bu mizah gazeteleri *Markopaşa*'yı eleştirmiştir.

Merhum paşa

HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ

Gülme Talimatnamesi

Şekil 16. 26 Mayıs 1947 *Merhum Paşa*

5.1.4. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Merhum Paşa*

Markopaşa'nın ilk 22 sayısında yaşanan sorunlar yukarıda anlatılmıştı. Bu sorunların farkında olan gazete çalışanları, kapatılma kararına hazır olacaklar ki, son sayının yayınlandığı 19 Mayıs tarihinden bir hafta sonra, 26 Mayıs 1947 tarihinde *Merhum Paşa*'yı yayınlamışlardır. *Merhum Paşa*'nın, sahibi ve sorumlu yazı işleri

[296] *Medet*!, 17 Mayıs 1950, s. 3.

müdürü yine Sabahattin Ali'dir. Gazete, adres, basıldığı matbaa, abone bilgileri gibi temel unsurlarıyla *Markopaşa*'yla aynıdır.

Gazetenin ilk sayfasında "OKUYUCULARIMIZA" başlığıyla yer alan yazıda, *Markopaşa*'nın kapatılma kararı işaret edilerek "(…)*Ey, gazetemizi okuyan ve sayısı yüz binleri çoktan aşan temiz, namuslu, mert millet! Hakkımızda verilecek en isabetli hüküm senin kanaatindir. yalnız sana güveniyor, yalnız sana dayanıyoruz*" sözlerine yer verilmiştir. Okuyucusuna güvenip, ona dayanan *Merhum Paşa* aksine, dönemin siyasilerinin nelere tutunduğu ise birinci sayfadaki "Tutunuyorlar" başlıklı yazıyla hicvedilmiştir:

> "*Aşağıdaki gizli toplantı zaptı, Ankara Ekspresi Kızıltoprak'tan geçerken, yataklı vagonun penceresinden buruşturulup atılmıştır. Sahibinin aslını idarehanemizden alması rica olunur:*
>
> *Recep Peker, ısrar ediyordu:*
>
> *- Batmayız, katiyen batmayız!*
>
> *Muhittin Baha Pars:*
>
> *- Farzı muhal batacak olursak …dedi.*
>
> *Başbakan yine ısrarla:*
>
> *- Batmayız, diyorum size. Batsak bile, tutunacak bir yer buluruz.*
>
> *Hamdullah Suphi:*
>
> *- Hacılara, hocalara tutunuruz.*
>
> *Başbakan:*
>
> *- Olmaz! Dedi.*
>
> *(…)Reşat Şemsettin Sirer:*
>
> *- Osmanlı büyüklerine de tutunsak, mesela Deli İbrahim'e, Abdülhamide…*
>
> *Bu buluş Hüseyin Cahidin pek hoşuna gitti:*
>
> *- Ben demez miyim size Reşat Sirer istidatlı, kabiliyetli bir politikacıdır diye?*
>
> *Ama İngilizlere, Amerikalılara da tutunalım. Başbakan hemen atıldı:*
>
> *- Onlara sımsıkı tutunuyoruz zaten!*
>
> *(…)Bu gizli toplantıyı fare deliğinden takip eden Merhum Paşa yerinden bağırdı:*
>
> *- Millete tutunmayı unuttunuz. Millete!*
>
> *- Milletin eler tutar yeri kaldı mı ki?*
>
> *Merhum Paşa cevap verdi:*

- Kuyruğuna tutunalım, kuyruğuna…
Bütün toplantı erkanı kuyruğu tutacak oldular, lakin kuyruk koptu,
ellerinde kupkuru kemik parçaları kaldı."

Yazıda *Markopaşa* nezdinde isimleri belirtilen kimselerin siyasal tavırları verilmektedir. Örneğin *Markopaşa*'ya göre, *Tanin* başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, ABD ve İngiliz hayranıdır. Dolayısıyla Yalçın, zor durumda yine İngiltere veya ABD'ye tutunmak arzusunda olacaktır. Türkiye'de yöneticiler ve basın öyle bir noktaya gelmiştir ki ülkenin milli benliği ve birliği yok olmuştur.

Merhum Paşa'nın ikinci sayfasındaki "Hasan Ali-Kenan Döner Komedisi" başlıklı yazıda, eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in, Sabahattin Ali'nin de aralarında yer aldığı komünistleri kayırarak, iş vermekle itham eden Kenan Öner'e açtığı dava hicvedilmiştir. Yazıda, "komünistlik" suçlamasında bulunanların "Hitlerin acemi çırakları" olarak belirtilmiş, duruşma salonundaki olaylar ise "Nihal Atsız'ın gezici kumpanyasının gösterisi" olarak gösterilmiştir.

Merhum Paşa'da yer alan "Tutunuyorlar" ve "Hasan Ali-Kenan Döner Komedisi" ve "Genç Arkadaş"[297] yazıları nedeniyle Sabahattin Ali'ye dava açılacaktır. "Genç Arkadaş" yazısıyla Nihal Atsız'a, "Hasan Ali Kenan Döner Komedisi" yazısıyla da İsmet Rasin Tümtürk'e hakaret suçlamasıyla açılan davalarda, Tümtürk, bin lira tazminat talebinde bulunmuştur. Ali ise, "*İsmet Rasin'in, Cenap Şahabettin'in oğlu olduğunu, Cenap Şahabettin'in ise Hayat Ansiklopedisi'nde çıkan tarihçesine göre Arnavut olduğu anlaşılmaktadır*" sözleriyle kendisini savunmuştur. Ali ayrıca, "*İsmet Rasin mültecidir. Hitler, ırkçılığın en büyük ustası olduğu için kendisine bu bakımdan Hitler'in çırağı, dedik*" diyerek sözlerinin sebebini açıklamıştır.[298] Mahkeme, davalar için 25 Haziran 1947 gün ve 47/265 esas sayılı hükümle, Sabahattin Ali'yi üç ay hapis cezasına çarptırmıştır. Ancak karar temyiz edilmiştir.

---

[297] *Merhum Paşa*, 26 Mayıs 1947, s. 1.

[298] *Tanin*, 19 Haziran 1947, s. 1.

Gazetenin son sayfasında yer alan ve hükümetin eleştirildiği "Tahmil ve Tahliye" başlıklı yazı nedeniyle de Adana'da gösteri düzenlenmiştir. Adana İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası tarafından yapılan gösteride, *Merhum Paşa*'nın sayıları yırtılmış, "kahrolsun komünistler" sloganları atılmış ve Çukurova işçisinin "asil" heyecanını belirten gösteri, olaysız sona ermiştir.[299] *Merhum Paşa,* bir yandan hakkında açılan davalarla uğraşırken bir yandan da baskı sorunuyla mücadele etmektedir. Haluk Yetiş baskı sorununu şöyle aktarmıştır:

> "*Toplama kararları yakamızı bırakmıyordu. O zamana göre elimizde biraz para birikmişti. Bu para ile bir makine getirmeye karar verdik. "Kendimize ait bir makine olsun. Hiçbir uğraşıya engel olunmasın" istiyorduk.*
>
> *(...) Savaştan yeni çıkıldığı için kullanılmış makineleri getirme olanağı vardı. Selanik Bankası'ndan akreditif açtırdık. Hesap bankada benim adıma açıldı. Akreditif de benim adıma oldu. Hepsini yatırdık ve makinanın gelmesini bekledik: Makinayı beklerken mahkemeler çoğaldı ve Sabahattin Ali bir ara hapse girdi.(...) İşte bu koşullar içinde bazı hafta Markopaşa'yı çıkaramadığımız da oluyordu* (Akt.Çukurkavaklı, 1978:94).

Gazete çalışanları, baskı sorunları ve gazete hakkında açılan davalar nedeniyle, 8 Eylül 1947 tarihli *Malûm Paşa*'nın ilk sayısına kadar yayın yapamamışlardır.

Şekil 17. 8 Eylül 1947 *Malûm Paşa*

5.1.5. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Malûm Paşa*

8 Eylül 1947 tarihinde, *Markopaşa*'nın devamı niteliğinde olan ikinci gazete, *Malûm Paşa* yayınlanmıştır. Sahibi ve yazı işleri müdürü Orhan Erkip'tir. Adres olarak

[299] *Ulus*, 30 Mayıs 1947, s.1.

sadece "Posta kutusu 797" bilgisi yer almıştır. Künyede dikkat çeken ise, basıldığı yer olarak Necip Fazıl Kısakürek'in sahibi olduğu Büyük Doğu Basımevi'nin gösterilmesidir. *Malûm Paşa*, sayılarını basacak matbaa bulamamasından dolayı normal fiyatın da üstünde bir fiyatla Büyük Doğu Basımevi'nde basılmaya razı olmuştur. Ne var ki Necip Fazıl *Malûm Paşa*'yı basarken gazetenin içeriğine sansür uygulamıştır.[300] *Malûm Paşa*, 6 Ekim 1947 tarihli beşinci sayısına kadar devam etmiş, *Markopaşa*'nın hakkında açılan davadan beraat etmesiyle şimdilik kapanmıştır.

5.1.6.*Markopaşa* Beraat Ediyor

Markopaşa'nın 22. sayısında yer alan "Dediğin" isimli şiirinden dolayı kapatılması ve Mustafa Uykusuz'un yargılanmasına devam edilirken, mahkeme heyeti "*yazıda suç teşkil edecek bir mahiyet görülmediğinden, sanık Mustafa Uykusuz'un oybirliği ile beraatine karar vermiştir.*"[301] Uykusuz'un beraat kararıyla *Markopaşa* da beraat etmiştir. Karar, 10 Ekim 1947 tarihli *Markopaşa*'nın 23. sayısında [302] "MARKOPAŞA BERÂAT ETTİ" manşetiyle açıklanmıştır, ancak yazıda *Markopaşa*'nın ilk duruşmada beraat ettiği belirtilmiştir:

> *"(...) 6 Ekim 1947 pazartesi günü bakılan bu davanın daha ilk celsesinde Birinci Ağır Ceza Mahkemesi hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ettiği iddia edilen bu şiirde hiçbir suç unsuru görmemiş, müdafiimizin haklı ve yerinde müdafaasını dinledikten sonra beraatımıza karar vermiştir*."

Markopaşa'nın 23. sayısının sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Mustafa Uykusuz, müessese sahibi ise Haluk Yetiş'tir. Adresi "Asmalimescit Çinili Han'dır. Baskı yeri ise yine Büyük Doğu Basımevi'dir. *Malûm Paşa* sahibi ve yazı işleri müdürü

---

300 *Medet!*, 27 Temmuz 1950, s. 2.

301 *Cumhuriyet, Akşam, Tanin, Tasvir*, 7 Ekim 1947.

302 Sayı ile ilgili bilgiler için bkz: Saydur,2013:128-131.

olan Orhan Erkip ise *Markopaşa*'nın dışında tutulmuştur. Erkip ile ilgili ilk sayfada "Okuyucularımıza" başlıklı yazıda ise uyarı yapılmıştır:

> "*Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğü altında çıkan 1-5 sayılı Malûmpaşa'nın Markopaşa'nın devamı olduğunu, 6 ıncı sayısından itibaren Malûmpaşa'nın Markopaşa ile hiçbir alâkası bulunmadığını ve yazılarında da anlaşılacağı vecihle, 6 ıncı sayısından sonra Malûmpaşa'nın Markopaşa'nın tersine çevrilmiş bir taklidi olduğunu, gördüğümüz lüzum üzerine okuyucularımıza bildiririz.*"

Malûm paşa
YIL: 1, SAYI: 6 ◆ Halk için Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi ◆ 11 EKİM 1947
KOMÜNİST ŞARLATANLARI

Şekil 18. 11 Ekim 1947 *Malûm Paşa*

Markopaşa'nın 23. sayısı 10 Ekim günü yayınlanırken okuyucuları şaşırtan bir gelişme yaşanmış ve 11 Ekim 1947 tarihinde de *Malûm Paşa* yayınlanmıştır. *Markopaşa* ve devamı niteliğindeki *Malûm Paşa* bir gün ara ile yayınlamıştır.

5.1.7. 'Uydurma' *Malûm Paşa*

Malûm Paşa'nın sorumlu yazı işleri müdürü olan Orhan Erkip, gazeteye ait olan yazı stoklarını ve klişelerini Asmalımescit Çinili Han'dan alarak kaçırmıştır. Bedii Faik ile birlikte çalışan Erkip, *Malûm Paşa*'yı artık sağ ideolojiyle yayınlamaktadır. Haluk Yetiş ve Mustafa Uykusuz yaşanan bu durumu şöyle anlatmaktadır:

> "*H. Yetiş: (...) Mustafa'yı ansızın götürüyorlardı bir keresinde. Kendisi yazı işleri müdürü olduğu için, bazı şeylere gerekli olduğundan boş kağıda imzasını alıyorduk. Kim içeri girerse onun namına dışarıdaki işleri yürütebilmek için bu boş kağıda imza atma işini ihmal etmiyordu. Mustafa'ya da ayı şekilde dört adet boş kağıda imza attırdım.(...) Yanımızda, geceleri çalışan ve bize yardımcı olan Orhan Erkip adında birisi vardı. Bu adam herhalde Milli Emniyetin adamı idi. Yaşanan birçok olaydan sonra, birçoğumuz bu kuşkuda birleştik. İşte bu adam ertesi günü geliyor yönetim yerine, Mustafa Uykusuz'un imzaladığı boş*

kağıtları alıyor. Üzerini doldurarak gazeteyi kendi adına devir alıyor. Sanki Mustafa gerçekten ona devretmiş gibi resmi işlemi de gidip yaptırıyor.

M. Uykusuz: Ben gazeteyi ona güya 500 liraya satmışım.

H.Yetiş: ertesi günü Orhan Erkip gazeteyi bir başka yerde kendi adına çıkarıyor, ama sağ bir görüşle. Milli Emniyet onu da aramıza koymuş. O zaman 'Milli Emniyet' denmiyordu, 'Mah' deniyordu."(Akt.Çukurkavaklı, 1978:115)

5.1.8. *Markopaşa* "Çalınıyor"

Markopaşa çalışanlarının dışladıkları Orhan Erkip, önce *Malûm Paşa*'yı Mustafa Uykusuz'un boş kağıda imza atmasıyla kendi üzerine almıştır. Bu mesele anlaşılmaya çalışırken, 16 Ekim 1947 tarihli *Markopaşa*'nın 24. sayısında "Okuyucularımıza" başlığıyla duyuru yapılarak "*Paşalı, Paşasız bundan sona çıkması muhtemel gazetelerin 'Markopaşa' ile alâkası yoktur. Geçen sayı 'Markopaşa'nın sahtesini çıkaranlar hakkında tatbikata geçildiğini görülen lüzum üzerine bildiririz*" denilmiştir (Saydur, 2013:135-136). Ancak bu sayı Orhan Erkip yönetiminde yayınlanmıştır. Önce *Malûm Paşa*'yı ele geçiren Erkip, şimdi de *Markopaşa*'yı ele geçirmiştir.

Erkip, *Markopaşa*'yı ele geçirmek için yaptıklarını ise 24. sayıda şöyle açıklamıştır: "(…) *biz bu vatansızların maskelerini aşağı almak, içyüzlerini umumi efkarına bildirmek gayesi ile içlerine girdik, tam beş hafta dişimizi sıkarak sabrettik, kah kendimizi sosyalist, kah komünist ve nihayet Bolşevik göstererek moskof köpeklerinin esrarına vakıf olduk. Bütün hareketlerini kızıl Rusya'nın emirlerine göre ayarlayan bu namussuzlara yapılacak tek bir iş kalıyordu. Daha doğrusu vazife. Kendi vasıtaları ile kendi esrarlarını millete anlatmak.*"

Markopaşa'nın yaşadığı bu ilginç durum, 10 Ekim 1947 tarihli 23. sayısında tahmin edilmiş ve okuyucu uyarılmıştır. Gazetenin 24. sayısı için de bir önlem alınmıştır. Zira *Markopaşa*'nın 16 Ekim 1947 tarihli uydurma 24. sayısının yayınlandığı

gün, esas *Markopaşa* kadrosu, *Merhum Paşa*'nın ikinci sayısını yayınlamıştır. Yaşanan bu olayı da birinci sayfadan 'Markopaşa'nın Başına Gelenler' başlığıyla okuyucuya duyurulmuştur:

> "*Namertlik mezarına gömdüğümüz Markopaşa yerine, elinize millet menfaatlerinin yeni müdafaacısı MERHUMPAŞA'yı veriyoruz*
>
> *(...) Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğü altında, Markopaşanın ikinci oğlu Malûmpaşada, ancak birinci sayısından beşinci sayısına kadar – okuyucularımız da anlamışlardır ki- halk menfaatleirnin müdafaacısı Markopaşanın o kuvvetli nefesi vardı. Altıncı sayısından itibaren, yine okuyucularımız anlamışlardır ki, Malûmpaşa halk menfaatlerini birkaç pula satan satılıkların eline düşmüş olduğu için, ilk önce babası Markopaşa tarafından bütün millet huzurunda reddedilmiş bir piçtir*."

Peki, *Markopaşa*'nın başına ne gelmiştir? Cevabı yine aynı yazıda verilmektedir:

> "*Markopaşanın devamı olan Malûmpaşayı Orhan Erkip'İn neşriyat müdürlüğü altında, ve Markopaşanın sermayesile çıkardık. Orhan Erkip gazetenin beşinci sayısına kadar bizimle beraberdi. Bu genç bir gece, saat onla on buçuk arasında, gazetemizin Asmalımescit civarındaki idarehanesine anahtar uydurmak suretile girmiş, birkaç arkadaşının yardımıile orada Markopaşa gazetelerine ait klişeleri, karikatürleri, yazıları, mühürleri, datörü, abone bandlarını, bayi etiketlerini, hesap defterlerini, fatura defterlerini, zarf ve kağıtları, resmi ve hususi bütün evrakı, makası, kitap açmağa mahsus bıçağı, pul defterlerini alıp kaçmıştır. Ertesi gün vakayı polise haber vererek, zabıt tutturduk, hadiseyi Müddeiumumiliğe de haber verdik.*
>
> *(...)Orhan Erkipin, gece idarehanemizden alıp gittiği evrak arasında, Markopaşanın neşriyet müdürü Mustafa Uykusuz tarafından imzalanmış bir kağıt ta vardı. Bizim Arsen Lupen bu kağıdın üstünü "Mustafa Uykusuz'un Markopaşayı kendisine devrettiği" sözleriyle doldurarak, bu ve buna bnezer şekilde tanzim edilmiş sahte bir beyanname ile İstanbul matbuat müdürlüğüne müracaat etmiş, bu makamdan gördüğü emsalsiz kolaylıklar sayesinde Markopaşa'nın sahte imtiyazını ele geçirmeğe muvaffak olmuştur.*
>
> *(...) Ve şu yazımızdan sonra, elinize alacağınız Markopaşa, artık, maalesef, hürriyet, demokrasi ve halk müdafaacısı Markopaşa değil, Türk milletini türlü ıztırap içinde kıvrandırmak istiyen kara vicdanlıların iğrenç fikirlerini neşreden namert Markopaşa'dır*."

Markopaşa'nın Orhan Erkip tarafından ele geçirilmesi birçok yönden ilginç bir durumdur. Zira *Markopaşa*, Sabahattin Ali'nin de dediği gibi dört sayfa yayınlanan bir

"gazetecik"tir.[303] Mizah türünde örnekler veren *Markopaşa*'nın hem sistematik bir baskı altında olması hem de ele geçirilmesi açıkça gazetenin gücünü göstermektedir. *Markopaşa*, 60 bin satışına ulaşmış,[304] siyasette belirleyici gücü olan ya da belirleyici gücü olmasa dahi, bu yönde potansiyeli bulunan bir gazetedir. Dolayısıyla ülkede geniş bir tabana yayılan, konuşulan özelliği vardır ki, bu özelliği mecliste konuşulmasıyla[305] da anlaşılmaktadır. *Markopaşa*'nın çalınması, bir yönüyle onun ne kadar etkili bir gazete olduğunu da göstermektedir.

Markopaşa'nın başına gelenler o kadar ilginç bir hal almıştır ki, Aziz Nesin cezaevinden gazetesine yazı yollamaktadır, gazetesi ise hem yazısını yayınlamakta hem de kendisine küfretmektedir.[306] Bu sırada Türk basını da olayları takip etmektedir. Orhan Erkip, 4. Ticaret Mahkemesine başvurmuş ve *Markopaşa*'nın eski sahibi Mustafa Uykusuz ve Haluk Yetiş tarafından yayınlandığını belirterek, yayının engellenmesini istemiştir.[307] Davalıların avukatı ise, gazete devrinin Mustafa Uykusuz'un imzasının yer aldığı boş kağıdın ele geçirilip doldurulması ile gerçekleştiğini belirtmişlerdir.[308] Peki o zamanki adıyla MAH [309] ajanı olduğunu düşündükleri Orhan Erkip, *Markopaşa* kadrosuna nasıl girmiştir? Bu sorunun cevabını ise Haluk Yetiş vermiştir:

> *"(...)Orhan Erkip daha Tan gazetesi zamanında oraya gelip gidiyordu. Ve ben Nişantaşı Ortaokulunda öğrenci iken onun anası bizim öğretmenimizdi. Ben oradan tanıdığım için aklımıza hiç öyle bir şey gelmedi. Bir yandan da okulda okuyordu. Yavaş yavaş aramıza girmişti.*

---

303 *Malûm Paşa*, 8 Eylül 1947, s. 1.

304 *Malûm Paşa*, 8 Eylül 1947, s. 1.

305 4 XII 1946, *Tutanak* dergisi cilt 3, dönem VIII, s. 17-18.

306 *Medet!*, 26 Haziran 1950, s. 2.

307 *Tanin*, 16 Ekim 1947, s. 1.

308 *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1947, s. 1. ve 3.

309 Milli İstihbarat Teşkilatı

Yoksa Aziz Nesin'in getirmiş olması diye bir şey yok" (Akt.Çukurkavaklı,1978:96).

Aziz Nesin ise Orhan Erkip'in *Markopaşa*'ya dahil oluşunu şöyle açıklamıştır:

> *"Ben dışarıda iken Haluk, yanında sarışın bir gençle idarehaneye geldi. Orhan Erkip diye tanıttı. O günden sonra bu Orhan Erkip, sık sık idarehaneye gelir, gevezelik ederdi. Kendisinden kötülük görmedik. Kim olduğunu da bilmiyorduk. Aramızda bir samimiyet de yoktu. Orhan Erkip'in Neşriyat Müdürlüğüne istekli olduğunu söyledikleri zaman:- Madem ki kendisi istiyor, siz de razı iseniz olsun, dedim. İşte böylece Orhan Erkip de aramıza girdi, gazetemize sahip ve Neşriyat Müdürü oldu."* (*Medet!*, 23 Haziran 1950)

Merhum Paşa'nın 16 Ekim 1947 tarihli sayısında, Sabahattin Ali, "Aczimiz" başlıklı başyazısında, gazete yayınlamak için o güne kadar başlarına gelenleri de ele alarak üzerlerindeki baskıları anlatmıştır. Yine ilk sayfada "Tavzih" başlıklı yazıda, gazetenin Orhan Erkip tarafından ele geçirilmesi olayında okuyucunun hakem olması istenmiştir. İkinci sayfada ise "İstanbul Basın Müdürlüğüne" başlığıyla yer alan yazıda, olayın meşruluğunun olmamasına rağmen, yaşanılan durumun kendilerinden dinlenilmediğini ve Orhan Erkip'in bu hukuksuzluğunu kabul etmelerinden dolayı müdürlükten bir açıklama beklediklerini belirtmişlerdir.

5.1.9. 'Paşa'lar Kavgası

Orhan Erkip'in ele geçirdiği *Markopaşa* ve esas *Markopaşa* kadrosuyla yayınlanan *Merhum Paşa* bu tarihten sonra adeta kavgaya tutuşmuştur. Sahte *Markopaşa*, 19 Ekim 1947 tarihli 25. sayısında "Satılmışlara Cevabımız" başlıklı yazıyla, *Merhum Paşa*'nın ikinci sayısında yazılanlara, "*Köpekler... satılmış namussuzlar olduğunuzu bilmeyen bugün Türkiye'de tek kişi kalmamıştır. Bilmeyenlere de biz ispat edeceğiz*" sözleriyle hakaret etmiştir (Saydur, 2013:142). *Merhum Paşa* ise 25 Ekim 1947 tarihli üçüncü sayısında, ilk kez olarak logonun altına "Başmuharriri: Sabahattin ALİ" bilgisi yerleştirilmiştir. İlk sayfada yer alan "Zabıta Haberleri" başlıklı

yazıyla, *Orhan Erkip*'in yayınladığı *Markopaşa*'nın 24 ve 25'inci sayılarında "aşırma vakaları" olduğunu duyurmuş, kendilerine ait olan yazı ve karikatürleri sıralamıştır.

Sahte *Markopaşa* da 26 Ekim 1947 tarihli 26. sayısının logosuna "Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır" ifadesini eklemiştir. İlk sayfada da Sabahattin Ali, "*Dün ve bugün Amerikan yardımı aleyhinde bulunan İngiliz aleyhtarlığını fütursuzca haykıran, sırtından İngiliz kumaşı, boynundan Amerikan gravatı eksik olmıyan adam gene Sabahattin Ali'dir. Yabancı sermayeye dil uzatan, Boğazlar üstündeki Rus isteklerinde dilini yutan, kangren başı olmayan köy enstitülerinin ıslahını isteyenleri vatan haini, satılmışlar, sahtekârlar demekten korkmayan adam Sabahattin Ali'dir…*" sözleriyle eleştirilmiştir (Saydur, 2013: 145).

Merhum Paşa, 1 Kasım 1947 tarihli dördüncü sayısında, sahte *Markopaşa*'nın 26. sayısının "komünist" olmakla suçladığı Aziz Nesin'in, gazete stoklarında kalan yazılarıyla yayınlandığını ortaya koymuştur. Sahte sayının ikinci sayfasındaki; "nazar boncuğu", "Keş valilere", "Burhan Felek", "Serseriler beri gelsin"; üçüncü sayfadaki "Yaşasın ilim", "Güvercin kakaları" yazıları ile pek çok fıkranın Aziz Nesin'e ait olduğu belirtilmiştir.

Esas *Markopaşa* kadrosu üzerindeki baskılar ise devam etmektedir. 26 Mayıs 1947 tarihli *Merhum Paşa*'da yer alan, "Mahkeme Koridorlarında" başlıklı yazıdan dolayı "adaleti tahkir" suçlamasıyla gazeteye bir dava daha açılmış ve 14 Kasım 1947'de de Sabahattin Ali hakkında tutuklama kararı çıkmıştır. Bu sürede *Alibaba* için hazırlıklar yapan Ali, eşi Aliye Hanım'a yazdığı 3 Kasım 1947 tarihli mektupta da hazırlıklarını anlatmıştır (Ali, 2020:123). Mahkemenin tutukluluğuna karar verdiği Sabahattin Ali, mahkeme gününe kadar teslim olmamıştır. Ali, teslim olmadığı süre zarfında ise *Alibaba*'nın hazırlıklarını tamamlamıştır.

Bir yanda sahte *Markopaşa*, diğer yanda *Merhum Paşa* ve öncesinde *Malûm Paşa*, taklitçiler *Lala Paşa, Bizim Paşa, Cerrah Paşa*… Ortalıkta 'paşa'lar

uçuşmaktadır. Okuyucunun aklı karışmış, Aziz Nesin'in yazılarının yer aldığı *Markopaşa* komünizme küfretmeye başlamış, öbür yanda *Merhum Paşa* her gün sahte *Markopaşa*'daki hangi yazıların kendilerine ait olduğunu belirlemeye başlamıştır. Hangi gazeteyi alması gerektiğini de şaşıran okuyucu ise gazeteler arasında dağılmıştır. Bu durumda *Merhum Paşa*'nın da satış rakamları azalmış ve gazeteciler ekonomik zorluklar yaşamaya başlamıştır. Bu durum da Sabahattin Ali'nin, *Alibaba*'yı yayınlaması için büyük bir neden olacaktır (Ali, 2020: 125).

Şekil 19.25 Kasım 1947 *Alibaba*

5.1.10. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Alibaba*

Markopaşa'nın ilk kez yayınlandığı 25 Kasım 1946 tarihinden bir yıl sonra, 25 Kasım 1947 tarihinde *Alibaba,* ilk sayısıyla yayın hayatına başlamıştır. 'Paşalar' devri şimdilik kapanmıştır. Zira bir yılda *Markopaşa, Malûm Paşa, Merhum Paşa* olmak üzere üç isim, yedi matbaa, beş sahip, altı yazı işleri müdürü değiştirmiş, *Markopaşa* kadrosuna 13 kez dava açılmış, gazete kapatılıp açılmış, bu yetmezmiş gibi bir de "çalınmıştır".

Alibaba, adıyla, kullandığı vinyetle *Markopaşa*'dan farklıdır. *Alibaba* yazısının tam üzerinde, iki yazı üst üste binmiş şekilde, "Kırk Haramilere Karşı:" yazısı mevcuttur. Bu okunduğunda, "Kırk Haramilere Karşı: Alibaba" yazısı şeklinde düzenlenmiştir. İlk sayıda "sahibi ve yazı işlerini fiilen idare" eden Nedim Ofluoğlu, "müessese müdürü" olarak da Haluk Yetiş belirtilmiştir. Gazetenin adresi yine "Asmalımescit Şeyhbender Sokak No: 18 Çinili Han No:1/1"dir. Ali, gazete

yayınlarken yaşadıkları zorlukları ilk sayfasında kendisine ait olan yerden 'Ne zor şeymiş' başlığıyla yayınlanan yazısında anlatmıştır:

> "*Namuslu olmak, ne zor şeymiş meğer. Bir gün Almanların papucunu yalıyan, ertesi gün İngilizlere takla atan, daha ertesi gün de Amerikaya kavuk sallıyan soysuzlar gibi olmak istemedik.(...) Meğer ne büyük günah işlemişiz! Kanunlu, kanunsuz baskılar altında ezile ezile pestile döndük*"

Alibaba, Markopaşa soyundan gelen bir gazetedir. Ancak henüz okuyucuya bu bilgi aktarılmamıştır. Sabahattin Ali, 2 Aralık 1947 tarihli gazetenin ikinci sayısında "Gazeteler-Gazeteciler" köşesinde yer alan yazıyla *Alibaba*'nın neden yayınlandığını açıklamıştır:

> "*Babafingo: El etek öpeceklerin kaleminde meddahlaşan Türk mizahını "Markopaşa" kurtardığı zaman, bu işi alkış tutmak, rakı masasında efendilerinin önünde göbek atmak kadar kolay zannedenler, paçayı sıvayıp, sözüm ona Markopaşa'yı taklide kalkışmışlardı.*
>
> *Birçok defa yazdığımız –hani şu Türkiye'de mevcut olmayan- baskı ve antidemokratik kanunlar yüzünden, Markopaşa'nın adını Merhumpaşa, daha sonra Malûmpaşa olarak değiştirmek zorunda kalmışlık(...) Bir sürü 'Paşa' adlı gazete piyasayı doldurdu…*
>
> *İşte şimdi, hakiki Markopaşa, Merhumpaşa, Malûmpaşada tanıdığınız aynı kalemler 'Alibaba' gazetesini çıkarıyorlar. Bu gazete kırk haramilere karşı çıkıyor. Şüphesiz, paşaları taklid edenler, Alibabayı da taklide yelteneceklerdir. Fakat, yine adını çalmaktan başka bir iş yapamayacakları muhakkaktır. Yine piyasayı Ballıbaba, Hasanbaba, Cambazbaba, Şambaba gibi sahte mizah gazeteleri dolduracaktır. Hatta mizah diye "babafingo"yu bile çıkarmaları kabildir.*
>
> *Biz müsamahakâr insanlarız. Paşayı elimizden alanların, bu sefer Babayı da almalarına göz yumarız*"

Alibaba'nın içeriği incelendiğinde, *Markopaşa*'daki köşelerin aynı kaldığı, hatta iç sayfalara "Alibaba'nın Yarenlikleri" ve "Haydi Hayırlısı" köşeleri eklendiği görülecektir. *Markopaşa*'nın son sayfasında yer alan "Markopaşa Dert Dinliyor" köşesi ise yerini korumakla beraber çizgileri değiştirilmiştir. Dört sayı yayınlanan *Alibaba*'nın son sayısı 16 Aralık 1947 tarihinde yayınlanmıştır. Bu sayının "Sahibi ve Yazıişlerini fiilen idare eden: Rıfat ILGAZ; Müessese Sahibi: Halûk YETİŞ"tir. Sabahattin Ali, bu tarihten üç gün sonra, 19 Aralık 1947 tarihinde cezaevine girecektir.

Sabahattin Ali, hakkındaki tutuklama kararından kaçmasının nedenini ise Aliye Hanım'a yazdığı 8 Aralık 1947 tarihli mektupta açıklamış, *Alibaba* ile *Sırça Köşk*'ü yayınladığını, birkaç işinin kaldığını ve bir hafta sonra da teslim olacağını belirtmiştir (Ali, 2020:131). Sabahattin Ali'nin son sayıdaki "Uşak Ruhu'" başlıklı yazısı, *Markopaşa*, *Malûm Paşa, Merhum Paşa* ve *Alibaba*'da yazdığı son yazıdır. Sabahattin Ali, eşi Aliye Hanım'a 19 Aralık'ta yazdığı mektubunda gazetenin yayınlanmama sebebini ise şöyle açıklamaktadır:

> *"(...)Hakkımda tevkif kararı verdiler, fakat idarehaneye gidip aramıyorlar. Ben de gönüllü olarak Adliyeye gitmiyorum. Çünkü evrak tamamlanmamış ise ayrıca yatmak lazım gelecek. Galiba işlerin temizlenmesi yılbaşından sonraya kalacak ve kim bilir ne şekilde temizlenecek. Bu vaziyetin devamı benim de sinirlerimi bir hayli bozdu.*
>
> *(...) 'Ali Baba' bu hafta çıkmayacak. Parasız gazete çıkmıyor. Her taraftan tehdit, sabotaj. Bayilere sattırmıyorlar. Üstelik gırtlağımıza kadar borca girdik, işleri yoluna koyabilmek için daha dört sayı çıkmamız lazımdı, halbuki her sayı bize (750) liraya mal oluyor. Hiçbir yerden hiçbir arkadaştan yardım görmeden buna dayanmama imkân yoktu. Nihayet 2600 lira borçla işi burada kapatıyorum"* (Ali,2020:135).

Alibaba'nın kapanmasıyla beraber, *Markopaşa*'nın ilk dönemi de kapanmıştır. *Markopaşa*'nın ilk yayınlanma tarihi olan 25 Kasım 1946 tarihinden, 16 Aralık 1947 tarihine kadar geçen 386 günde *Markopaşa,* sahte sayıları hariç, 23, *Merhum Paşa* 4, *Malûm Paşa* 5 ve *Alibaba* 4 sayı yayınlanabilmiştir. Geçen sürede toplam 55 sayı yayınlanabilmesi gerekirken, ancak 36 sayı yayınlanabilmiş, 19 hafta çeşitli engeller nedeniyle yayınlanamamıştır.

Son halde *Alibaba* kapanmış, Sabahattin Ali, 19 Aralık 1947'de teslim olup tutuklanmıştır. Aziz Nesin ise zaten 30 Nisan 1947'den beri cezaevinde cezasını tamamlamaktadır. Gazetenin diğer bir yazarı Rıfat Ilgaz, Mustafa Uykusuz ile birlikte Asmalımescit'teki idarehanede kalmaktadır. 1948 Nisan ayında, Ilgaz Haydarpaşa'daki İntaniye Hastanesi'nde tedaviye alınmıştır. Haluk Yetiş ise askere gitmiştir(Aydın Ilgaz ile yapılan görüşme, Mayıs, İstanbul, 2019).

5.1.11. *Markopaşa* Yasta: Sabahattin Ali Öldürüldü!

19 Aralık 1947 tarihinde tutuklanan Sabahattin Ali, 31 Aralık 1947'de tahliye edilmiştir. Ancak Ali'nin ekonomik bunalımları başlamıştır. Ali, *Markopaşa* için ABD'den sipariş ettiği, ancak gümrük masraflarını ödeyemediği baskı makinesini Rüştü Diktürk'e satmıştır. Kızı Filiz Ali'nin aktardığına göre tek çaresi yurt dışına gitmektir:

> *"(...)Babamın durumu ciddiyetini korumakta. Kapana kısılmıştır artık. Gazeteyi çıkarması mümkün değil, hakkında kesinleşmiş ya da kesinleşecek mahkûmiyet kararları var. Kısaca, işsiz, özgürlüğü her an elinden alınacak gibi, eli ayağı bağlanmak üzere. Son çare yurt dışına gitmek. Ancak pasaport alması olanaksız. O halde tek bir çıkar yol kalıyor, o da kaçmak*"(Ali, 1997:114).

Sabahattin Ali, Avukatı Mehmet Ali Cimcoz'un da yardımıyla, Melek Celal isimli kadınla ortak olarak kamyon almış ve hikâyelerine olumlu etkisi olacağını düşünerek taşımacılık işine girmiştir. Şoförüyle birlikte son nakliye yeri ise Edirne'dir. Ancak iddialara göre Ali'nin planlarında yurt dışına kaçmak vardır. Sabahattin Ali, 28 Mart 1948 tarihinde eşine ve avukatı Cimcoz'a yazdığı mektuplarda da bu anlaşılmaktadır (Akt.Çukurkavaklı,1978:359-375).

İddiaya göre, Sabahattin Ali, tüm kaçış planını arkadaşı Rasih Nuri İleri ile yapmıştır. Ali'yi Bulgaristan'a Ali Ertekin isimli eski bir mahkûm kaçıracaktır. Plana göre, yurt dışına çıkmayı başaran Ali, sınırın yanında Berber Hasan'ın dükkanına girecek ve yeşil mürekkep (Sabahattin Ali yazılarını yeşil mürekkep ile kaleme almaktadır) ile kartvizite bir takım bilgiler yazacak ve eğer kartvizit noktasız ise sınırı geçmiş olacaktır. İleri, Berber Hasan'ın dükkanından noktasız, yeşil mürekkeple yazılmış bir kartvizit almış ve Ali'nin karısı ile Avukatı Cimcozlara ulaştırmak üzere kendisine bıraktığı mektupları postalamıştır (Akt.Çukurkavaklı, 1978:424-427).

Sabahattin Ali, eşi Aliye Hanıma bıraktığı mektupta şunları yazmıştır: *"Sevgili karıcığım, bu mektubu aldığın zaman ben İtalya, Fransa veya Londra'da olacağım. Filiz'in okulu biter bitmez sizi yanıma aldıracağım..."*(Ali ve Özkırımlı, 1986: 39). Ali,

Cimcozlara bıraktığı mektupta ise, yaşadığı zorlular nedeniyle uzun zamandır kaçmayı planladığını, ancak ailesinin varlığı nedeniyle buna karar veremediğini belirtmiştir (Akt. Çukurkavaklı, 1978: 367).

Rıfat Ilgaz ise Ali'nin yurt dışına kaçacağına hiçbir zaman inanmamıştır: "*Ben Sabahattin Ali'nin kaçacağına en küçük olasılık tanımıyorum. Kaçsa bile en zor ve en karışık yolu seçmiş. Bu da Sabahattin Ali'nin net düşüncesine, net görüşlerine aykırı"(*Akt,Çukurkavaklı,*1978:38).* Gazetenin İdare Müdürü Haluk Yetiş de Ilgaz ile aynı görüştedir: *"İma yoluyla bile bir şey söylemedi. Belki kendisi kaçmak da istememiştir. Bu da ayrı bir konu. Ben kaçacağını sanmıyorum. Tedirgin olduğunu biliyorum. Kendisine yapılan baskıları biliyorum. Ama kaçacağını, tahmin edemiyorum*" (Akt, Çukurkavaklı, 1978:103).

Yurt dışına kaçtığı düşünülen Sabahattin Ali'nin cesedi ise, 16 Haziran 1948 tarihinde Çoban Şükrü tarafından bulunmuştur. Ali, 2 Nisan 1948 tarihinde Kırklareli'nin Sazara köyü yakınlarında öldürülmüştür. Önceleri katili belirlenemezken, 28 Aralık 1948 tarihinde Ali Ertekin, Sabahattin Ali'yi kendisinin öldürdüğünü itiraf etmiştir (Saydur, 2013:165).

Sabahattin Ali, mahkeme kayıtlarına göre, Ali Ertekin tarafından öldürülmüştür. Ancak ölümüne dair şüpheler bugün dahi aydınlığa kavuşmamıştır. Ali, cinayeti ile bilinen en büyük gerçek ise cumhuriyet döneminin ilk faili meçhul yazar cinayeti olmasıdır.

> *"(...) Sabahattin'i birkaç defa hapse attılar. Buna rağmen mücadelesinden vazgeçmedi. O zamanki iç ve dış durum öyleydi ki, mürteci idareciler "Marko Paşa" gazetesini doğrudan doğruya tasfiye etmeye cesaret edemediler. İrtica için, gazeteyi durdurmanın bir tek çaresi vardı: Herhangi bir provokasyon yardımıyla gazete sahibini yok etmek, yani Sabahattin Ali'yi öldürmek! Öyle de yaptılar..."*[310]

[310] Nazım Hikmet, *Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil*, 4. Baskı, Adam Yayınları, 1993, s.238'den akt. Saydur, 2013:165.

5.2.*Markopaşa*'nın İkinci Dönemi

Sabahattin Ali öldürülmüş, Aziz Nesin Bursa'ya sürgüne gönderilmiş, Rıfat Ilgaz hastanede tedavi altına alınmıştır. *Markopaşa* kadrosu dağılmıştır. Üstelik 10 aydır da gazete çıkarmak adına bir girişimde bulunulmamıştır. Ilgaz'a göre ise "*ortam tam dergilik*"tir:

> "*(...) Aziz Nesin'le ara sıra buluşuyor, tatlı bir anı gibi Markopaşalardan, Merhum Paşalardan, Malûm Paşalardan konuşuyorduk. Hayır, böyle durmak olmaz, bir atılım gerekirdi. Gel gelelim Markopaşa'nın da imtiyazı Orhan Erkip'te kalmıştı. Alibaba'nın imtiyazı bendeydi ama, Alibaba Sabahattin Ali'yi anımsatır, kötü çağrışımlara yol açabilirdi. Ortam tam mizahlık, dergilik ortamdı.*
>
> *(...)Ben böyle evsiz barksız hastanelerde mi ömür tüketecektim! Hafta içinde Aziz Nesin'den bir mektup almıştım. Markopaşa'yı yeniden çıkarıyoruz. Orhan Erkip'le imtiyazı için anlaştım, diyordu, bize geri veriyor, imtiyazı senin alman koşluyla… Gazetenin sahibi de sen olacaksın, sorumlu Müdürü de!*
>
> *Buna karşı o da ortak olacaktı bizimle. Ne kazanırsak beraber diyordu Aziz. Hemen kabul ettiğimi bildirmiş, başlamıştım yazı yetiştirmeye"(*Ilgaz, 2002:524,556).

Ilgaz'ın da aktardığı gibi *Markopaşa*'nın ikinci dönemi, Aziz Nesin'in sürgünden dönmesiyle başlamıştır. Bu yeni dönemde Sabahattin Ali'nin yer alamaması ve Orhan Erkip ile ortak olunması ise *Markopaşa*'nın ikinci döneminin en belirgin yanıdır. *Markopaşa* yeniden 16 sayı sürebilecek serüvenine çıkacaktır.

Markopaşa'nın ikinci dönemdeki ilk sayısı, 29 Ekim 1948 tarihinde yayınlanmıştır. *Markopaşa* adı ve kullanılan "paşa" vinyeti ilk dönemdekiyle aynıdır, ancak ilk dönemde olduğu gibi logo altında "HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ" yerine "Haftalık mizah gazetesi" yazısı yer almıştır. Siyasi kelimesi çıkarılmıştır. Bununla birlikte, logo altında sağ kenarda yer alan yıl ve sayı bilgisinde de değişik bir biçim vardır. Zira "Yıl:1 – Sayı: 1 (35)" bilgisi yer almıştır. 35 yazısı ile ilk dönemde *Markopaşa* geleneğinden gelen gazetelerin toplam yayınlandıkları sayılar (23 sayı *Markopaşa*, 4 sayı *Merhum Paşa*, 5 sayı *Malûm Paşa*, 4 sayı *Alibaba*) belirtilmek istenmiştir. Ancak bu toplama işlemi yanlıştır. Zira belirtilen sayılar toplandığında 36

olmaktadır. Nitekim toplamada yapılan hata,7 Ocak 1949 tarihli 11. sayıda düzeltilmiş, 'Sayı: 11 (36)' denilmiştir. Bu dönemin ilk sayısında başmuharrir de değişmiş ve Aziz Nesin olmuştur. Nesin, gazetenin ayrıca 'müessis ve sekreteri'dir. Künyede yer alan bilgilere göre sahibi ve yazı işleri yönetmeni Rıfat Ilgaz'dır. *Markopaşa*'nın adresi Kumkapı, Derinkuyu Sokak, No: 4, dizilip basıldığı yer Osmanbey Matbaası'dır. Gazetenin karikatürlerini yine Mustafa Uykusuz çizmektedir. Haluk Yetiş ise askerde olduğu için kadroya dahil olamamıştır. Sabahattin Ali'nin başyazılarının olmaması dışında gazetede değişiklik yapılmamıştır (Saydur, 2013: 169). Yeniden yayınlanmaya başlayan *Markopaşa*'ya halktan yoğun ilgi vardır. Ilgaz'ın aktardığı şekliyle, *Markopaşa* ilk sayısıyla "*ortalığı duman etmiştir"* (Ilgaz, 2002:556).

Markopaşa'nın 10 Aralık 1948 tarihli 7 (35) sayılı yayınına göre, gazetenin dördüncü ve beşinci sayıları polis tarafından toplatılmıştır. Bu sayıda yaşanan durum eleştirilerek, *Markopaşa* logosunun üst kısmına "Toplatılmadığı zamanlarda çıkar siyasi mizah gazetesi" yazısı eklenmiştir (Saydur, 2013:179).Toplatma kararı ise Bakanlar Kurulu Kararıyla gerçekleşmiştir. 8 Aralık 1948 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında 3/8379 sayı ile *Markopaşa*'nın beş ve altıncı sayılarının dağıtımının yasaklanması kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu'nu harekete geçiren ise 26 Kasım 1948 tarihli 5 (35).sayısında"Pamuk Prenses Elizabet doğurdu" ve "Dünya kralları işi azıttılar" başlıklı yazılardır.[311]

"Pamuk Prenses Elizabet doğurdu" başlıklı yazı ile İngiltere Kraliçesinin doğum yapmasının, Türk bakanlar ve Ankara Radyosu tarafından merakla takip edilmesi eleştirilmiştir. Bununla birlikte, "Dünya kralları işi azıttılar" başlıklı yazıyla da Mısır prensesi Fevziye Fuad'ın, İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'den boşanmasına dair Türk basınındaki haberler hicvedilmiştir. *Markopaşa*'da yayınlanan bu iki yazı, Türkiye sınırlarını aşarak üç ülkeyi ayağa kaldırmıştır. Mısır, İran ve İngiltere elçilikleri devlet

[311] *Başdan,* 11 Ocak 1949, s.1.

başkanlarına hakaret edildiğini belirterek, Rıfat Ilgaz ve Aziz Nesin hakkında dava açmıştır. İki yazar, 5 Ocak 1949 tarihinde tutuksuz olarak 7. Asliye Ceza mahkemesinde yargılanmaya başlanmışlardır (Saydur, 2013: 179).

Markopaşa'nın sahibi ve yazı işleri müdürü olan Rıfat Ilgaz'a, gazetenin 3 Aralık 1948 tarihli 6 (35). sayısının son sayfasında yer alan "KRAL FARUK" imzalı kurgu yazıdan dolayı, yeni bir dava açılmıştır. 7. Asliye Ceza Mahkemesindeki dosya ile bu dava sonucu birlikte açıklanacaktır. Yargılama sonunda Ilgaz ve Nesin'in 7'şer ay hapsine, gazetenin de kapatılmasına karar verilecektir.[312]

Burada bir parantez açıp belirtmek gerekir ki, Nesin'in aldığı cezanın süresiyle ilgili, farklı aktarımlar vardır: Rıfat Ilgaz, "*Aziz'den iki ay fazlasıyla yedi aya hüküm giymiştim*" bilgisini paylaşırken (Ilgaz, 2002: 560), Nesin, *Medet!*'in 23 Nisan 1950 tarihli sayısında "*İngiliz, Mısır ve İran krallarının açtığı davadan altı ay yatıp çıktım*" demektedir. Ancak mahkeme kararı her iki yazarın da 7'şer ay hapsi ve gazetenin de kapatılması şeklindedir.[313]

Markopaşa'nın 17 Aralık 1948 tarihli 8 (35). sayısında yer alan "Okuyucularımıza" başlıklı duyuruyla, 13 Aralık günü Aziz Nesin'in evinde, Rıfat Ilgaz'ın ise tedavi gördüğü Cerrahpaşa Hastanesi'nde arama yapıldığı ve gazetecilerin yazıları ile notlarına el konulduğu açıklanmıştır. *Markopaşa*'nın 31 Aralık 1948 tarihli 10 (35). sayısının ilk sayfasında, "Marko paşanın Noel münasebetile haşmetlu bir zata gönderdiği mesaj" başlıklı yazı nedeniyle "Cumhurbaşkanının gıyaplarında şahıslarına hakaret ve tecavüz" suçlamasıyla Rıfat Ilgaz'a dava açılmış ve gazetenin bu sayısı toplatılmıştır. İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davada Ilgaz, 3 yıl hapse mahkûm olmuştur.[314]

---

[312] *Vatan*, 14 Mayıs 1950, s. 1. ve 4.

[313] A.g.e.

[314] A.g.e.

Toplatma kararıyla alakalı *Başdan*'ın 11 Ocak 1949 tarihli 23. sayısında şu bilgiler okuyucuyla paylaşılmaktadır:

> "*Markopaşa'nın 5 ve 6 ıncı sayıları neşirlerinden bir hafta sonra toplatılmıştır.*
>
> *(...) Markopaşanın 9 uncu sayısı neşredildiği günün sabahı saat sekizde toplatıldı.*
>
> *Markopaşanın 10. Sayısı, neşrinden on saat sonra toplatıldı. Bütün bu toplamalar, son yirmi gün içinde olmuştur."*

Markopaşa'nın 10 sayıda dört kez toplatılması ise gazetenin 7 Ocak 1949 tarihli 11 (36). sayısında manşetten "Maşallah! Maşallah!..." başlığıyla yayınlanan yazıda eleştirilmiştir. *Markopaşa*'nın bu sayısı ile *Hür Markopaşa*'nın ilk sayısı aynı gün yayınlanmıştır. *Hür Markopaşa*'nın sahibi ve yazı işleri müdürü Arif O. Erkip olarak künyede yer almıştır. Her iki gazete de birbirinin birebir aynısıdır, hatta künye bölümüne *Hür Markopaşa*'nın *Hür* yazısı dahi eklenememiştir (Saydur, 2013: 195).

Markopaşa'nın 11 (36). sayısının ikinci sayfasında ise "Al Sözünü Geriye" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Piyes şeklinde kurgulanan yazıda, CHP ve DP'liler eleştirilmiştir. Bu yazıdan dolayı TBMM'yi tahkir ve tezyil ettikleri iddiasıyla 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde Rıfat Ilgaz tutuklu yargılanacak ve ancak 40 gün sonra beraat edecektir. Bu sırada *Markopaşa*'nın aynısı olan *Hür Markopaşa*'nın sahibi ve yazı işleri müdürü, Orhan Erkip de tutuklanmış ve Sultanahmet Cezaevine konmuştur.[315]

5.2.1. Sabahattin Ali'nin Hatırası İçin…

Markopaşa'nın 14 Ocak 1949 tarihli 12 (36). sayısı yayınlanmadan bir süre önce yazarlar, Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü haberini almıştır. İlk sayfada "*Markopaşanın ilk kurucuları arasında bulunan Sabahattin Ali'nin ölümünden duyduğumuz üzüntü sonsuzdur. 18 Ocak 1948 Salı günü çıkacak BAŞDAN gazetesinin 24 üncü sayısı, Sabahattin Ali'nin hatırasına ayrılmıştır*" ifadeleri yer almıştır (Akt. Saydur, 2013:205).

[315] *Hür Markopaşa*, 16 Mayıs 1949, s. 2.

Bu sayıda da gazetenin toplatılması eleştirilmiştir. Okuyucuya yapılan bilgilendirmede "*BU GAZETE CUMA GÜNLERİ SAAT SEKİZDE ÇIKAR. SEKİZLE DOKUZ ARASINDA FIRSAT BULURSA SATILIR. DOKUZDA TOPLATILIR. SAAT ONDA, MUHARRİRLERİ SORGUYA ÇEKİLEN BASIN HÜRRİYETİNİN KURBANI FELAKETZEDE BİR GAZETEDİR*" ifadeleri yer almıştır (Saydur, 2013:206).

22 Ocak 1949 tarihli 13 (36). sayısının ilk sayfasındaki "Şakalar" köşesinde ise gazetenin 12. sayısının toplatılmamasına şaşırılmış ve bu şaşkınlıkla toplatma kararları hicvedilmiştir. 30 Ocak 1949 tarihli 14 (36). sayısında ise logonun üzerinde yer alan "Toplanmadığı zamanlarda çıkar siyasi mizah gazetesi" yazısı "Fırsat Bulabildiği zamanlarda çıkar siyasi mizah gazetesi" olarak değiştirilmiştir. Bu sayı ise yayınlanmasından iki saat sonra toplatılmıştır. Toplatılma bilgisi gazetenin 8 Şubat 1949 tarihli 15 (36). sayısında açıklanmıştır:

> " *Markopaşanın geçen sayısı yine toplatıldı. Türkiye'deki Demokrasi icabı olarak hangi makamın emriyle ve hangi sebeple toplandığını henüz bilmiyoruz. 14 sayı çıkabilen Markopaşanın beş sayısı toplatılmış oldu ki bu suretle Markopaşa yeni bir rekor daha kırmış bulunuyor demektir. Türkiye'de böyle bir şerefi ilk defa Markopaşa kazandı:*
>
> *Gazete satışa çıkarken iki saat sonra tamamen satıldığı için, gazeteyi toplıyan emniyet memurları adeta bizim iade memurluğumuzu yapıyorlar. Emniyet müdürlüğü de iade depomuz haline gelmiştir.(...)"*(Akt. Saydur, 2013:211,214-215).

Markopaşa'nın defalarca toplatılması ve hakkında dava açılmasına ilişkin bilgi ise 11 Şubat 1949 tarihli *Başdan*'ın 27. sayısında "Bir Hafta İçinde" başlıklı yazıda yer almaktadır:

> "*Son hafta içinde BAŞDAN gazetesinin bir sayısı ile Markopaşa'nın 14 ve 15. Sayıları toplatıldı. (Aziznâme) isimli küçük kitap toplatıldı. Ve kitabın muharriri Aziz Nesin'in Basın Savcılığında sorgusu yapıldı.*
>
> *(...) Fevkalâde maddi ve manevi sıkıntı içinde olduğumuz için, elinizde tuttuğunuz şu küçük gazetenin kaç sayı daha çıkabileceğini biz de bilmiyoruz*"

5.2.2. *Markopaşa*'nın 'Hıyar' Sayısı

Fırsat bulabildiği zamanlarda çıkar siyasi mizah gazetesi

Marko paşa

Haftalık Mizah Gazetesi

Ne gün fırsat bulursa O gün çıkar. Çıktığı gün 8 ile 9 arasında satılır. 9 da toplamıya başlarlar. Tükiyedeki demokrasinin ve Basın hürriyetinin miyarı olan, işte böyle bir acaip siyasi mizah gazetesidir

Markopaşanın fevk'alade Hıyar sayısı

SANSÜR İSTİYORUZ!

KIT'A

Hıyara Methiye

METHİYE DER, HAKKI HIYAR MEDAR

VEREM NUTUK HAFTALARININ BİLHEM KAÇINCISI SONA ERDİ

Şekil 20. 14 Şubat 1949 *Markopaşa*

14 Şubat 1949 tarihli 16 (36). Sayısında *Markopaşa*, toplatma kararları, davalar, yargılamalar nedeniyle yaşadıkları tüm zorlukları hicvederek özel bir sayı yayınlamıştır. Okuyucuya bu sayının nedenini ise şöyle açıklamışlardır:

> "*Ne yazsak Markopaşa'yı toplatıyorlar. Onbeş sayı çıkabilen gazetemizin yedi sayısını toplattılar. Biz de zülfiyâre dokunmasın, güneşe karşı desturun su döküp te çarpılmayalım, evliyayı umuru incitip fincanı katırların ürkütmiyelim diye, suya sabuna dokunmadan, havadan sudan yazılar yazmaya karar verdik. Bundan sonra gazetenin her sayısını, meyva ve sebzelerin methine tahsis edeceğiz. Şimdiye kadar gazetemizi İçişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı toplattırdı. Bakalım bu sefer de Tarım Bakanlığı toplatacak mı? Gazetemizin bu sayısı Hıyar sayısıdır. Baştan aşağıya kadar hıyarın ve hıyarların methiyesini bulacaksınız.*

Hatta memleketimizin hıyarlarını rencide etmemek için, onların aleyhinde bile bulunmayacağız. Gelecek sayımız da muşmula sayısı olacaktır"

Markopaşa'nın bu sayısı da Bakanlar Kurulu'nun, 17 Şubat 1949 tarihli ve 3/8814, 3/8822, 3/8823 sayılı kararlarıyla toplatılmıştır. Ancak bu karar, gazetenin kapatılmasına dair bir karar değildir. Rıfat Ilgaz'ın tutuklanarak cezaevine girmesi *Markopaşa*'nın ikinci döneminin son bulmasına neden olmuştur. Aslında bu durumda *Markopaşa*'nın sahibi ve yazı işleri müdürü görevi yine *Markopaşa* kadrosundan başka bir isme devredilebilir, gazete yayınlanmaya devam edebilirdi. Hatta Aziz Nesin, Ali Karcı'yı, Ilgaz'dan gazeteyi devretmesine dair yazı almak üzere cezaevi hastanesine göndermiştir (Ilgaz, 2002:576). Ancak, *Markopaşa* 1 Nisan 1949 gününe değin yayınlanmamıştır.

Gazete ikinci döneminde, 29 Ekim 1948 tarihinden 14 Şubat 1949 tarihine kadar 16 sayı yayınlanabilmiştir. Ancak 16 sayı boyunca gazete sekiz kez toplatılmıştır. Bununla birlikte gazetenin sahibi sorumlu yazı işleri müdürü olarak Rıfat Ilgaz hakkında beş kez, Aziz Nesin hakkında ise bir kez dava açılmıştır (Saydur, 2013: 229). *Markopaşa,* Sabahattin Ali'siz başladığı ikinci yayın döneminde de yine emperyalizmi, Türk basınının emperyalist ülkelerin yaptıklarını sorgulamamasını ve Rıfat Ilgaz'ın da hastalığının etkisiyle, devletin veremle mücadelesini eleştirmiştir.

5.3. *Markopaşa*'nın Üçüncü Dönemi

Markopaşa'nın 14 Şubat 1949 tarihli 16 (36). sayısı mahkeme kararıyla kapatılmamış, Rıfat Ilgaz cezaevinde olduğu için yayına devam edilmemiştir. Bir buçuk aylık sürede Aziz Nesin de gazeteyi yayınlayamamıştır. 1 Nisan 1949 tarihinde ise *Markopaşa,* yeniden aynı şekilde yayınlanmaya başlamıştır.

Logoda,"Cuma günleri çıkar haftalık siyasi mizah gazetesi" bilgisi yer almıştır. Bunun yanında "Yıl: 3 – Sayı: (36+16) – 1" olarak ilk yayınlanma tarihi olan 25 Kasım

1946 tarihinden o güne değin geçen üç yıl ve ilk iki dönemine gönderme yapılarak 36+16 sayı bilgisi paylaşılmıştır. Manşetin hemen altında ise "Üçüncü Doğuş" ifadesiyle gazetenin üçüncü dönemi olduğuna ışık tutulmuştur. Gazete künyesinde sahibi ve yazı işleri müdürü olarak Mahmut Kayman yer almıştır. Adresi, Ankara Caddesi, No:59 iken basıldığı yer Seyhan Matbaası'dır (Saydur, 2013: 230).

Gazetenin ilk sayfasında "Üçüncü Doğuş" vurgulanmış, "Şakalar" köşesinde "Çoban Köpekleri" başlıklı yazıyla okuyucuya neden eskisi gibi yazamayacaklarını açıklamışlardır. Son sayfasında ise "Gazetemizi Niçin Toplarlar?" başlıklı yazıyla *Markopaşa*'nın o zamana kadar yaşadıkları anlatılmıştır:

> "*Markopaşa şimdiye kadar 53 sayı çıktı. Muntazam çıkabilseydi bu tam bir senelik neşriyat idi. Halbuki bu 53 sayı ancak iki buçuk senede çıkabilmiştir.*
>
> *Markopaşa şimdiye kadar beş ayrı isim altında çıkmıştır: Markopaşa, Malumpaşa, Merhumpaşa, Ali Baba ve Hür Markopaşa. Markopaşa, şimdiye kadar altı neşriyat müdürü değiştirmiştir: Sabahattin Ali, Mücap Nedim Ofluoğlu, Mustafa Uykusuz, Orhan Erkip, Rıfat Ilgaz, Mahmut Kayman.*
>
> *53 sayı çıkabilen bu gazete aleyhine 28 dava açılmıştır. 4 muharrir hapse girmiş 24 ay hapis yatmıştır.*
>
> *Halen biri Mısır, İngiliz ve İran kralları olmak üzere dört tane açılmış davası vardır. 53 sayı çıkan gazetenin 11 sayısı toplatılmıştır.*
>
> *Şimdiye kadar, 11 matbaa değiştirmek zorunda kalmıştır: Emek Basımevi,* Tan matbaası*, Berksoy matbaası, Işık Basımevi, Stad matbaası, Gütenberg matbaası, Çelik Cilt Basımevi, Büyük Doğu matbaası, Babıali matbaası, Osmanbey matbaası, Seyhan basımevi.*
>
> *Markopaşa Türk mizah edebiyatında ileri bir hamledir. Bu hususu müteaddit defalar Avrupa gazeteleri de belirtmiştir.*
>
> *Bütün bu mücadele sırasında Markopaşa aleyhinde söylenmedik laf kalmamıştır. Fakat bütün bunlar hiçbir vesika ve delile dayanmıyan dedikodulardan ileriye geçmemiştir.*
>
> *53 sayı çıkan Markopaşa'da Türk milletinin menfaatine uymıyan tek satır, tek kelime bulanın alnı karışlanır*" (Akt.Saydur, 2013:232).

Üçüncü kez yayın hayatına hazırlanan *Markopaşa*'nın bu sayısı, daha basılırken toplatılmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 14 Nisan 1949 tarihli 3/9149 sayılı kararıyla gazetenin dağıtımı yasaklanmıştır. Daha ilk sayıda yaşanan bu durum ise 29 Nisan 1949 tarihli *Yedi- Sekiz Paşa*'nın ilk sayısının birinci sayfasında anlatılmıştır:

> "(…)*1 Nisan Cuma günü çıkacak olan Markopaşa gazetesinin 17. sayısı henüz matbaada iken 31 Mart Perşembe günü akşamı saat 17'de gazetenin basıldığı Ankara caddesindeki Seyhan matbaası emniyet memurları tarafından basılarak makbuz bile vermeden 20.000 gazete müsadere edilmiştir.(...)"*

Markopaşa'nın, üçüncü dönemi de daha başlamadan son bulmuştur. Bundan sonra *Markopaşa* geleneğinden gelen gazeteler olacaktır, ancak onlar da uzun soluklu olarak devam edemeyeceklerdir.

Yedi-Sekiz Paşa

Yıl: 1 — Sayı: 1 Cuma günleri çıkar haftalık siyasi mizah gazetesi 29 Nisan 949

Geçip gitmişiz

İki Kamçı Bir Kuyruk
Herkes Başına Uyruk

Şekil 21.29 Nisan 1949 *Yedi-Sekiz Paşa*

5.4. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Yedi-Sekiz Paşa*

Başlarken bir yanlışı düzeltmek gerekmektedir. Aziz Nesin, 23 Nisan 1950 tarihli *Medet!*'in ilk sayısının birinci ve dördüncü sayfasında yer alan "Çıkarken" başlıklı yazıda, *Markopaşa* soyundan gelen gazeteleri sıralarken,"*Yedi-Sekiz Hasan Paşa"* ismini kullanmaktadır. Ancak logodan da anlaşılacağı gibi gazetenin adı *Yedi-Sekiz Paşa*'dır.

Markopaşa soyundan devam eden gazetenin logosunda değişiklik yapılmıştır. Zira *Markopaşa*'da, paşa vinyeti Marko ile paşa kelimelerinin arasında yer almaktayken, şimdi ismin sağ tarafına konumlandırılmıştır. Vinyet de daha önceki vinyetten farklı olarak kulak kabartan paşa figürüyle değildir. Logonun hemen altında gazetenin "Cuma günleri çıkar haftalık siyasi mizah gazetesi" bilgisi yer almıştır. Sol tarafta "Yıl:1 – Sayı:1" ve sağ tarafta da tarih bilgisi belirtilmiştir.

Gazete'nin sahibi ve yazı işleri müdürü, Orhan Müstecaplıoğlu'dur. Basım yeri ve adresi ise *Markopaşa*'nın 1 Nisan 1949 tarihinde yayınlanan son sayısıyla aynıdır. Gazetenin yayınlanma sürecini Rıfat Ilgaz şöyle ifade etmiştir:

> "*Çıktığımı öğrenen Ali Karcı, YediSekiz Hasanpaşa için Aziz'den yazı geldiğini söylüyor, benden de yazı istiyordu. Ben harıl harıl yazı hazırladım otelde, ilk sayı için. Sorumlu Müdür Orhan Müs'tü. Yazdığım yazılarla otelin parasını çıkarıyordum. Satış parlak değildi. Aziz Nesin'in Aydın'da bir çiftlikte olduğunu söylüyordu Ali Karcı. Gazete satsa bile geçindirecek gibi değildi bizi. Belli bir idare yeri de yoktu. Basımevi işleri Ali'nin üzerindeydi. Aziz, politik havanın dışında kalmıştı. Bense işi benimseyip havasına girememiştim henüz. Sorumluluğun başkasında olması beni ölçülü davranmaya zorluyordu. Cezaevi nedir biliyordum, yazılarım yüzünden başka birinin içeri girmesine gönlüm razı olmadığından ürkek davranıyordum*" (Ilgaz, 2002:601).

Dördüncü sayısı 20 Mayıs 1949 tarihinde yayınlanan *Yedi-Sekiz Paşa*, kapatılacak hatta yazarların birliktelikleri de son bulacaktır. Rıfat Ilgaz, Orhan Erkip'in çıkardığı *Hür Markopaşa* kadrosuna katılacak, gazetenin 13 Haziran 1949 tarihli altıncı sayısında da tüm hakları Erkip'ten devralacaktır (Aydın Ilgaz ile yapılan görüşme, Mayıs, İstanbul, 2019). Aziz Nesin ise Ilgaz'la birlikte hareket etmeyecektir. Dahası Nesin için *Hür Markopaşa*, *Markopaşa* soyundan gelen gazete dahi değildir.[316] Nesin, Remzi Gürcan yönetiminde *Bizim Paşa*'yı yayınlayacaktır.

[316] *Medet!*, 23 Nisan 1950, s.1.

Şekil 22.23 Mayıs 1949 *Hür Markopaşa*

5.5. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Hür Markopaşa*

Hür Markopaşa, Aziz Nesin'in 23 Nisan 1950 tarihli *Medet!*'te, *Markopaşa* geleneğinden gelen gazeteler olarak belirttiği gazeteler arasında yer almamıştır. Bununla birlikte Rıfat Ilgaz'ın anılarında ve *Markopaşa*'ya dair ilgili kaynaklarda yer almasından dolayı tez araştırmasına dahil edilmiştir. *Hür Markopaşa*, ilk dönem *Markopaşa* ile aynı tarz başlık ve vinyet kullanmıştır. Sadece Marko kelimesinin üzerinde *Hür* yazısı yer almıştır. Logonun üst kısmında ise "Toplanmadığı için Pazartesi günleri çıkar" uyarısı kullanılmıştır. Bu uyarının nedenini ise Rıfat Ilgaz şöyle açıklamıştır:

> "*Toplatma yöntemleri ilerlemiş, basımı bile engellenmeye başlanmıştı. Gazete basılırken toplamaya geliyorlardı. Buna karşı bizim de yeni ve hızlı yöntemler geliştirmemiz gerekiyordu. İşte bunlardan biri, "Pazartesi günleri çıkar" olayıdır. Biz "Pazartesi çıkar" diyoruz ama Cuma'dan basıp el altından piyasaya veriyoruz… Ne satılırsa kârdı. Böyle dediğimiz için görevliler Pazartesi sabah erkenden geliyor, alıp götürüyor. Oysa elde kalanlar bunlar… Bir de bakıyorlar ki sokakta herkesin elinde… Bir süre işimize yaradı ancak…"(*Akt.Saydur, 2013:273)

Hür Markopaşa'nın ilk sayısı, Orhan Erkip yönetiminde, 7 Ocak 1949 tarihinde yayınlanmıştır. Aynı tarihte 11 (36). sayısı yayınlanan *Markopaşa* ile birebir aynı yayınlanan gazete, aynı yazıları taşıdığı için *Markopaşa*'ya açılan davada mahkûm olmuş ve Erkip, Ilgaz gibi cezaevine girmiştir. İkilinin nasıl bir araya gelip gazete çıkarmaya karar verdiğini ise Ilgaz şöyle anlatmaktadır:

> "*Ben Heybeli'de yatarken bizim ortak Orhan Erkip, Aşmalı Mescit'te bir sayı çıkıp da toplatılan Hür Markopaşa'dan hapis cezasına çarptırılmıştı. O da bu cezaevindeydi. Ben cezaevinin hastanesinde yatarken izin alıp beni görmeğe gelmişti. Beşinci Kısım dayısı Köfte Mustafa'nın yardımcısıydı. Üç dört ayı kalmıştı çıkmaya. "Hiç korkma" diyordu. "Hür Markopaşa'yı çıkarırız, daha olmazsa. Ben günümü doldurayım, gerisi kolay. Yazarsın içerden yazıları, yollarsın bana!"(*Ilgaz, 2002:578)

Ilgaz, gazetenin 13 Haziran 1949 tarihli altıncı sayısında, gazeteyi Orhan Erkip'ten devralmıştır. Artık gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü Rıfat Ilgaz'dır. Erkip, yayın hayatını bırakıp kuru temizleme işine girmiştir:

> "*Orhan Erkip, Hür Markopaşa'yı çıkarmaya başlamıştı. Benim sorumlu müdürlüğüm sırasında, üç beş parça yazı kalmıştı elinde. Bunları yayınlayıp bitirdikten sonra, yürütemeyeceğini anlayınca Hür Markopaşa'nın imtiyazını bana devretmiş, kendisi kuru temizleme evi açmak üzere büsbütün ayrılmıştı. Tek başıma yürütebilecek miydim bu gazeteyi? Bir mizah dergisi yalnız yazıyla yürümezdi. Dizgi, baskı, kâğıt işleri de vardı.*
>
> *(...)Çok yoruluyor, üstelik gazeteyi çok masraflı çıkarıyordum. Ama ne olursa olsun aylarca sürdürebilecek durumdaydım. Askerliğini bitirir, yönetimi alırdı eline"*(Ilgaz, 2002:601, 603).

Rıfat Ilgaz, *Hür Markopaşa* için planlar yaparken, ziyaretine, daha önce kaldığı cezaevinin müdürü gelmiştir. Zira Ilgaz, son iki yazısında Sultanahmet Cezaevi demeden cezaevinde esrar, eroin içildiğine dair yazılar yayınlamaktadır. Müdür, Ilgaz'dan yayınları "kesmesini" ister. Ilgaz ise yazılarının arkasında olduğunu ve yayını durdurmayacağını belirtmiştir (Ilgaz, 2002:603-607). Bu olaydan birkaç gün sonra Ilgaz, avukat arkadaşı Vasık Balkış ile karşılaşmış ve tesadüfen adliyeye gitmiştir. Ilgaz, *Markopaşa*'da cumhurbaşkanına hakaret ettiği gerekçesiyle tam da o gün yargılanmaya başlamıştır. Aynı gün Ilgaz'a bir yıllık hapis cezası verilmiştir. Cezaevi adresi ise, müdürünün kendisine ricada bulunduğu Sultanahmet Cezaevi'dir (Ilgaz, 2002:651-657).

Ilgaz, cezaevinden çıktıktan sonra, Mustafa Uykusuz'dan aldığı yol parasıyla İzmir'deki Tepecik Hastanesi'ne gitmiş, burada verem hastalığı nedeniyle tedavi altına alınmıştır (Ilgaz, 2002: 707,710). Bu esnada ise eşi Rikkat Hanım'dan anlaşmalı olarak

boşanmıştır. Zira hem verem hastasıdır hem de kamuoyundan kendisine karşı komünist suçlaması bulunmaktadır. Kendisine yöneltilen suçlamalar nedeniyle eşinin zarar görmesini istemeyen Ilgaz, eşi Rikkat Hanım'dan ailesini koruyabilmek için boşanmıştır(Aydın Ilgaz ile yapılan görüşme, Mayıs, İstanbul, 2019).

Hür Markopaşa, 12 Eylül 1949 tarihinde yayınlanan 19. sayısıyla yayın hayatına son vermiştir. Gazetede yer alan eleştiriler *Markopaşa* soyundan gelen gazetelerden farklı değildir. *Markopaşa* ile ilgili yapılan çalışmalarda, Rıfat Ilgaz'ın Hakkı Raci Dinçer ile *Hür Markopaşa*'yı yeniden yayınladığı bilgisi yer almaktadır. İlk sayısı 27 Mart 1950 yılında yayınlanan gazetenin logosunda, "Yıl 1- (Yeni seri) Sayı: 1" ibaresi yer almıştır. Gazetenin idarehanesi ve telefonu değişmemiştir (Vurucu, 2013:160).

Rıfat Ilgaz'ın oğlu ve Çınar Yayınları sahibi Aydın Ilgaz ile yapılan görüşmede kendisinde "Yeni Seri" *Hür Markopaşa*'nın 10 Temmuz 1950 tarihli 15. sayısının olduğu öğrenilmiştir. Ancak Ilgaz, babasının anlattıklarından yola çıkarak, babasının hastalığı nedeniyle *Hür Markopaşa*'yı, R. Hakkı Dinçer'e devrettiğini ve Dinçer'in de '*Hür Markopaşa*' logosunun altına "Yeni Seri" ibaresini eklediğini anlatmıştır (Aydın Ilgaz ile yapılan görüşme, Mayıs, İstanbul, 2019). Yeni Seri *Hür Markopaşa*, *Markopaşa* kadrosunda yer alan Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Sabahattin Ali, Haluk Yetiş, Mustafa Uykusuz'un hiçbir açıklamalarında bulunamamasından dolayı, tez araştırmasının dışında tutulmuştur.

Bizim paşa

YIL: 1 — SAYI: 1 (Cuma günleri çıkar) HAFTALIK SİYASİ MİZAH HALK GAZETESİ 24 - Haziran - 1949 10 Krş.

Hürriyet ve direk

Baş Tacım Başbakanım Efendim

Çıkarken

Şekil 23. 24 Haziran 1949 *Bizim Paşa*

5.6. *Markopaşa* Ruhu Yaşamaya Devam Ediyor: *Bizim Paşa*

Bizim Paşa, Aziz Nesin'in 23 Nisan 1950 tarihli *Medet!*'te, *Markopaşa* geleneğinden gelen gazeteler arasında yer aldığını belirttiği gazetelerdendir. Ancak *Bizim Paşa* ile ilgili herhangi bilgi, *Markopaşa* kadrosu çalışanlarının kaynaklarında geçmemektedir. Aziz Nesin'in bu bilgiyi paylaşmasından dolayı gazete tez araştırmasına dahil edilmiştir.

Gazete'nin ilk sayısı 24 Haziran 1949 tarihinde Remzi Gürcan idaresinde yayınlanmıştır. Remzi Gürcan, o dönem yayınlanan bir başka mizah gazetesi olan *Geveze*'nin sahibidir. *Bizim Paşa*'nın logosunda paşa vinyeti yer almamış, yazı stili de *Markopaşa*'dan farklı kullanılmıştır. Logosunda "HAFTALIK SİYASİ MİZAH HALK GAZETESİ" yazılmıştır. "Halk gazetesi" bilgisi ise daha önceki *Markopaşa* soyundan gelen gazetelerde, logoda yer almamıştır. Ancak hatırlanacağı gibi *Markopaşa*'nın 25 Kasım 1946 tarihli ilk sayısında gazete künyesinde "Halk için Haftalık SİYASİ MİZAH Gazetesi" bilgisi yer almıştır. *Bizim Paşa*'nın ilk sayfasındaki "Çıkarken" başlığıyla yer alan yazıda da "gazetenin halk davasına kendini verdiği" belirtilmektedir.

Bizim Paşa, *Markopaşa* soyundan gelen diğer gazetelerde olduğu gibi halkın sorunlarına, emperyalizme, hükümetin yönetimine dair eleştiri yazıları yer almıştır. Gazete üçüncü sayısından sonra yayınlanmamıştır.

Medet!

PAZAR ve ÇARŞAMBA GÜNLERİ ÇIKAR

23 NİSAN 1950 PAZAR

MEFKÛF DEMİRAY

Medet!

KARKOPAŞA, MERHUMPAŞA, MALÇOPAŞA, ALİBABA, YEDİSEKİZ HAKANPAŞA, ÖKÜZ HİKMET PAŞA

Türkiyede Şansür Yoktur

NAZIM HİKMET

Niçin Şalgam Yetişmiyor?

Şekil 24. 23 Nisan 1950 *Medet!*

5.7. *Markopaşa* Ruhu Sona Eriyor: *Medet!*

Hatırlanacağı gibi *Markopaşa*'nın ikinci dönemindeki 26 Kasım 1948 tarihli 5 (35). Sayıda "Dünya Kralları İşi Azıttılar" başlığıyla yayınlanan yazıda, Mısır, İran ve İngiliz kralına hakaretten Aziz Nesin, 7 ay hapis cezasına mahkûm olmuştur. Nesin, cezaevinden çıktıktan sonra, Rıfat Ilgaz'la beraber *Hür Markopaşa* kadrosuna katılmamıştır.[317] Aklında *Markopaşa* geleneğinden gelen, ancak adında paşa olmayan bir gazete yayınlama planı vardır. Aziz Nesin, 23 Nisan 1950 tarihinde *Medet!*'in ilk sayısını yayınlamıştır. *Medet!* adının seçilmiş olması ise *Markopaşa*'nın 25 Kasım 1946 tarihli ilk sayısında "BİR DARGELİRSİZİN İSTİDASI Medeeed Ya Recep Peker Meded!" başlığında kullanılan medet nidasına göndermedir.

Medet!'te, *Markopaşa*'da olduğundan bambaşka bir logo tasarlanmış, paşa figürü terk edilmiştir. Dua eder gibi iki el yukarı doğru açılmış şekildedir ve bu şeklin üzerine de *Medet!* yazılmıştır. Gazete künyesi, logonun hemen sol yanında yer almıştır. *Medet!, Markopaşa* geleneğinden gelen diğer gazetelerden yine farklı olarak, haftada iki gün; Pazar ve Çarşamba günleri yayınlanmıştır. İdare adresi, Çemberlitaş, Cami Sokak, No: 59 İstanbul'dur. Fiyatı yine 10 kuruş olan gazetenin basım yeri Osmanbey Matbaası'dır. Gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü ise Mefkur Demiray'dır. 26 Nisan 1950 tarihli ikinci sayısında ise künyeye "Kurucusu: Aziz Nesin" bilgisi eklenmiştir. Ancak ulaşabildiğim ilk sayıda karikatürler Mim Uykusuz tarafından değil, A. Şemdinli imzasıyla Faris Erkman tarafından çizilmiştir.

Medet!'te de 'Halk' vurgusu yapılmış ve künyede 'Halk hizmetinde siyasi mizah gazetesi' ibaresi yer almıştır. Logonun hemen altında ise *Markopaşa* soyundan geldiğini belli edecek şekilde; "MARKOPAŞA, MERHUMPAŞA, MALÛMPAŞA, ALİ BABA,

[317] Aziz Nesin'in *Hür Markopaşa* kadrosuna neden katılmadığına dair bilgi bulunamamıştır.

YEDİSEKİZ HASANPAŞA, ÖKÜZ MEHMET PAŞA gazetelerinin devamıdır" yazısı yer almıştır. Aziz Nesin'in, *Hür Markopaşa*'yı bu kategoride belirtmemesinin nedeni ise bilinmemektedir. Buna rağmen, *Medet!*'in adresi ve telefon numarası dahi *Hür Markopaşa* ile aynıdır. Öte yandan, *Öküz Mehmet Paşa* adında bir gazeteye dair bilgiye hiçbir kaynakta rastlanmamıştır. *Yedi-Sekiz Paşa* ismini ise Nesin'in yanlış hatırlayarak *Yedisekiz Hasanpaşa* şeklinde yazdığı düşünülmektedir. Zira gazetenin adı *Yedi-Sekiz Paşa*'dır.

Gazetenin dördüncü sayfasında "Çıkarken" başlıklı yazıyla, *Medet!*'in *Markopaşa* soyundan geldiği de belirtilmiştir:

> "*İlk sayısını sunduğumuz "Medet" gazetesi, ilk sayısı 4 yıl evvel çıkmış olan Markopaşa ve ondan sonraki Merhumpaşa, Malumpaşa, Alibaba, Bizimpaşa, YedeSekiz Hasan Paşa, Öküz Mehmet Paşa gazetelerinin devamıdır.*
>
> *Dört senede aralıklı olarak 60 sayı çıkabilen bu gazeteler sekiz isim, dokuz matbaa, yedi neşriyat müdürü değiştirmek zorunda kalmıştı. Ve bu gazeteler aleyhine açılan 16 davadan, yazarlarının mahkûm edildikleri müddetin yekûnu sekiz sene iki buçuk ayı buldu.*
>
> *Her hapse girişimiz yahut sürgüne gidişimiz, düşmanlarımıza, bazen de dost olarak tanıdıklarımıza fırsat verdi".*

Aziz Nesin, *Markopaşa*'nın hikâyesini ise *Medet!*'in ilk sayısından başlayarak gazete kapanana kadar "MARKOPAŞA MESELESİ" başlığıyla "umumi efkâra" anlatmıştır. Nesin, "*Markopaşanın meraklı hikâyesini burada olduğu gibi anlatmayı lüzumlu ve faydalı buluyorum*" açıklaması yaparak, *Markopaşa*'nın yaşadıklarını aktarmıştır. Nesin, tüm yaşanılanları, "*Bunlar sadece meraklı bir hikâye değil, son senelerin baskılarını örnekleriyle veren ve içinden dersler alınması gerekli tecrübelerdir*" şeklinde tanımlamıştır.[318]

Medet!'in de eleştirdiği konular arasında; emperyalizm, halkın gündelik sorunları, DP-CHP çekişmesi yer almıştır. Dili kullanımı ve mizah anlayışı *Markopaşa*'dan farklı değildir. *Medet!,* 27 Temmuz 1950 tarihinde 25. sayısıyla yayın

[318] *Medet!,* 23 Nisan 1950, s. 1.

hayatına son vermiştir. *Medet!*'in yayınlarını durdurmasıyla da *Markopaşa* mizahı son bulmuştur.

SONUÇ

Halk arasında "Git derdini Markopaşa'ya anlat" sözü, *Markopaşa'*yla gerçekleşmiştir. *Markopaşa* künyesinde, logosunda yer aldığı şekliyle "Halk için" yayınlanmıştır. Amacı, halkın dertlerini ortaya koyabilmek, bu dertler karşısında yöneticilere seslerini ulaştırabilmektir. İlk kez 25 Kasım 1946 tarihinde yayınlanan *Markopaşa,* ilk sayısında neleri eleştireceğini ve bu eleştirilerle kendini nerede konumlandıracağını belli etmiştir. Zira *Markopaşa* yazarları, suya sabuna dokunmadan bir mizah gazetesi yayınlayarak başarılı olabilirlerdi. Ancak daha ilk sayıdan, "İstiklal" diyerek, emperyalizme kafa tutmuşlardır. Yahut ülkedeki yoksulluğu, Başbakan Recep Peker'e seslenerek Medet! diyerek duyurmuşlardır.

Hiçbir *Markopaşa* sayısında halk dilinden olmayan, halkın anlayamayacağı yazı yer almamıştır. Bununla birlikte gazetede yer alan şiirler dahi, Türk geleneğiyle oluşturulan koşma yahut aruz vezni ile yazılmıştır. *Markopaşa*, 10 Mart 1947 tarihli 14. sayısında kendini Hyde Park olarak tanımlamış, halkın *Markopaşa* aracılığıyla "içini boşalttığı"nı belirtmiştir.

Markopaşa'nın yayınlanmaya başladığı tarih göz önüne alındığında, Türkiye ve dünyanın sancılı bir dönemi olduğu hemen anlaşılacaktır. Zira İkinci Dünya Savaşı 1945 yılında son bulmuş, dünyada bir yanda savaş sonunda güç kazanan ABD, diğer yanda da yayılmacılığına hız kazandıran SSCB yer almıştır. Askeri savaşların değil, ekonomik ve ideolojik savaşların yaşandığı bu dönemde, Türkiye'nin kendini hangi ülke yanında konumlandıracağı ise ülke geleceği açısından hayati önemdedir. ABD'ye yakın dursa Sovyetlerin işgal tehlikesi, Sovyetlere yakın dursa 'komünizm tehlikesi' yaşamaktadır. Bu durumda, Türkiye kendini ABD'nin yanında konumlandırmıştır. ABD ise Türkiye'nin bu tercihini ekonomik ve askeri olanaklarla desteklemiştir.

Missouri savaş gemisinin, Türk diplomat Minür Ertegün'ün naaşını Türkiye'ye getirmesi, Türkiye'nin bu ziyareti 21 pare top atışıyla "*neşe içinde"* karşılamasıyla

başlayan Türk-Amerikan ilişkileri, Türk basınında Amerikan yandaşlığına dönüşmüştür. Henüz geminin Türkiye'ye geldiği tarih olan 5 Nisan 1946'da Amerikan yardımları da söz konusu değildir. Türk basını ise buna rağmen ABD lehinde yayınlar yapmaya başlamıştır.

Tek parti yönetiminde olan Türkiye, Batı'ya demokratik gözükebilmek adına bazı adımlar atmış, örneğin çok partili hayata geçişi hızlandırmıştır. Ancak demokratik adımlar atılırken tezat doğurur biçimde gazetecileri sınırlayan Matbuat Kanunu'nu yürürlükten kaldırmamıştır. Öte yandan, ülkede komünizm aleyhtarlığı en yüksek seviyededir. Komünist demek neredeyse vatan haini demekle eş anlamlıdır.

Markopaşa ülkedeki bu genel havanın içinde, en büyük eleştirilerini emperyalizme, "yabancı memleket sevdalıları" [319] na, hükümetin antidemokratik yönetimine, ülkedeki yoksulluğa yönelik olarak sıralamıştır. Türkiye'nin kendi kaynaklarını kullanarak refaha ulaşabileceğini, yabancı sermaye ile emperyalist bir ülkeye *uşak* olunmaması gerektiğini savunmuştur. *Markopaşa*, Amerikan yardımlarını savunanları ve ABD'yi dost ülke olarak göstermek isteyenleri sivri bir dille eleştirmiştir. Gençlere seslenerek emperyalizme, emperyalistlere ve emperyalizme alkış tutanlara karşı "*akılla, kalemle* ve gerekirse *canla"* savaşmalarını istemiştir.

Markopaşa'nın eleştirdiği konular ise hemen her kesimin dikkatini çekmiş, gazete o zamana kadar olan satış rekorlarını kırmış ve 60 bini aşkın satış rakamına ulaşmıştır. [320] Aziz Nesin, *Medet*!'in 30 Nisan 1950 tarihli üçüncü sayısında *Markopaşa*'nın başarısının nedenlerini sıralamıştır. Buna göre; *Markopaşa,* o zamana kadar ki mizah anlayışından farklı bir dille yayınlanmış, halkın dertlerine yönelerek halk adına yayınlar yapmıştır. 1946-1950yılları arasında siyasal gelişmeler artmış, *Markopaşa* eleştirilemez kabul edilen kişileri, uygulamaları dahi eleştirebilmiş ve

[319] *Alibaba*, 16 Aralık 1947, s.1.

[320] *Yedi-Sekiz Paşa*, 29 Nisan 1949, s. 1.

gazete çalışanları her durumda birbirleriyle uyumlu çalışmıştır. Tüm bu etkenler ise Aziz Nesin'e göre *Markopaşa*'yı başarıya taşımıştır.

Markopaşa halk tarafından sevilmiştir. Ancak ideolojik olarak ters düştükleri ve iktidar tarafından engellenmeye çalışılmış bir gazetedir. Yayınlandığı ilk günden baskı ve dağıtım sorunları yaşamış, meclis kürsüsünden "kökü dışarıda" olarak yaftalanmıştır. Emniyet tarafından baskı altında tutulan matbaalar, Tan matbaasına olduğu gibi yakılıp yıkılmaktan korktukları için *Markopaşa*'yı basmayı reddetmiştir. *Markopaşa*'nın dost gördükleri dahi, gazeteyi basacağını belirtse de iki misli fiyata basım yapmıştır. *Markopaşa* yazarları, Necip Fazıl'ın sahibi olduğu *Büyük Doğu*'da hedef gösterilseler de *Markopaşa*'yı basacak matbaa bulamadıkları için, Fazıl'ın sansürüne de katlanarak gazetelerini Büyük Doğu Matbaası'nda bastırmışlardır. Hiçbir matbaa kendileriyle çalışmak istemediğinde *Markopaşa* kadrosu, gazetelerini "Gutenberg Matbaası" adı altında teksir makinesiyle kendileri basmıştır. *Markopaşa*, belki de yayımlanma arzusuyla bile mücadeleci bir gazetedir.

Dört yıla yakın sürede *Markopaşa* dizisi sekiz isim, dokuz sahip, 11 yazı işleri müdürü, 10 matbaa, 11 adres değiştirmiş ve toplamda 80 sayı yayınlanabilmiştir. *Markopaşa*'nın ilk sayısı ile son sayısı arasında geçen süre 3 yıl 8 ay 2 gündür. Bu süre, haftalık bazda düşünüldüğünde 188 haftaya denktir. Oysa *Markopaşa* serisi 80 hafta yayınlanabilmiştir. Yani 108 hafta gazete yayınlanamamıştır.

Markopaşa kadrosunda çalışan gazeteciler hakkında 28 dava açılmış, yazarları toplamda 8 yıl, 3 ay, 7 gün ceza almıştır (Saydur, 2013:289). *Markopaşa*, eleştiren bir gazete olmuş ve bunun sonucunda da başına gelmeyen kalmamıştır; matbaa sorunu, polis baskınları, tutuklamalar, gazete toplatmalar, gazete aleyhine gösteriler, basında *Markopaşa* aleyhtarlığı…

Markopaşa, çok partili hayata geçiş sürecinde yayın hayatına başlamış ve hükümet baskısıyla mücadele etmiştir. Ancak bu baskı sadece dönemin hükümet partisi

CHP'den değil, 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen DP'li Başbakan Adnan Menderes'ten de olmuştur. Zira Menderes, 29 Mayıs 1950 yılındaki hükümet programı hakkındaki konuşmasında mizah gazeteleri ile mücadele edileceğini de belirtmiş, "aşırı sol cereyanların", "mizah veya siyasi tenkid kisvesi altında ayakta tutulmak" istendiğine dikkat çekerek, bu yayınlardan "memleketi korumak" gereklidir açıklamasında bulunmuştur.[321]

Markopaşa kadrosu, 74 yıl önce emperyalizmin yurtlarına girmemesi için, halk adına, halk için kalemlerini kullanmışlardır. Bunun karşılığı ise Aziz Nesin gibi Ahmet Demir'den işkence görmek, Rıfat Ilgaz gibi 5 yıl 1 ay hapis cezasına mahkûm olmak ya da Sabahattin Ali gibi faili meçhul bir cinayete kurban gitmek olmuştur. Ancak tarihe bakıldığında Ahmet Demir'i, Cemil Barlas'ı hatta Recep Peker'i dahi hatırlayan çok az kimse kalmıştır. Buna karşın, *Hababam Sınıfı*'nı, *Şimdiki Çocuklar Harika*'yı yahut *İçimizdeki Şeytan*'ı bilmeyen neredeyse yoktur.

Markopaşa'nın, 74 yıl öncesinden görerek uyarmaya çalıştığı emperyalist ülkelere "*uşak"* olma rolünün, geçen süre içinde gerçekleşip gerçekleşmediği okuyucunun takdiridir. Bugün, Türkiye'ye yabancı sermaye gelmesi için bakanlar nezdinde ülkelerle görüşmeler, NATO üyeliği kapsamında, Türk topraklarında yabancı ülke üsleri, Türkçe dil kullanımda yabancı kelime etkisi, Batılı ülkeleri süper güç olarak görüp hayranlık duyulması gibi konular *Markopaş*a'nın uyardığı ve sıklıkla ele aldığı konuların gerçekleşmiş örnekleridir. *Markopaşa*, Türk basın hayatında adı anılmaya devam edecek bir gazetedir. 1946'dan günümüze, muhalefet etmenin mizah kanalıyla da olsa ciddi bir iş olduğunu göstermiştir.

[321] TBMM *Tutanak Dergisi*, 9. Dönem, C:1, s:30.

KAYNAKÇA

1.Birincil Kaynaklar

1.1. Markopaşa

***Markopaşa*;**25 Kasım, 2, 9, 16 Aralık1946**;** 6, 13, 20, 27 Ocak, 3, 10, 17, 24 Şubat, 3, 10, 17 Mart, 7, 28 Nisan, 5, 12, 19 Mayıs 1947;5 Kasım, 24 Aralık 1948; 14 Şubat 1949.

Merhum Paşa;26 Mayıs, 16, 25 Ekim, 1 Kasım 1947.

Malûm Paşa; 8, 15 Eylül 6, 11 Ekim 1947.

Alibaba;25 Kasım, 9, 16 Aralık 1947.

Yedi Sekiz Paşa;29 Nisan, 6, 13 Mayıs 1949.

Hür Markopaşa;16, 23 Mayıs 1949.

Bizim Paşa;24 Haziran 1949.

Medet!;23 Nisan 1950.

1.2. Gazete ve Dergiler

Altın Işık: 15 Mart 1947

Akşam: 18 Şubat, 4, 7, 8, 10, 11, 12 Mart, 9 Nisan, 29 Mayıs, 7 Ekim 1947; 21, 31 Ekim **1948**

Başdan*:* 11 Ocak, 11 Şubat 1949

Büyük Doğu: 13 Aralık 1946

Cumhuriyet:21 Şubat, 8, 17, 18, 19, 27 Mart, 5 Nisan 1946; 14, 18 Şubat, 1, 8, 9, 13, 24, 25 Mart, 4, 10, 19, 29 Nisan, 2, 3, 6, 17 Mayıs, 13, 15 Temmuz, 1 Ağustos, 3, 6, 8, 11, 13, 15 Eylül, 7, 16 Ekim, 20, 21, 22, 24 Kasım 1947; 12, 24, 25 Ocak, 10 Temmuz, 30 Ağustos 1948

Lala Paşa*:* 25 Mayıs 1947

Malûm Paşa(Taklit sayı)*:* 11 Ekim 1947.

Markopaşa (Taklit sayı)*:* 16, 19, 26 Ekim 1947

Son Posta: 9 Mart, 5 Nisan 1946; 3, 9 Mayıs 1947

Tan: 29 Kasım 1945.

Tanin: 13 Aralık 1946; 18, 28 Şubat, 19 Haziran, 7 Ekim, 16 Ekim 1947

Tasvir: 18 Şubat, 9 Nisan, 7 Ekim 1947

Ulus: 6 Nisan 1946

Vatan:1, 6 Nisan 1946; 16, 18 Şubat, 1, 4 Mart, 14 Haziran, 17 Temmuz, 2 Ekim 1947; 14 Mayıs, 27 Ekim 1950

2. İkincil Kaynaklar

Akıner, Nurdan, ve Küngerü, Ayhan, "Uluslararası Medya Söyleminde İsrail'in 2014 Gazze Saldırısı: Cnn Ve Al Jazeera Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz",**Akademi Dergisi**,2016, C.3 S.1, s. 53-79.

Akşin, S., (1997), **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 2**, Milliyet Yayınları.

Alemdar, Korkmaz, (ed.), "Tan Olayı ve Zekeriya Sertel'in ABD'ye İltica Girişimi", **Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın,** (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2017, s. 214-233.

Ali, F., ve Özkırımlı A., (1986), **Sabahattin Ali**, İstanbul: De Yayınevi.

Ali, F., (1997), **Filiz Hiç Üzülmesin**, İstanbul: Sel Yayınları.

Ali, S., (2016), **Markopaşa Yazıları ve Ötekiler**, İstanbul: YKY.

Ali, S., (2020), **Canım Aliye, Ruhum Filiz**, (Haz. S. Sönmez), İstanbul: YKY.

Arcayürek, C., (1983), **Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Armaoğlu, F., (1984),**20.Yüzyıl siyasi tarihi, 1914-1980**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Berkes, N., (1997),**Unutulan Yıllar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bezirci, A., (1992),**Sabahattin Ali**, İstanbul: Çınar Yayınları.

Boratav, K., (2005), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, Ankara: İmge Yayınevi

Cantek, L., (2001), **Markopaşa: Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çukurkavaklı, K. B., (1978), **Sabahattin Ali Olayı**, Ankara: Yenigün Yayınları.

Ertem, Barış, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2009, C.12, S. 21, s. 377-397.

Ferro, M., (2011), **Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi**, (M.Cedden Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.

Hobsbawm, E., (2013), **İmparatorluk Çağı**, (V. Aslan Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.

Ilgaz, R., (2002),**Sarı Yazma**, İstanbul: Çınar Yayınları.

Jameson, F., (1993),"Modernizm ve Emperyalizm**", Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın**, İstanbul: Kabalcı Yayınları, s.44.

Kızılca, G.K.,"1942 Yılında Mihver ve Müttefik Devletlerce Düzenlenen Türk Basın Gezileri", **Kebikeç Dergisi**, 2002, S.14, s: 5-27.

Lenin, V.İ., (2018), **Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, (C.Süreya Çev.), Ankara: Sol Yayınları.

Malkoç, Eminalp, "Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)",**İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 2006, S.9, s. 89-127.

Mattelart, A., ve Mattelart, M., (1998), **İletişim Kuramları Tarihi**. (M. Zıllıoğlu Çev.), İstanbul: İletişim Yayınevi.

Neuman, W. L. (2012), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II,** (S.Özge Çev.), İstanbul: Yayın Odası.

Nesin, A., (1998),**Gömüyü Arayan Adam**, İstanbul: Sel Yayınları.

Nesin. A., (1973), **Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı**, İstanbul:Akbaba Yayınları.

Türk Dil Kurumu, 2000, **Okul Sözlüğü**, Ankara.

Oran, B., (2002),**Türk dış politikası: 1919-1980,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztekin, Hülya, "Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Gazete: Tan", **Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın** (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2017, s. 190-213.

Saydur, M., (2013), **Markopaşa Gerçeği**, İstanbul: Çınar Yayınları.

Saygılı, Sefa, "Marko Paşa'nın Hayat Hikayesi", **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi,** 2017, S. 44, s. 102-103.

Sunar, Lütfi, "Türkçe'de Emperyalizm Literatürü", **Sosyoloji Dergisi**, 2008, C.3, S. 16, s. 193-222.

Sunar, Lütfi, "Kadro Hareketi ve Türk Devlet İdeolojisi'nin Oluşumu",**Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2004, C.2, S.1, s. 511-526.

Şad, Süleyman; Özer, Niyazi ve Atli , Abdullah, "Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı", **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**, 2019, C. 7, S.2, s. 873-898

Tomlinson, J., (2001), **Kültürel Emperyalizm**, (Zeybekoğlu, E. Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tunçay, Mete, "Diyojen",**Tarih ve Toplum Dergisi**, 1985, S.17. s.5-6.

Ülman, A. H., (1961),**Türk-Amerikan diplomatik münasebetleri (1939-1947),** Ankara: Sevinç Matbaası.

Vurucu, S. K., (2013), **Türkiye'nin Değişim Yıllarında Siyasi Mizahla Muhalefet Örneği: Marko Paşa Gazetesi**, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul.

Yerasimos, Stefanos,"Tek Parti Dönemi", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, 1990, s. 76-112.

Yetkin, Ç., (2014), **Karşı Devrim 1945-1950**, Ankara: Kilit Yayınları.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri** (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zürcher, E. J., (2000), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Y.S. Gönen Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

C. Görüşmeler

Aydın Ilgaz, 1 Mayıs 2019 İstanbul, Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi

Ali Nesin, 11 Mayıs 2020, e-mail yoluyla

ÖZET

Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayın hayatına başlayan ve siyasal mizah türünde yayınlanan *Markopaşa* gazetesinin emperyalizme karşı muhalefetini analiz etme amacındadır. Kadrosunda Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Haluk Yetiş ve Mustafa Uykusuz'un yer aldığı *Markopaşa*, 1946-1950 yılları arasında yayınlanabilmiş ve emperyalizme dair eleştirileri nedeniyle pek çok defa toplattırılmış, kapatılmış, hedef gösterilmiş ve yazarlarının cezaevine girmesine neden olmuştur.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen dahil olmamış, ancak savaş sırasında ve sonrasında ekonomisi zayıflamıştır. Türkiye, bir yandan ekonomik darboğazın bir yandan da Doğu'daki komşusu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden gelecek olası saldırıların etkisiyle Batı Bloku'na dahil olmak istemiştir. Bu amaçla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin karşısında yer alan Amerika Birleşik Devletleri ile "dostane" ilişkiler kurulmuştur. İki ülke arasındaki yakınlaşma sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'nden Türkiye'ye hem Truman Doktrini hem de Marshall Planı kapsamında yardım yapılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri ve ekonomik yardım koşulu olarak Türkiye'de Amerikan propagandasına izin verilmiştir. Türk basınındaki *Cumhuriyet, Vatan, Tanin, Akşam, Ulus* gibi kimi gazetelerde Amerika Birleşik Devletleri'nin propagandası yapılırken, kamuoyunda yardımlar aleyhine konuşmak adeta vatan hainliğiyle eş tutulmuştur. Bu durum Türkiye'nin çok partili hayata geçişinde de değişiklik göstermemiştir. Ülke, iktidar partisiyle de muhalefetiyle de yardımlar lehine tek vücut olmuştur. *Markopaşa*, Türkiye'deki bu genel atmosferin içinde emperyalizme, emperyalist ülke olarak gördüğü İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne, Türkiye'de emperyalizmi veya bu iki ülkeyi savunan siyasilere ve gazetecilere açıkça muhalefet etmiştir. Bu muhalefetin sonucunda ise meclis kürsüsünden hem milletvekilleri hem de Başbakan tarafından hedef gösterilmiştir.

Markopaşa, Nazım Hikmet Ran'ın da ifade ettiği şekliyle, Türkiye'de görülmemiş bir muhalefet örneği sunmuş ve emperyalizme muhalefet etmiştir. Gazetenin önemi de buradan gelmektedir. Tez çalışmasında 1946-1950 yılları arasındaki sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler, bu gelişmeler karşısında *Markopaşa* yazarlarının kendilerinin konumlandırma yolları ve bunun gazetenin biçim ve içeriğine yansıtılma biçimleri ile hepsinden önemlisi emperyalizme dair olan eleştirileri incelenmiştir. İnceleme için *Markopaşa* serisine ait 41 gazeteye ulaşılmış ve bu 41 sayıdan 123 içeriğin emperyalizm aleyhine olduğu tespit edilmiştir. Tematik analizin kullanıldığı çalışmada, *Markopaşa*'nın Türk basın tarihinde emperyalizme karşı açık muhalefeti ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Markopaşa, siyasal mizah, İkinci Dünya Savaşı, emperyalizm, soğuk savaş

ABSTRACT

This study aims to analyze the opposition against imperialism made by *Markopaşa* newspaper which started its publishment after World War II and was published in political humour style. Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Haluk Yetiş and Mustafa Uykusuz were among the editors and writers of *Markopaşa* which was published between 1946-1950. The paper was pulled off the shelves, closed, targeted and resulted in imprisonment of its writers due to its poltical stand.

Turkey was not an actual party of World War II, however, Turkey's economy shrank during and after the World War II. Turkey was willing to be included into the West Bloc both because of the economic hardship and possible offenses from the USSR. For this purpose, "friendly" relations were established with the USA which was against the USSR. As a result of these relations, the USA financially aided Turkey both with Truman Doctrine and Marshall Plan.

As a condition of aid provided by the USA, pro-American propaganda was implamented through the press in Turkey. Newspapaers such as *Cumhuriyet, Vatan, Tanin, Akşam* and *Ulus* were promulgating the USA and in this period, it had become almost a treason to speak up against the USA. This has not changed after Turkey entered the multi-party era. The country coalesced for the aids with its government and opposition. *Markopaşa* explicitly opposed to imperialism in this widespread atmosphere in Turkey; to the UK and the USA which the paper viewed these states as imperialist; to politicans and journalists who would defend these states. As a result of this opposition, *Markopaşa* was directly targeted both by parlimentarians and the Prime Minister in the General Assembly.

Markopaşa, as expressed by Nazım Hikmet Ran, represented an unique example of opposition by strongly opposing imperialistic policies as well as the states. The significance of the newspaper emanates from such a unique stand. In this thesis, social,

economic, and political developments of 1946-1950, the ways in which *Markopaşa* writers' situated themselves in such a period as well as the ways in which they contextualized and reflected the political, economic, and social developments in the style and content of the newspaper and most significantly their crtitisicms on imperialism have been analyzed. For such an analysis, I examined 41 newspapers out of *Markopaşa* series and determined that a number of 123 contents in this 41 pieces were against imperialism. In this thesis, where critical dicourse analysis is applied, *Markopaşa*'s explicit opposition against imperialism in the history of Turkish press has been revealed.

Key Words: Markopaşa, political humor, World War II, imperialism, the Cold War